

WILLIAM A. BLEIZIFFER

IUS ECCLESIAE –
BONO SPIRITUALI HOMINUM
INTERFERENȚE CANONICE

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

WILLIAM A. BLEIZIFFER

IUS ECCLESIAE – BONO SPIRITUALI HOMINUM

INTERFERENȚE CANONICE

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Maximilian Pal

Prof. univ. dr. Cristian Barta

ISBN 978-606-37-0079-8

© 2016 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400971 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

WILLIAM A. BLEIZIFFER

**IUS ECCLESIAE –
BONO SPIRITUALI HOMINUM
INTERFERENȚE CANONICE**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2016

În loc de prefață

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică are o istorie tricen-tenară. O istorie trecută prin valuri și încercări, unele favorabile și altele amenințătoare. Susținută de Providența divină, aceasta nu s-a scufundat în adâncul apelor învolburate ale istoriei ci, pe undele consistente ale credinței, s-a păstrat deasupra valurilor. Acest adevăr a fost demonstrat de istorie după mai bine de 40 de ani de submersiune datorată stihiiilor lumii, în perioada 1948-1989.

Ca instituție, Biserica Greco-Catolică din România, asemenea altor Biserici, a cunoscut o dezvoltare progresivă îmbogățindu-se cu fiecare nouă perioadă și confruntare, atât prin experiență cât și prin noua lumină care clarifică orice fundamentare teologică, juridică, pastorală sau socială.

Cu admirație trebuie să constatăm că, în urmă cu 20 de ani, ieșirea „la suprafața” societății românești a Bisericii noastre a fost revelatoarea rezistenței și fidelității sale față de Dumnezeu și de structurile instituționale perene ale creștinismului. Printre acestea, o componentă cadru a funcționalității instituționale a constituit-o cadrul juridico-canonice dezvoltat în timp și consolidat de împrejurări istorice. Chiar dacă există încă incompatibilități și multă suferință datorată interpretărilor partizane ale legislației civile și ale raporturilor instituționale dintre Stat și Biserici, totuși, instituțional, Biserica noastră se regenerează încet, dar sigur, inclusiv în ceea ce privește această direcție.

Anii de după 1989 constituie perioada de referință a ultimelor înnoiri prin care trece Biserica Greco-Catolică. În acest context, nu pot fi trecute cu vederea eforturile individuale și colective de așezare a fundamentelor instituționale pe noua poziționare creată de conjunctura social-politică postdecembristă, dar și pe înnoirea bazei canonice de către Sfântul Părinte Papa Ioan Paul al II-lea odată cu promulgarea în anul 1990 a Codului Canoanelor Bisericilor Orientale. Pe această linie, dintre tinerii trimiși la Roma după 1990, în acest *al doilea val*, unii au fost orientați spre studiul nu doar al teologiei, ci și al dreptului canonic. Întorși acasă și încadrați în structurile administrative și de învățământ, aceștia au intuit urgențele asupra cărora se pot apleca spre a umple multele goluri procedurale generate de relațiile actuale ale Bisericii cu lumea, dintr-o perspectivă canonică.

Așa au apărut treptat o serie de studii de drept canonic încadrate în domeniul *Dreptului bisericii*, cu orientare spre *binele oamenilor*, așa cum rezultă din titlul acestui volum, elaborat cu truda și profesionalismul unui deschizător de drumuri, de părintele William Alexandru Bleiziffer.

Salutăm cu interes și admirație atât structura cât și conținutul fiecărei părți din volumul de față, care se constituie ca o colecție de documente utile, actuale și ajutătoare pentru cler și personalul angajat în structurile instituționale, i-am spune un *quasi vademecum* la care se poate face apel în ocazii de o anume speță care pretind decizii fundamentate canonic. Nu ne vom opri la prezentarea secvențelor lucrării, dar remarcăm că se pornește de la izvoarele de drept canonic din primul mileniu creștin și se ajunge la cele mai noi proceduri de coeziune instituțională printre care vizita la mormintele Sfinților Apostoli de la Roma cea Mare. Autorul echilibrează intervențiile făcute pe diferite teme de bază cu rolul și orientarea pe care a dat-o în Biserica catolică cel de-al doilea Conciliul Vatican II (1962-1965), inclusiv pentru Bisericile orientale intrate în comuniune cu Biserica romano-catolică. Prezentarea unor proceduri

de lucru, a unor atribuții structurale specifice, a nevoii elaborării unui drept canonic particular precum și aspectele practice legate de disciplina sacramentelor, ne dau speranța că nu va mai trece mult până când omogenizarea practicii de cult și a disciplinei bisericesti se vor face simțite, agreate și vor deveni operative pe linia expresiei identității orientale a Bisericii noastre.

Felicităm pe autorul prezentei apariții editoriale, atât de necesare, care se alătură realizărilor similare ale altor tinere speranțe ale teologiei catolice orientale care s-au format în timpul care a urmat căderii zidului rușinii; trăim într-o Europă care a fost, mai este și sperăm va dăinui prin rădăcinile civilizației sale creștine. Ne exprimăm speranța că acestui început i se vor adăuga și alte lucrări în domeniu și ca notă specifică, inclusă în numele Bisericii noastre *unite*, ne-am bucura de viitoare apariții în colaborare cu specialiști din celelalte eparhii, pentru a valorifica potențialul uman pe care îl avem.

Urez autorului noi realizări științifice, succes pe tărâmul științei dreptului bisericesc și la catedră, în viața instituțională, alături de prosperitate și împliniri în viața sacerdotală și familială, sub ocrotirea Preasfintei de Dumnezeu Născătoare și de-a pururi Fecioare Maria.

† Virgil Bercea
Episcop Eparhial de Oradea

Abrevieri

AA	- <i>Apostolicam Actuositatem</i>
AAS	- <i>Acta Apostolicae Sedis</i>
ACPF	- <i>Arhiva Congregației de Propaganda Fide</i>
AJ 1	- <i>Primul Conciliu Provincial 1872</i>
AJ 2	- <i>Al Doilea Conciliu Provincial 1882</i>
AJ 3	- <i>Al Treilea Conciliu Provincial 1900</i>
CCEO	- <i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i>
CD	- <i>Christus Dominus</i>
CIC	- <i>Codex Iuris Canonici 1983</i>
CJC	- <i>Codex Iuris Canonici 1917</i>
COD	- <i>Conciliorum Oecumenicorum Decreta</i>
Communicationes	- <i>Pontificia Comissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo</i>
CV II	- <i>Conciliul Ecumenic Vatican II</i>
Direttorio ecumenico	- <i>Directoriu pentru aplicarea principiilor și normelor asupra ecumenismului</i>
Euhologhion	- <i>Euhologhion sau Moltvelnic cuprinzând rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni</i>
EV	- <i>Enchiridion Vaticanum</i> voll. 1-12
Fond CP	- <i>Arhiva Congregației de Propaganda Fide: Fondo Congregazioni Particolare (CP),</i> voll. 31, 63, 100, 133, 161.
Fond SC	- <i>Arhiva Congregației de Propaganda Fide: Scritture riferite nei congressi (SC) Greci di Croazia, Dalmazia, Schiaovonia, Transilvania, Ungheria 1642-1862.</i>
GS	- <i>Gaudium et Spes</i>

Ius Ecclesiae – Bono Spirituali Hominum. Interferențe canonice

LE	- <i>Laborem exercens</i>
LG	- <i>Lumen Gentium</i>
Nuntia	- <i>Organul oficial al Comisiei Pontificale pentru revizuirea Codului de Drept Canonic Oriental (PCCICOR)</i>
OE	- <i>Orientalium Ecclesiarum</i>
OT	- <i>Optatam Totius</i>
PB	- <i>Constituția Apostolică Pastor Bonus</i>
PO	- <i>Presbyterorum Ordinis</i>
SC	- <i>Sacrosanctum Concilium</i>
UR	- <i>Unitatis Redintegratio</i>

Izvoarele de drept canonic oriental din primul mileniu

I. Introducere

Înainte de a menționa structura unui astfel de corpus de documente, este util să subliniem faptul că, în general, izvoarele care sunt considerate fundamentale pentru buna desfășurare a vieții Bisericii sunt nemijlocit Sfânta Scriptură și Tradiția.

În Sfânta Scriptură, putem descoperi fără prea mare dificultate o întreagă serie de dispoziții normative¹, care privesc buna derulare a vieții poporului evreu în Vechiul Testament și a tuturor creștinilor în cel Nou. Aceste dispoziții se referă nu doar la raportul dintre membrii respectivei societăți, ci se referă și la tipurile de raporturi pe care creștinul trebuie să le aibă față de Dumnezeu, față de autoritatea Bisericii în momentul în care aceasta începe să se cristalizeze ca și societate, dar și față de necreștini. Din multitudinea de scrieri legate de această temă, rezultă cu claritate faptul că însuși Cristos a stabilit diverse norme comportamentale care se inspirau din Vechiul Testament, dar a stabilit

¹ Decalogul este doar un exemplu în acest sens, el fiind în NT completat de cea "regulă de aur" care este legea iubirii (Mt. 7, 12).

în același timp și norme noi, inedite, care defineau raporturile colegiale dintre cei care îl urmau ca Învățător. Nu trebuie să amintim decât o parte dintre acestea: instituirea colegiului apostolilor, avându-l ca și cap pe Petru, indisolubilitatea căsătoriei, iertarea păcatelor, diaconatul ca slujire, privilegiul paulin, normele stabilite în Conciliul de la Ierusalim, normele care reglementau “cina”, calitățile specifice ale aspiranților la ordinele sacre, comportamentul în timpul actelor de cult, posturi etc. Putem spune deci, fără riscul de a greși, că Noul Testament, ca text inspirat, nu ne oferă doar Adevărul de crezut ca și depozit de credință, ci ne furnizează în același timp și normele comportamentale pentru a face ca această credință să fie vie. Aceste norme, în timp ce constituie de fapt o probă a caracteristicii externe a societății creștine, referindu-se deci la aspectul juridic al Bisericii, reglementează și raportul care trebuie să se realizeze între creștini; din acest motiv, normele pot fi considerate pur și simplu norme juridice.

Însă, doar o parte din învățătura lui Cristos a fost transmisă în scris posterității. Din izvoarele biblice știm că Mântuitorul nu a scris nimic, și mare parte din învățătura pe care a propus-o s-a transmis oral sau prin însăși practica și tradiția Bisericii. La fel se poate spune și despre învățătura apostolilor sau despre practica Bisericii antice. Există din acest motiv o întreagă serie de obiceiuri și tradiții referitoare la normele de viață ecleziastică ce se transmiteau din generație în generație, de la maestru la discipol. Chiar de la începutul existenței sale, Tradiția și obiceiurile erau considerate în Biserică drept legi nescrise într-un întreg evantai de izvoare normative.

Având un areal de desfășurare strâns legat de o cultură care era inițial cea orientală, în materialul pe care încercăm să-l prezentăm nu ne vom opri decât strict la acele colecții sau texte normative care au avut o oarecare influență asupra redactării actualului *Codex Canonum Ecclesiarum*

*Orientalium*² și care, pe bună dreptate, pot fi chemate “izvoare orientale”. Materialele referitoare la aceste norme, mai ales scrise deci consultabile, este imens atâta timp cât acestea se diferențiază prin criterii de ordin cronologic sau sistematic. Majoritatea canoniștilor împărtășesc ideea referitoare la existența unui substrat mai mult sau mai puțin comun tuturor Bisericilor orientale:

«(...) până la Conciliul din Calcedonia (451) „canoanele” care puteau fi considerate „comune” pentru toate Bisericile Orientale, depășea deja numărul de 500, chiar dacă acest lucru trebuie considerat cu oarecare rezervă, mai ales referitor la Bisericile care s-au format în afara Imperiului Roman, cum ar fi cele de tradiție Caldeie sau Armeană... Cu mai mici rezerve, sau poate chiar fără rezerve, se poate spune că Bisericile de tradiție Siro-occidentală (Antiohia) și de tradiție Alexandrină (Coptă și Etiopiană) respectă toate cele 500 de canoane care fac parte din ceea ce în alte locuri se cheamă „Cod precalcedonez” și care, în sine, a fost confirmat de primul canon al Conciliului din Calcedonia (...)».³

Datorită acestui mare volum de izvoare ne limităm doar la enumerarea acestora. Împărțirea unui astfel de *corpus* documentar în diverse categorii se face de cele mai multe ori în:

- a) scrieri pseudo-apostolice;
- b) canoane emenate de Conciliile Ecumenice;
- c) canoane emenate de Conciliile Particulare;
- d) canoane sau reguli dictate de Sfinții Părinți ai Bisericii asupra unor chestiuni specifice și particulare;

² Pontificium Consilium De Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/695-887.

³ I. Žužek, „Common Canons and Ecclesiastic Experience in the Orient Catholic Churches”, în *Kanonika 8: Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, pp. 202-203.

- e) legislația imperială bizantină referitoare la chestiuni ecleziastice;
- f) codificarea eclezială.

II. Scrierile pseudo-apostolice

Cu acest titlu se definesc acele scrieri al căror autor este necunoscut. Cu toate acestea autorul anonim este asociat cu numele unui apostol pentru a da mai mare credibilitate textului în sine. Totuși o analiză mai profundă a perioadei când aceste texte au fost redactate scoate la iveală o clară discrepanță dintre respectiva dată și epoca în care au trăit apostolii.⁴ Aceste scrieri sunt: (1) *Didahia*, (2) *Didascalia Apostolorum*, (3) *Constituțiile Apostolice*, (4) *Canoanele Apostolice*, (5) *Tradiția apostolică a Sf. Ipolit*, (6) *Canoanele lui Ipolit*, (7) *Constituțiile lui Ipolit* sau *Epitome la cartea a VIII-a a Constituțiilor apostolice*, (8) *Canoanele Ecleziastice ale Sfinților Apostoli*, (9) *Testamentul Domnului Nostru Isus Cristos*.⁵ Pe lângă acestea, mai există o seamă de alte scrieri considerate de importanță minoră, asupra cărora nu ne vom opri,⁶ rămânând să tratăm foarte sintetic doar pe cele pe care le-am enumerat deja mai sus.

⁴ Până în sec. III nu s-au conservat izvoare canonice recunoscute efectiv ca atare. Doar începând cu sec. III și IV a început să apară o întreagă serie de colecții mixte numite "pseudo-apostolice".

⁵ Enumerarea este compilată de canonistul roman Danillo Ceccarelli-Moroli, fiind prezentată în notele dactiloscrite ale cursului *Storia delle fonti*, prezentat la Facultatea de drept canonic oriental din cadrul Pontificio Istituto Orientale – Roma, în anul academic 1998-1999.

⁶ Pentru o mai mare clarificare a acestui argument trimitem la opera preotului Ioan Floca, *Drept Canonic Ortodox*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, pp. 93 ss. O importanță deosebită o constituie notele bibliografice conținute în operă: vezi mai ales pp. 105-108 și 562-565.

II. 1. *Didahia*⁷

Titlul complet al operei este *Doctrina celor 12 apostoli* (Διδαχὴ τῶν δωδεκά Ἀπόστολων) și ultimele cercetări în materie relevă faptul că a fost compusă în preajma anilor 140-150, locul de proveniență fiind ambientul siro-egiptiano-palestinez. Opera este articulată în trei părți și conține XVI capitole după cum urmează: prima parte, cap. I-VI tratează chestiuni de morală; partea a doua, cap. VII-X, abordează chestiuni liturgice creștine; partea a treia, cap. XI-XV, se referă la ierarhie, iar epilogul din cap. XVI are un caracter eshatologic.⁸

II. 2. *Didascalía Apostolorum*⁹

Putem crede că această scriere (Διδασκαλία τῶν Ἀπόστολων), databilă la începutul sec. III (aproximativ 230), a avut ca autor un Episcop, cu mare probabilitate desfășurându-și activitatea în Siria sau Palestina. În ciuda existenței unui însemnat număr de traduceri, originalul nu a reușit să se păstreze: în paginile acesteia se poate observa însă o anumită influență din partea Didahiei. Se articulează în 26 de capitole în care sunt tratate chestiuni sacramentale, liturgice și pastorale.

II. 3. *Constituțiile apostolice*¹⁰

Lucrarea, Διατάξεις ἁγίων τῶν Ἀπόστολων, este structurată în opt cărți, și are ca autor un arian care a compus-o cu probabilitate către jumătatea sec. IV (360-380) în ambient sirian sau palestinian. Limba folosită este de această dată greaca, iar printre temele tratate se pot întâlni cele legate de laici, prezbiteri, diaconi, văduve, orfani, schisme, dar

⁷ Asupra lucrării vezi: J. B. Audet, *Instruction des Apotres*, Paris, 1958; W. Rordorf – A. Tuilier, *La doctrine des douze Apotres (Didaché)*, Paris, 1978.

⁸ *Didaché, Dottrina dei dodici apostoli* (Introduzione, traduzione e note di Umberto Mattioli), Roma, 1984.

⁹ Asupra lucrării vezi F. X. Funk, *Didascalía et Constitutiones Apostolorum*, I, Paderborn, 1905, ristampa anastatica, Torino, 1959; J. V. Barlett, „Fragments of the *Didascalía Apostolorum*” în *Journal of Theological Studies*, 18 (1916-1917), pp. 301-309.

¹⁰ Asupra lucrării vezi F. X. Funk – K. Trau, „Ein Fragment der Apostolischen Konstitution in Erewan”, *Vigiliae Christianae* 11, (1957), pp. 203-211.

și norme comportamentale pe care creștinul trebuie să le urmărească sau chestiuni de inițiere în creștinism. Datorită acestei compoziții, se pare că avem de a face cu o lucrare de sinteză, de mare importanță și extindere în același timp: primele șase cărți sunt de fapt o adaptare a Didascaliei Apostolilor; cartea VI reia *Didahia*, iar ultima carte pare să adapteze cerințelor locului *Tradiția apostolică a lui Ipolit*. Această ultimă carte mai conține și cele 85 canoane ale Sfinților Apostoli care, în mod divers de restul lucrării – renegată datorită caracterului său arian –, au fost confirmate de can. 2 al Conciliului Trulan (692).¹¹

II. 4. *Canoanele Apostolilor*¹²

Reprezintă o colecție antică de canoane, 85 la număr, cu conținut divers: dogmatic, moral, cultural și canonic, care a fost folosită mai ales în Siria. Data și autorul canoanelor nu ne sunt cunoscute, dar se poate presupune că este vorba de sec. IV, chiar dacă multe canoane pot fi datate chiar anterior: conținutul multor canoane oglindește o practică formată deja înaintea convocării Conciliului de la Niceea (325). Totuși nu este vorba de canoane strict „apostolice”, compilația fiind realizată la mai bine de două secole de la moartea ultimului apostol: sunt considerate în schimb canoane apostolice „în sensul că acestea au fost formulate în conformitate cu tradiția apostolică, menținută și redactată în scris de către persoane care din punct de vedere temporal erau apropiate de Apostoli, persoane care erau apărătoare și continuatoare ale acestei tradiții apostolice nu doar în materie de credință, ci și în materie de disciplină și de drept ecleziastic”.¹³

Originalul se prezintă în greacă, dar ulterior, datorită valorii lucrării, găsim traduceri și în alte limbi orientale, printre care siriană, coptă,

¹¹ Cf. D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese Orientali*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1993, p. 20.

¹² *Patrologia Greca*, 137, 35 ss.; *Patrologia Latina*, 67, 41 ss.

¹³ P. Menevisoglu, *Introduzione storica ai canoni della Chiesa Ortodossa*, Stocolm, 1990, p. 119.

etiopiană și chiar arabă. Prima parte a lucrării (50 de canoane) a fost tradusă în limba latină de către Dionisie cel Mic (Exiguul)¹⁴ la sfârșitul sec. VII, fiind receptată imediat de către Occident. Inserarea întregii colecții de 85 de canoane în dreptul canonic al Bisericii Orientale¹⁵ s-a făcut datorită patriarhului Ioan III Scolasticul (565-577) și a fost aprobată și confirmată de către can. 2 al Conciliului Trulan (692) și can. 1 al Conciliului de la Niceea II (787).

II. 5. Tradiția apostolică a Sf. Ipolit¹⁶

Document foarte vechi 'Αποστολική παράδοσις, a fost scris cu probabilitate în jurul anilor 215-218 în limba greacă, limbă vorbită frecvent la Roma la începutul sec. III. În perioada 375-400 este tradusă și în limba latină. Conține 32 de capitole, împărțite în două mari părți: prima se referă la constituirea candidaților în diversele trepte de slujire în ordinele sacre, la văduve, la inițierea creștinilor... în timp ce a doua parte tratează aspecte ascetice și canonice.

II. 6. Canoanele lui Ipolit¹⁷

Cu ce mai mare probabilitate, opera a fost redactată spre sfârșitul sec. IV în Egipt sau Asia Minoră, de către un anonim care a avut, se crede, la dispoziție *Tradiția apostolică a lui Ipolit*. Din acest motiv se poate face ușor confuzia între autorii acestor două opere: aceștia rămân totuși distincți, datorită epocii istorice diverse în care au trăit și scris.

¹⁴ Vezi G. Limouris, „L'Oeuvre canonique de Denyse le Petit”, în *Revue de Droit Canonique* (1988), pp. 127-142.

¹⁵ Prin Biserici Orientale nu înțelegem în acest context doar Biserica Ortodoxă, ci toate acele Biserici, Ortodoxe sau Catolice, care au luat naștere datorită diverselor circumstanțe în Orient.

¹⁶ Cf. B. Botte, „«La tradition apostolique» d'Hippolyte de Rome”, *Sources Chrétiennes* 11 bis, Paris, 1968.

¹⁷ Cf. L. Duchesne, *Origens de cult Chrétienne*, Paris, 1925, p. 531; R. C. Coquine, *Les Canons d'Hippolyte*, *Patrologia Orientalis* 31, 2, (1966).

II. 7. *Constituțiile lui Ipolit sau Epitome la cartea a VIII-a a Constituțiilor apostolice*¹⁸

Opera nu reprezintă altceva decât o reelaborare a *Tradiției lui Ipolit* și a capitolului VIII din *Constituțiile Apostolice*.

II. 8. *Canoanele Ecleziastice ale Sfinților Apostoli*¹⁹

Și aceste canoane au fost scrise spre sfârșitul sec. IV tot de un anonim, provenind probabil din Siria sau din Egipt. Primele 14 capitole sunt o reprezentare a *Didahiei*, în timp ce a doua parte tratează teme referitoare la ierarhie.

II. 9. *Testamentul Domnului Nostru Isus Cristos*²⁰

A fost scris în greacă de un autor monofizit, în Siria spre sfârșitul sec. V. Doar capitolul IX din cartea II tratează chestiuni referitoare la drept canonic (mai ales la sacramente și la viața creștină).

Toate aceste texte sunt redactate în zone ale Orientului apropiat și au în comun unele aspecte pe care este bine să le subliniem: sunt scrieri anonime sau cel puțin este imposibil până în acest moment să se stabilească cu exactitate autorul; au avut o mare importanță în viața Bisericii, cu precădere în primul mileniu, iar datorită nașterii și răspândirii lor în aria orientală, reprezintă pentru Orient o importantă tradiție canonică; nu trebuie considerate izvoare de drept în sens strict, ci mai ales izvoare cu caracter istorico-juridic, motiv pentru care consultarea și interpretarea lor trebuie să se facă cu precauție.

¹⁸ F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, II, Paderborn, 1905, pp. 72-95.

¹⁹ Cf. J. B. Pitra, *Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et monumenta*, I, Romae, 1864, p. 77.

²⁰ Cf. J. E. Rahmani, *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899; A. Vööbus, „The Didascalia Apostolorum in Syriac”, în *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, pp. 401-406.

III. Canoanele emanate de Conciliile Ecumenice

Conciliile Ecumenice erau pentru Biserică adunări generale excepționale, reprezentative pentru întreaga Biserică datorită participării unui număr considerabil de Episcopi din diverse regiuni și erau convocate pentru a rezolva probleme cu caracter general. Documentația produsă de aceste Concilii Ecumenice este de extremă importanță, atât istorică cât și juridico-canonică. De regulă erau convocate pentru a rezolva mai ales chestiuni dogmatice iscate de marea producție de erezii într-o epocă în care credința și dogmele începeau să se cristalizeze. Cu toate acestea, când situația o impunea, erau dezbătute și chestiuni canonice care tindeau la reglementarea unei anumite realități practice.

Caracterul universal al unui Conciliu Ecumenic stabilește cu precizie linia ecumenică a deciziilor sale. Din acest motiv, ele erau convocate pentru a trata la cel mai înalt nivel, în mod autoritar și autonom, acele chestiuni religioase care se cereau a fi clarificate definitiv: cel care se îngrijea de buna orânduire în imperiu era împăratul, acestuia revenindu-i dreptul de a convoca Conciliul și de a-l prezida eventual prin delegați, conform unei ordini de zi și al unui calendar aprobat personal.²¹

În comparație cu scrierile pseudo-apostolice, Conciliile Ecumenice apar mai târziu în istorie, datorită necesității organizării diverselor instituții bisericești. Paralel cu acestea au loc și convocări de Concilii Particulare care doresc reglementarea unor probleme cu caracter local.

Foarte sintetic enumerăm Conciliile Ecumenice – doar primele șapte – care s-au celebrat în Orient, mai precis în teritoriile Imperiului Bizantin.²²

²¹ Cf. V. Peri, *La grande Chiesa Bisantina*, Brescia, 1981, p. 37.

²² Asupra numărului Conciliilor ecumenice există discuții discordante între Catolici și Ortodocși. În ceea ce privește argumentul tratat aici, Conciliile prezentate nu intră în discuție fiind reciproc recunoscute ca și „ecumenice”.

III. 1. Conciliul din Niceea (325)²³

Primul Conciliu Ecumenic al creștinătății l-a condamnat pe Arie, proclamând la 19 iulie „*Symbolum Fidei*” (Simbolul de credință). A emanat un număr de 20 de canoane.

III. 2. Conciliul din Constantinopol I (381)²⁴

Convocat de împăratul Teodosie I, condamnând erezia macedoniană nu a emanat decât 7 canoane. De subliniat faptul că printre participanți s-au numărat și sf. Grigore de Nazians și Ciril de Ierusalim.

III. 3. Conciliul din Efes (431)²⁵

Convocat de împăratul Teodosie II a emanat un număr de 8 canoane dintre care 6 canoane disciplinare referitoare la nestorienii. Împotriva acestora este definită chestiunea referitoare la unica persoană a lui Cristos. Sfânta Fecioară Maria este în mod solemn definită „Theotokos” – Născătoare de Dumnezeu:

III. 4. Conciliul din Calcedonia (451)²⁶

Convocat de împăratul Marcian, conciliul a emanat 28 de canoane la care s-au mai adăugat can. 29 și 30 extrase din actele celei de-a patra sesiuni. Conciliul acuză erezia lui Eutihie (monofizism) care afirma în Cristos doar o singură natură. Trebuie subliniat faptul că unul din cele 30 de canoane, respectiv can. 28, nu a fost acceptat de către Roma. Astfel:

²³ P. P. Ioannou, *Fonti*, Fasciculul IX, t. I, 1: Les canons des Conciles oecumeniques, Rome 1963, pp. 23-41; Istituto per le Scienze religiose (a cura di), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, (COD) Edizioni Dehoniane Bologna, 1991², pp. 1-19. Edizie bilingvă. În limba română vezi I. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Editura Polisib, Sibiu, 1992, pp. 51-64.

²⁴ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fasciculul IX, I, 1, pp. 42-55; COD, pp. 20-36; I. Floca, *op.cit.*, pp. 64-72.

²⁵ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 1, pp. 55-65; COD, pp. 37-74; I. Floca, *op.cit.*, pp. 72-76.

²⁶ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 1, pp. 66-97; COD, pp. 75-104; I. Floca, *op.cit.*, pp. 78-96.

„Legații romani prezenți la Conciliul din Calcedonia, au reacționat cu fermitate împotriva acestui canon, care, chiar dacă nu era o nerecunoaștere a privilegiilor și prerogativelor Bisericii din Antica Romă, implica cel puțin o recunoaștere a autorității Bisericii din Constantinopol, bazată pe criterii pur politice...”²⁷

III. 5. Conciliul din Constantinopol II (553)²⁸

Conciliu cu caracter strict dogmatic, convocat de către împăratul Iustinian, nu a emanat nici un canon. Totuși Conciliul s-a încheiat cu o mărturie de credință de inspirație calcedoniană și cu 14 propoziții de condamnare a trei autori considerați nestorienii printre care și Teodor de Mopsuestia.

III. 6. Conciliul din Constantinopol III (680-681)²⁹

Convocat de împăratul Constantin IV, nici acest al șaselea Conciliu Ecumenic nu a emanat nici un canon. Ca și precedentul Conciliu, caracterul pur dogmatic al acestuia se manifestă în acuzarea ereziei monoteliste (care afirma în Cristos prezența unei singure voințe).

III. 7. Conciliul din Niceea II (787)³⁰

Convocat de împăratul Constantin VI, a emanat 22 de canoane care se afirmă lăcitate a cultului icoanelor, acuzând în același timp pe iconoclaști. Importanța particulară a acestui Conciliu constă în faptul că pentru prima dată au fost stabilite criteriile pentru ca o adunare să poată fi considerată Conciliu Ecumenic; și tot pentru prima dată în istorie, un canon

²⁷ D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese Orientali*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1993, p. 26.

²⁸ COD, pp. 105-122.

²⁹ COD, pp. 123-130.

³⁰ P.P. Ioannou, *op.cit.*, pp. 242-288; COD, pp. 131-156; I. Floca, *op.cit.*, pp. 161-178.

stabilește valoarea universală a canoanelor din precedentele Concilii.³¹ Conciliul condamnă falsul Conciliu iconoclast de la Heria (754).

III. 8. Conciliul de la Constantinopol IV (869-870)³²

Considerat de către canoniștii occidentali drept Conciliul VIII ecumenic, canoanele acestuia nu figurează în nici o colecție bizantină. Conciliul Vatican II îl enumără printre Conciliile Ecumenice,³³ iar canoanele acestuia, datorită chestiunilor disciplinare tratate, reprezintă un prețios material pentru disciplina canonică. Manuscrisele care conțin canoanele diferă de la autor la autor: cel mai important manuscris, al bibliotecarului Atanasie, prezintă un număr de 27 de canoane. Deciziile acestuia au fost în întregime ignorate, iar referitor la valoarea canonică a acestor decizii este bine de amintit că un ulterior Conciliu Constantinopolitan (879), desfășurat în Sfânta Sofia a ratificat scrisoarea trimisă de Ioan VIII împăratului, în care se spune printre altele că:

„stabilim condamnarea totală și abrogarea Conciliului ținut la Roma sub sf. părinte Adrian, împotriva preasfințitului patriarh Fotie, precum și cel celebrat împotriva aceluiași preafericit Fotie la

³¹ Can. 1 – Așadar... primim în inimile noastre sfintele canoane...ale preaslăviților apostoli, ale celor șase sfinte Sinoade Ecumenice și ale celor ce s-au întrunit local pentru așezarea unor astfel de rânduieli și ale sfinților noștri părinți... (cf. I. Floca, *op.cit.*, p. 162). Prezentăm și textul original „His ita se habentibus et protestantibus, exultantes in eis sicut qui inventi spolia multa, divinos canones amplectabiliter in pectore recondimus, et integram illorum praeceptionem ac immobilitem tenemus: tam scilicet illorum qui ab almīs et laudabilissimis apostolis sancti Spiritus tubi editi sunt, quam eorum qui a sex sanctis et universalibus sinodis, atque his conciliis quae localiter collecta sunt, in expositionem huiusmodi decretorum promulgati sunt: nec non et eorum qui a sanctis patribus nostris prolati fuisse probantur...” *COD*, pp. 138-139.

³² P.P. Ioanou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 1, pp. 289-342. *COD*, 157-186.

³³ Conciliul Ecumenic Vatican II, Decretul *Orientalium Ecclesiarum* 7, în notele 8 și 9; *EV* 1/463-464.

Constantinopol (adică cel din 869-870). Acestea să nu fie considerate niciodată ca sinoade”.³⁴

Asupra primelor 7 Concilii nu există probleme în ceea ce privește considerarea acestora ca ecumenice; sunt deci considerate ca încadrându-se deplin în criteriile de ecumenicitate afirmate atât de Biserica Ortodoxă, cât și de cea Catolică. Pe lângă acestea, o importanță cu totul particulară o are Conciliul *in Trullo* (Trulan) din 691-692.³⁵ Chiar dacă mai există probleme legate de deplinătatea canonică a acestui conciliu³⁶ – probleme formulate de către Biserica Catolică –, Biserica Ortodoxă îl consideră în schimb deplin ecumenic.³⁷

Datorită faptului că ultimele două Concilii Ecumenice (este vorba de Constantinopol II și III), nu au emanat nici o normă disciplinară – și cu scopul de a completa o lacună care se făcea simțită la nivel organizatoric – în anul 691 a fost convocat din inițiativa împăratului Iustinian II, un nou conciliu. Ținut la Constantinopol, acesta va fi definit în istorie ca și *conciliul quinisext* (sau V-VI) sau

³⁴ J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio...*, Florentiae – Venetiis – Parisiis – Lipsiae, vol. 17, 490.

³⁵ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 1, pp. 98-241; I. Floca, *op.cit.*, pp. 97-160. Troullos se traduce cu termenul Cupolă, și de aici numele Conciliului: adică celebrat sub cupola palatului imperial din Constantinopol.

³⁶ P.P. Ioannou, *op. cit.*, IX, I, 1, pp. 99-101: «Roma nu a luat deloc parte decât numai prin legații săi... Legații Papei menționați de Vita Sergii, care „induși în eroare ar fi semnat” (Mansi XII, 3), erau apocrisiarii papali rezidenți al Constantinopol, fără să aibe vreun mandat pentru Conciliu. Papa Sergiu (687-801), sirian de origine, a refuzat să semneze în locul care-i era rezervat, precum și să primească canoanele pentru că „unele canoane erau împotriva ordinii Bisericii” (Mansi XII, 3)...» Cu toate acestea există multe canoane care sunt citate de colecțiile canonice occidentale, semn că acestea au găsit aprobare deplină din partea Bisericii catolice.

³⁷ J. Meyendorff, *Teologia Bizantină*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1995, p. 109.

«Sinodul din Trullo, (Trulan) ... amintit în textele bizantine ca „Sinodul al VI-lea” (692), deoarece întregului său Corpus canonic i-a fost acordat post factum statut „ecumenic”, fiind atribuit procedural Sinoadelor ecumenice din 553 și 680 (102 canoane)».³⁸

Acest conciliu a publicat deci 102 canoane ca și completare a celor două Concilii Ecumenice precedente. Canoanele au avut o largă difuziune în Orient ajungând până la punctul de a fi puse pe picior de egalitate cu canoanele celorlalte Concilii Ecumenice: ne aflăm în fața unei prime colecții de canoane care, tratând pe ansamblu cele mai stringente probleme ale epocii, încearcă să codifice legislația conciliară precedentă. Cele 102 canoane ale Conciliului Trulan, constituie, de fapt, un compendiu al întregii legislații canonice publicate până la convocarea sa; o importanță deosebită o reprezintă canonul 2 care confirmă nominal canoanele apostolilor, canoanele precedentelor Concilii Ecumenice, ale Sinoadelor Particulare, precum și o serie de canoane redactate de către Sfinții Părinți. Acest canon 2 prescrie, într-o manieră clară, obligația de respectare a sfințelor canoane „pentru mântuirea sufletelor și vindecarea patimilor”.

Chiar dacă înainte de Trulan exista deja în uz o întreagă serie de colecții canonice care grupau canoanele pentru o mai ușoară consultare, acestea nu erau complete, în sensul că nu reușeau să acopere întreaga gamă de probleme care se nășteau în sânul Bisericii. Meritul mare al Conciliului Trulan a fost acela de a lărgi numărul canoanelor, enumerând pe lângă cele eminate de Conciliile Ecumenice și pe cele produse în așa-zisele Concilii Particulare, dar și pe cele ale Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți.

Mai apoi, toate canoanele amintite de can. 2 Trulan, vor căpăta valoare ecumenică pentru Orient prin confirmarea care le este dată de can.1 Niceea II (787).

³⁸ Idem.

IV. Canoanele Conciliilor locale³⁹

Canonul 2 Trulan (691-692) și can. 1 Niceea II (787) fac deci referințe și la alte tipuri de canoane, altele decât cele emenate în Conciliile Ecumenice.

Cel de-al treilea grup de documente pe care le tratăm aici este constituit dintr-un *corpus* de norme canonice emenate de Conciliile Particulare sau locale. Desfășurate în secolele IV-V, acestea se mai numesc și *topice* (τόπος = loc) sau *antice*. În dezbaterile lor și acestea s-au preocupat, pe lângă problemele dogmatice, să ofere soluții practice la chestiunile de ordin disciplinar local. Numărul Conciliilor Particulare este destul de mare, însă o valoare explicită o au doar acele canoane care au tratat probleme de interes major și care au fost confirmate de Trulan (691-692) și Niceea II (787). Astfel, valoarea acestor Concilii devine „ecumenică”, făcându-se apel la ele fără discriminare. Este vorba despre următoarele Concilii:

1. Conciliul de la Ancira (314): 25 canoane.
2. Conciliul de la Neocezarea (314-319): 15 canoane.
3. Conciliul de la Gangra (340): 21 canoane.
4. Conciliul de la Antiohia (341): 25 canoane.
5. Conciliul de la Laodicea (sfârșitul sec. IV): 60 canoane
6. Conciliul de la Sardica (circa 343): 21 canoane.
7. Conciliul de la Cartagina (419): 133 canoane.
8. Conciliul de la Constantinopol (394): 1 canon.

Într-un moment succesiv, acestor canoane li s-au mai adăugat canoane ale altor trei Sinoade:⁴⁰ convocate la Constantinopol acestea mai

³⁹ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 2, „Les Canons des Synodes particuliers”, Roma, 1962; I. Floca, *op.cit.*, pp. 181-304.

⁴⁰ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, I, 2, Roma, 1962, pp. 445-486. I. Floca, *op.cit.*, pp. 304-317.

sunt chemate în mod comun *Sinoadele Patriarhului Fotie* tocmai datorită convocării acestora de către însuși patriarhul. Chiar dacă au avut o mare importanță în Orient, aceste Concilii nu sunt considerate ecumenice. Primul, convocat în 861 a emanat 17 canoane: datorită desfășurării sale în două sesiuni distincte mai este cunoscut și sub numele de *Sinodul I-II*. Al doilea Conciliu (869-870) este considerat de către occidentali ca fiind VIII ecumenic, dar nu apare în nici o colecție bizantină.⁴¹

Cel de-al treilea Sinod, desfășurat tot la Constantinopol în 879-880 a emanat 3 canoane, propunând reconcilierea dintre patriarhul Fotie și Papă și anulând Conciliul Constantinopolitan IV. Acest Conciliu are meritul de a fi definit în manieră clară disputa dintre patriarhul Fotie și Papa Nicolae I. Fiind ultimul conciliu care a urmat procedura precedentelor Concilii ecumenice, este considerat de unii ortodocși ca fiind ecumenic.⁴²

V. Canoanele Sfinților Părinți⁴³

«**N**umele de „Părinte” atribuit de către creștini propriului Episcop (...) s-a extins cu rapiditate la toți Episcopii. În sec. IV acest nume îi desemna și pe oamenii care nu erau Episcopi, dar care se bucurau de o autoritate necontestată. Puțin câte puțin, începând cu acea perioadă, în prezentarea doctrinei s-a împământenit obiceiul de a recurge la autoritatea unui anumit număr de autori, desemnați în sens strict ca și „Părinți ai Bisericii”, conform următoarelor patru criterii: puritatea doctrinei, sfințenia vieții, aprobare din partea Bisericii, antichitate sau apartenență la primele opt secole. În sens larg însă, acest titlu a fost dat în mod general autorilor ecleziastici

⁴¹ Vezi mai sus II. 2. 8. Conciliul de la Constantinopol IV (869-870).

⁴² J. Meyendorf, *Teologia Bizantină*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1996, p. 110.

⁴³ P.P. Ioannou, *Fonti*, Fascicolul IX, II, „Les canons des Pères Grecs”, Roma, 1963. I. Floca, *op.cit.*, pp. 318-427.

antici și, astfel, termenul „patrologie” se folosește azi pentru a indica istoria literaturii creștine.»⁴⁴

Începând cu secolul VI autoritatea acestor scriitori a fost recunoscută și în câmp juridic, multe din colecțiile juridice ale epocii conținând, pe lângă canoanele stabilite în Conciliile Ecumenice sau cele Particulare, și așa-zisele „canoane la Sfinților Părinți”. Aceste canoane nu au fost așadar emanate de o autoritate legislativă, de un Conciliu sau de Papă, pentru că nu erau altceva decât fragmente din scrierile acestora, scrieri care se refereau la chestiuni speciale sau la probleme supuse atenției lor: în esență este vorba de acele scrieri sau răspunsuri date de către Sfinții Părinți unor persoane sau cazuri specifice și care conțineau nimic altceva decât părerea acestora. Desigur, valoarea juridică a acestor scrieri nu poate fi pusă la îndoială, chiar dacă nu pot fi puse pe picior de egalitate cu canoanele stabilite în Concilii; exprimă însă tradiția formată și transmisă de nume reputabile de doctori sau păstori ai Bisericii antice. Totuși,

„referitor la diversele opinii exprimate în ceea ce privește valoarea juridică a menționatei canoane...uneori se are impresia că acestea se bazează pe concepții moderne de «promulgatio», în timp ce în primele secole de istorie ale Bisericilor orientale, intrau în categoria de «ecclesiastica regula» toate acele norme care se considerau ca fiind propuse de autorități care acționau sub inspirația Spiritului Sfânt”.⁴⁵

Dintr-o analiză sumară a „canoanelor Sfinților Părinți” se poate observa fără efort că acestea tratează și teme oarecum laterale chestiunilor de drept, dar care totuși pot fi considerate relevante pentru știința canonică. Valoarea scrierilor juridice ale acestor autori au fost recunoscute ca

⁴⁴ C. Mondesert, *Pour lire les Pères de l'Eglise*, Paris, 1988, p. 12.

⁴⁵ I. Žužek, „Incidenza del *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* nella storia moderna della Chiesa universale”, în *Kanonika 8: Understanding the Eastern Code*, PIO, Roma, 1997, p. 268.

și autoritare prin însăși menționarea lor în faimosul canon 2 de la Trulan (691), iar mai apoi prin aprobarea lor explicită de către can. 1 al Conciliului 7 ecumenic de la Niceea II (787). Numele celor 13 Sfinți Părinți amintiți aici sunt:

1. Dionisie de Alexandria (arhiepiscop: 248-264) – 4 canoane.
2. Grigore de Neocezarea (arhiepiscop: 213-270) – 11 canoane.
3. Petru de Alexandria (arhiepiscop: 300-311) – 15 canoane.
4. Atanasie de Alexandria (Episcop: 295-373) – 3 canoane.
5. Vasile cel Mare (Episcop: 330-379) – o colecție autoritară și extinsă, cuprinzând 92 de canoane.
6. Grigore de Nisa (Episcop: 225-395) – 8 canoane.
7. Grigore Teologul (de Nazians, Episcop: 330-390) – lucrare poetică în care amintește canonul Cărilor Sfintei Scripturi.
8. Amfiloh de Iconiu (34-403) – Scrisoare către Seleuc în versuri, unde este menționat canonul Cărilor Sfintei Scripturi.
9. Timotei de Alexandria (+385) – 14 răspunsuri în materie de morală.
10. Teofil de Alexandria (Episcop: 385-412) – 14 canoane.
11. Ciril de Alexandria (Episcop: 412-444) – 5 canoane.
12. Ghenadie I, patriarh al Constantinopolului (458-471) – Enciclică asupra simoniei.
13. Ciprian de Cartagina (Episcop: 249-258) – Scrisoare sinodală (256) asupra administrării Botezului de către eretici.

În afara acestor nume, mai există și altele, în speță patriarhi ai Constantinopolului care și-au găsit locul în diversele colecții canonice, dar care, după cum bine se poate observa nu au fost menționate de Trulan: Tarasie (+ 809), Ioan Postitorul (+ 595), Nichifor (+ 818).⁴⁶

⁴⁶ P.P. Ioannou îl amintește doar pe Tarasie în *Fonti*, Fascicolul IX, II, „Les canones des Pères Grecs”, pp. 314 ss.; I. Floca, *op.cit.*, pp. 432-473.

VI. Legislația imperială bizantină

Biserica bizantină a acceptat rapid și fără rezerve legislația imperială în materie ecleziastică.⁴⁷ Motivația este că:

„Însuși împăratul a devenit credincios al Bisericii și a acceptat să protejeze principiile doctrinale și sacramentale de bază pe care s-a sădit Biserica. Nici un text nu a oferit vreodată împăratului puterea de a defini sau de a formula aceste principii; dar s-a acceptat în mod universal că el, împăratul, avea responsabilitatea de a le pune în legătură cu realitățile concrete ale istoriei, și astfel să administreze, unde era necesar, treburile practice ale Bisericii văzute. Acesta este și sensul celebrelor cuvinte atribuite împăratului Constantin: «Am fost rânduit de Dumnezeu ca Episcop al treburilor din afară de Biserică» -, principiu aplicat în mod consecvent în legislația lui Justinian. Codexul și Novelele conțin un mănunchi de legi privind Biserica și care acoperă un spectru mult mai larg de funcțiuni și activități bisericesti decât o face întreaga legislație sinodală dianinte și de după Justinian.”⁴⁸

În materie ecleziastică, cele mai importante Coduri ale împăraților bizantini sunt:

1. *Codex Theodosianus* (438-439).⁴⁹ Cuprinde o colecție de legi statale care-și iau numele de la inițiatorul proiectului: împăratul Teodosie stă de fapt în umbra acestei colecții, prin însăși comandarea ei unui grup de juriști din Constantinopol. Doar ultima parte a lucrării, cartea a 16-a, conține legi cu referință la Biserică, legi care nu fac însă referință la perioada premergătoare libertății oferite acesteia (313).

⁴⁷ Regretatul pr. Periș Lucian în cursul nepublicat încă *La Chiesa Bisantina e l'Occidente dal Concilio di Firenze ai tempi moderni*, curs propus la Pontificia Università Gregoriana – Roma, sem. I, 1999-2000, evidențiază „simfonia” dintre stat și Biserică prin exemplul acvilei bicefale.

⁴⁸ J. Meyendorff, *Teologia Bizantină*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1996, p. 111.

⁴⁹ P. Krüger, *Codex Theodosianus*, Berlin, voll. I-VIII, 1923-1926.

2. *Corpus iuris civili* (Codex, Institutiones, Pandectae sau Digesta, Legges Novellae) ale lui Iustinian.⁵⁰ Reprezintă rezultatul final al desfășurării istorice al celui mai perfect sistem juridic care a existat până la acea epocă și constituie fundamentul și punctul de plecare al evoluției istorice a dreptului bizantin. Conține o serie de legi referitoare la Biserică; acestea acoperă o gamă foarte variată de funcții și activități ecleziastice, mai amplă chiar și decât legislația conciliară precedentă lui Iustinian.

3. *Ecloga* (sau *Exceptio*) reprezintă o culegere de texte de legi cu referință la Biserică, publicată în epoca izauricilor, între 739-741. Sunt aduse modificări și completări la legislația propusă de Iustinian, mai ales în ceea ce privește temele legate de căsătorie și divorț.

4. *Proschiros nomos* manual pentru juriști apărut în 870 di porunca împăratului Vasile I Macedoneanul. Compus din 40 de titluri, mai cuprinzător decât *Ecloga*, manualul reprezintă prima încercare a dinastiei macedone de restabilire a acelor părți din dreptul romano-bizantin pe care *Ecloga* le omise sau modificase.

5. *Epanagoga*. Sau *Retractationes*, adică recapitularea legii, este o colecție care dorește restaurarea acelor legi care au fost alterate în perioada iconoclastă. Editată în jurul anului 884 la cerea împăratului Vasile I, conține 40 de titluri în care patriarhul Foție a avut probabil o influență redacțională însemnată. Importanța colecției constă în caracterul ei „simfonic” în ceea ce privește relațiile Biserică-Stat.

6. *Vasilicalele* (Basilicalia, Imperialia) Operă monumentală, devine Codul oficial și cea mai completă colecție de legi bizantine. Redactată într-o perioadă de timp relativ lungă, sub domnia a doi împărați, Vasile I Macedoneanul și fiul său Leon VI Filosoful, colecția este definitivată doar în jurul anului 991, când este și publicată. Dimensiunea mare a colecției, care cuprinde 60 de capitole în tentativa de a rearanja *Corpus Iuris Civilis* al lui Iustinian și legile legislatorilor posteriori lui, repre-

⁵⁰ I. Biondi, *Giustiniano primo principe e legislatore cristiano*, Milano, 1936; G. Lanata, *Legislazione, natura delle Novelle Giustiniane*, Napoli, 1983.

zenta o oarecare dificultate în consultarea acesteia, astfel că la scurt timp apar extrase simplificate și reduse ca proporție.⁵¹

VII. Codificarea legilor canonice

Beneficiind de o solidă formare juridică, Patriarhul Constantinopolului între 565-577, Ioan III Scolasticul a contribuit esențial la nașterea unei colecții de legi ecleziastice. Deja din perioada lui Iustinian ne găsim în fața unor tentative de codificare, chiar dacă în precedență existau colecții cronologice sau sistematice de o importanță redusă. Acestui patriarh îi este atribuită paternitatea operei *Colecția de canoane în 50 de capitole*, o colecție sistematică în care canoanele sunt aranjate după criterii bine stabilite. Tot lui îi este atribuită o altă colecție, de această dată de legi imperiale, *Colecția de 87 de capitole*.

În perioada imediat următoare apare un nou gen juridic: *Nomocanonul*. Colecții juridice cu conținut civil și ecleziastic, acestea nu sunt altceva decât manuale de drept canonic care reflectă exigența juriștilor, canoniștilor sau funcționarilor civili de a avea la dispoziție, organizat în mod sistematic, întreaga legislație. Formate deci din legi civile (Νομος) și ecleziastice (Κανον), nomocanoanele reflectă exigența juridică de a avea într-un singur corpus întreaga legislație. Cele mai importante colecții de acest gen sunt:

1. *Nomocanonul în 50 de titluri*, sau nomocanonul lui Ioan Scolasticul, autorul *Colecției de canoane în 50 de capitole*, asumă formă definitivă doar în 883.

2. *Nomocanonul în 14 titluri*, impus pentru întreaga Biserică bizantină începând cu anul 920. Textul nu ne-a parvenit, dar este amintit într-un nomocanon succesiv, cel al lui Fotie.

⁵¹ Cf. D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiesa cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1993, pp. 33-34; idem, *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millennio*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1997, p. 24; I. Floca, *Dreptul canonic ortodox*, vol. I, Editura IBMBOR, 1990, pp. 100-104.

Servind ca text de referință pentru ulterioarele comentarii canonice, aceste colecții au circulat în întreaga lume bizantină, aducându-și aportul la interpretarea și aplicarea legilor.

Concluzie

Pe bună dreptate se poate afirma că ultimii ani au fost cei mai importanți pentru organizarea juridică a Bisericii Catolice. În acest arc de timp, am asistat la publicarea a trei părți din același corpus de legi, care reglementează chestiunea canonică a Bisericii catolice: *Codex Iuris Canonici* (CIC 1983), Constituția apostolică *Pastor Bonus* (1988), și *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO 1990). Legislația precedentă se inspira desigur din normele antice, care erau bine puse în evidență în textele canoanelor. Redescoperirea patrimoniului canonic oriental al primului mileniu, s-a făcut însă odată cu decizia de a publica un cod de norme care să reflecte pe deplin disciplina Bisericilor orientale catolice.

În materialul de față ne-am referit desigur la toate acele izvoare canonice ale primului mileniu care fac obiectul inspirației pentru CCEO. Existând însă o strânsă legătură și asemănare între diversele colecții inspiratoare pentru diversele „coduri” ale tot atâtor Biserici, putem spune, fără teama de a greși, că primul izvor de inspirație pentru redactarea unui corpus de legi, rămâne totuși – și nu în ultimul rând – doctrina și învățătura Mântuitorului. Acesta reprezintă primul și inepuizabilul izvor al tuturor faptelor și acțiunilor noastre, fie că acestea sunt reglementate de un corp de norme canonice, fie că nu sunt. Nu trebuie uitat niciodată faptul că o lege ecleziastică, trebuind să tuteleze o anumită realitate împotriva dezordinii, trebuie să fie în același timp, justă, onestă, aplicabilă, dar mai ales trebuie să aibe acea calitate care o definește pe deplin: *lex suprema, salus animarum est*.

Incidența Conciliului Vatican II asupra *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*

Premisă

Fără îndoială Conciliul Vatican II a marcat profund realitatea eclezială a ultimelor decenii. Iar în momentul în care facem această afirmație ne gândim în primul rând la legislația canonică, o legislație care a avut de suferit însemnate modificări pentru a răspunde exigențelor și noilor viziuni pe care documentele Conciliului le-au impus. Dacă procesul de *aggiornamento* a marcat mult realitatea vieții Bisericii, atunci repercusiunile pozitive ale acestui proces au fost profund resimțite și în cazul viziunii pe care acesta a lansat-o asupra noilor raporturi pe care Biserica le are cu lumea.

În materialul prezent ne propunem să punem în evidență influența pe care principiile directoare, dar și documentele finale ale Conciliului Vatican II, a avut-o asupra normei canonice și în special asupra *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*.

I. Publicarea CCEO: un proces blocat

Problema unei codificări canonice orientale, paralel cu redactarea unui cod latin, a fost ridicată încă dinaintea celebrării Conciliului Ecumenic Vatican I (1869-1870)¹. Tentativa unificării normativelor canonice sau a legilor orientale catolice s-a concretizat astfel în 1893 și, ulterior, într-o secundă ediție în 1907, în publicarea unei culegeri *Bullaria* sau *Collectanea*, care – departe de a răspunde rigorilor unei colecții canonice cum sunt cele moderne – conținea totuși acte referitoare la orientali, chiar dacă acestea erau amestecate cu cele ale latinilor². Înaintea începerii lucrărilor, consultorii Comisiei misiunilor și Bisericilor Orientale pregătitoare Conciliului au ridicat această problemă, contribuind astfel la nașterea ideii unui corp de legi „care să reglementeze disciplina, un cod autoritar, complet și general pentru toate națiunile și în armonie cu toate circumstanțele timpului, care să nu se numească nici *Pidalionul* grecilor, nici *Pravila* românilor”³. Ideea unui corp de legi comun tuturor Bisericilor Orientale Catolice a fost astfel receptată ca o exigență cerută de buna desfășurare a activității Bisericii.

Comisia *Plenaria* a Cardinalilor Congregației pentru Bisericile Orientale, întrunită la 27 iulie 1927 sub președinția cardinalului Petru Gaspari, a recunoscut unanim necesitatea și urgența unei astfel de opere. Invitați, doi ani mai târziu, să-și exprime propriile păreri și indicând în același timp și modalități concrete de realizare a unui astfel de cod, ierarhii diferitelor Biserici Orientale Catolice au fost cooptați în procesul de culegere a diferitelor izvoare canonice care mai târziu vor sta la baza

¹ Cf. A. G. Cicognani, Prefazione sull'opera della codificazione orientale, Roma 1931.

² A. Cossa, „Codificazione canonica orientale” în *Oriente Cristiano* (1962), p. 35.

³ *Congressus VI commissionis orientalis*, 5 apr. 1868, J. D. Mansi, *Sacrum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck - U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961, (Mansi), t. 49, col. 1012.s

CCEO⁴. Astfel, la data de 13 iulie 1927, Papa Pius XI instituia *Commissione cardinalizia per gli studi preparatori della codificazione canonica orientale*⁵, comisie însărcinată cu pregătirea terenului pentru această mare acțiune care va fi redactarea Codului.

O ulterioară etapă în pregătirea CCEO a constituit-o instituirea de către același papă a *Pontificia commissione per la redazione del Codice di diritto canonico Orientale*⁶ (Comisia pontificale pentru redactarea Codului de Drept Canonic Oriental), la 17 iulie 1935, comisie însărcinată cu examinarea și observarea răspunsurilor trimise de Ierarhi referitoare la conținutul viitorului cod, stabilirea textului canoanelor și reglementarea publicării Codului.

Până la o dată anterioară desfășurării lucrărilor Conciliului Vatican II (1962-1965), mai precis în perioada 1949-1957, întregul proces de canonizare s-a concretizat prin publicarea următoarelor *Motu proprio*⁷: „În ceea ce privește publicarea, a părut oportun să se continue cu

⁴ Din partea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică un rol activ a avut canonistul Ioan Bălan, canonic al Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, Blaj, singurul membru român al Comisiei membrilor delegați orientali pentru codificarea dreptului canonic oriental, cf. A. Cousa, *op. cit.*, p. 38. Un alt român care și-a adus o contribuție hotărâtoare la redactarea CCEO a fost Aloisiu Tăutu, canonic al Eparhiei de Oradea Mare, a cărui asiduă muncă de cercetare în domeniul izvoarelor de drept canonic s-a concretizat în publicarea a treisprezece volume din așa-zisa *Fontes – Series III*, una dintre cele trei mari serii de documente canonice referitoare la orientali, care conține documente papale nepublicate referitoare la orientali, din sec. I-XVI. Vezi *Nuntia* 10, p. 127-128; pentru rezumatul în limba română a acestor treisprezece vol., vezi lucrarea Lucian D. Periș, *Aloisie Tăutu – aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003, p. 87-159.

⁵ *Acta Apostolicae Sedis*, 1929, p. 669.

⁶ *AAS*, 1935, p. 306-308.

⁷ Făcând distincție între actele publicate de Pontiful Roman, despre *Motu proprio* se poate spune că este un act considerat sub aspectul *ocaziei*, un act emanat în mod spontan de către Pontiful Roman, fără ca emanarea acestuia să fie precedată de cereri sau instanțe anterioare, iar - dacă acestea totuși există - nu sunt luate în considerație.

publicarea pe părți. De aceea la începutul lui 1949 Sfântul Părinte a ordonat să se tipărească pentru promulgare canoanele despre Sacramentul Căsătoriei, deoarece erau considerate foarte urgente și apoi, pentru administrarea justiției, canoanele despre judecăți: primele canoane constituiau Titlul XIII din viitorul cod, celelalte Titlul XXI. Astfel se întâmplă că deja din 22 februarie al aceluiași an 1949, sărbătorea Catedralei antiohene a sf. Petru, cu scrisoarea apostolică scrisă din proprie inițiativă *Crebrae allatea sunt* (AAS 41 [1949], 81-119) au fost promulgate canoanele referitoare la «Sacramentul Căsătoriei», care au început să intre în vigoare din ziua de 2 mai anul următor. Cu scrisoarea apostolică *Sollicitudinem nostram*, dată din proprie inițiativă la 6 ianuarie 1950 (AAS 42 [1950], 5-120), la Botezul Domnului, au fost promulgate canoanele despre «judecăți» care pentru un an întreg au rămas vacante, obținând forță juridică la 6 ianuarie anul următor. La sărbătorea sf. Chiril de Alexandria, Episcop și doctor, cu scrisoarea apostolică *Postquam apostolicis litteris*, scrisă din proprie inițiativă la 9 februarie 1952 (AAS 44 [1952] 65-150), au fost promulgate canoanele despre «călugări», despre «bunurile temporale ale Bisericii» și despre «semnificația cuvintelor», care au intrat în vigoare la 21 noiembrie al aceluiași an, la sărbătorea Intrării în Biserică a Maicii Domnului. [...] În sfârșit, cu scrisoarea apostolică *Cleri sanctitati*, scrisă din proprie inițiativă la 2 iunie 1957 (AAS 49 [1957], 433-600), Papa Pius XII, aproape ca un cadou onomastic, a promulgat canoanele despre «rituri» și despre «persoane» care au început să intre în vigoare la sărbătorea Ridicării la cer a Sfintei Fecioare Maria anul următor. [...] Din 2666 canoane conținute în schema viitorului cod din 1945, 3/5 au fost promulgate. Toate celelalte canoane, mai precis 1095, au rămas în arhiva Congregației. Cu anunțarea Conciliului Vatican II de către Papa Ioan XXII, pentru că se prevedea că disciplina canonică a Bisericii universale ar fi trebuit să fie

revizuită după sfaturile și principiile Conciliului, redactarea propriu-zisă a *Codului de Drept Canonic Oriental* a fost întreruptă...⁸.

II. Conciliul Vatican II și dreptul canonic oriental

În legislația canonică din trecut nu putem găsi nici o influență istorică atât de însemnată și profundă cum este aceea pe care Conciliul Vatican II a provocat-o asupra evoluției și revizuirii substanțiale a celor două corpuri de lege canonică ale Bisericii Catolice: *CIC*⁹ și *CCEO*¹⁰. Aceași influență a fost resimțită și în cazul celui de-al treilea document juridic, care împreună cu cele două coduri formează unicul corp de lege după care este condusă Biserica Catholică: Constituția apostolică *Pastor Bonus*¹¹.

Conciliile au avut mereu o influență decisivă, determinată și corectă asupra legislației Bisericii, dar ceea ce s-a petrecut cu Conciliul Vatican II nu are precedent. Relevanța este cu atât mai semnificativă și pregnantă cu cât o analiză sumară a Conciliului ne descoperă un fapt

⁸ *Codice dei canoni delle Chiese orientali*, Prefazione, EV 12, partea II, p. 49-53. Pentru mai multe detalii referitoare la procesul de publicare a acestor părți ale Codului vezi A. Cousa, *op. cit.*, p. 47-55.

⁹ *Codex Iuris Canonici*, AAS (1983); EV 8/637-1089; *Codul de drept canonic*, traducere *pro manuscripto*, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași 1995. Referitor la influența Conciliului Vatican II asupra *Codului latin* poate fi consultat studiul lui V. Fagiolo, „Vaticano II e Codex Iuris Canonici”, în *Studi Giuridici XII Teologia e diritto canonico*, Libreria Editrice Vaticana 1987, p. 33-52.

¹⁰ Pontificium Consilium de legum textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus - Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, AAS 82 (1990); EV 12/695-887; I. Muntean (trad.), *Codul canoanelor Bisericilor Orientale*, ediție *pro manuscripto*, Presa Universitară Clujeană 2001.

¹¹ Structura canonică a Bisericii Catolice deși este una, se împarte în trei corpuri de legi distincte și anume *Codex Iuris Canonici* (Codul canonic al Bisericii Latine) republicat în 1983, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (Codul canonic al Bisericilor Orientale Catolice), publicat în 1990 și *Pastor Bonus* (Constituția apostolică asupra Curiei romane, care stabilește norme pentru organizarea internă a diverselor Dicastero romane), publicat în 1988: EV 11 (1988-1989), 787-1070.

destul de puțin frecvent în istoria conciliilor: Conciliul Vatican II nu a publicat documente cu o pregnantă dimensiune disciplinară, așa cum au făcut spre exemplu conciliile anterioare, Lateran IV și, cu atât mai mult, Trento. Părinții conciliari au exclus în mod intenționat acele scheme elaborate de Comisiile pregătitoare care aveau un clar caracter disciplinar și normativ, lăsând ca aceste teme să fie mai profund analizate într-o etapă succesivă. Așa de exemplu, teme cum ar fi *consiliul preoțesc*, expresie vitală a comuniunii preoțești – și multe altele – au fost intenționat omise, pentru a fi mai apoi clarificate de comisii specializate.

Cu toate acestea, mai mult decât conciliile precedente, Conciliul Vatican II a influențat profund legislația canonică. Rămâne singular în istoria Bisericii momentul anunțării desfășurării unui Conciliu Ecumenic: la data de 25 ianuarie 1959 Papa Ioan XXIII anunța în Bazilica San Paolo Fuori le Mura, desfășurarea unui conciliu, care – departe de a fi disciplinar – dorea reîntinerirea Bisericii și raportarea acesteia la noile mutații socio-culturale ale lumii. Odată cu anunțarea desfășurării Conciliului, Papa anunța și revizuirea *Codului de drept canonic*¹². Chiar dacă se referea la actualizarea disciplinei canonice aplicate doar în ambient latin, Papa subînțelegea uniformizarea disciplinei și la nivelul viitoare legislații orientale care, ținând cont de specificitatea comunităților orientale catolice, se adapta totuși la principiile generale de drept ale Bisericii Catolice în ansamblul ei. Acest lucru este cu atât mai clar cu cât la scurt timp de la anunțarea noului conciliu, același papă instituie o comisie pontificală pentru revizuirea legislației canonice din 1917.

După celebrarea primei sesiuni a Conciliului – în data de 28 martie 1963 – se reunește comisia pontificală *De concilii laboribus coordinandis*, în

¹² Este vorba de primul *Cod de drept canonic al Bisericii Catolice*, publicat în 1917: *Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis maximi, iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E. Mo Petro card. Gasparri auctus, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.*

prezența secretarului de stat card. A. Cicconiani. Cu această ocazie Papa, afirmând obiectivitatea unei astfel de comisii, adaugă: „revizuirea Codului va fi un mare eveniment, iar materia care trebuie organizată va fi foarte vastă. Dacă aveți ceva de spus, puteți să o faceți liber”¹³. Este sugestivă deschiderea Papei față de un astfel de proces anevoios, dar ceea ce dorim să subliniem este faptul că același cardinal Cicconiani era numit, anterior, la 13 iulie 1929 – momentul instituirii *Comisiei cardinale pentru studiile pregătitoare codificării canonice orientale* – secretar al respectivei comisii, ocupând în același timp și funcția de asesor la Congregația pentru Bisericile Orientale. Se poate înțelege ușor din acest amănunt istoric continuitatea pe care unii membri ai comisiei au avut-o în desfășurarea lucrărilor de redactare a *CCEO* și implicarea lor în realizarea proiectului în conformitate cu dezideratele și liniile directoare trasate de pontifii romani.

Intenția Papei Ioan XXIII era aceea de a trasa comisiei de revizuire a Codului, sarcina de a urmări cu cea mai mare atenție toate fazele desfășurării Conciliului pentru a recepta mai ales spiritul acestuia și pentru a-l putea aplica mai apoi ca pe o exigență pe care ar fi cerut-o însăși logica documentelor publicate mai apoi.

Dacă, la scurt timp după, *Codex Iuris Canonici* a început să fie revizuit conform principiilor Conciliului, același lucru s-a petrecut și cu documentele care au fost culese pe durata a câtorva decenii și care reuneau izvoarele dreptului oriental, părțile deja publicate în cele 4 *Motu proprio* și propunerile de text pentru publicarea părților restante din Codul de Drept Canonic Oriental.

La 20 iunie 1972 Papa Paul VI instituie Comisia pontificală pentru revizuirea Codului de Drept Canonic Oriental, ce reia practic o parte din competențele comisiei din 1935 (care, având ca scop primar acela de a redacta textele canoanelor orientale, este cu această ocazie declarată ca

¹³ Cf. V. Fagiolo, *Il codice del postconcilio*, Città Nuova Ed. 1984, p. 29 ss.

dizolvată). Formată din înalți prelați orientali și din experți orientali în drept, comisia „va avea ca sarcină pregătirea, mai ales în lumina decretelor Conciliului Vatican II, reformei întregului *Codex Iuris Canonici orientali*, atât în părțile sale deja publicate în cele patru *Motu proprio* (*Crebrae allateae sunt, Sollicitudinem nostram, Postquam apostolicis litteris, Cleri sanctitati*), cât și în cele terminate, dar nepublicate”¹⁴.

III. Principiile directoare de revizuire a Codului

Instituirea Comisiei a fost mai mult decât necesară, iar activitatea ei s-a desfășurat rodnic de-a lungul a circa douăzeci de ani. Este lesne de înțeles rolul major pe care această comisie l-a avut în opera de revizuire a tuturor textelor, fie ele publicate sau nu. Prima adunare plenară a membrilor comisiei, reuniți între 18-23 martie 1974, a aprobat unele principii directoare ce vor fi aplicate în marea operă de revizuire a Codului. Ulterior aceste principii au fost ratificate de Sfântul Scaun, devenind astfel un instrument de lucru autorizat de cea mai înaltă instanță ecleziastică. Datorită importanței pe care aceste principii au avut-o, ne propunem în continuare o prezentare sintetică a acestora¹⁵.

Introducerea trasează imediat necesitatea revizuirii Codului conform Conciliului: „unul dintre mijloacele cele mai eficace pentru actualizarea

¹⁴ G. card. Vilot, *Istituzione e composizione della Commissione*, în organul oficial al PCCICOR, *Nuntia* 1/1975, p. 11; cf. și D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizione Dehoniane, Bologna/Roma 1993, p. 49. Prin PCCICOR se înțelege *Pontificia commissio codici iuris canonici orientalis*, organismul însărcinat cu revizuirea canoanelor viitorului cod oriental, comisie care începând cu anul 1975, anul înființării sale, și până la publicarea CCEO, în 1990, s-a ocupat cu studierea izvoarelor canonice și cu adaptarea textului canoanelor la noile reglementări juridice.

¹⁵ „Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale”, *Nuntia* 3/1976, p. 3-24 (trad. fr. și eng.).

Bisericii (aggiornamento)¹⁶, așa cum a dorit și decretat Conciliul Vatican II, este revizuirea *Codului de Drept Canonic Oriental*, conform normelor și spiritului acestui conciliu¹⁷. Iar această afirmație nu lasă nici cea mai mică umbră de îndoială asupra rolului pe care conciliul l-a avut în opera de revizuire a Codului.

III. 1. Cod unic pentru toate Bisericile Orientale Catolice

„În Bisericile Orientale, patrimoniul juridic se fondează în mare parte pe înseși canoanele antice, care se regăsesc în aproape toate colecțiile orientale și în tradițiile comune, așa cum apare în înseși aceste colecții, deseori formulat prin legi cu caracter aproape identic. Aceste canoane și tradiții oferă o bază comună pentru un cod unic pentru toate Bisericile Orientale¹⁸.”

Un astfel de cod, bazat în mod fundamental pe canoanele vechi bisericești, „nu se opune patrimoniului ecleziastic al fiecăreia dintre aceste Biserici care, dimpotrivă, ar găsi într-un cod unic o expresie mai clară și o mai puternică garanție”.

În ciuda existenței unor diferențe de ordin disciplinar – diferențe care au fost introduse de-a lungul timpului, fiind specifice unor anumite domenii și putând crea neplăceri care se opun mișcării de unitate (*UR*, § 14) – Codul se dorește a fi unic, chiar dacă ulterior se oferă spațiu pentru redactarea unor norme particulare aplicabile doar domeniilor pentru care au fost publicate. Conciliul garantează de altfel în decretul referitor la orientalii catolici (*OE*), dreptul și obligațiile pe care aceste Biserici le au în a se governa conform propriilor discipline particulare, iar existența unui cod unic care să conțină norme comune și generale trebuie să

¹⁶ Termenul poate fi tradus *ad literam* cu expresia *aducere la zi*. În lb. italiană, acesta are ca și sinonimi termenii: reînnoire, modernizare, revizuire, perfecționare, recalificare, adaptare etc.

¹⁷ *Principi direttivi*, *op. cit.*,..., p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, p. 3-4.

țină cont de diversitatea condițiilor socio-culturale în care se găsesc aceste Biserici¹⁹.

III. 2. Cod autentic oriental

Datorită faptului că se adresează orientalilor, caracterul Codului trebuie să fie profund oriental. Conciliul subliniază de fapt acest lucru atunci când „declară așadar în mod solemn că Bisericile din Orient, ca și cele din Occident, au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare, de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor. Datorită acestui motiv, Codul trebuie să se inspire mai ales din patrimoniul juridic oriental, adică din acele izvoare care sunt strict orientale și care exprimă disciplina comună conținută în: „a) tradiția apostolică; b) în canoanele conciliilor și sinoadelor orientale; c) în colecțiile canonice și în normele consuetudinare comune Bisericilor Orientale, care sunt încă în vigoare”²⁰. Opera de codificare va trebui să țină de altfel cont de circumstanțele socio-culturale în care se găsesc credincioșii orientali din afara teritoriilor propriilor lor Biserici; va trebui astfel ca normele interrituale să țină cont de aceste condiții particulare²¹.

III. 3. Cod ecumenic autentic

Codul este destinat doar aceluia care aparțin în mod legitim uneia dintre Bisericile Orientale Catolice, așa cum Codul latin se adresează numai credincioșilor latini. În principiu, este exclus orice prozelitism și implicit acuzațiile care ar putea apărea ca urmare a unei interpretări tendențioase a normei. Acest cod nu se aplică așadar credincioșilor Bisericilor Orientale Ortodoxe, care – spune conciliul – „au facultatea de a se conduce fiecare după disciplina proprie, ca fiind mai adecvată firii

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, p. 4-5.

²¹ OE 5.

credincioșilor și mai aptă să favorizeze binele sufletelor. Observarea desăvârșită a acestui principiu tradițional (care la drept vorbind nu s-a respectat întotdeauna) face parte dintre condițiile prealabile absolut necesare pentru restabilirea unității”²².

„În cod se va ține cont mai ales de dispozițiile Conciliului Vatican II care exprimă dorința ca Bisericele Orientale Catolice «să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică» (OE 1), atât în ceea ce privește binele sufletelor, cât și referitor la «deosebitul oficiu de promovare a unității tuturor creștinilor», după principiile decretului despre ecumenism” (OE 24)²³.

III. 4. Cod de natură juridică

Pentru a se putea lucra eficace asupra textelor care vor compune noul cod, este necesar să se cunoască natura acestuia: chiar dacă se fundamentează pe dogmă, „Codul nu trebuie să fie un ansamblu de adevăruri și exortații referitoare la credință și moravuri, ci trebuie să fie un complex de legi care să guverneze viața practică a credincioșilor”²⁴.

Din această cauză, Codul va trebui să definească într-o manieră cât se poate de clară drepturile și obligațiile persoanelor fizice și juridice deopotrivă. Cu toate acestea, caracterul juridic al Codului nu se opune legii iubirii, atâta timp cât dreptul este perceput în interiorul Bisericii ca „drept al vieții creștine”, „dreptul harului”, „dreptul teologic” și nu doar ca un drept de natură juridico-practică, legalistă. Norma canonică trebuie în cele din urmă să se prezinte sub un fundament teologic deoarece acesta tinde la sfințirea poporului creștin. În acest sens dreptul canonic devine „dreptul diaconiei mântuitoare”²⁵.

²² UR 16.

²³ Principi direttivi, *op. cit.*,..., p. 3.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Cf. D. Salachas, *Istituzioni...*, p. 51.

III. 5. Cod cu caracter pastoral

Codul trebuie să urmărească nu numai aplicarea dreptății în spiritul observanței rigide a legii (*akribeia*, adică rigiditate în interpretare, observanța strictă a legii), ci și o înțeleaptă echitate bazată pe iubire, înțelegere, condescendență, adică pe ceea ce Sfinții Părinți denumeau din cele mai vechi timpuri cu termenul de *ikonomie* (filantropie, bunăvoință, atitudine plină de caritate)²⁶.

Codul trebuie să observe în acest sens directivele stabilite de decretul conciliar *Christus Dominus* 44, în care se cere în manieră explicită ca în revizuirea Codului „să fie definite legi adecvate normei și principiilor stabilite în decretul despre oficiul pastoral al Episcopilor”²⁷. Ca atare, în redactarea normei canonice se va ține cont de justiție, dar aceasta se va aplica cu echitate înțeleaptă. Codul se dorește a fi așadar, nu doar o simplă colecție de norme juridice, care să impună doar obligații, ci va conține instrucțiunii sugestii și alte mijloace pentru realizarea scopului Bisericii. Un spațiu de interpretare destul de larg se lasă acelor care au grija sufletelor: aceștia se bucură de o oarecare putere discreționară prin intermediul căreia vor putea determina directive care să se aplice persoanei și cazului²⁸.

²⁶ *Ibidem*, p. 51-52. Asupra acestei teme să se vadă și amplul articol al lui D. Salachas, „Il principio di Oikonomia e di Akribeia nella Chiesa Ortodossa”, în *Oriente Cristiano*, (I) anno XII, ottobre-dicembre, nr. 1, 1972, p. 51-57; (II) anno XIV, gennaio-marzo, nr. 4, 1974, p. 59-63.

²⁷ Principi direttivi, *op. cit.*,... p. 6.

²⁸ Acest principiu se realizează cel mai bine prin însăși formularea canonului 1401, care este, după părerea noastră, cel mai „pastoral” canon din întreg Codul. Același principiu discreționar se subînțelege din formularea multor canoane penale, care – folosind expresia *congrua pena* – lasă autorității competente dreptul de a aplica o anumită pedeapsă în funcție de gravitatea delictului. Datorită caracterului strict pastoral, prezentăm în cele ce urmează conținutul can. 1401: „Deoarece Dumnezeu ia în considerare orice inițiativă pentru a readuce oaia rătăcită, cei care au primit de la El puterea de a dezlega și de a lega vor da medicamentul potrivit bolii celor care au greșit, îi vor dojeni, le vor reproșa, îi vor ruga cu toată răbdarea și doctrina, le vor impune chiar și pedepse pentru a îngriji rănilor cauzate de delict, astfel încât nici delicvenții să nu fie împinși spre pragul disperării, dar nici frânele să nu fie slăbite până la relaxarea vieții și la disprețul legii.”

III. 6. Cod bazat pe principiul subsidiarității

Datorită structurii lor tradiționale, Bisericile Orientale au aplicat de-a lungul secolelor acest principiu. Comisia, în ceea ce privește tutelarea acestui principiu antic trasează următoarele directive:

- Codul va codifica doar disciplina comună tuturor Bisericilor Orientale Catolice, lăsând diferitelor lor organisme abilitate libertatea de a reglementa materia canonică specifică, dar care nu este rezervată Sfântului Scaun;
- ceea ce fiecare Episcop în parte poate realiza în propria eparhie, să nu fie substras autorității acestora. Comisia citează la acest punct principiul stabilit de conciliu în decretul *Lumen Gentium* 27, conform căruia „această putere pe care ei o exercită personal în numele lui Cristos este proprie, legată de consacrare și imediată, deși exercitarea ei este reglementată în ultimă instanță de autoritatea supremă a Bisericii și poate fi circumscrisă în anumite limite, ținând seama de binele Bisericii și al credincioșilor”²⁹.
- Episcopul, evaluând competențele legitime ale colaboratorilor săi, este chemat să nu îndeplinească ceea ce aceștia sunt în măsură să realizeze, ci va încredința diferitele facultăți în vederea realizării actelor de guvernare, colaboratorilor apropiați, fie ei persoane individuale, fie organisme colective.
- o atenție particulară va fi acordată normelor referitoare la constituirea consiliilor prezbiterele și pastorale, care vor fi compuse – acolo unde cazul o cere – și din credincioși laici și persoane consacrate: acestea vor asigura, ca și organisme legal constituite, o mai profundă comunicare între diferitele instanțe ecleziastice. Nu este lipsit de importanță faptul că referitor la constituirea acestor organisme, Comisia citează două documente ale Conciliului, *Christus Dominus* 27, respectiv *Presbiterorum ordinis* 7.

²⁹ LG 27.

III. 7. Riturile și Bisericile Particulare

Dacă la data fixării principiilor directive de redactare a viitorului cod problema termenilor ecleziologici care se referă la comunitățile ecleziastice era destul de neclară, această problemă a fost rezolvată de ulterioare studii, în care expresii de tipul *ecclesia particolare*, *ecclesia locale*, *ritus* etc.³⁰, și-au găsit exacta explicitare, reușind mai apoi să definească deplin realitatea la care se refereau. Structura acestor Biserici Particulare va fi reglementată conform disciplinei antice, a tradiției nealterate a orientalilor, dar și în conformitate cu directivele documentului conciliar referitor la Bisericile Orientale Catolice. În special nr. 3 al documentului *Orientalium Ecclesiarum* specifică acest lucru³¹.

III. 8. Laicii

În ceea ce îi privește pe laici, PCCICOR, în conformitate cu aceleași documente conciliare, trasează principiul director care ar trebui să stea la baza revizuirii canoanelor: „adevărată egalitate” care există între toți membrii Bisericii, mai ales în ceea ce privește demnitatea și acțiunea comună în edificarea trupului lui Cristos. În ultimă instanță este vorba de recunoașterea triplei valențe a laicului în realizarea propriei misiuni: profetică, sacerdotală și regală³².

Trebuie amintit, de altfel, faptul că viziunea Conciliului asupra laicului a modificat substanțial locul pe care acesta îl ocupă în Biserică³³.

Chiar dacă, prin mandat divin, Biserica este organizată ierarhic, iar *potestas ordinis* aparține intim structurii sale esențiale, totuși organizarea bisericească pretinde multe alte oficii care nu sunt neapărat marcate de

³⁰ Vezi studiul lui G. Nedungatt, „Ecclesia universalis, particularis, singularis”, *Nuntia* 2, p. 75-87; W. Bleiziffer, „Termenul ecleziastic de Biserică sui iuris”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, 2001, p. 63-72.

³¹ Principii direttivi, ... *op. cit.*, p. 7.

³² LG 32; 34-36.

³³ Cf. W. Bleiziffer, „Christifidelis laicis în Codul canoanelor Bisericilor Orientale”, titlul XI, can. 399-409, în *Cultura Creștină*, anul V, nr. 3-4, 2002, p. 133-127.

această *potestas*. În această perspectivă, conciliul le recunoaște laicilor posibilitatea de a fi „chemați în diferite feluri și la o cooperare mai directă cu apostolatul ierahiei, în felul acelor bărbați și femei care îl ajutau pe apostolul Pavel în evanghelizare [...], fiind cooptați de ierarhie la exercitarea unor funcții bisericesti în scop spiritual”³⁴. Aceste funcții nu pot fi considerate doar secundare, ci angajează laicul pe deplin în sprijinirea activității Bisericii.

În această perspectivă „viitorul cod să lase o amplă putere Episcopilor pentru ca aceștia să-i admită pe laici la exercitarea oficiilor ecleziastice care sunt adaptate lor și care corespund competenței lor tehnice”³⁵. De asemenea, apostolatul laicilor, activitate larg recunoscută și promovată de către conciliu, trebuie promovată în noul cod, conform directivelor conciliare, evidențiind nu numai libertatea laicilor în manifestarea variatelor opere de apostolat, dar și recunoscând și protejând dreptul laicilor la spontaneitatea apostolică. Cu toate acestea, inițiativele prudente ale laicilor sunt totuși supuse unui control: astfel, „nici o inițiativă să nu-și aroge numele de *catolică*, fără consimțământul autorității bisericesti legitime”³⁶.

Dreptul laicilor la informare și la manifestarea propriei opinii este tot un drept subliniat de conciliu: „în măsura științei, competenței și prestigiului de care se bucură, ei au dreptul, ba uneori chiar datoria, de

³⁴ LG 33.

³⁵ Principi direttivi..., *op. cit.*, p. 8.

³⁶ AA 24; textul conciliar inspiră mult formularea can. 403 § 2. Cât privește însă expresia folosită de către conciliu, aceasta se regăsește *ad litteram* în formularea can. 19: „Absolut toți credincioșii creștini, deoarece participă la misiunea Bisericii, au dreptul să facă să progreseze sau să susțină activitatea apostolică cu inițiative proprii, în funcție de starea și condiția fiecăruia; cu toate acestea, nici o inițiativă să nu își atribuie numele de *catolică*, dacă nu a obținut consimțământul autorității bisericesti competente”. Chiar și o analiză sumară a canonului demonstrează influența majoră pe care a avut-o textul conciliar în redactarea conținutului canonului 19.

a-și spune părerea în cele ce privesc binele Bisericii. Aceasta se va face, dacă este cazul, prin instituțiile stabilite în acest scop de Biserică și totdeauna în spiritul adevărului, tăriei și prudenței, cu respect și iubire față de aceia care, în virtutea misiunii lor sacre, îl reprezintă pe Cristos”³⁷.

„Obiceiurile orientalilor, uneori imemorabile, referitoare la participarea laicilor la administrația ecleziastică și la apostolat, trebuie apărute și încurajate. Se recomandă ca fiind foarte oportună admiterea laicilor în tribunalele ecleziastice, mai ales în acele locuri unde aceștia pot decide asupra efectelor civile ale căsătoriei conform statutelor personale ale fiecărei comunități în parte”³⁸.

³⁷ LG 37; și în acest caz, textul conciliar se regăsește deplin în textul canonului 15:

§ 1. Credincioșii creștini, conștienți de propria responsabilitate, sunt obligați să-și însușească cu ascultare creștină ceea ce păstorii Bisericii, care îl reprezintă pe Cristos, ca învățători ai credinței, proclamă sau stabilesc în calitate de conducători ai Bisericii.

§ 2. Credincioșii creștini au dreptul integru de a-și prezenta păstorilor Bisericii nevoile proprii, mai ales cele spirituale, precum și propriile doleanțe.

§ 3. În temeiul științei, al competenței și al prestigiului de care se bucură, aceștia au dreptul, ba chiar obligația uneori, de a face cunoscute păstorilor Bisericii părerea lor despre binele Bisericii și de a o aduce la cunoștința celorlalți credincioși creștini, rămânând intactă integritatea credinței și a moralei, precum și respectul față de aceiași păstori, și ținând seama de binele comun și de demnitatea persoanelor.

³⁸ *Principii...*, p. 8.

Canonul 1087 § 2, chiar dacă nu face trimitere directă la acest principiu, îl prezintă totuși în manieră neechivocă:

Can. 1087, § 1. În eparhie vor fi numiți de către Episcopul eparhial judecători eparhiali, care să fie clerici.

§ 2. Patriarhul, după consultarea Sinodului permanent, sau mitropolitul care prezidează Biserica mitropolitană *sui iuris*, după ce i-a consultat pe cei doi Episcopi eparhiali mai vechi în hirotonirea Episcopală, pot permite ca și alți credincioși creștini să fie numiți judecători, dintre care, în caz de necesitate, unul poate fi ales pentru a forma colegiul; în celelalte cazuri se va recurge la Scaunul apostolic în această problemă.

III. 9. Canoanele *de processibus* și canoanele *de delictis*

Aplicarea justiției în Biserică ține cont, desigur, de norme clare, uneori eronat considerate de către o categorie de oameni poate prea îndepărtați de spiritul Bisericii, a fi prea rigide pentru timpurile noastre. De aceea pentru a risipi orice dubiu în ceea ce privește administrarea justiției, unul dintre principiile directoare după care, ținând cont de modificările aduse de către conciliu, se va ghida aplicarea canoanelor *de processibus*, dar și *de delictis*, va fi tocmai *salus animarum*³⁹; „un singur lucru este important în *de iudicis*: administrarea justiției în deplină aderență la realitatea lucrurilor, la condițiile indivizilor și la societatea ecleziastică”⁴⁰.

Chiar dacă se insistă asupra catolicității Bisericii atunci când se subliniază necesitatea ca toți catolicii să aibă aceleași norme procesuale, se evidențiază totuși particularitatea diferitelor tradiții orientale atunci când se cere ca în procesul de perfecționare al textelor canoanelor să se țină cont de „structura particulară a acestor Biserici”⁴¹. Fără a mai cita decretul conciliar referitor la orientali, aceleași principii directoare de revizuire a canoanelor fac tacită referință la conținutul acestora atunci când subliniază necesitatea organizării unor tribunale proprii,

³⁹ Chiar nefiind prezentă textual în vreun canon CCEO, formula, prin spiritul, ei se găsește inserată în globalitatea canoanelor. Amintit textual însă de can. 1752 CIC, acest principiu este valid tocmai în virtutea canonului 1501 CCEO. Totuși o interpretare mai detaliată a canonului introductiv al Titlului XXVII *De sanctionibus penalibus in ecclesia*, respectiv can. 1401, pe care îl considerăm cel mai teologic canon existent în cod, risipește orice urmă de dubiu asupra veridicității acestei afirmații. Un valid studiu canonic asupra temei este prezentat de Peter E., *Salus animarum: suprema lex*. La funzione del riferimento alla salvezza delle anime nei due codici della Chiesa Cattolica, Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum – Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, p. 573-586.

⁴⁰ Cf. *Principi ...*, p. 8-9.

⁴¹ *Ibidem*.

deci implicit posibilitatea de a asuma o nouă vigoare în cadrul Bisericii Catolice: „fiecare Biserică Orientală să aibă facultatea de a-și organiza propriile tribunale astfel încât să poată trata cauzele (nerezervate Sfântului Scaun) în toate instanțele până la sentința finală...”⁴². Fără îndoială că și la baza acestui principiu se găsește documentul conciliar *Orientalium Ecclesiarum*. Arbitraritatea administrării justiției în Biserică este evitată prin aplicarea principiului de tutelă juridică aplicat fără discriminare, atât superiorilor cât și supușilor acestora prin înființarea unor tribunale cu diverse grade de competență.

IV. Referințe ecleziologice ale Conciliului despre Bisericile Orientale Catolice

Conciliul dedică două documente Bisericilor Orientale: unul tratează o problemă arzătoare pentru epoca pe care o trăim, ecumenismul, în decretul *Unitatis Redintegratio*; iar celălalt document se referă la Bisericile Orientale Catolice cărora le este dedicat decretul *Orientalium Ecclesiarum*⁴³.

Data fiind importanța și rolul pe care Bisericile orientale catolice îl joacă în realizarea unității, scopul acestui decret este bine pus în relief încă din primele sale cuvinte: „acest sfânt Conciliu Ecumenic dorește ca ele să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică”⁴⁴.

Conciliul nu folosește termenul de Biserică *sui iuris*, dar exprimă bine această realitate printr-o serie de alți termeni, care – chiar dacă nu reușesc să definească în totalitate realitatea istorică, teologică, culturală,

⁴² Ibidem.

⁴³ Pentru mai multe detalii referitoare la această temă, vezi W. Bleiziffer, *Termenul... op. cit.*, pp. 63-72.

⁴⁴ OE 1.

rituală sau spirituală a acestor Biserici – reprezintă totuși o tentativă de clarificare a situației: „Biserica sfântă și catolică, Trupul mistic al lui Cristos, este alcătuită din credincioși uniți organic în Spiritul Sfânt prin aceeași credință, aceleași sacramente și aceeași conducere și care, unindu-se în diferite comunități, formează *Biserici Particulare* sau *Rituri*”⁴⁵.

Textul nu oferă însă o explicitare suficientă. Mai clar este, din acest punct de vedere, un alt text conciliar care, introducând noi formule, oferă mai multe elemente pentru înțelegerea termenului: „Prin providență divină, diferite Biserici, întemeiate în diferite locuri de către apostoli și urmașii lor, s-au constituit în decursul timpurilor în mai multe grupuri legate în mod organic, care – păstrând unitatea credinței și unica structură divină a Bisericii Universale – au o disciplină proprie, un patrimoniu teologic și spiritual propriu. Unele dintre ele – mai ales vechile Biserici patriarhale – au odrăslit, ca niște trunchi, alte vlăstare ale credinței, cu care au rămas unite până astăzi printr-o legătură mai strânsă de iubire în viața sacramentală și în respectul reciproc al drepturilor și îndatoririlor. Această varietate de Biserici locale care converg în unitate, demonstrează și mai limpede catolicitatea Bisericii nedespărțite”⁴⁶.

O analiză aprofundată a documentului *Orientalium Ecclesiarum* scoate în evidență specificitatea Bisericilor Orientale Catolice. Este ușor de înțeles faptul că acest decret a modificat profund concepția despre Bisericile orientale catolice, concepție care se va regăsi ulterior deplin în

⁴⁵ *Ibidem* 2.

⁴⁶ LG 23. Atragem atenția asupra traducerii defectuoase pe care o prezintă textul român. În această traducere, unitatea dintre Bisericile patriarhale și cele odrăslite de acestea este exemplificată prin termenii *trunchi-vlăstare*, pe când textul original, punând mai bine în evidență legătura naturală care s-a realizat între aceste Biserici, folosește un exemplu mai concret referitor la generare, (*matrice*) *mamă-fică*: „Inter quas aliquae, notatim antiquae patriarcales ecclesiae, veluti matricēs fidei, alias pepererunt filias, quibuscum arctiore vinculo caritatis in vita sacramentali atque in mutua iurium et officiorum reverentia ad nostra usque tempora connectuntur”; LG 23, EV 1, 341.

formularea canoanelor CCEO. Iată în mod sintetic punctele esențiale ale documentului:

- Bisericile Orientale Catolice sunt parte din Biserica Catolică, iar patrimoniul lor ecleziastic și spiritual este considerat patrimoniu al Bisericii lui Cristos (nr. 1 și 5);⁴⁷
- sinoadele Bisericilor Orientale Catolice constituie instanța legislativă supremă pentru respectivele Biserici (nr. 9)⁴⁸;
- varietatea acestor Biserici nu dăunează unității, ci – din contră – o manifestă mai deplin (nr. 2)⁴⁹;
- toate Bisericile, atât din Occident cât și din Orient, sunt încredințate în egală măsură guvernării Pontifului Roman, și se bucură de *pari dignitas* și de aceleași drepturi și obligații referitoare la propovăduirea Evangheliei în lume (nr. 3)⁵⁰;
- grija față de toate Bisericile și atenția care trebuie acordată creșterii lor: această creștere poate fi văzută numai în perspectiva unei reale colaborări a tuturor acestor Biserici (nr. 4);
- orientalilor li se cere să păstreze cu maximă fidelitate patrimoniul tradițiilor strămoșești, să-l cunoască cât mai în profunzime și să facă tot ce le stă în putință pentru a recupera patrimoniul abandonat pe nedrept (nr. 6);
- conciliul invită la considerarea posibilității de a înființa parohii sau, acolo unde se consideră oportun, chiar a unor ierarhii proprii orientalilor (nr. 4)⁵¹; Institutele religioase sau asociațiile de rit latin care își desfășoară activitatea în teritorii orientale sau printre orientali, sunt invitate să fondeze case sau chiar provincii de rit oriental (nr. 6)⁵²;

⁴⁷ Can. 39 CCEO.

⁴⁸ În cazul specific al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, CCEO reglementează acest lucru în can. 167, §2.

⁴⁹ Can. 39 ss CCEO.

⁵⁰ Can. 585 CCEO.

⁵¹ Cf. *Nuntia* 6 (1978), 17.

⁵² Can. 432.

- fiecare și toți orientalii, în orice parte a lumii s-ar găsi, să-și păstreze propriul rit (4)⁵³; același lucru îl solicită decretul și orientalilor acatolici, cărora, în cazul în care sunt mișcați de Spiritul Sfânt și revin la comuniune cu Biserica Catolică, nu li se va cere decât simpla profesiune de credință catolică⁵⁴; clerul care revine la unitate are de asemenea facultatea de a exercita propriul Ordin (n. 25)⁵⁵;
- Bisericilor care sunt în deplină comuniune cu Scaunul Romei le revine sarcina specială de a promova unitatea între toți creștinii, mai ales între orientali, conform principiilor Decretului despre ecumenism” (n. 24)⁵⁶;
- Prescripțiile juridice enumerate în decretul conciliar „sunt stabilite pentru condițiile prezente, până când Biserica Catolică și Bisericile Orientale despărțite vor ajunge la deplină comuniune” (n. 30). Expresia „pentru condițiile prezente” dorește să pună în evidență stabilitatea prescripțiilor juridice ale decretului: acestea au vigoare până în momentul în care sunt abrogate de legislator, însă, în situația actuală, sunt proiectate spre dorita unitate deplină între Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe⁵⁷.

Cel de-al doilea document conciliar adresat orientalilor, *Unitatis Redintegratio*, trasează în linii mari doctrina catolică referitoare la raporturile ecumenice. Fără a ne propune o analiză a acestui document, trebuie subliniat totuși faptul că el inspiră în mare măsură cele 7 canoane (902-908) ale Titlului XVIII CCEO, *De oecumenismo seu de christianorum unitate fovenda*.

⁵³ Can. 35.

⁵⁴ Can. 896.

⁵⁵ Can. 899.

⁵⁶ Can. 903.

⁵⁷ Cf. Papa Ioan Paul II, Constituția apostolică *Sacri canones*, AAS 82 (1990), 1036; *EV* 12/512.

Concluzie

Indubitabil, Conciliul Vatican II a avut o influență majoră asupra redactării sau revizuirii textelor canoanelor din CCEO, tocmai pe baza principiului coerenței. Spiritul Conciliului, un conciliu în prag de mileniu trei, se regăsește deplin în conținutul general al canoanelor, care în același timp păstrează și continuitatea cu tradiția bimilenară a Bisericii, cu canoanele antice sau cu conciliile primului mileniu. Nu ne-am propus în acest studiu un examen amănunțit asupra tuturor influențelor pe care conciliul l-a avut asupra CCEO: acest lucru nu ar fi posibil decât într-un studiu mult mai aprofundat și de o extensie mult mai mare⁵⁸. Dar am dorit să evidențiem legătura dintre conciliu și cod, și mai ales fidelitatea Codului față de conciliu, pe de o parte, iar pe de altă parte să observăm cum legislatorul s-a inspirat mult din textele conciliare, folosindu-le pe acestea ca și izvor de inspirație în redactarea canoanelor.

Evidențiind bine valoarea pe care trebuie să o aibă Bisericile Orientale Catolice, documentul *Orientalium Ecclesiarum* este probabil cel mai prezent în corpul Codului, dar nu putem neglija nici prezența a celorlalte documente în cod.

Spunea Papa Ioan Paul II de fericită memorie: „*Codul canoanelor Bisericilor Orientale* care vede acum lumina, trebuie considerat ca o completare a Magisterului propus de Conciliul Vatican II, prin care se duce în sfârșit la îndeplinire organizarea canonică a Bisericii Universale...”⁵⁹, iar timpul a demonstrat și va continua să demonstreze că aceste cuvinte nu sunt doar simple afirmații.

⁵⁸ O simplă analiză a izvoarelor canonice care stau la baza Titlului I CCEO, *De christifidelibus eorumque omnium iuribus et obligationibus* ne arată faptul ce din 20 de canoane, doar unul, can. 24, nu are ca și text de inspirație un document conciliar.

⁵⁹ Papa Ioan Paul II, *Sacri canones...*, loc cit.; EV 12/1990, 520.

Termenul eclesiastic de Biserică *sui iuris*

Publicat de către Papa Ioan Paul II prin Constituția apostolică *Sacri canones* din 18 octombrie 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*¹ (*Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*), intră în vigoare începând cu data de 1 octombrie 1991. În acest fel, alături de *Codex Iuris Canonici*² – Codul canoanelor care se aplică în cadrul Bisericii latine – și constituția apostolică *Pastor Bonus*,³ referitoare la organizarea internă a Curiei romane – avem un triptic care reprezintă un unic corp de legi pentru întreaga Biserică Catholică.

Pentru prima dată în istoria Bisericii, este publicat deci un Cod care cuprinde legi comune tuturor Bisericilor orientale catolice. Într-adevăr, primul canon al noului Cod⁴ stabilește:

¹ Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/695-887;

² *Codex Iuris Canonici*, publicat la 25 ianuarie 1983, în AAS [1983]; EV 8/637-1089; Traducere în limba română (pro manuscripto) *Codul de drept canonic*, Iași, 1995.

³ Constituția apostolică *Pastor Bonus*, publicată la 28 iunie 1988, în AAS 80 [1988], 841-912; EV 11/787-1070.

⁴ Precedentul Cod era format din cele patru *Motu proprio* publicate până în 1957: *Crebrae allatea sunt* 1949 (AAS 41 [1949], 81-119); *Sollicitudinem nostram* 1950 (AAS 42 [1950], 5-120); *Postquam apostolicis litteris* 1952 (AAS 44 [1952] 65-150); *Cleri sanctitati* 1957 (AAS 49 [1957], 433-600).

Can. 1 – (cf. 1) Canoanele acestui Cod se referă la toate și numai la Bisericile orientale Catolice, exceptând cazul în care, în ceea ce privește relațiile cu Biserica latină, este stabilit în mod divers altfel.⁵

Codul se referă deci la toate și doar la acele Biserici orientale catolice, care sunt în deplină comuniune cu Scaunul Roman. Prezentând un corp de norme comun tuturor acestor Biserici intenția clară a legislatorului este aceea de a pune într-o lumină cât mai favorabilă disciplina canonică a acestor Biserici, propunând canoanele în bogata dimensiune a tradiției milenare ale acestora. Este vorba despre acele *sacri canones*, stabilite de părinții reuniți în al șaptelea Conciliu Ecumenic la Niceea, în anul Domnului 787, care au fost emanate de măriții apostoli și de cele șase sfinte și universale sinoade și de concilii care s-au reunit local, precum și de sfinții noștri părinți.⁶ Canonul, deși nu folosește termenul de Biserică *sui iuris*, așa cum o face în alte ocazii, se referă desigur la toate acele Biserici care din punct de vedere juridic pot fi definite ca și *sui iuris*.

Bisericile orientale în Conciliul Vatican II

Multitudinea Bisericilor din Orient, poate reprezenta o dificultate chiar și pentru specialiști, așa cum dificultăți în cunoșterea lor totală o reprezintă și comunitățile ecleziastice născute în Occident ca urmare a reformei. Biserica, corpul lui Cristos, a fost la începuturi una, ca și cum ar fi avut un singur suflet: mărturisirea o singură și o unică credință, dar relativ timpuriu – creștinii s-au împărțit din motive doctrinale sau disciplinare. Referindu-se la principalele rupturi petrecute în Biserică, decretul conciliar *Unitatis Redintegratio* afirmă: „cele dintâi (rupturi) s-au petrecut în Orient, fie prin contestarea formulelor dogmatice

⁵ Canoanele sunt preluate din I. Muntean (pro manuscripto – traducere provizorie îngrijită de), *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, Oradea, 1999.

⁶ Cf. Constituția Apostolică *Sacri canones*, în EV. 12, 507.

ale Conciliilor din Efes și Calcedonia, fie, mai târziu, prin ruperea comuniunii bisericești dintre Patriarhatele orientale și Scaunul roman”.⁷ Eforturile Bisericii occidentale pentru recuperarea unității pierdute au obținut doar succese parțiale. Tentativele de unire în credință și comuniune ierarhică au fost totuși marcate de unele rezultate pozitive, ducând la formarea unor Biserici orientale, care în mod expres sau tacit erau recunoscute ca atare de către suprema autoritate a Bisericii. În acest proces, „liturghia și disciplina lor, uneori, au fost în mod relevant latinizate, conformate adică la ceea ce era considerat în mod general în Occident ca și punct de referință sau normativă după Conciliul din Trento”.⁸ Acest fenomen de introducere a comunităților orientale în comuniunea catolică este deseori indicată cu termenul peiorativ de *uniatism*.

Este bine știut că din punct de vedere istoric toate Bisericile orientale catolice, care păstrează comuniune a cu Scaunul apostolic, provin din acele Biserici orientale care în epoci diverse au rupt comuniunea cu Roma. Unele încercări de unire⁹ din mileniul II ce au dus la obținerea unor rezultate care pot fi definite modeste: în timp ce doar o mică parte din aceste Biserici au restabilit unitatea, partea cea mai relevantă din punct de vedere numeric a rămas totuși în afara comuniunii cu Roma. Biserica Catolică, recunoaște însă fără nici o rezervă că aceste Biserici aparțin Bisericii unice a lui Cristos. Formularea pe care Conciliul o prezintă atunci când se referă la natura Bisericii Catolice nu lasă nici o șansă interpretărilor eronate: „Biserica unică a lui Cristos [...] *subzistă* în

⁷ Conciliul Ecumenic Vatican II, Decret despre ecumenism (Unitatis Redintegratio) UR. 13.

⁸ G. Nedungatt, *Presentazione del CCEO*, în EV. 12, p. 891.

⁹ Vezi mai ales Conciliul Basilea-Ferrara-Firenze-Roma, în G. Alberigo – G. Dossetti – P.P. Ioannou – C. Leonardi – P. Prodi, consultanță H. Jedin (sub îngrijire), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ediție bilingvă, Edizioni Dehoniane Bologna, 1991⁴, pp. 453-592. Tentativele de unire s-au îndreptat mai ales spre Armeni (Sesio VIII), Copti (Sessio XI), Sirieni (Sessio XIII), Caldei și Maroniți (Sesio XIV).

Biserica Catolică”¹⁰, nemai fiind pus accentul pe exclusivismul Bisericii Catolice în defavoarea celorlalte Biserici necatolice. Conciliul dorește, deci, ca tot ceea ce face parte din patrimoniul Bisericii Universale, catolică sau nu, să fie păstrat și trăit „într-o mai mare puritate și plinătate”, cerând de altfel propriilor fii orientali să conserve acest patrimoniu, trăind în deplină comuniune cu frații din Occident „declară că tot acest patrimoniu *spiritual și liturgic, disciplinar și teologic*, în diferitele lui tradiții, aparține deplinei catoliciții și apostoliciții a Bisericii”.¹¹ De altfel, Bisericilor ortodoxe le este recunoscută „facultatea de a se conduce fiecare după disciplina proprie, ca fiind mai adecvată firii credincioșilor și mai aptă să favorizeze binele sufletelor”.¹²

Conciliul dedică două documente conciliare Bisericilor orientale: unul tratează o problemă arzătoare pentru epoca pe care o trăim, ecumenismul, în decretul *Unitatis Redintegratio*; iar celălalt se referă la Bisericile orientale catolice, cărora le este dedicat decretul *Orientalium ecclesiarum*.

Data fiind importanța și rolul pe care Bisericile orientale catolice îl joacă în realizarea unității, scopul acestui decret este bine pus în relief încă din primele sale cuvinte: „acest Sfânt Conciliu Ecumenic, dorește ca ele să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică”.¹³ Conciliul nu folosește termenul de Biserică *sui iuris*, dar exprimă bine această realitate printr-o serie de alți termeni, care chiar dacă nu reușesc să definească în totalitate realitatea istorică, teologică, culturală, rituală sau spirituală ale acestor Biserici, reprezintă totuși o tentativă de clarificare a situației: „Biserica sfântă și

¹⁰ Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituția dogmatică despre Biserică, „Lumen Gentium”, LG. 8.

¹¹ LG. 17.

¹² LG. 16.

¹³ Conciliul Ecumenic Vatican II, Decret despre Bisericile orientale catolice, „Orientalium ecclesiarum”, OE. 1.

catolică, Trupul mistic al lui Cristos, este alcătuit din credincioși uniți organic în Spiritul Sfânt prin aceeași credință, aceleași sacrameinte și aceeași conducere și care unindu-se în diferite comunități, formează *Biserici Particulare sau Rituri*".¹⁴ Textul nu oferă însă o explicitare suficientă. Mai clar este, din acest punct de vedere, un alt text conciliar, care introducând noi formule, oferă mai multe elemente pentru înțelegerea termenului: „Prin providență divină, diferite Biserici, întemeiate în diferite locuri de către Apostoli și urmașii lor, s-au constituit în decursul timpurilor în mai multe grupuri legate în mod organic, care, păstrând unitatea credinței și unica structură divină a Bisericii universale, au o disciplină proprie, un patrimoniu teologic și spiritual propriu. Unele dintre ele, mai ales vechile Biserici patriarhale, au odrăslit ca niște trunchi, alte vlăstare ale credinței, cu care au rămas unite până astăzi printr-o legătură mai strânsă de iubire în viața sacramentală și în respectul reciproc al drepturilor și îndatoririlor. Această varietate de Biserici locale ce converg în unitate, demonstrează și mai limpede catolicitatea Bisericii nedespărțite”.¹⁵

Bisericile orientale catolice, chiar dacă inițial erau parte integrantă a diverselor Biserici ortodoxe și au fost ulterior recunoscute ca Biserici autentice de către Bisericii Catolice – cu care acestea au realizat în diferite epoci unitatea în credință, sacrameinte și ierarhie – își datorează întreg patrimoniul liturgic, teologic, disciplinar și spiritual acelei Biserici origine care le-a odrăslit. Acest patrimoniu este identic în ceea ce privește împărtășirea din aceeași tradiție – respectiv tradiția constantinopolitană pentru Biserica Greco-catolică română și Biserica ortodoxă română – și trebuie în mod absolut evitată confuzia dintre termenii *tradiție constantinopolitană* și *rit ortodox*.

¹⁴ OE. 2.

¹⁵ LG 23.

Conciliul subliniază în repetate rânduri onoarea și valoarea acestor Biserici în cadrul Bisericii Catolice. Rămânând stabil primatul Papei ca și cap văzut al Bisericii Catolice, ca și garant al legitimei varietăți rituale care nu dăunează, ci dimpotrivă folosește, în această Biserică „...între membrii săi există o diversitate, fie în ceea ce privește funcțiunile – unii slujind prin preoție spre binele fraților lor –, fie în ceea ce privește condiția și orânduirea vieții – mulți tinzând la sfințenie pe o cale mai strâmtă, în starea călugărească și stimulând, prin exemplu, pe frații lor. În virtutea aceleiași catoliciități există în mod legitim în comuniunea eclezială Biserici Particulare, înzestrate cu tradiții proprii [...]. Tot de acolo provin, în sfârșit, legăturile de comuniune intimă dintre diferitele părți ale Bisericii, în ce privește bogățiile spirituale...”.¹⁶

„Aceste Biserici Particulare, atât din Orient cât și din Occident, deși diferă parțial între ele prin așa numitele Rituri, și anume în privința liturghiei, a disciplinei bisericești și a patrimoniului spiritual, sunt supuse în egală măsură cârmuirii pastorale a Pontifului Roman, care, prin hotărâre divină, este urmașul Sfântului Petru în primatul asupra Bisericii universale. De aceea, ele se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una dintre ele nu se află deasupra celorlalte în privința Ritului, se bucură de aceleași drepturi și sunt supuse acelorași obligații, chiar referitor la vestirea Evangheliei în lumea întreagă (cf. Mc. 16,15), sub conducerea Pontifului Roman”.¹⁷ Fiind deci în mod explicit afirmată “*pari dignitas*” dintre toate Bisericile catolice, Conciliul „declară așadar, în mod solemn, că Bisericile din Orient ca și cele din Occident au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare, de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să

¹⁶ LG. 13.

¹⁷ OE. 3.

asigure binele sufletelor”.¹⁸ Această capacitate de a se conduce după *proprile discipline particulare* implică o autonomie proprie, care nu este absolută, ci relativă. Relativă, în sensul pe care îl oferă legătura ierarhică a acestor Biserici între ele, dar și ascultarea față de Pontiful Roman, ca și cap văzut al Bisericii Catolice.¹⁹

Diverși termeni folosiți de Conciliul Vatican II și CCEO, dar care se referă de fapt la una și aceeași realitate eclezială, se cer a fi explicați. Se observă deci, în Conciliu, folosirea expresiei scrise cu majuscule: *Biserici Particulare* sau *Rituri*, ca și termeni sinonimi pentru *Biserici sui iuris*.

Biserica universală, după cum bine sublinează decretul conciliar *Lumen Gentium* 8, „orânduită și organizată în această lume ca societate, *subzistă* în Biserica Catolică...”. Biserica Universală, în conformitate cu ecleziologia lansată și susținută de Conciliu, nu este o realitate diversă, distinctă sau paralelă Bisericilor Particulare, ci este o unică realitate, pentru că din și în Bisericile Particulare, Biserica Universală subsistă. Biserica universală nu este, de altfel, nici suma sau confederația Bisericilor Particulare (a eparhiilor sau diecezelor, cf. cann. 177 CCEO și 368 CIC): acestea formează împreună un organism unitar și vital, “în care este într-adevăr prezentă și operează Biserica lui Cristos, una, sfântă, catolică și apostolică” (can. 177 § 1 CCEO). Deși canonul identifică aceste Biserici Particulare cu *partea poporului lui Dumnezeu, încredințată păstoririi Episcopului eparhial* sau, mai precis, cu eparhia, trebuie îndepărtată orice urmă de eroare care ne-ar duce la identificarea eparhiei cu Biserica particulară înțeleasă ca *sui iuris*.²⁰ Trebuie însă bine subliniat faptul că Biserica Catolică, conform documentului conciliar LG 8, formată deci din unitatea sacramentală, disciplinară și ierarhică a credincioșilor catolici, nu se identifică nici cu Biserica universală și nici cu Biserica Latină. Biserica Catolică se compune deci, din aceste *diverse*

¹⁸ OE. 5.

¹⁹ Vezi CCEO, cann. 43, 54, 58, 78 § 2, 85 § 1, 156, 162, 167 § 2.

²⁰ G. Nedungatt, *Ecclesia universalis, particularis, singularis*, în *Nuntia* 2, pp. 75-87.

Biserici Particulare sau Rituri, adică din Bisericile din Occident și cele din Orient, sau mai precis din Bisericile *sui iuris*.²¹ Se poate astfel afirma, fără riscul de a greși, că – în conformitate cu ecleziologia propusă de Conciliul Vatican II și cu normele stabilite de CCEO – și Biserica Latină se poate bucura de titulatura de Biserică *sui iuris*.²²

Dreptul și îndatorirea de a se conduce după propria disciplină, implică existența unei autorități superioare și a unei autonomii interne, rămânând însă stabilă autoritatea supremă a Sfântului Părinte asupra acestora, sau într-o sferă mai largă, a Conciliului Ecumenic. Diferența numerică atât de însemnată dintre Biserica Latină și celelalte Biserici orientale catolice, nu de puține ori a dus la interpretarea eronată a rolului și demnității acestor biserici, inferioare, e drept, din punct de vedere numeric,²³ dar la fel de catolice sau de adevărate ca și oricare altă Biserică. Acest principiu al egalei demnități este subliniat și de existența a două coduri de legi, distincte și separate care se referă la două realități ecleziastice diverse: una orientală (CCEO) și una latină (CIC). Astfel, nu mai este în vigoare principiul de *prestantia ritus latinae* stabilit de Papa Benedict XIV, principiu din care au derivat multe latinizări, acuzate de actualul Papă.²⁴ Conform acestui principiu, reliefat de Constituția

²¹ Asupra acestor principii fundamentale teologice, vezi L. Chiapetta, *Prontuario di Diritto canonico e concordatario*, Roma, 1994, pp. 215-216.

²² Afirmția va fi explicată în continuare. De altfel să se vadă canoanele 32, 403 § 1, 432, 451 etc., care prin formularea lor acceptă afirmația. Vezi nota 34.

²³ Se estimează că numărul credincioșilor catolici este de peste 1.005.000.000 din care aproximativ 900 de milioane aparțin ritului latin; cf. *Ghidul pelerinului pentru Marele Jubileu al anului 2000*, Editat de ASTRU, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1999, p. 47.

²⁴ Vezi doar Scrisoarea apostolică *Orientalis lumen*; Congregația pentru Bisericile răsăritene, Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO, Libreria Editrice Vaticana, 1996, 7-21; Omelia rostită de Sfântul Părinte la Sfânta Liturghie de rit bizantin concelebrată cu ierarhii greco-catolici, Catedrala Sf. Iosif, sâmbătă 8 mai 1999, punctul 4, în Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, *Papa Ioan Paul II în România – discursuri și omilii*, 1999, p. 25-26.

apostolică *Etsi pastoralis* (26 mai 1742) și Enciclica *Allatae sunt* (26 iunie 1755), ritul latin era considerat superior celorlalte rituri orientale catolice, iar în celebrările liturgice, ritul Bisericii Latine *quae Mater et magistra aliarum Ecclesiarum, reliquis omnibus Ritibus praeferri debet*.²⁵ Egalitatea demnității între toate «Riturile» sau «Bisericile Particulare», a fost de altfel bine pusă în evidență de documentele Conciliului Vatican II: „ele se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una dintre ele nu se află deasupra celorlalte în privința Ritului”.²⁶

Decretele conciliare cheamă aceste Biserici orientale catolice *Biserici Particulare* sau *Rituri*, terminologie corectă și incorectă în același timp. Corectă pentru că într-adevăr Bisericile orientale catolice se mai numesc și Biserici Particulare, dar incorectă pentru că această denumire nu reușește să definească în întregime caracterul și rolul pe care aceste Biserici îl dețin în cadrul Bisericii Catolice, și/sau Universal: s-a văzut deja că atât CIC (can. 368) cât și CCEO (can. 177 § 1) definesc eparhia sau dieceza ca Biserică particulară. Conciliul definește însă *Bisericile Particulare* sau *Riturile* ca fiind un grup stabil de credincioși, în mod organic unit cu propria ierarhie, care-și trăiește propriul patrimoniu liturgic, teologic, disciplinar și spiritual în unitatea Bisericii Catolice.²⁷

Biserica *sui iuris* în CCEO

De o deosebită importanță pentru punerea în practică a documentelor conciliare referitoare la Bisericile Particulare, este formularea canonului 27 din CCEO. Multele discuții, care au avut loc în cadrul *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo*

²⁵ Cf. I. Žužek, „Incidenza del «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» nella storia moderna della Chiesa universale”, în *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, pp. 285-287.

²⁶ OE. 3.

²⁷ Cf. OE. 2.

(PCCICOR),²⁸ au dus la reevaluarea tuturor definițiilor date până în acel moment Bisericilor orientale catolice și la găsirea unei formule care să le definească pe acestea în întregime. Canonul definește Bisericile *sui iuris* din punct de vedere strict juridic astfel:

Can. 27 – Se numește, în acest Cod, Biserică *sui iuris* o grupare de credincioși creștini legată de ierarhie conform normelor de drept, pe care autoritatea supremă a Bisericii o recunoaște în mod expres sau tacit ca *sui iuris*.

Termenul *sui iuris* nu este nou, ci a fost prezentat anterior în formularea canonului 303 § 1 din Codul precedent publicat de Papa Pius XII, prin *Motu Proprio Postquam Apostolicis Litteris*. Diferența esențială față de noua formulare, este faptul că termenul de *sui iuris* era asimilat nu unei Biserici, ci unui Rit. În acest fel se risca să se acorde Ritului, ca patrimoniu liturgic, teologic, dogmatic și spiritual, un statut juridic, ceea ce nu este tocmai exact. Iată care este răspunsul dat de *Coetus de expensione observationum* la propunerea unui membru al PCCICOR, care cerea introducerea termenilor de *Ecclesia sui iuris* și de *Ritus*, pentru definirea Bisericilor orientale catolice, definiție care dorea să modifice textul prezentat de canonul 27 din *Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis* publicată în 1986:²⁹

“Propunerea nu este acceptată pentru că termenul «ritus» este judecat ca fiind neadaptat pentru a marca pe deplin realitatea unei determinate comunități catolice adunată în jurul unei ierarhii proprii și dotată cu specifice elemente etnico-religioase, mai ales după ce le-a fost recunoscute acestor comunități «statutul» de Biserici «*sui iuris*» care, de altfel, nu implică ca atare nici o caracteristică teritorială.

²⁸ Comisia Pontificală pentru revizuirea Codului de Drept Canonic Oriental, înființată de Papa Paul VI la 10 iunie 1972, înlocuiește precedentă comisie pentru redactarea Codului care a fost înființată încă din 1935. Toate lucrările acestei Comisii de revizuire se pot găsi în periodicul *Nuntia*, Libreria Editrice Vaticana.

²⁹ *Nuntia* 28 (1989), p. 18-19.

Astfel, a fost într-adevăr depășită – se speră în mod definitiv terminologia ambiguă, în uz încă din secolul XVI, prin care se indicau acele comunități cu termenul «ritus», lucru care atrăgea atenția asupra particularităților liturgice, în dauna celor spirituale, culturale și disciplinare”.

Cu această decizie, s-a făcut definitiv lumină asupra definiției Bisericilor orientale catolice și asupra caracterului juridic pe care acestea trebuie să-l asume. Termenul de Rit, a fost astfel clarificat, fiind introdus în definiție, evitându-se în acest mod orice echivoc care ar putea duce la identificarea lui cu o Biserică *sui iuris*, în sensul canonului 27 CCEO. O precizare este însă necesară. Canonul 27 din Schema CICO 1986 a rămas în fond neschimbat, suferind doar o modificare structurală: astfel cele două paragrafe sub care se prezenta inițial au fost regrupate în actualul Cod în două canoane distincte, can. 27 § 1 CICO 1986 devenind can. 27 CCEO, iar can. 27 § 2, 1° și 2° CICO 1986 devenind can. 28 §§ 1, 2 CCEO. Canonul 28 CCEO se prezintă astfel:

Can. 28 - §1. Ritul este patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar diferențiat prin cultură și împrejurări istorice ale popoarelor, care se exprimă printr-un mod de trăire a credinței care este specific fiecărei Biserici *sui iuris*.

§2. Riturile despre care este vorba în Cod sunt, dacă nu cumva rezultă cu certitudine altfel, acelea care își au originea în tradițiile Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldeeană și Constantinopolitană.

Din aceste două canoane³⁰ introductive la Titlul II CCEO “Despre Biserică *sui iuris* și rituri” se pot astfel marca trăsăturile esențiale ale unei Biserici *sui iuris*:

³⁰ Importante sunt de altfel izvoarele care au stat la baza redactării acestor două canoane, așa cum sunt ele prezentate în CCEO *fontium annotatione auctus*: pt. can. 27 nota 1, Pius XII, m. p. *Postquam Apostolicis Litteris*, 9 feb. 1952, can. 303§1 n.1; C.V. II, Const. *Lumen Gentium* 23 „Cura”; decr. *Orientalium Ecclesiarum*, 2-3; decr. *Unitatis Redintegratio*, 16; pt. can. 28 § 1 nota 2, C.V. II, Const. *Lumen Gentium* 23 „Cura”; decr. *Orientalium Ecclesiarum* 3; decr. *Unitatis Redintegratio*, 15 “Ditissimum”, 17; pt. can. 28 § 2, nota 3, Pius XII, m. p. *Postquam Apostolicis Litteris*, 9 feb. 1952, can. 303 § 1 n. 1.

- a) *grup de credincioși, comunitate bine încheșată de credincioși;*
- b) *ierarhie care în mod legitim și în conformitate cu prescrierile dreptului unește această comunitate într-un grup compact, omogen și organizat;*
- c) *rit propriu, adică patrimoniu liturgic, teologic, disciplinar și spiritual distins prin cultură și împrejurări istorice, specific unei Biserici;*
- d) *recunoaștere expresă sau cel puțin tacită din partea autorității supreme a Bisericii.*

Care sunt Bisericile *sui iuris*

Caracterul particular și imaginile sub care se prezintă astăzi Biserica, sunt expuse într-o manieră foarte diversificată de către Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen Gentium*. Astfel, Biserica se prezintă sub diverse forme și modele nu doar teoretic, ca *staul, turmă, ogor, mlădițe, zidirea lui Dumnezeu...etc.*,³¹ ci și practic, sub forma celor 23 de Biserici *sui iuris*³².

Unitatea poporului lui Dumnezeu se evidențiază în diversitatea Bisericilor, care manifestându-se prin particularitățile proprii, nu aduc prejudicii unității, ci mai degrabă slujesc acesteia³³. Dacă ar fi să reali-

³¹ Cf. LG 6.

³² I canonisti non sono unanimi nel riconoscere il numero esatto delle Chiese *sui iuris*; secondo alcuni sarebbero 23, altri invece considerano che sono 24 le Chiese *sui iuris*. per maggiori dettagli vedi Bleiziffer A. William, *Ius Particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco - Catolică. Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujană, Cluj Napoca, 2016, 63-68.

³³ Cf. LG 13. Aduc pe această cale un pios omagiu celui care a fost Preot Vasile Mărginean, acela care pentru atâtea generații de seminariști a fost profesor de "Drept Canonice" și "Conciliu Vatican II" la Institutul teologic Universitar – Blaj și care ne-a învățat să prețuim *unitatea în diversitate*.

zăm un prospect al Bisericilor *sui iuris* ținând cont de toate principiile enumerate până în acest moment, prospectul s-ar prezenta astfel:³⁴

Biserica Latină – condusă după normele CIC, cu rit latin și ambrozian;³⁵

Biserici orientale – conduse după CCEO:

a. Biserici **Patriarhale**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul IV *De ecclesiis Patriarcalibus*, cann. 55-150, avem: în timp ce Conciliul face referire explicită la acestea în LG 23, OE 7-9:

1. Biserica Coptă, de tradiție Alexandrină;
2. Biserica Maronită, de tradiție Antiohiană;

³⁴ Cf. D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, pp.68-71; I. Žužek, "Presentazione del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium", în *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, p. 128; *Annuario Pontificio* 1997, pp. 1148-1151; G. Nedungatt, *Presentazione del CCEO*, în "EV 12", pp. 893-894.

³⁵ Referindu-se la corespondența dintre canonul 1 al CCEO și canonul 1 al CIC canonistul G. Nedungatt, explicitează: „Există și alte canoane în care, chiar dacă Biserica latină nu este în mod expres numită, ea este inclusă (considerată) ca o Biserică *sui iuris*, oricare ar fi diversitatea celor patru tipuri de Biserică *sui iuris* prevăzut de CCEO (can. 174). Spre exemplu, can. 193 tratează despre grija pastorală a Episcopului eparhial față de credincioșii unei alte Biserici *sui iuris*: un Episcop latin are obligația de a face tot posibilul pentru ca credincioșii orientali încredințați lui "să mențină, să cultive și să observe propriul rit și să aibe relații cu autoritatea superioară proprie". CCEO, în cann. 29-41 se referă la Biserica latină, considerată fie în membrii săi individuali, cât și în mod colectiv, în ceea ce privește înscrierea la o Biserică *sui iuris* sau la conservarea riturilor. Multe canoane cer o unitate de acțiune pastorală din partea Episcopilor care au autoritate în același teritoriu, fără distincție de rit, deci cuprinzând și Biserica latină: aceasta se aplică pentru disciplina Bisericii în general, pentru promovarea unității creștinilor (can. 84 § 1), pentru fixarea ofertelor și a taxelor pentru diverse celebrări (can. 1013 § 2), pentru uniformitatea legilor penale (1405 § 3) etc. Superiorii Institutelor religioase din Biserica latină care admit candidați orientali în institutele lor trebuie să observe can. 517 CCEO. [...] Aceeași normă trebuie aplicată și pentru admiterea candidaților orientali în mănăstiri latine (can. 451)". G. Nedungatt, *Presentazione del CCEO*, EV 12, 899-900.

3. Biserica Siriacă, de tradiție Antiohiană;
4. Biserica Armeană, de tradiție Armeană;
5. Biserica Caldee, de tradiție Caldee (Siro-occidentală), și
6. Biserica Melchită, de tradiție Constantinopolitană.

b. Biserici **Arhiepiscopale Majore**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul V *De Ecclesiis Archiepiscopalibus Maioribus*, cann. 151-154. Conciliul face referire explicită la acestea în OE. 10:

1. Biserica Siro-Malabareză, de tradiție Caldee.
2. Biserica Siro-Malankareză, de tradiție Antiohiană;
3. Biserica Ucraineană, de tradiție Constantinopolitană, și
4. Biserica Română, de tradiție Constantinopolitană;

c. Biserici **Mitropolitane**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul VI *De ecclesiis Metropolitanis Ceterisque Ecclesiis Sui Iuris*, Cap. I, cann. 155-173:

5. Biserica Etiopiană, de tradiție Alexandrină;
6. Biserica din Eritreea, de tradiție Alexandrină³⁶;
7. Biserica Ruteană, de tradiție Constantinopolitană;
8. Biserica Slovacă; (Slovacia, Presov);
9. Biserica Ungurească;

d. **Alte Biserici** care au un statut determinat de Capitolul II al Titlului VI *De ecclesiis Metropolitanis Ceterisque Ecclesiis Sui Iuris*, cann.174-176, care se conduc după Dreptul particular și CCEO și care aparțin toate tradiției Constantinopolitane:

10. Biserica Albaneză;
11. Biserica Bielorusească;

³⁶ Vezi infra nota ¹¹². Recent, la 19 ianuarie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica din Etiopia și Eritreea.

12. Biserica Bizantină a Croației, Serbiei și Muntenegrului;
13. Biserica Bulgară;
14. Biserica Greacă;
15. Biserica Bizantină Catholică din Italia;
16. Biserica Macedoneană (ex-Iugoslavia);
17. Biserica Rusă.

Încheiem această expunere, prin prezentarea unei definiții globale pe care canonistul de origine iugoslavă Ivan Žužek, o dă Bisericii orientale catolice, cu mult timp înaintea apariției CCEO și, deci, a definiției de Biserică *sui iuris*³⁷:

“O Biserică Orientală Catholică este o parte din Biserica Universală care-și trăiește credința (liturghia, patrimoniul spiritual, disciplina) într-un mod corespunzător uneia dintre cele cinci mari tradiții orientale (Alexandrină, Antiohiană, Constantinopolitană, Caldee, Armeană) și care conține sau cel puțin este capabilă să conțină, ca și componente minore ale sale, mai multe comunități diocezane reunite în mod ierarhic sub conducerea unui cap comun (Patriarh, Arhiepiscop Major, Mitropolit), legitim ales și în comuniune cu Roma, care împreună cu propriul Sinod constituie instanța superioară pentru toate afacerile cu caracter administrativ, legislativ și judiciar al acelei Comunități, în ambientul dreptului comun tuturor Bisericilor, determinat în canoanele stabilite de Conciliile Ecumenice sau de Sfântul Părinte, menținând mereu dreptul acestuia din urmă de a interveni în cazuri singulare.”

³⁷ I. Žužek, „Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale?“, în *Seminarium nova series*, anno XV, aprili-iunio 1975, p. 276.

APENDICE³⁸
RITURILE ÎN BISERICĂ

A. Ritul Occidental

B. Riturile Orientale

Tradiția Alexandrină

Ritul Copt

» Etiopic

Tradiția Antiohiană

Ritul Malancarez

» Maronit

» Siriac

Tradiția Armeană

Ritul Armean

Tradiția Caldee sau Siro-Orientală

Ritul Caldeu

» Malabarez

Tradiția Constantinopolitană sau Bizantină

Ritul Albanez

» Bielorusc

» Bulgar

» Grec

» Greco-Melchit

» Italo-Albanez

» Român

³⁸ „Rituri în Biserică și Prospectul Ierarhiei Bisericilor Orientale Catolice”, în *Annuario Pontificio 2007*, Tipografia Poliglota Vaticana, 2007, pp. 1167-1171.

- » Rus
- » Rutean
- » Slovac
- » Ucrainean
- » Maghiar

Viziune de ansamblu asupra ierarhiei Bisericilor Orientale Catolice³⁹

I. Tradiția Alexandrină

1. Biserica Coptă

Egipt: *Bis. Patr.*: Alexandria coptilor – *Ep.*: Alexandria (ep. patr.), Assiut, Guizeh, Ismayliah, Luqсор, Minya, Sohag.

2. Biserica Etiopiană

Etiopia: *Bis. Mitrop. sui iuris*: Addis Abeba – *Ep.*: Adigrat, Embeder, Bahir Dar - Dessie⁴⁰.

3. Biserica din Eritreea

Eritreea: *Bis. Mitrop. sui iuris*: Asmara, – *Ep.*: Barentu, Keren, Segheneity⁴¹.

³⁹ Cf. *Annuario Pontificio* 2014, 1136-1139. În ciuda faptului că pare o înșiruire tehnică de date și nume, această viziune de ansamblu oferă posibilitatea de a înțelege și aprofunda forma de organizare a acestor 22 de Biserici *sui iuris*, care în fond, la diferite nivele de competență reprezintă autoritatea care poate redacta normele de drept particular pentru propria circumscripție ecleziastică. Trebuie subliniat că recent numărul acestor Biserici a crescut: înființarea Bisericii Mitropolitane din Eritreea modifică numărul total al acestor Biserici la 23.

⁴⁰ Noua Eparhie de Bahir Dar - Dessie în Etiopia, este înființată de la data de 19 ianuarie 2015, odată cu reorganizarea canonică a Bisericii din Etiopia și înființarea unei noi Biserici Mitropolitane *sui iuris* în Eritreea. Vezi infra.

⁴¹ Această Biserică nu apare în Anuarul pontifical 2014 în forma pe care o avem actualmente. Recent, la 19 ianuarie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica din Etiopia și Eritreea: a înființat Biserica Mitropolitană *sui iuris* din Eritreea, separându-o de Arhieparchia Mitropolitană de Addis Abeba (Etiopia). Sediul noii Biserici Mitropolitane este în Asmara, care a fost ridicat la rangul de Arhieparchie Mitropolitană. De asemenea a fost înființată o nouă Eparhie: Segheneity.

II. Tradiția Antiohiană

4. Biserica Siro-Malankareză

India: *Bis. ArhiEp. Maj.*: Trivandrum – *Ep.*: Martandom; Mavelikara, Pathnamthitta. Mitropolie: Tiruvalla – *Episcopii*: Battery, Muvattuputza, Puthur.

Statele Unite ale Americii: Exarhat Apostolic *Statele Unite ale Americii* (New York).

5. Biserica Maronită

Liban: *Bis. Patr.*: Antiohia Maroniților – *Arhiepiscopii*: Antélias, Beirut, Tripoli din Liban, Tyr – *Episcopii*: Baalbek-Deir El-Ahmar, Batrun, Jbeil, Joubbé, Sarba și Jounieh, (Ep. patriarhală) Saïdā, Zahleh.

Cipru: *ArhiEp.*: Cipru.

Iordania: Exarhat Patriarhal.

Israel: *ArhiEp.*: Haifa și Pământul Sfânt.

Palestina: *Exarhat Patriarhal* de Ierusalim și Palestina.

Egipt: *Ep.*: Cairo.

Siria: *ArhiEp.*: Alep, Damasc – *Ep.*: Lattaquié.

Argentina: *Ep.*: San Charbel în Buenos Aires.

Brazilia: *Ep.*: Nossa Senhora do Líbano în São Paulo.

SUA: *Ep.*: Our Lady of Lebanon în Los Angeles, Saint Maron în Brooklyn.

Australia: *Ep.*: Saint Maron în Sydney.

Canada: *Ep.*: Saint-Maron în Montréal.

Mexic: *Ep.*: Nuestra Senora de los Mártires del Líbano în México.

Franța: *Ep.*: Notre Dame du Liban în Paris.

<http://press.vatican.va/content/salastampa/de/bollettino/pubblico/2015/01/19/0048/00098.html#Erezione%20della%20Chiesa%20Metropolitana%20sui%20iuris%20eritrea%20e%20nomina%20del%20primo%20Metropolita> (consultat 23 ianuarie 2015).

⁴¹ *Sacri canones*, EV 12/517.

6. Biserica Siriacă

Liban: *Bis. Patr.*: Antiohia sirienilor – *Ep.*: Beirut (ep. patr.).

Irak: *ArhiEp.*: Bagdad, Mossul – *Exarhat Patriarhal*: Bassorah.

Iordania: *Exarhat Patriarhal* la Ierusalim.

Kuweit: *Exarhat Patriarhal*.

Palestina: *Exarhat Patriarhal* la Ierusalim.

Egipt: *Ep.*: Cairo.

Sudan: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Siria: *Mitropolie*: Damasc, Homs – *ArhiEp.*: Alep, Hassaké-Nisibi.

Turcia: *Exarhat Patriarhal*.

SUA și Canada: *Ep.*: Our Lady of Deliverance of Newark.

Venezuela: *Exarhat Apostolic*. Venezuela (Maracay)

III. Tradiția Armeană

7. Biserica Armeană

Liban: *Patriarhat*: Cilicia armenilor - *Mitropolie*: Beirut (ep. patr.).

Iran: *Ep.*: Ispahan.

Irak: *ArhiEp.*: Bagdad.

Egipt: *Ep.*: Iskanderiya.

Siria: *ArhiEp.*: Alep - *Ep.*: Kamichlié - *Exarhat Patriarhal*: Damasc.

Turcia: *ArhiEp.*: Istanbul.

Palestina: *Exarhat Patriarhal*: Amman și Ierusalim.

Ucraina: *ArhiEp.*: Lviv.

Franța: *Ep.*: Sainte-Croix-de-Paris.

Grecia: *Ordinariat* (Atena).

America Latină și Mexic: *Exarhat Apostolic*: America Latină și Mexic (Buenos Aires).

Argentina: *Ep.*: San Gregorio de Narek în Buenos Aires.

România: *Ordinariat* (Gherla).

SUA și Canada: *Ep.*: Our Lady of Nareg în New York.

Europa Orientală: *Ordinariat* (Gumri).

IV. Tradiția Caldee sau Siro-Orientală

8. Biserica Caldee

Australia: *Ep.* Saint Thomas the Apostle în Sydney.

Irak: *Bis. Patr.* Babilonia Caldeilor – *Mitr.:* Bagdad (ep. patr.), Kerkuk – *ArhiEp.:* Arbil, Bassorah, Mossul – *Ep.:* Alquoch, Amadiyah, Aqra, Sulaimaniya, Zaku.

Iran: *Mitr.* Teheran, Urmayā – *Arhiiep.:* Ahwaz – *Ep.:* Salmas.

Ierusalim: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Liban; *Ep.* Beirut.

Egipt: *Ep.* Cair.

Siria: *Ep.* Alep.

Turcia: *Arhiiep.:* Dairbekir.

SUA.: *Ep.* Saint Peter the Apostle în San Diego, Saint Thomas the Apostle în Detroit.

Canada: *Ep.:* Mar Addai, Toronto.

9. Biserica Siro-Malabareză

India: *Bis. ArhiEp. Maj.:* Ernakulam-Angamaly – *Mitr.:* Changanacherry – *Ep.:* Kanjirapally, Palai, Thuckalay – *Mitr.:* Ernakulam-Angamaly (Arhieparhia Arhiepiscolului Major) – *Ep.:* Idukki, Kothamangalam – *Mitr.:* Kottayam – *Mitr.:* Tellicherry – *Ep.:* Belthangady, Bhadravathi, Mananthavady, Mandya, Thamarasserry – *Mitr.:* Trichur – *Ep.:* Irinjalakida, Palghat, Ramanathapuram – *Ep.:* Adilabad, Bijnor, Chanda, Gorakhpur, Jagdalpur, Kalyan, Rajkot, Sagar, Satna, Ujjain. *Ep.:* Faridabad.

SUA: *Ep.:* Saint Thomas the Apostle în Chicago.

V. Tradiția Constantinopolitană sau Bizantină

10. Biserica Albaneză

11. Biserica Bielorusă.

Bielorusia.

12. Biserica Bizantină a Croației, Serbiei și Muntenegrului.

Croația: *Eparhie*, Križevci.

Serbia: *Exarhat Apostolic*: Serbia și Muntenegru (Novi Sad).

13. Biserica Bulgară

Bulgaria: *Exarhat Apostolic*: Sofia

14. Biserica Grecească

Grecia: *Exarhat Apostolic*, Atena.

Turcia: *Exarhat Apostolic*, Istanbul.

15. Biserica Greco-Melkită

Siria: *Bis. Patr.*: Antiohia a Greco-Melkiților – *Mitr.*: Alep, Bosra, Damasc (ep. patr.), Homs – *Arhiep.*: Lattaquié.

Liban, *Mitropolie* Beirut și Jbeil. Tyr – *Arhiep.*: Baalbek, Baniyas, Saïdā, Tripoli de Liban, Zahleh și Furzol.

Iordania: *Arhiep.*: Petra și Filadelfia.

Israel, *Arhiep.*: Akka.

Ierusalim: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Brazilia: *Ep.*: Nossa Senhora do Paraíso în São Paulo

SUA: *Ep.*: Newton.

Canada: *Ep.*: Saint-Sauveur de Montréal

Mexic: *Ep.*: Nostra Señora del Paraiso în Mexic

Irak: *Exarhat Apostolic* (Bagdad).

Egipt și Sudan: Teritorii dependente de Patriarhie.

Kuweit: *Exarhat Apostolic* (Salamieh)

Australia: *Ep.*: Saint Michael's of Sydney.

Venezuela: *Exarhat Apostolic* (Caracas)

Argentina: *Exarhat Apostolic*. (Cordoba)

16. Biserica Bizantină Catolică în Italia

Italia: *Ep.*: Lungro, Piana degli Albanesi

Abație, Santa Maria di Grottaferrata.

17. Biserica Macedoneană

Macedonia Ex-Republica Iugoslavia: *Exarhat Apostolic*: Macedonia (Ex-Republica Iugoslavia) (Skopje).

18. Biserica Română

România: Arhiep. Majoră.: Făgăraș și Alba Iulia – Ep.: Cluj-Gherla, Lugoj, Maramureș, Oradea Mare, București⁴².

SUA: Ep.: Saint George's în Canton.

19. Biserica Rusă

Rusia: Exarhat Apostolic: Rusia.

China: Exarhat Apostolic: Harbin.

20. Biserica Ruteană

SUA: Bis. Mitrop. sui iuris: Pittsburg a Bizantinilor – Ep.: Holy Mary of Protection Byzantine catholic eparchy of Phoenix, Parma, Passaic.

Ucraina: Ep.: Munkachevo.

Republica Cehă: *Exarhat Apostolic*: Republica Cehă, (Praga)

21. Biserica Slovacă

Slovacia: Bis. Mitrop. sui iuris: Prešov - Ep. Bratislava. Košice.

Canada: *Ep.*: Saints Cyril and Methodius of Toronto.

⁴² Chiar dacă nu apare în ediția Annuario Pontificio 2014 consultată pentru acest studiu, trebuie amintit faptul că la data de 7-9 mai 2014, cu ocazia desfășurării sesiunii sinodale ordinare Preafericirea Sa Lucian Cardinal Mureșan, cu respectarea prevederilor canonice impuse de can. 85, a înființat Eparhia „Sfântul Vasile cel Mare” de București. Preafericitul Părinte Cardinal Lucian Mureșan a decis, cu acordul Sfântului Părinte Francisc, înființarea Eparhiei „Sfântul Vasile cel Mare” de București (Eparchia Sanctus Basilius Magnus Bucarestiensis Romanorum). PS Mihai Frățilă a devenit Episcop eparhial al noii eparhii, iar biserica „Sfântul Vasile cel Mare” din București a primit rangul și statutul de Catedrală a noii eparhii. Teritoriul canonic al noii eparhii greco-catolice cuprinde capitala României și județele provinciei istorice a Țării Românești (Oltenia, Muntenia și Dobrogea). Cf. <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-de-presa-infiintarea-eparhiei-greco-catolice-sfantul-vasile-cel-mare-de-bucuresti-si-alegerea-primului-sau-episcop-eparhial-preasfintitul-mihai-fratila/> (consultat 29 mai 2014).

22. Biserica Ucraineană

Ucraina: Bis. Arhiep. Majoră: Kyiv-Halič – Mitr.: Kyiv (arhiep. Arhiep. Major). Arhiep.: Lviv – Ep.: Sambir-Drohobych, Sokal-Zhovkva, Stryj - Mitr. Ivano-Frankivsk, Ep.: Kolomya-Chernivtsi - Mitr. Ternopil-Zboriv - Ep.: Buchach, – Exarhate Apostolice: Donetsk-Kharkiv, Lutsk, Odessa-Krym.

Polonia: Mitr.: Przemyśl-Varșovia – Ep.: Wrocław-Gdańsk.

SUA: Mitr.: Philadelphia – Ep.: Saint Josaphat în Parma, Saint Nicholas of Chicago, Stamford.

Canada: Mitr.: Winnipeg – Ep.: Edmonton, New Westminster, Saskatoon, Toronto.

Marea Britanie: Ep.: Holy Family în London.

Australia: Ep.: Saints Peter and Paul în Melbourne

Germania și Scandinavia: Exarhat Apostolic: Germania și Scandinavia (München).

Franța: Ep.: Saint Vlafiomir le grande de Paris.

Brazilia: Ep.: São João Batista în Curitiba

Argentina: Ep.: Santa María del Patrocinio în Buenos Aires

23. Biserica Ungurească

Ungaria: *Mitr. Ep.*: Hajdudorog - *Ep.* Miskolc, Nyíregyháza⁴³.

⁴³ Recent, la 20 martie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica Ungurească pe care a ridicat-o la demnitatea de Biserică Mitropolitană: a ridicat Eparhia de Hajdúdorog pentru catolicii de rit bizantin la demnitatea de Mitropolie, cu sediul la Debrecen; a ridicat Exarharul Apostolic de Miskolc la rangul de Eparhie sufragană Mitropoliei de Hajdúdorog; a înființat Eparhia de Nyíregyháza cu teritoriu separat de Eparhia de Hajdúdorog, sufragană Mitropoliei de Hajdúdorog.

<http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/20/0201/00454.html#PROV> (consultat 21.03.2015).

**VI. Ordinariate pentru credincioșii Bisericilor Orientale
fără Ierarh propriu**

Argentina (Buenos Aires).

Austria (Viena).

Brazilia (Rio de Janeiro).

Franța (Paris).

Polonia (Varșovia).

Cultul dumnezeiesc și disciplina sacramentală în Sinoadele eparhiale ale Bisericii Greco-Catolice Române

Premisă

Dreptul particular își găsește importanța și eficacitatea în interiorul fiecărei Biserici *sui iuris* în măsura în care este cunoscut, apreciat și aplicat. După aprobarea de către autoritatea competentă, acesta dobândește valoare deplină în Biserica pentru care a fost publicat. Valoarea sa se manifestă doar în cadrul acelei determinate Biserici scoțând în evidență caracterul, identitatea și caracterul original acesteia. Canoanele care privesc credința și doctrina au același conținut pentru toate drepturile particulare ale diferitelor Biserici, cu diferite nuanțe de formulare și prezentare. Acest caracter linear și identic nu se regăsește însă în normele care tratează chestiuni legate de administrația internă, de practica liturgică sau de disciplina sacramentală, domenii legiferate în mod diferit de către diferitele Biserici, subliniindu-se astfel principiul catolicității Bisericilor: unitate în diversitate.

Studiul de față încearcă să ia în considerare acele aspecte care, stabilite de către Sinoadele Eparhiale românești, subliniază caracterul

particular al propriei discipline sacramentale, diferențiat prin cultura și împrejurările istorice și care se exprimă printr-un mod de trăire a credinței ce este specific. În ceea ce privește trimiterile la observarea prescripțiilor liturgice conținute în documentele consultate de noi, bogăția acestora nu ne-a permis o aprofundare mai amănunțită. Ne mărginim prin urmare la a scoate în relief aspectele liturgice și rituale conținute în sinoadele eparhiale ale Bisericii greco-catolice române, excluzându-le pe cele provinciale.

1. Drept particular și patrimoniu liturgic

Promulgat în anul 1990¹, după o lungă perioadă de pregătire a codificării la care au contribuit și orientalii, CCEO alături de CIC și de constituția apostolică „*Pastor Bonus*”, este una din ele trei componente ale sistemului legislativ al Bisericii Catolice denumit și *Corpus Iuris Canonici*. Biserica este una. Legea este și ea una, formulată însă în norme capabile de a se adapta la situațiile fiecărei Biserici *sui iuris*, care se diferențiază între ele și care

„deși diferă parțial între ele prin așa numitele rituri, și anume în privința liturghiei, a disciplinei bisericești și a patrimoniului spiritual ... se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una dintre ele nu se află deasupra celorlalte în privința ritului, se bucură de aceleași drepturi și sunt supuse aceluiași obligații, chir referitor la vestirea Evangheliei în lumea întreagă (cf. Mc. 16, 15), sub conducerea Pontifului Roman” (OE 3). Și tocmai această *demnitate egală*, reprezintă de fapt acea egalitate în care se oglindesc toate aspectele vieții bisericești sub formele sale cele mai diverse: „Bisericile din Orient ca și cele din Occident au dreptul și datoria de a se conduce după propriile

¹ Codul are valoare de lege începând cu data de 1 octombrie 1991, AAS, 80 (1990) 1033-1363.

discipline particulare de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor ” (OE 5).

Intenția legislatorului, în conformitate cu Conciliul Vatican II, este prin urmare aceea de a păstra „tradițiile fiecărei Biserici Particulare în integritatea lor” și de a adapta „modul de viață la diferitele necesități de timp și de loc” (OE 2). Cu intrarea în vigoare a Codului ”sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului sau care privesc o materie ce este reglementată integral în Cod” (can. 6, 1°...). Prin intermediul unui text elaborat de către Facultatea de Drept Canonic Oriental și revăzut ulterior de către PCCICOR, au fost aprobate și publicate *Directivele de Revizuire a Codului de Drept Canonic Oriental*², directive care indică principiile fundamentale care trebuie urmate în procesul de revizuire a Codului.

Noul Cod, în conformitate cu primul principiu, va trebui să se limiteze la codificarea disciplinei comune tuturor Bisericilor Orientale³, lăsând în seama fiecărei Biserici facultatea de a reglementa printr-un drept particular celelalte materii care nu sunt rezervate Sfântului Scaun. Al șaptelea principiu însă, ținând aplicarea principiului subsidiarității stabilește că⁴:

„Bisericile Orientale (catolice) cu structurile lor (de exemplu patriarhatul, arhiepiscopia majoră, provinciile bisericești, eparhiile etc.), al căror scop este însuși scopul Bisericii, trebuie să aibă facultatea de a crea,

² «Principi direttivi per la revisione del Codice di Diritto Canonico Orientale», *Nuntia* 3 (1976) pp. 3-10; *Nuntia* 26 (1988) pp. 99-113. PCCICOR = Pontificia Commissio Codex Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, Comisia Pontificală pentru revizuirea Codului de Drept Canonic Oriental, înființată în 1975.

³ Inițial, în 1935, prin constituirea *Pontificia Commissione per la Redazione del «Codice di Diritto Orientale»* se stabilește și numele noului Cod dintr-o listă de 14 posibilități: «Codex Iuris Canonici Orientalis», cf. *Nuntia* 24-25 (1987). Aceeași Comisie, după o îndelungă dezbateră în Adunarea plenară din 3-4 noiembrie 1988, decide asupra numelui noului Cod: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Cf. *Nuntia*, 29 (1989) p. 34.

⁴ *Nuntia* 26, pp. 107-108.

dacă va fi necesar – și întotdeauna în conformitate cu dreptul comun – un drept particular mai potrivit și mai eficace pentru binele fiecărei Biserici Orientale (Catolice)”.

Și tocmai în acest drept particular, definit ca "... toate legile, obiceiurile legitime, statutele și alte norme de drept, care nu sunt comune nici Bisericii universale, nici tuturor Bisericilor orientale" (can. 1493 §2), sunt cuprinse și prescripțiile liturgice care, ocupând un loc foarte important în organizarea vieții liturgice, exprimă diferite aspecte ale vieții liturgice, nu doar sacramentale, ci și culturale al întregului patrimoniu spiritual, liturgic, istoric și teologic.

Trimiterea frecventă la propria disciplină⁵, la propriul rit, salvgardează identitatea pastorală, liturgică și sacramentală a fiecărei Biserici *sui iuris*. În acest sens, canonul 3 din CCEO stabilește în forma sa finală că: „Codul, deși se referă adesea la prescrierile cărților liturgice, de obicei nu decide în materie liturgică; de aceea, aceste prescrieri trebuie să fie respectate în mod conștiincios, exceptând cazul în care sunt contrare canoanelor Codului”.

Această formulare, identică cu cea din CICO 1980⁶ este diferită de cele precedente. Textul final vorbind de *prescripta librorum liturgicorum* și

⁵ CCEO face aproximativ 180 de referințe la dreptul particular; Nedungatt G., *Presentazione del CCEO*, EV 12, p. 890; Žužek I., „Qualche nota circa lo Jus particolare nel CCEO”, în Bharanikulangara K. (a cura di), *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Libreria Editrice Vaticana, 1995, pp. 45-48.

⁶ În ceea ce privește formularea prezentului canon, acesta se prezenta la can. 2 în textele din 1945-1946 astfel, „Quae respiciunt ritus et caeremonias servandas in celebratione divinae liturgiae, amministrazione sacramentorum aliorumque sacrorum actione, sive continentur libris liturgicis ab Ecclesia probatis sive legitimis consuetudinibus nituntur, vim suam retinent, nisi qua lex vel consuetudo in hoc Codice corrigatur”, *Nuntia* 2 (1976) p. 54; revizuirea canonului în 1978, „Codex plerumque non respicit normas liturgicas; si vero earum aliqua Codicis canonibus sit contraria pro nulla habetur”, *Nuntia* 10 (1980) p. 89; can. 3 Schema CICO, „Codex, etsi saepe ad prescripta librorum liturgicorum se refert, de re liturgica plerumque non decernit; quare haec praescripta sedulo servanda sunt, nisi Codicis canonibus sunt contraria”, *Nuntia* 24-25 (1980) p. 1.

nu de *normas liturgicas*, este astfel în consonanță cu natura strict juridică a Codului, accentuând totodată principiul subsidiarității. Trimiterea frecventă a Codului la prescripțiile liturgice conferă acestora un veritabil caracter juridic: stricta lor îndeplinire și aplicare nu este altceva decât însăși aplicarea normei canonice. Codul nu decide așadar în domeniul liturgic, dar face nenumărate referiri la cărțile liturgice, făcând uz de o bogată terminologie. Conform canonului 3, Codul trimite la prescripțiile «cărților liturgice», folosind totodată în domeniul liturgic⁷ și expresii de genul: «prescripțiile tipicului», «cât este conținut în cărțile liturgice», celebrările liturgice «în modul stabilit de cărțile liturgice» sau «conform cărților liturgice», uzul «cărților liturgice cu aprobare bisericească», «legile liturgice», «dreptul particular» sau «obiceiurile legitime».

Canoanele care trimit la materia liturgică sunt numeroase și nu reprezintă doar o organizare a vieții liturgice, iar cu includerea lor în Cod se pierde caracterul de îndemn, primind unul legal și obligatoriu. E ușor de înțeles cum caracterul obligatoriu al legilor comune – și implicit al legilor particulare, atunci când trimiterile la aceste norme sunt evidente – obligă „pe cei botezați în Biserica catolică sau primiți în aceasta și care au uzul suficient al rațiunii și dacă nu este prevăzut altfel de drept, care au împlinit vârsta de șapte ani” (can. 1490).

2. Izvoarele dreptului român

Se vorbește adesea de o «disciplină orientală» în opoziție cu o alta «occidentală», dar se uită prea ușor faptul că izvoarele canonice ale primului mileniu constituie un patrimoniu comun și reprezintă o moștenire a întregii creștinătăți fără distincții teritoriale sau confesionale. Evenimentele mai puțin fericite derulate de-a lungul secolelor, au creat

⁷ Cf. Cann. 3, 40, 75, 91, 92, 135, 161, 162, 200, 209, 278, 309, 403, 462, 473, 655, 656, 657, 674, 683, 699, 701, 704, 714, 742, 836.

anumite divergențe atât doctrinale cât și administrative și de structură internă, în numeroase comunități creștine. Cu toate acestea, «sfintele canoane, pe care Sfinții Părinți, reuniți la cel de-al șaptelea Conciliu Ecu­menic în anul Domnului 787..., le-au declarat în puține cuvinte în același Conciliu [...] sunt cele care, așa cum dorește tradiția, au fost emantate de către glorioșii apostoli și de «cele șase universale și de acele concilii care au fost reunite local», precum și «de către sfinții noștri părinți»⁸.

Printre principalele izvoare ale dreptului Bisericii greco-catolice române (de Alba Iulia și Făgăraș) găsim documentele Conciliilor Ecu­menice, *Concilia et constitutiones sic dicta apostolorum, Concilia particularia, Respon­sa Patrum* și izvoare auxiliare, *Ius canonum Ecclesiae Romanae, Edicta imperatorum et leges civiles in materia ecclesiastica*, precum și propria tradiție⁹. Încă de la nașterea sa, din anul 1700, Biserica română a identificat un nou izvor de drept alcătuit din legile speciale ale Pontifilor Romani emantate cu diferite ocazii și din Scrisorile diferitelor Congregații romane, în special cele ale *S. Officii, De Propaganda Fide* e *Pro Ecclesia Orientali*, documente care vor influența la rândul lor elaborarea dreptului particular român. Canonistul român Ioan Bălan, expunând pe larg izvoarele dreptului canonic român, prezintă următoarea schemă:¹⁰

a) Fontes iuris universalis.

- Romani Pontifices
- Sacrae Congregationis: 1) S.C.S. Officii; 2) S.C. Concistorialis;
- 3) S.C. Orientalis, e 4) S.C. de Propaganda Fide

b) Fontes iuris provincialis

- Concilia provincialia;

⁸ Costituzione Apostolica *Sacri canones*, EV 12/507.

⁹ Sacra Congregazione Orientale, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti*, Fascicolo X, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932, pp. 1-38.

¹⁰ Sacra Congregazione Orientale, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti*, Fascicolo VIII e X, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.

- Constitutiones Capituli metropolitani;
- Litterae circa sic dictum matrimonium civile;
- Consuetudines.

c) Fontes iuris diocesani

- Fontes archidiocesis Alba-Iuliensis;
- Fontes diocesis Fagarasiensis;
- Fontes archidiocesis Alba-Iuliensis et Fagarasiensis;
- Fontes diocesis Magno Varadinensis (Oradea);
- Fontes diocesis Lugosiensis;
- Fontes diocesis Cluj-Gherla.

3. Cultul dumnezeiesc și disciplina sacramentală în conciliile eparhiale românești

Conciliile eparhiale, care reprezintă un izvor bogat de drept particular, expun diferite probleme apărute în teritoriul fiecărei Eparhii. În acest context, înțelegem prin termenul *Sinoade eparhiale* toate acele sinoade desfășurate în diferitele eparhii ale Bisericii greco-catolice române: înainte de constituirea eparhiei de Făgăraș (15 iunie 1721), aceste sinoade au fost ținute la Alba-Iulia. După înființarea celorlalte eparhii, sinoadele s-au ținut în scaunele acestora. Numărul atât de mare al sinoadelor nu ne permite o expunere amănunțită a fiecărui sinod în parte. Ne vom limita doar la enumerarea lor din punct de vedere cronologic și la a sublinia acele aspecte care se înscriu în tema studiului nostru.

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1700¹¹. Cuprinde 28 de canoane. (canoanele 2 și 4 fiind modificate ulterior). O importanță specială pentru

¹¹ Acte publicate în J. Moldoveanu, *Acte Sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, tomul II, Blaj 1872, 115-123; C. De Clercq (cura et studio), *Decreta viginti Synodoum eparchialium Orientalium Catholicorum*, Roma, 1971, 20-24; Mansi, J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck

tema noastră au canoanele 13, 15, 17, 18, 20, 24, 26, 28 care vorbesc despre zilele de sărbătoare, despre posturi și abținerea, despre slujbele din duminici și sărbători, despre sacramele.

Sinoadele eparhiale de la Alba-Iulia, 1701. Este vorba de două sinoade cu caracter oragnizatoric. Primul sinod¹², din anul 1701, reunit imediat după luarea în posesie a scaunului Episcopal de către Atanasie, tratează în mod solemn confirmarea imperială a Episcopului (19 martie 1701) și a punctelor cuprinse în diploma alăturată confirmării. Amintim câteva din normele disciplinare conținute în diplomă: nu vor mai fi hirotoniți preoți mai mulți decât e nevoie și nu vor fi admiși candidați cu vârsta de sub 25 de ani sau care se află la a doua căsătorie; cauzele matrimoniale vor fi judecate după informarea prealabilă a teologului¹³ (7); cauzele împotriva preoților vor fi judecate de către Tribunalul bisericesc și nu de către cel civil (9); laicii pot primi sacramele și în timpul Postului Mare (deoarece mulți preoții refuzau adesea spoveda-

– U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961, Vol. 36 (1961) 857-868; în continuare Mansi. Tot la Alba-Iulia s-au desfășurat înainte alte patru Sinoade pregătitoare Unirii cu Roma (februarie 1697, 17 octombrie 1698, 20 mai 1699, și 26 septembrie 1699). Doar la Sinodul din 1700 este redactat actul Unirii (dealtfel identic cu cel al Sinodului din 1698), act prin care oficial ia naștere Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. (P. Cârnațiu, "Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei", AA.VV., *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie, Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1998, 38-52). Vom lua deci în considerare doar Sinoadele celebrate după 1700. Pentru un posibil studiu asupra Sinoadelor de la Alba-Iulia din perioada 1697-1699, se poate consulta N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, Oeniponte, 1885, pp. 161-245.

¹² Acte publicate în Mansi 36 ter (1961), coll. 871-872; *Acta et Decreta sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis*, tomus sextus, Friburgi, coll. 987-990. În continuare Coll. Lacensis.

¹³ Teologul iezuit, ca urmare a propunerii Generalului Iezuiților, a fost flancat de către Împărat Episcopului român pentru a-l sprijini, cel puțin în primii ani, în rezolvarea chestiunilor dogmatice sau morale mai dificile care se puteau prezenta. Pentru un studiu asupra acestei realități vezi B. Bărbat, *L'institution de l'office du "Théologien" dans l'Église roumaine unie*, Roma, 1963.

nia și împărtașania în această perioadă). Sunt stabilite apoi taxele pentru cununii și înmormântări, subliniindu-se faptul că Botezul, împărtașania regulată și cea dinainte de moarte sunt exceptate de la taxare¹⁴ (10). Al doilea Sinod a fost celebrat pe data de 1 noiembrie¹⁵.

Sinodul eparhial de la Alba-iulia, 1702¹⁶. – sunt reluate anumite puncte privitoare la sinoadele desfășurate în anul precedent. Sinodul, ca organism judiciar, condamnă preoții care au judecat cauze de divorț, această autoritate fiind rezervată Episcopului sau protopopilor¹⁷. Se hotărăște și tipărirea unui număr cât mai mare de cărți liturgice și nu numai.

¹⁴ C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome XI, *Conciles des Orientaux Catholique*, première partie (1575-1849), Paris, 1949, pp. 126-128.

¹⁵ Texte sub formă de scrisoare în Nilles, *op. cit.*, 125-126, 326-328.

¹⁶ Nilles, *op. cit.*, 351-354; Mansi 36 ter (1961), col. 882.

¹⁷ Asupra facultății protopopilor de a judeca cauze matrimoniale nu avem nici măcar o remarcă în momentul celebrării la 1872 a Primului Conciliu Provincial. (în continuare prescurtat AJ1, 1872). În titlul X, Caput II, este doar stabilit că "Ad causas matrimoniales vinculum attinentes pertractandas Episcopi ex *Presbyteris idoneis* fora constituunt, quae praeter Praesidem ad minus quator Assessoribus qua Iudicibus atque Notario coalescere debent". Vezi *Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Blasiu, 1882. În ceea ce privește revizuirea documentelor, Congregația de Propaganda Fide formulează o serie de dubii asupra chestiunii: «Se debba togliersi da questo Capo quanto concerne i fori de' protopopi allo scopo di sopprimere questo abusivo tribunale di prima istanza in tutta la provincia ecclesiastica di Fogaras e Alba Giulia. Se invece, conservando ove esistono questi fori giudiziali, debbasi dichiararli incompetenti a sentenziare sulle cause ecclesiastiche più gravi e segnatamente sulle matrimoniali»: Archivio della Congregazione per le Chiese Orientali (în continuare ACCO), *Ponenza 6/1874*, Dubbio 196-197, 25 (235). În corespondentele *Note d'Archivio*, Congregația se declară contrară păstrării unui astfel de controversat for judiciar, sau să-l admită declarând *assolutamente incompetenti a giudicare le cause più gravi, e segnatamente le matrimoniali*. Ibid., *Note d'Archivio*, §§ 313-347, 167-180 (521-534). Tema va fi mai apoi reluată în alte dezbateri referitoare la corectura actelor AJ1 (1872): *Ponenza 1/1877*, p. 21 (25); *Ponenza 6/1878*, 37-38 (347-348), 20-21 (388-389), 27 (395), 43-47 (411-415); *Ponenza 19/1884*, 16-22 (860-866), 18-19 (890-891). În favoarea unei astfel de instituții se va poziționa încă începând cu 1795 protopopul Petru Maior care în lucrarea sa *Protopapadichia*, critica faptul că cele patru puncte ale Unirii nu sunt respectate și că, alături de acestea, mai există și alte lucruri care acum sunt impuse. Afirmă într-adevăr că "...fiindcă clerul românesc cu acea togmeală s-a unit și încă protestație a făcut, ca afară de

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1703. S-au discutat chestiuni cuprinse în 7 puncte extrase din două scrisori¹⁸ trimise Episcopului Atanasie și adunării Episcopale cu ocazia Sinodului de către cardinalul Kollonich Lèopold, primatul Ungariei încă din 1697. Au fost dezbătute următoarele probleme: intervalele de timp dintre hirotoniri conform prescripțiilor disciplinei grecești: între subdiaconat și diaconat un an, între diaconat și preoție doi ani, cu posibilitate de dispensă din partea cardinalului (1); vârsta prescrisă pentru hirotoniri: 25 de ani pentru diaconat, 30 pentru preoție, cu posibilitate de dispensă din partea cardinalului (2); diaconul care înainte de hirotonire declară că dorește să se căsătorească după, căsătoria va fi validă dar ilicită (3); cel care, datorită necunoașterii legilor și înainte de Unire, s-a căsătorit după ce a primit diaconatul și preoția, poate să le exercite, fiind însă de dorit a nu o face (4); cine s-a căsătorit de două sau mai multe ori nu va fi admis la treptele preoțești (5); să li se impună, pe cât posibil, divorțaților, fără anularea legitimă a căsătoriei, restabilirea conlocuirii cu prima soție (6); Episcopul poate să hirotonească doar numărul necesar de preoți în conformitate cu nevoile eparhiei, iar atunci când candidatul are un stăpân, este nevoie de consimțământul acestuia¹⁹.

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1711²⁰ – nu dezbate tema noastră²¹.

*cele patru puncturi nemică înnoire să nu se facă în lege, nici la mai multe să nu fie siliți. [...] S-au nevoit, zâsei, Episcopii a băga la uniți obiceiul catolicilor în treaba despărțeniei căsătoricești. Ci era lipsă aci de o măiestrie subțire, ca să servească cugetul, că a poruncit protopopilor și săboarelor ca să se lașe de obiceiul cel grecesc, carele pururea l-au ținut, și să îmbrățișeze cel catolic, lucru deșert era". G. Maior, (ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Chindriș) *Protopapadichia*, Clasiu, Cluj-Napoca, 1997, §21.*

¹⁸ În Nilles, *op. cit.*, pp. 357-361.

¹⁹ Cf. C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome I, *Conciles des Orientaux Catholique*, première partie (1575-1849), Paris, 1949, pp. 129-130.

²⁰ Nilles, *Symbolae...*, *op. cit.*, 386-387; Coll. Lacensis (VI) coll, 989-999.

²¹ Cf. C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome I, *Conciles des Orientaux Catholique*, première partie (1575-1849), Paris, 1949, pp. 131-132.

Sinodul electoral de la Alba-Iulia, 1713²² – Sinod electoral, reunit ca urmare a morții Episcopului Atanasie. Nu dezbate subiectul nostru.

Sinodul electoral de la Alba-Iulia, 1714 – Nu dezbate subiectul nostru. S-a reunit din cauza eșuării Sinodului precedent²³.

Sinodul electoral de la Sibiu 1715. – Nu dezbate subiectul nostru²⁴.

Sinodul eparhial de la Făgăraș, 1725²⁵ -14 canoane. Dezbate teme privitoare la disciplina sacramentelor și în special Euharistia (canoanele 6-8), spovedania (canoanele 6, 11 și 14), perioadele de abțință. Fiind un sinod cu un puternic caracter disciplinar, încearcă să întărească disciplina bisericească în materie de administrație sacramentală amenințând cu pedepse foarte dure pe credincioșii care primesc tainele din mâna călugărilor a căror proveniență sau validitate a hirotonirii întru preoție nu este cunoscută (canonul 3).

Adunarea electorală de la Kolos-Monostur (Cluj), 1728²⁶. A fost convocată de către teologul iezuit Adam Fitter datorită neocupării scaunului de Făgăraș, situație care dura de la moartea Episcopului Atanasie. În ceea ce privește sacramentele și administrarea lor, sunt aduse în discuție câteva elemente noi în comparație cu sinoadele precedente. Este stabilită datoria protopopilor de a vizita parohiile din propriul protopopiat, ocazie cu care vor verifica ca *nun formam et materiam sacramentorum calleant, quomodoque et qualiter eadem administret* (sessio prima,

²² Coll. Lacensis (VI) coll. 989-992. De Clercq, nel suo libro *Histoire des Conciles*, atribuie Sinodului o dată ulterioară, și anume 1714. Vezi C. De Clerque, *Histoire des Conciles*, tome XI, *Conciles des Orientaux Catholique*, première partie (1575-1849); deuxième partie (1850-1949) Paris, 1949, p. 1952.

²³ Z. Pâclișanu, "Istoria Bisericii Române Unite", *Perspective*, I, Anul XVII, Nr. 65-68, München, pp. 185-189.

²⁴ *Ibidem*, pp. 189-190.

²⁵ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, 108-114; C. De Clercq, *Decreta viginti...*, op. cit., pp. 25-29; Mansi 37 (1961) coll. 253-264.

²⁶ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, 101-107; Mansi 37 (1961) coll. 945-952.

5) și vor lua măsurile necesare pentru ca preoții *Lyturgias singulis festis et dominicis diebus celebrent...ne quisquam potui immoderato addictus negligat munia parochialia et praecipue sacramentorum vel maxime necessariorum administrationem, prout sunt baptismus, confessio, communio* (sessio secunda, 9). Totodată li se solicită protopopilor să-i îndemne stăruitor pe preoți la celebrarea orelor canonice (era vorba bineînțeleș de utrenie) împreună cu Sfânta Liturghie, astfel încât să fie favorizată participarea credincioșilor care din motive lesne de înțeleș ajung cu întârziere (sessio septima, 21).

Sinodul eparhial de la Făgăraș, 1732²⁷. A fost celebrat imediat după înscăunarea proaspătului Episcop ales de Făgăraș, Ioan Inocențiu Micu-Klein (1730-1751). Canoanele adoptate sunt în număr de 20 dintre care 8 tratează în mod particular chestiuni privind disciplina sacramentală. Se pare că Sinodul a dorit să stabilească norme mai clare asupra conservării Euharistiei pentru bolnavi (canonul 8); datoria de a celebra Sf. Liturghie în fiecare duminică (canoanele 11 și 12); respectarea marilor sărbători (canonul 13); pedepse pentru cine nu oficiază Botezul și spovada *pro casibus urgentibus* respectând prescripțiile rituale (canonul 14); a nu se introduce sărbători noi în calendar (canonul 15); vestirea de trei ori consecutiv a căsătoriei înainte de celebrare (can. 16); obligația preoților de recurge la spovedanie *omni mense* (can. 17).

Sinodul eparhial de la Blaj, 1738²⁸ – nu dezbate subiectul nostru. Având un vădit caracter economic, Sinodul stabilește înființarea unei mănăstiri pentru călugării bazilieni.

²⁷ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, pp. 96-100; Mansi 37 (1961) coll. 961-966.

²⁸ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, pp. 93-95; Mansi 38 (1961) coll. 455-456. Sinodul este important, deoarece în urma autorizării imperiale *et Apostolicae Sedis gratiae*, transferă sediul Episcopului greco-catolic de la Făgăraș la Blaj, dând astfel spațiu dezvoltării unei noi și fructuoase pagini de istorie bisericească românească.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1739²⁹. Sinodul ia în discuție pe parcursul a două sesiuni separate revendicările clerului greco-catolic față de prezența teologului, o urmare a Diplomei Leopoldine din 16 februarie 1699. Subiectul nostru este dezbătut în mod tangențial: clerul nu va fi obligat să observe alte lucruri decât cele stabilite de către actul Unirii, deci posibilitatea și obligația de a păstra propria disciplină internă (*Sessio prima, Litera A, 5*); colecția canonică românească, Pravila, va rămâne în vigoare, mai puțin acele puncte care sunt potrivnice Unirii. (*Sessio prima, litera A, 6*).

Sinodul eparhial de la Blaj, 1742³⁰. Este vorba de singurul Sinod ale cărui acte au fost publicate la Blaj cu litere chirilice. S-au aprobat 15 hotărâri. Ne interesează doar *acta diei secundae*, care dezbat următoarele subiecte: datoria protopopilor de a controla modul în care preoții oficiază sacramentele (hotărârea 2); protopopii trebuie să înainteze cauzele matrimoniale mai complexe scaunelor Episcopale competente (hotărârea 3); celebrarea Sf. Liturghii duminica și în sărbători (hotărârea 9); existența registrului pentru Botezuri și pentru cununii. (hotărârea 10); angajamentul Episcopului și al teologului ca nimeni să nu părăsească ritul grec unit pentru ritul latin (hotărârea 12).

Adunarea reunită la Blaj, 1744. – Este convocată de către Episcopul I. I. Micu-Klein datorită problemelor politico-sociale apărute în urma unei noi diplome imperiale (9 septembrie 1743) privitoare la statutul Bisericii Greco-Catolice. Dezbate doar chestiuni organizative³¹.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1752.– Convocat de Episcopul Petru Pavel Aron pentru ziua imediat următoare înscăunării sale la Blaj,

²⁹ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, *op. cit.*, tomul II, pp. 81-92; Mansi 38 (1961) coll. 465-477.

³⁰ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, *op. cit.*, tomul I, pp. 146-157; Mansi 38 (1961) coll. 491-500.

³¹ Cf. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome XI, *Conciles des Orientaux catholique*, première partie, (1575-1849), Paris, 1949, pp. 207-208.

Sinodul numește membrii curiei. Nu dezbate subiectul nostru. Nu s-au păstrat actele Sinodului³².

Sinoadele eparhiale de la Blaj, 1754-1759, 1763. – Ținute sub președinția Episcopului P. P. Aron (1752-1764), sinoadele dezbat în mare parte aspecte politice și sociale ale vremii³³. Celebrarea lor are loc anual, excepție făcând anul 1757, când a fost imposibilă reunirea Sinodului datorită ciumei. Avem în față șase sinoade. Dintre toate, doar Sinodul din 1754 tratează un argument privitor la oficierea tainei căsătoriei. Ne găsim în fața introducerii formei celebrării căsătoriei care, pentru validitatea sacramentului, necesită celebrarea în fața parohului și a doi martori. Chiar dacă nu se afirmă în mod explicit, este vorba cu siguranță de decretul tridentin *Tametsi*³⁴. „Decretul matrimonial” nu are efectele dorite. Într-un schimb de scrisori cu Sfântul Scaun, succesorul lui P.P. Aaron, Episcopul Astanasie Rednic, relatează faptul că în acel decret nu este amintit Conciliul, deoarece este rău văzut de către popor și de către cler, drept pentru care anularea căsătoriilor clandestine se făcea în virtutea decretului însuși³⁵, iar nu în cea a lui *Tametsi*. „Este cert faptul că Sf. Scaun nu a aprobat niciodată acel decret și că, ori a fost revocat, ori nu a avut nici un efect după moartea Episcopului Aaron”³⁶; în schimb, imediat după înființarea Mitropoliei de Blaj (26 noiembrie

³² *Ibidem*, p. 209.

³³ *Ibidem*, pp. 209-210.

³⁴ «Qui aliter, quam praesente parocho vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt: eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et anulat». Concilio di Trento, ses. XXIV, 11 nov. 1563, Dottrina sul sacramento del matrimonio, decreto «*Tametsi*»: COD, 755-756.

³⁵ Arhiva Congregației de Propaganda Fide (în continuare ACPF), Fond SC, Miscelanea vol. II, 253-255.

³⁶ ACCO, *Ponenza 6/1874, Nota d'Archivio 124*, p. 71 (425); „È certo però, che la S. Sede non ha mai approvato quel decreto, e che o fu revocato, ovvero che non ebbe alcun effetto almeno dopo la morte del Vescovo Aron”.

1853³⁷), referitor la practica eparhiilor proprii, Episcopii greco-catolici „informau asupra faptului că, în Biserica Orientală, binecuvântarea parohului este necesară pentru validitatea căsătoriei”:³⁸ „Ut matrimonium validum sit, debet a sacerdote concernante juxta ritum ab Ecclesia praescriptum benedici; matrimonia autem a sacerdote non benedicta pro nullis habentur”³⁹.

Sinoadele eparhiale din Blaj 1765, 1766. – Desfășurate sub conducerea Episcopului nou ales, Atanasie Rednic (1764-1772). Primul sinod, celebrat imediat după înscăunare, numește membrii curiei, în timp ce despre cel de-al doilea nu avem nici o informație, datorită faptului că documentele nu s-au păstrat⁴⁰.

Sinodul electoral din Blaj, 1772⁴¹ - Nu tratează tema noastră.

Sinodul de la Vienna, 1773⁴² - Convocat de însăși împărăteasa, la lucrări participând toți Episcopii uniți din Ungaria, Croația și Transilvania. Nu este un Sinod propriu-zis al Bisericii Greco-Catolice românești, dar importanța sa consistă în faptul că sunt discutate teme privind cărțile liturgice care vor fi tipărite la Viena (sesiunea a treia) și cenzura acestora; reducerea numărului sărbătorilor pentru uniformizare și

³⁷ Mansi, 42 (1961) coll. 619-626.

³⁸ ACPF, Fond CP 161, *Esame sopra i diversi punti di disciplina proposti dai Vescovi della Provincia ecclesiastica di Fogaratz ed Alba Giulia*, 23 (14), 70-71 (38); „...facevano conoscere che nella chiesa orientale la benedizione del parroco sia necessaria alla validità del matrimonio”.

³⁹ ACPF, Fond CP 161, Lettera diretta all’E-mo Card. Viale Prelà pro-Nunzio di Vienna dall’Arcivescovo e Vescovi della provincia ecclesiastica di Fogaras ed Alba Giulia li 15 Aprile 1856, V. De matrimoniis in genere, a), 45-46 (26).

⁴⁰ C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome I, *Conciles des Orientaux Catholique*, première partie (1575-1849), Paris, 1949, p. 210.

⁴¹ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, pp. 75-80.

⁴² Acte nepublicate. *Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum*, documenti manoscritti nel Archivio della Congregazione di Propaganda Fide, Fond (SC) Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, 1642-1845, Miscellanea vol. 1, pp. 44-78.

împotriva abuzurilor (sesiunea a zecea și a unsprezecea); și, în sfârșit, determinarea taxelor pe care credincioșii vor trebui să le plătească pentru administrarea sacramentelor și sacramentalilor (sesiunea 12 și 13), decizii care vor fi aplicate și în Biserica Greco-Catolică din Transilvania.

Sinodul își propune să tipărească un număr cât mai mare de cărți liturgice în diferite limbi. Cărțile strict bisericești care se intenționează a fi tipărite (sesiunea a treia) sunt:

«Horologius majius seu Breviarius, Euchologium seu Rituale, Lyturgicon, Hyrmologion seu liber cantus, Libros Evangeliorum, Apostolos seu Libros Apostolorum, Octoichon, Triphologion seu Antologium Liber officia Festorum de Praecepto, Triodion – officium quadragesimale cui adjungi solet et Penticostarion officium, Menea, Archieratikon, Diaconicon, (...)», alături de acestea fiind luate în considerare și «alii libri, quorum non modo magna utilites, sed necessitas quoque esset».

Instituirea unei funcții de Cenzor pentru cărți impune anumite calități dintre care interesante pentru tema noastră sunt: cărțile vor trebui tipărite *«ad utilitatem Diocesium, respectând religia catolică, dogma, ritul greco-catolic, Tipicul sau rubricile ceremoniilor»* (sesiunea a paisprezecea și a cincisprezecea).

În ceea ce privește zilele de sărbătoare, avem sărbătorile care *«sedicem Festa di Praecepto in omnibus Diocesibus aequaliter esse statuentur, hac qua sequentur (sessio decima et undecima):*

In Septembri: 8va Nativitas B.M.V.; 14 Exaltatio S. Crucis cum jejunio.

In Novembri: 8va S. Michaelis Arch-Angeli.

In Decembri: 6ta S. Nicolai Episcopi, 25 Nativitas Dni N. J. Christi, 26 B. Virginis, et S. Josephi.

In Januario: 1ma Circumcisio Dni N.J.C. et S. Basilii, 6ta Epiphania.

In Februaris: 2da Purificatio B.V.M.

In Martie: 25ta Annunciatione B.V.M.

In Aprilis-Majo: Feria 2da Paschatis, Ascensio Dni N.J.C., Feria 2da Pentecostes.

In Junio: 29 SS. Apostoli Petri et Pauli.

In Augusto: 6ta Trasfiguratio Dni N.J.C., 15 Assumptionis B.V.M.».

Alături de aceste sărbători comune, Sinodul amintește și sărbătorile care sunt specifice fiecărei eparhii: pentru eparhia de Făgăraș, sunt sărbătoarea Sfântului Dumitru și Ilie, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Sfântul Gheorghe și Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul⁴³.

Deciziile Sinodului aveau, deci, să influențeze viitoarea administrare a sacramentelor și cu atât mai mult prezența cărților liturgice în Biserica noastră.

Sinodul eparhial din Blaj, 1821⁴⁴. – Deciziile în cinci capitole cu diferite canoane. Capitolul II stabilește competențele Vicarilor și Protopopilor în ceea ce privește vizitarea districtelor lor; în special asupra statutului celor înregistrați în registrele parohiale (registrele botezaților); asupra păstrării Euharistiei; asupra îndeplinirii ceremonialului sacramentelor în vederea evitării greșelilor care apar adesea. La cel de-al IV-lea capitol este prevăzută abținerea preotului de la a celebra Euharistia în ziua de sărbătoare nerecunoscută de Biserică, pentru a împiedica crearea sau/și răspândirea unor asemenea sărbători neoficiale.

Sinodul eparhial din Blaj, 1833⁴⁵. – Publică 16 canoane și, în plus, alte 4 canoane legate la decretul imperial din 26 iulie 1832, care au ca și scop combaterea motivelor de separare matrimonială. Canonul 2 vorbește despre vizita canonică a protopopilor în districtele încredințate acestora, ocazie cu care vor investiga și asupra existenței și păstrării registrelor parohiale, can. 6; asupra celebrării Sfintei Liturghii în duminici

⁴³ Trebuie reținut faptul că Sinodul, la tabela 8 a apendicelui său, prezintă sărbătorile respectate în Eparhia de Făgăraș: 29 sărbători *observanda* și 13 sărbători *dispensanda*.

⁴⁴ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, *op. cit.*, tomul II, 68-74; C. De Clercq, *Decreta...*, *op. cit.*, pp. 70-75.

⁴⁵ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, *op. cit.*, tomul II, pp. 63-68; C. De Clercq, *Decreta...*, *op. cit.*, pp. 76-80.

și sărbători; asupra celebrării Vecerniei. Interesantă este prezența unui «Docent» în fiecare parohie care să predea copiilor «Sacramentele folositoare lor» (can. 8). Canonul 1 și 2, făcând parte din cele 4 canoane legate decretului imperial tratează despre *strigările* care trebuie făcut înainte de căsătorie, cu scopul eliminării pericolului celebrărilor clandestine.

Sinodul electoral din Blaj, 1850⁴⁶. – Sinod electoral care conștientizează faptul că, colecția *Pravila* din cauza schimbărilor istorice provocate de revoluția de la 1848 nu mai poate fi aplicată în ceea ce privește alegerea Episcopului⁴⁷:

«Asiá dara, acesta adunare compusa numai din preuti, finendu că de una parte nu vré a devení frangutoria de juramentu, prein care pâna sî estimatiunea morala a preutîmei s'ar' periclitá in a-antea poporului, er' de alta parte nu pote a nu implení mai inaltele ordinatiuni, care restringu sî prescriu modalitatea alegeri de acumu a eppului, otaresce a se rogá prein deputatiune la maritii dd. comisari c. r. cá pentru mantuinte'a cuscientei sale sî pentru mulcumirea poporului diocesanu se benevoleasca "pentru acum" a impoterí pre inteligentii mireni uniti, cari se afla de facia aici in Blasiu, spre a votisá in numele poporului; – care rogare deca nu ar' fí implenita se se treaca la protocolu».

Conferința Episcopilor Români la Blaj, 1858⁴⁸. – După alegerea Mitropolitului din Blaj (26 noiembrie 1853) Congregația de Propaganda Fide transmite Nunțului din Viena o normă adresată Episcopilor români care sunt astfel invitați să se unească într-o singură conferință pentru a stabili un raport asupra situației religioase și asupra disciplinei bisericești, privind în special exercițiul jurisdicției din acea provincie și disciplina care ar trebuie să corespundă propriului rit. Scopul acestora este de a cunoaște starea lucrurilor în Biserica greco-catolică

⁴⁶ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul I, pp. 61-103.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 80.

⁴⁸ ACPF, Fond CP 161, Protocollo delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba-Iulia di rito orientale, pp. 20-51 (270-286).

românească. După examinarea documentelor trimise de Episcopii români în 1856⁴⁹, Congregația ia în considerare în special anumite puncte; se consideră că în ceea ce privește ordinele minore, căsătoria încheiată de aceștia după hirotonire – și în special a subdiaconului și a doua căsătorie a preoților – sunt o «adevărată depravare» și «adevărate abuzuri». Propunerea relatorilor este de a acorda dispensă acelor subdiaconi care s-au căsătorit după hirotonire, rămânând în mod ferm obligația Episcopului de a „elimina absolut o asemenea dezordine”. Este luată în discuție și disciplina căsătoriilor⁵⁰, care în Biserica Greco-Catolică românească erau solubile *per adulterium perfidam desertionem haeresim insidias procurationem et phrenesim*, solubilitate pe care Congregația o consideră greșită și falsă⁵¹ în ceea ce privește doctrina catolică. În cele ce urmează Congregația adresează Episcopilor români trei instrucțiuni care se referă la chestiuni care trebuie revăzute: prima⁵² privește căsătoria clericilor minori după hirotonirea subdiaconală, practică respinsă și

⁴⁹ ACPF, Fond CP 161, Lettera diretta all'E-mo Card. Viale Prelà pro-Nunzio di Vienna dall'Arcivescovo e Vescovi della provincia ecclesiastica di Fogaras ed Alba Giulia il 15 aprile 1856, pp. 1-5 (45-47); Rapporto di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Gran-Varadino 14 febbraio 1857, pp. 182-195 (135-142); Copia della lettera di Monsignor Arcivescovo Greco-Unito di Fogaras ed Alba Giulia a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 18 febbraio 1857, pp. 202-204 (145-146); Copia della lettera di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Lugos a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 14 febbraio 1857, pp. 205-208 (147-148); Copia della lettera di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Armenolpoli a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 25 febbraio 1857, pp. 208-210 (148-149).

⁵⁰ În relatările lor, Episcopii prezintă și o serie de impedimente dirimente. Asupra acestora vor avea loc îndelungate discuții.

⁵¹ ACPF, Fond CP 161, Voto del R-mo P. Giovanni Perrone della compagnia di Gesù, 78-84 (83-86); Voto di Monsignor Filippo Vespasiani Vescovo di Fano, 84-97 (86-93); Voto del R-mo P. Gavino Secchi-Murro ex-Procuratore generale dell'Ordine dei servi di Maria, pp. 98-132 (93-110); Voto del R-mo P. Anton Maria Panebianco dell'Ordine de Minori Conventuali, pp. 132-172 (110-130).

⁵² Publicată în actele AJ I (1872), *De continentia clericorum*, 281-300; Mansi 42 (1961) coll. 698-708.

interzisă pe viitor de către Congregație; cea de a doua⁵³ atrage atenția asupra indisolubilității căsătoriei în cazul adulterului sau a abandonului consorțiului matrimonial de către unul dintre soți; iar cel de-al treilea⁵⁴ privește norme de aplicat în cazul celebrării căsătoriilor mixte care sunt dezaprobatе, dar care nu vor fi niciodată celebrate fără binecuvântare liturgică.

Și pentru ca aceste norme să-și poată atinge scopul, Congregația de Propaganda Fide trimite la sediul Mitropolitului din Blaj un Delegat Apostolic, care în luna septembrie 1858 ține cu Episcopii români nouă conferințe⁵⁵. Rezultatul acestor conferințe este rezolvarea anumitor puncte considerate dubioase de către Congregație. Aceste puncte dubioase vor fi apoi discutate mai aprofundat în Conciuliul Provincial conform dreptului canonic, pentru a stabili de comun acord norme care să fie apoi aplicate fiecărei Eparhii prin intermediul unor dispoziții ulterioare ale Sinoadelor Eparhiale.

Sinodul electoral din Blaj, 1868⁵⁶. – Sinodul electoral stabilește noua normă pentru alegerea Episcopului. Nu tratează argumente care țin de disciplina sacramentelor sau a clerului; este reconfirmată validitatea Unirii în virtutea documentelor semnate în 1700, care stabilesc necesitatea de a apăra și “a păstra propria ierarhie, ritul, disciplina și toate uzanțele bisericilor din Orient”⁵⁷. Scrisoarea circulară de convocare dă vestea tipăririi celei de-a patra ediții a Euhologhiului, prima versiune cu litere latine, corectată și revizuită.

⁵³ Publicată în actele AJ I (1872), *De indissolubilitate matrimonii in casu adulterii et perfideae desertationis*, 197-222; Mansi 42 (1961) coll. 645-662.

⁵⁴ Publicată în actele AJ I (1872), *De matrimoniis Mixtiis*, 223-264; Mansi 42 (1961) coll. 661-688.

⁵⁵ *Protocoloale ale conferințelor* în ACPF, Fond CP 161, 20-51 (270-286); *Relazioni*, 3-112 (206-260).

⁵⁶ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte Sinodali...*, *op. cit.*, tomul I, 1-60.

⁵⁷ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte Sinodali...*, *op. cit.*, tomul I, 31-33.

Sinodul eparhial din Blaj, 1869⁵⁸. – Publică VI capitole cu 50 de canoane. Se pare că este vorba de unul dintre cele mai bogate sinoade în materie de disciplină sacramentală. În afară de a trata despre teme precum: predicarea cuvântului, moralitate a clerului și a poporului, veniturile parohiale, reglementarea și grija spirituală a parohiei, Sinodul oferă un spațiu destul de amplu sacramentelor: modalității lor de administrare, cu atât mai mult regulilor de respectat înainte și după celebrarea sacramentelor, veșmintelor liturgice, vaselor sacre, păstrării acestora cu demnitate, timpurilor liturgice și de absitență, zilelor sărbătoare, pedepselor pentru cei care le încalcă. Sinodul este unicul care cere în mod explicit «exacta cunoaștere a Tipicului...» (cf. Can. 1). În afara canoanelor care tratează temele mai sus amintite, Sinodul publică o «Lege electorală provizorie pentru Congresul provinciei mitropolitane greco-catolice de Alba-Iulia», care se concluzionează cu propunerea unuia dintre participanți de a constitui “une commission chargée de codifier le droit ecclésiastique roumain, en apportant les réformes nécessaires à la collection dite *Pravila*”⁵⁹.

Sinodul eparhial din Blaj, 1882. – nu tratează tema noastră⁶⁰.

Sinodul eparhial din Oradea-Mare, 1882⁶¹. – Publică XX decrete. Sinod foarte amplu în ceea ce privește referințele cu privire la disciplina sacramentelor, aprobă ca și «cod de legi ecleziastice pentru dieceza de Oradea-Mare» și «Decretele Conciliului Provincial ținut la Blaj în anul 1872» (cf. decret I). Sinodul nu tratează în mod organic disciplina

⁵⁸ Acte publicate în J. Moldovanu, *Acte sinodali...*, op. cit., tomul II, 1-62; C. De Clercq, *Decreta...*, op. cit., 81-97; Mansi 42 (1961), coll. 159-220.

⁵⁹ C. De Clercq, *Conciles...*, op. cit., tome II, 642.

⁶⁰ O. Bârlea, Biserica Română Unită între cele două războaie mondiale, în AA.VV., Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie, Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 144. Sinod diferit de cel Provincial.

⁶¹ Acte publicate în *Actele și decretul Sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținutu la anulu 1882*, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883; C. De Clercq, *Decreta...*, op. cit., pp. 98-136; Mansi 45 (1961) pp. 819-820.

sacramentelor, ci mai degrabă face referințe sporadice, dar foarte precise, la administrarea sacramentelor și la prescripțiile rituale, ca și reacție la «decăderea credinței... și a slăbirii disciplinei bisericești» (cf. decretului III). Importante pentru noi sunt: decretul III care tratează despre săvârșirea funcțiilor sacre, «potrivit prescripțiilor rituale» (cf. decret III. 18); decretul VIII care vorbește despre înzestrarea bisericilor «cu toate cărțile necesare celebrării cultului divin și funcțiilor sacre», dar și «obiecte sacre, veșminte, antimise și alte ustensile sacre potrivite sfințeniei cultului divin» (cf. § 1), cu atât mai mult despre funcțiunile sacre, despre modul de a celebra Sfânta Liturghie în filiile parohiilor, timpuri liturgice și de sărbătoare (cf. § 4), disciplina căsătoriilor, chiar și mixte (cf. § 6) cu ample referințe la căsătoria militarilor (cf. § 14), registre parohiale și matricole (cf. §§ 9 e 12). Cea de-a zecea decizie tratează despre stipendiile (taxele) liturgice.

Sinodul eparhial din Gherla, 1882⁶². – Cinci constituții dintre care primele două tratează despre cultul divin și despre grija pastorală a propriilor credincioși, grijă pe care să o desfășoare cu reverență: la neîmpărtășirea cu acatolicii⁶³, despre sacramente – tratate în mod individual –, despre matricolele botezaților și ale celor căsătoriți, despre alte funcțiuni divine «așa cum sunt prezente în Euhologhiu», «cum sunt prescrise» și «potrivit ritului și disciplinei Bisericii noastre» (cf. const. II, I, 1-3).

Sinodul eparhial din Lugoj, 1882⁶⁴. – Conține patru părți cu diverse capitole și un total de 116 canoane enumerate cronologic. Sinodul este

⁶² Acte publicate în Constitutiunile Sinodului diecesanu de Gherl'a convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, 1883; C. De Clercq, *Decreta ...*, op. cit., 137-148.

⁶³ Din acest punct de vedere Sinodul insistă asupra conservării purității credinței și a prezervării acesteia în fața doctrinelor greșite și «contrarii și ostile credinței și principiilor într-adevăr catolice», (cf. cost. II, III, 2).

⁶⁴ Acte publicate în Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice, Lugoj, 1883; C. De Clercq, *Decreta...*, 149-178.

înainte de toate administrativ-organizativ, deoarece tratează în mod amplu oficiile și conducerea bisericească, făcând ample referințe la Primul Conciliu Provincial (1872). În tratarea competențelor oficiilor individuale precum cel al Episcopului, protopopului, parohului, cantorului, se fac anumite trimiteri la disciplina sacramentală și la «respectarea principalelor legislații bisericești» (cf. partea II, Cap. I, § 33), la matricole, la «deplina cunoaștere a Tipicului bisericesc» (cf. partea III, Cap. III, § 78, a).

Sinodul eparhial din Lugoj, 1883. – Completează legislația Sinodului precedent, aducând o amplă documentație, ce se referă la fundațiile pioase și la administrarea acestora⁶⁵.

Sinodul eparhial din Blaj, 1889. – Cu acest sinod se constituie de către Mitropolitul Ioan Vancea (1868-1892) un fond special - care va lua apoi numele său - în favoarea susținerii clerului sărac și în lipsuri. Este creată de asemenea, o comisie eparhială pentru combaterea căsătoriilor concubinare⁶⁶.

Sinodul eparhial din Blaj, 1896⁶⁷. – Conține nouă decrete care tratează teme legate de procedura sesiunilor sinodale și a diverselor regulamente și statute. Decretul VII fixează procedura de urmat în constituirea proceselor matrimoniale, iar decretul VIII publică o *Instrucțiune pentru conducătorii matricolelor botezaților, căsătoriților și a defuncților în Arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș*, stabilind normele și modalitățile de lucru. Cu alte cuvinte, sunt oferite preoților – direcți responsabili ai completării acestor matricole – ca un valid instrument de lucru.

⁶⁵ Cf. C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome XI, *Conciles des Orientaux Catholique*, deuxième partie (1850-1949), Paris, 1952, p. 850.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ Acte publicate în C. De Clercq, *Decreta...*, *op. cit.*, pp. 179-194.

Sinodul eparhial din Blaj, 1899⁶⁸. – Celebrat în vederea pregătirii celui de-al III-lea Conciliu Provincial, deja proiectat pentru comemorarea bicentenarului Unirii, conține opt decrete care nu se referă la administrarea sacramentelor sau la disciplina sacramentală.

Sinodul eparhial din Blaj, 1904. – Nu face nici o referință la administrarea sacramentelor, dar tratează anumite aspecte privitoare la combaterea căsătoriilor mixte și a concubinariilor⁶⁹.

Sinodul eparhial din Blaj, 1906⁷⁰. – Adoptă decizii în 14 decrete. Reia tema Sinodului precedent din Blaj, cu privire la modul de tratare a clerului greco-catolic față de cel al altor confesiuni. Decretul II tratează despre disciplina matrimonială ca și reacție împotriva unei slăbiri a moravurilor sociale și ia în considerare mai ales căsătoriile concubinariilor sau ale celor ce s-au cununat doar civil. Dispozițiile Sinodului privesc excluderea de la administrarea sacramentelor, dar nu și de la sacramentalii a acelor care trăiesc ca și păcătoși publici. Decretul III se referă la căsătoriile mixte cu dispensele necesare. În ceea ce privește pregătirea cantorilor se impune acestora cunoașterea Tipicului (decretul IX).

Sinodul eparhial din Blaj, 1909⁷¹. – adoptă unele decizii în 4 puncte care nu fac nici o referință la administrarea sacramentelor.

Sinodul electoral din Blaj, 1918. – nu tratează tema noastră⁷².

Sinodul eparhial din Blaj, 1919⁷³. – adoptă deciziile în 18 puncte; nu face nici o referință la tema noastră.

⁶⁸ Acte publicate în C. De Clercq, *Decreta...*, op. cit., pp. 195-197.

⁶⁹ Cf. C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tomes XI, *Conciles des Orientaux Catholique*, deuxième partie (1850-1949), Paris, 1952, pp. 861-862.

⁷⁰ Acte publicate împreună cu cele ale Sinodului de la Blaj – 1904, în diverse fascicule în anul 1908; C. De Clercq, *Decreta...*, op. cit., pp. 198-208.

⁷¹ Acte publicate de Mitropolia de la Blaj sub nr. 8800/1909; C. De Clercq, *Decreta...*, op. cit., 209-214.

⁷² O. Bârlea, *Biserica Română Unită...*, op. cit., 151.

Sinodul eparhial din Gherla, 1919⁷⁴. – nu tratează tema noastră; face câteva referințe cu privire la sfințirea clerului și la împărtășania frecventă a credincioșilor creștini.

Sinodul eparhial din Oradea-Mare, 1920. – nu tratează explicit tema noastră. În pofida acestora, publică decretele de la AJ II și AJ III⁷⁵.

Sinodul eparhial din Oradea-Mare, 1921. – nu tratează tema noastră⁷⁶; face doar câteva referiri cu privire la reducerea numărului zilelor de penitență și a sărbătorilor de poruncă, la publicarea cărților și a periodicelor în limba română și cu atât mai mult *le retour du rite à une plus grande pureté*⁷⁷.

Sinodul eparhial din Gherla, 1921⁷⁸. – Nu tratează tema noastră.

Sinodul eparhial din Lugoj, 1921⁷⁹. – Cu un total de VI decizii Sinodul este enumerat ca și al patrulea sinod eparhial din Lugoj și, în

⁷³ Acte publicate de Mitropolia de la Blaj sub nr. 4552/1919 în Deciziunile Sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba-Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopală din Blaj la 11, 12 și 13 iunie, 1919, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919. Începând cu 1919, vicarul capitular Vasile Suciu va fi ales Mitropolit, fiind deci prezumabilă și existența unui Sinod electoral, despre care nu am găsit din păcate nici o referință.

⁷⁴ Acte publicate în *Organul oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An I (1919) nr. 2, pp. 1-12.

⁷⁵ *Ibidem*, pp. 867-869.

⁷⁶ Anul 1921 a fost rodnic în ceea ce privește desfășurarea Sinoadelor eparhiale. Desfășurate contemporan la Oradea-Mare, Gherla și Lugoj, alături de teme specifice tratate, acestea vor protesta și împotriva dezordinilor create în unele anturaje ortodoxe sau politice, contrare proiectului de Concordat dintre Sfântul Scaun și regatul României, Concordat care va fi publicat opt ani mai târziu: *Inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum Solemnis Conventio*, AAS (21) 1929, (441-451). Sinodul de la Blaj din același an, reunit o lună mai târziu (iunie) va relua teme tratate în cele trei sinoade precedente.

⁷⁷ Cf. C. De Clercq, *Histoire des Conciles*, tome II, *Conciles des Orientaux Catholique*, (1850-1949), Paris, 1952, 869.

⁷⁸ Acte publicate în *Organul oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An III (1921) nr. 10-12, 49-60.

⁷⁹ Acte publicate în *Foaie oficială a Diecesei Lugojului* «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15, 47-55.

afara de a trata probleme legate de proiectul Concordatului – probleme tratate și în celelalte sinoade din același an –, stabilește în decizia III, anumite principii cu referință la probleme liturgice. Între acestea, problema uniformizării ritului și a cărților liturgice ocupă locul întâi. În vederea următoarei celebrări a unui nou Conciliu Provincial se propune instituirea unei comisii permanente care să analizeze mai detaliat problema rituală: constată divergențele rituale la nivel intereparhial, problema “noutăților” în materia liturgică, dar și a omisiunilor care trebuie făcute în ritualul duminical și de sărbătoare. În sfârșit se propune o nouă redactare a cărților liturgice: se solicită instituirea unei noi comisii specializate pentru codificarea dreptului canonic românesc.

A IV-a decizie face scurte referințe la activitatea pastorală individuală care se cere a fi intensivă, împlinită chiar și “în afara ocaziilor oficiale” pentru a ajunge la un contact permanent între păstor și “singuratici”.

Sinodul eparhial din Blaj, 1921⁸⁰. – 18 decizii sinodale. Nu tratează administrarea sacramentelor; face doar anumite referințe în ceea ce privește posibilitatea de a bina - celebrarea de către același preot a celei de a doua Sf. Liturghii în aceeași zi - Sfânta Liturghie, în favoarea acelor comunități care nu au posibilitatea de a avea un paroh propriu (decizia 9).

Sinodul eparhial din Gherla, 1923⁸¹. – Nu tratează tema noastră.

Sinodul eparhial din Oradea-Mare, 1926⁸². – Publică XIX decrete tratând diferite teme. Capitol II tratează despre funcțiunile sacre cu referire particulară la facultatea de a bina Sfânta Liturghie (§ 2), posibilitatea de a «celebra în duminici și sărbători mai multe Sfinte Liturghii succesive, în parohiile urbane unde sunt mai mulți preoți» (§ 4), obligativitatea preoților de a împlini serviciile liturgice – și pe cele

⁸⁰ Acte publicate în C. De Clercq, *Decreta...op. cit.*, pp. 229-233.

⁸¹ Acte publicate în *Organul oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An V (1923) nr. 9-10, 51-64.

⁸² Acte publicate în C. De Clercq, *Decreta..., op. cit.*, pp. 234-262.

speciale când sunt prescrise – indiferent de prezența sau nu a credincioșilor la aceste servicii (§ 5); posibilitatea preoților de a cere celui care i-a hirotonit, înainte de începutul Postului, «facultatea de a celebra Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur și în zilele aliturgice» (§ 7) și obligativitatea de a celebra în timpul Săptămânii Mari toate serviciile divine în conformitate cu prescrierile rituale (can 7). În ceea ce privește viața spirituală a clericilor, «Sinodul recomandă Clerului *diecezan* să celebreze asiduu, dacă este posibil în fiecare zi, Sfânta Liturghie» (decretul XVI, B. §17). O amplă și amănunțită tratare este acordată matricolelor botezaților, defuncțiilor, căsătoriților și convertiți în decretele III și IV, în timp ce pentru tema stipendiilor liturgice se stabilesc norme în conformitate cu posibilitățile materiale ale regiunilor mai bogate sau mai sărace (decretul XI). Tratănd despre abuzurile observate în societate, decretul V stabilește stricta urmare a «prescrierilor rituale» (§ 6), refuzul celebrării Sacramentelor și a Sacramentaliilor păcătoșilor publici (§ 5) și, mai ales, grija de a nu introduce noi sărbători fără aprobarea Superiorilor bisericești (§ 3).

Sinodul eparhial din Blaj, 1927⁸³. – Publică VI titluri. Cel de-al IV-lea titlu rezumând deciziile stabilite în diferitele sinoade anterioare tratează despre înzestrarea și înfrumuseșarea bisericilor și mai ales a sfintei mese a altarului (*sancta sanctorum*), cu sancțiuni corespunzătoare pentru cei care nu respectă deciziile stabilite de către Sinod. Foarte interesantă este norma stabilită de canonul 4 al celui de-al doilea titlu, care fără să aducă mari noutăți sau să explice această *nouă practică*, propune un proiect asupra modului de a administra copiilor *prima împărtășanie*: „Pentru a se putea executa dispoziția canonului 38 din 1869 și a da mai multă importanță primei sfinte cuminecături, Comisia catehetică mitro-

⁸³ Acte publicate în Deciziunile Sinodului arhiepiscopiei gr. cat. Române de Alba-Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.

politană va stabili materia necesară pregătirii pentru prima cuminecare, va publica un manual special și va prezenta un proiect al sărbătorii ce este a se face cu acest prilej, care – aprobat de Preaveneratul Ordinariat Arhiepiscopesc – va deveni obligatoriu pentru toată arhidieceza”.

Sinodul electoral din Blaj, 1935. – Se concretizează cu alegerea pe scaunul mitropolitan a candidatului Alexandru Nicolescu, deja Episcop de Lugoj din anul 1922. Se pare că nu tratează tema noastră⁸⁴.

Sinodul electoral din Blaj, 1946. – Nu tratează tema noastră⁸⁵.

4. Notă concluzivă

A supra numărului și conținutului Sinoadelor eparhiale se pare că nu există, până în momentul de față, studii aprofundate. Documentele consultate, dintr-un număr considerabil de Sinoade, niciodată nu au fost în măsură doar ele însele să ofere informații exhaustive asupra acestora. Această stare de fapt se datorează probabil lipsei de documente.⁸⁶

⁸⁴ O. Bârlea, *Biserica Română Unită...*, op. cit., pp. 143, 152.

⁸⁵ *Ibidem*, 152; Administratorul Apostolic Valeriu Traian Frențiu publica prin scrisoarea Nr. 6580/1945 Programul pentru Sinodul electoral, convocat la Blaj pe ziua de 16 Martie 1946, precedat de exercițiile spirituale ale participanților. Document privat interceptat în Arhiva Bisericii Române „Santissimo Salvatore” din Roma, aparținătoare Canonului Ludovic Tăutu; alături de aceasta se găsește și Regulamentul de alegere și relativul Decret de aprobare publicat de Congregația pentru Bisericele Orientale cu prot. 605/31; Programul Sinodului electoral, publicat cu nr. 6580/1945, și o Scrisoare circulară de convocare la Sinod, publicată sub același număr. Aceste documente aduc puțină lumină asupra procedurii electorale, dar și asupra datei de desfășurare a Sinodului, care în lucrarea mai sus citată pare să fie greșită, anume 1945.

⁸⁶ ACPF, Fond CP 161, Relazione delle Conferenze tenute in Blasendorf nel settembre del corrente anno 1858 con i Vescovi di rito orientale della Provincia di Fagaras, Sesiune IV, 16 settembre, 41-47 (227-228). «Intorno ai Sinodi Diocesani

«Referitor la Sinoadele Diecezane conta mai ales să se aibă documentele (actele) originale, care prin asigurarea Monsig. Lemeny, convocat într-un protocol distinct, se păstrau în Arhiva Mitropolitului. Klein, în des citata Dizertație⁸⁷, menționează câteva canoane a trei Sinoade,⁸⁸ iar Petru Maior citează și el alte canoane; au apărut deci întrebările, dar nici unul dintre Episcopi nu ar ști să spună numărul Sinoadelor Diecezane celebrate după Sfânta Unire, iar Arhiepiscopul, Teologul său și altcineva, după ce au povestit despre puțină grijă a antecesorilor în a păstra actele originale (despre care mărturisește cu durere sufletească Petru Maior în operele sale), ne-au asigurat că și puținul care s-a păstrat în acea epocă în Arhivă, după epoca nefastă a ultimei revoluții, a fost în întregime incendiat; de aceea din actele multor Concilii nu ramâne decât ceea ce s-a găsit la autorii citați sau în transcrieri – dar în copii – ale Can. Cipariu și ale unor alți scriitori.»

Este clar oricum că în Arhivele Vaticanului, până la desfășurarea cunoscutelor conferințe din Blaj (1858), nu se găsește nici o urmă a *Pravilei* în versiunea latină, nici a documentelor autentice ale Unirii, dar

importava innanzitutto avere gli atti originali, che per assicurazione di Monsig. Lemeny, riunito in un protocollo distinto, si conservavano nell'Archivio del Metropolita. Klein, nella spesso citata Dissertazione riferisce alcuni canoni di tre Sinodi, Petru Maior cita del pari altri canoni; furon dunque iniziate le domande, ma nessuno de'Vescovi seppe dire il numero de' Sinodi Diocesani celebrati dopo la S. Unione, e l'Arcivescovo, il suo Teologo e qualche altro, dopo aver narrata la poca cura degli antichi nel conservare gli atti originali (di che anche Petru Maior si duole nelle sue opere), assicurarono che quel poco che tuttavia restava conservato nell'Archivio, all'epoca nefasta dell'ultima rivoluzione, venne interamente incendiato; onde degli atti di tanti Concilii non rimane che quanto trovasi presso i citati autori o trascritto, ma sopra copie, del Can. Cipariu e da qualche altro scrittore».

⁸⁷ Este vorba de Episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein și de opera acestuia *Dissertatio canonica de matrimonio juxta disciplinam graecae orientalis ecclesiae* ab Samuele Klein de Gzàd dioceseos Fogarasensis in Transylvania Pesbitero, et in Seminario generali Cesareo-Regio Graeco-catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram studiorum perfecto descripta, operă la care se fac multe referințe în conferințele de la Blaj.

⁸⁸ Nota din text: «Celebrati negli anni 1700, vale a dire immediatamente dopo l'unione, 1711, 1731... fa eziandio menzione di un altro celebrato nel 1763».

nici a Sinoadelor care au fost celebrate în Transilvania până în acea epocă⁸⁹.

Avem deci un număr atât de mare de Sinoade eparhiale (incluse fiind și sesiunile electorale), care – în marea lor majoritate – decid în materie administrativă și disciplinară relativ la structurile interne și cu atât mai mult în ceea ce privește păstrarea credinței și a bunelor moravuri. Se observă că de-a lungul timpului, aceste sinoade au înregistrat o anumită dezvoltare, atât organizativă, cât și disciplinară, având în vedere problemele vremii și încercând să dea acestora un răspuns cât mai adecvat, nu doar la nivel teoretic, dar mai ales practic. După 1858 dezvoltarea sinoadelor va fi reglementată de o instrucțiune a Congregației De Propaganda Fide, în atenția căreia vor fi supuse actele. Sunt destul de dese și referințele la administrarea și disciplina sacramentelor, la disciplina clerului, semn că viața liturgică cu interogativele sale era o temă care nu putea să lipsească din atenția Autorității fiecărei eparhii.

Sinoadele eparhiale nu erau doar organul legislativ suprem al fiecărei eparhii, desfășurând o activitate organizativă și disciplinară în fiecare dintre acestea, ci cu crearea de noi eparhii, devin și un punct de referință în celebrarea de Sinoade Provinciale. În 1942 canonicul Aloisie Tăutu descrie astfel starea Bisericii Greco-Catolice:

«...Uniții reprezentau o forță calitativ superioară celor dizidenți. Disciplina, organizarea clară, activitatea pastorală și spirituală intensă, o adevărată viață de credință și de caritate, cum se cuvine să fie într-o societate cu scopuri spirituale, supranaturale, cu minunatul lor centru cultural la Blaj, mica Romă»⁹⁰.

⁸⁹ ACPF, Fond CP 161, 3 (262). Relazione su la Delegazione Apostolica per la Provincia Ecclesiastica di Alba-Giulia di rito orientale, eseguita da Mons. De-Luca Arcivescovo di Tarso e Nunzio Apostolico presso S. M. I. e R. in Vienna.

⁹⁰ A. L., Tăutu, I romeni, cenni storici, în *L'Oriente cristiano e l'unità della chiesa*, anno V (n. 5) – VI (nn. 1-3), Tipografia Poliglotta Vaticana, 1942, p. 27.

Apendice I

Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Greco-Catolice Române

- 1700 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1701 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1701 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1702 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1703 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1711 – Sinod eparhial de Alba-Iulia.
- 1713 – *Sinod electoral de Alba-Iulia.*
- 1714 – *Sinod electoral de Alba-Iulia*
- 1725 – Sinod eparhial de Făgăraș.
- 1728 – *Adunare electorală de Kolos-Monostur (Cluj).*
- 1732 – Sinod eparhial de Făgăraș.
- 1738 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1739 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1742 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1744 – *Adunare electorală de Blaj.*
- 1752 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1754 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1756 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1757 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1758 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1759 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1763 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1765 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1766 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1772 – *Sinod electoral de Blaj.*
- 1773 – *Sinod inter-eparhial de Vienna.*
- 1821 – Sinod eparhial de Blaj.
- 1833 – Sinod eparhial de Blaj.

- 1850 – *Sinod electoral de Blaj.*
1858 – *Conferința Episcopilor Români la Blaj.*
1868 – *Sinod electoral de Blaj.*
1869 – Sinod eparhial de Blaj.
1872 – Primul Sinod Provincial.
1882 – Al doilea Sinod Provincial.
1882 – Sinod eparhial de Blaj.
1882 – Sinod eparhial de Oradea-Mare.
1882 – Sinod eparhial de Gherla.
1882 – Sinod eparhial de Lugoj.
1883 – Sinod eparhial de Lugoj.
1889 – Sinod eparhial de Blaj.
1896 – Sinod eparhial de Blaj.
1899 – Sinod eparhial de Blaj.
1900 – Al treilea Sinod Provincial.
1904 – Sinod eparhial de Blaj.
1906 – Sinod eparhial de Blaj.
1909 – Sinod eparhial de Blaj.
1918 – *Sinod electoral de Blaj.*
1919 – Sinod eparhial de Blaj.
1919 – Sinod eparhial de Gherla.
1920 – Sinod eparhial de Oradea-Mare.
1921 – Sinod eparhial de Oradea-Mare.
1921 – Sinod eparhial de Gherla.
1921 – Sinod eparhial de Lugoj.
1921 – Sinod eparhial de Blaj.
1923 – Sinod eparhial de Gherla.
1926 – Sinod eparhial de Oradea-Mare.
1927 – Sinod eparhial de Blaj.
1935 – *Sinod electoral de Blaj.*
1946 – Sinod electoral de Blaj.

Apendice II

Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum

Vienna 1773 Anno Celebratum

N° 8°

Tabella Festorum respectu Diocesis Fogarasiensis⁹¹

Dies mensis	Festa observata	Nro.
1. 7 ^{bris}	S. Simeon Stylitu	1
8. 7 ^{bris}	Nativita B.V.M.	1
14. 7 ^{bris}	Exaltatio S. Crucis	1
26. 8 ^{bris}	S. Demetrius Martyr	1
8. 9 ^{bris}	SS. Arch. Mich. et Gabrielis	1
21. 9 ^{bris}	Presentatio B.V.M.	1
6. X ^{bris}	S. Nicolaus	1
25. X ^{bris}	Nathalis Christi	1
26. X ^{bris}	Synaxis B.V.M.	1
27. X ^{bris}	S. Stephani Protomar.	1
1. Jann.	Circumcisio Dni. et S. Basily	1
6. Jann.	Epiphania	1
30. Jann.	SS. Basilius, Gregor et Cris.	1
2. Febr.	Purificatio B.V.M.	1
9. Marti	40 Martyres	1
25. Marti	Anuntiatio B.V.M.	1
	Feria 2 ^{da} et 3 ^a Pascatis	2
23. Apr.	S. Gregorius Maryr.	1
1. Maji	S. Jeremias Proph.	1
	Ascensio Domini	1
	Feria 2 ^{da} et 3 ^a Penth.	2

⁹¹ SCPF, Fond SC, Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, 1642-1845, Miscellanea vol. I, p. 73.

24. Juny	Nativitas S. Joannis Bap.	1
29. Juny	SS. Petri et Pauli	1
20. July	S. Elia Propheta	1
6. Aug.	Transfiguratio Christi	1
15. Aug.	Assumptio B.V.M.	1
29. Aug.	Decollatio S. Joan Bap.	1

nro. 29

Festa oservanda, Eadem quid apud alias duas Dioceses
(Szvidnicensi et Muncacsiensis)

8. 7 ^{bris}	Nativita B.V.M.	1
14. 7 ^{bris}	Exaltatio S. Crucis	1
8. 9 ^{bris}	SS. Arch. Mich. et Gabrielis	1
6. X ^{bris}	S. Nicolaus	1
25. X ^{bris}	Nathalis Christi	1
	Feria 2 ^a Nativitas	1
1. Jann.	Circumcisio Dni. et S. Basily	1
6. Jann,	Epiphania	1
2. Febr.	Purificatio B.V.M.	1
25. Marti	Anuntiatio B.V.M.	1
	Feria 2 ^{da} Pascatis	2
	Ascensio Domini	1
	Feria 2 ^{da} Penth.	2
29. Juny	SS. Petri et Pauli	1
6. Aug.	Transfiguratio Christi	1
15. Aug.	Assumptio B.V.M.	1

nro. 16

Festa dispensanda

1. 7 ^{bris}	S. Simeon Stylita	1
26. 8 ^{bris}	S. Demetrius Martyr.	1
21. 9 ^{bris}	Presentatio B.V.M	1
27. X ^{bris}	S. Stephani Protomar.	1
30. Jann.	SS. Basilius, Gregor et Cris.	1
	Feria 3 ^a Pascatis	1
23. Apr.	S. Gregorius Martyr.	1
1 Maji	S. Jeremias Proph.	1
	Feria 3 ^a Pentecostes	1
24. Juny	Nativitas S. Joannis Bap.	1
20. July	S. Elia Propheta	1
29. Aug.	Decollatio S. Joan Bap.	1

nro. 13

Câteva considerații referitoare la dreptul canonic particular

stabilit sau de stabilit de către Sinoadele Episcopilor Bisericii
sui iuris sau cu intervenția Sfântului Scaun

În particular:

Canoanele 29, 30 – înscrierea într-o Biserică *sui iuris*;

Canonul 78 – puterea Patriarhului în afara propriului teritoriu;

Canoanele 102, 106, 107, 110, 111, 113, 122, 123, 124, 125 –

Sinodul Patriarhal;

Canoanele referitoare la sacramente și sacramentalii, cu trimiteri
specifice la Biserica Greco-Catolică din România

Acest material, după cum o subliniază și titlul, reprezintă doar „câteva considerații referitoare la dreptul particular...”. Publicat de către Papa Ioan Paul II, în nu prea îndepărtatul 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* intră în vigoare la 1 noiembrie 1991. Începând cu acea dată, toate cele 21 de Biserici *sui iuris* (așa cum sunt ele definite de can. 27) au la dispoziție un unic instrument juridic, cu ajutorul căruia se reglementează din punct de vedere canonic toate realitățile acestor comunități. Este pentru prima dată în istorie când este promulgat un astfel de text legislativ *comun* tuturor Bisericilor orientale catolice.

Astfel, CCEO se alătură celorlalte două texte legislative, *Codex Iuris Canonici* și constituția apostolică *Pastor Bonus*, formând un unic corp de legi pentru întreaga Biserică Catolică. Noul cod se referă în principial la *disciplina comună* tuturor Bisericilor orientale catolice. Canonul 1 al CCEO, prin folosirea expresiei *omnes et solas Ecclesias orientales catholicas respiciunt* nu lasă nici un spațiu interpretărilor eronate. Dar, dacă ar fi fost numai atât, legislatorul suprem ar fi dat posibilitatea unui conflict de lege: Conciliul Vatican II stabilește în Decretul despre Bisericile Orientale (OE 5, 6) că aceste Biserici, chemate fiind să revină la vechile tradiții, au *dreptul și datorია să se conducă după propriile discipline particulare*. Însă, prin prezența can. 1493, „noul Cod se limitează la codificarea *disciplinei comune* tuturor Bisericilor orientale, lăsând diverselor lor organisme facultatea de a reglementa printr-un *drept particular* toate celelalte materii care nu sunt rezervate Sfântului Scaun” (EV 5/135).

Expresia *drept particular* (sau derivatele acesteia) poate fi întâlnită deseori în canoanele CCEO. Aproximativ de 180 de ori se face referință directă la această expresie. În sine, o Biserică *sui iuris* este o Biserică de *drept propriu*, adică o Biserică autonomă, care pe lângă respectarea CCEO se mai conduce și după un cod de legi antic, stabilit de-a lungul secolelor și care caracterizează particularitatea rituală (patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar) a acestei Biserici.

În cei peste 300 de ani de existență, Biserica Greco-Catolică din România a celebrat peste 50 de sinoade (particulare, eparhiale, electorale), dar a subliniat propria particularitate în corpul de legi stabilit de cele trei Concilii Provinciale, la care facem dese trimiteri în acest studiu. Nu am făcut nici o trimitere la cel de-al Patrulea Conciliu Provincial, desfășurat pe durata a 3 ani (ultima sesiune), deoarece, în virtutea can. 167 § 2, actele acestui Conciliu nu sunt încă publicate. Plecând de la canoanele care fac referință la dreptul particular, vom încerca să punem în evidență propria particularitate, propunând justificat un text care ar putea deveni, odată cu canonizarea acestuia, un corp de legi particulare.

Autoritatea supremă a fiecărei Biserici *sui iuris* este așadar invitată să „prevadă cât mai repede la publicarea unor norme particulare, ținând cont de tradițiile propriului rit, precum și de dispozițiile Conciliului Vatican II” (Promulgazione del CCEO, EV. 12/518), iar prezentul studiu – în ciuda limitelor lui – dorește, în acest sens, să fie un punct de plecare în realizarea unui viitor *Drept particular pentru Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolici*. Propunerile făcute țin cont de cele două direcții subliniate deseori în documentele Magisteriale: progres organic și strădania de a reveni la tradițiile strămoșești. Cu un cuvânt: continuitate în noutate.

În ceea ce privește însă organizarea și gradul ierarhic al diferitelor Biserici *sui iuris*, tocmai în virtutea canonului 152, atunci când un text se referă la Bisericile Patriarhale, se subînțelege că acela este valabil și aplicabil și Bisericilor Arhiepiscopale Majore, deci implicit Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.¹

Premisă

Scopul acestui studiu este acela de lua spre analiză unele canoane ale CCEO care fac o trimitere explicită și clară la dreptul particular al diverselor Biserici *sui iuris*. Canonul 1493 definește noțiunea de drept comun și de drept particular. Conform § 2. al acestui canon: *”Prin denumirea de «drept particular» însă, se înțelege toate legile, obiceiurile legitime, statutele și alte norme de drept care nu sunt comune nici Bisericii universale, nici tuturor Bisericilor orientale”*.

¹ Pontificium Consilium de Legum Textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995, Can. 152 - Ceea ce se spune în dreptul comun despre Bisericile Patriarhale sau despre Patriarh, se înțelege că se va aplica și Bisericilor arhiepiscopale majore și Arhiepiscopilor majori, exceptând cazul în care este prescris altfel în mod expres de către dreptul comun sau rezultă din natura lucrurilor.

Intenția legislatorului, conform principiilor promulgate de Conciliul Vatican II pentru aceste Biserici Orientale catolice, urmărește să "fi păstrate în integritatea lor și, în același timp, vrea să-și adapteze modul de viață la diferitele necesități de timp și de loc".² (OE 2). CCEO nu este nici pe departe un apendice sau o completare a CIC, ci reprezintă un Cod comun pentru toate cele douăzeci și una de Biserici Catolice Orientale. Prin intrarea în vigoare a Codului "*sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului sau care privesc o materie ce este reglementată integral în Cod*" (can. 6. 1°), iar Bisericile Orientale Catolice care au ca și scop ultim scopul însuși al Bisericii, au deci facultatea de a crea, dacă acest lucru va fi convenabil și mereu în conformitate cu dreptul comun, un drept particular mai adaptat și mai eficient pentru binele fiecărei Biserici (Orientale Catolice)³. De aceea, fiecare Biserică este invitată să procedeze la codificarea propriului drept particular care să pună în evidență cel mai specifice caracteristici proprie lor. În același timp trebuie să se procedeze și la adaptarea și actualizarea propriei discipline după normativa Codului comun.

În CCEO expresia „drept particular” este întâlnită de aproximativ 180 de ori⁴. Nu sunt luate în considerare trimiterele la normele liturgice. Studiul nostru ia în considerare doar un număr limitat din aceste canoane. Ne vom referi în special la canoanele care fac trimitere la dreptul particular în aceste cazuri:

- a) titlul II, cap. I., Înscrierea într-o Biserică *sui iuris*, can. 29 e 30;
- b) titlul IV, cap. II., Drepturile și obligațiile Patriarhilor, can. 78;
- c) titlul IV, cap. II., Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale;
- d) titlul XVI, Cultul divin și mai ales sacramentele.

² Enchiridion Vaticanum 1/458 (EV).

³ *Nuntia*, 26, pp. 107-108.

⁴ G. Nedungatt, „Presentazione del CCEO” în EV. 12/890, și Ivan Žužek, „Qualche nota circa lo Jus particolare nel CCEO”, în Kuriakose Bharanikulangara (a cura di), *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Libreria Editrice Vaticana, 1995, pp. 45-48.

Acest studiu, departe de a fi complet sau exhaustiv, este doar un punct de plecare și reprezintă o încercare de a pune în evidență unele propuneri pentru o posibilă viitoare realizare a unui drept particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică și, în general, pentru celelalte Biserici Orientale Catolice. Evidențiem faptul că, în conformitate cu dispozițiile CCEO, autoritatea competentă în stabilirea dreptului particular al Bisericii noastre este Sinodul Episcopilor (can. 112).

Vom prezenta deci în cele ce urmează opinia noastră referitoare la unele canoane, care fac directă trimitere la dreptul particular. Așa cum am amintit deja, propunerile urmăresc respectarea a două principii: cel al continuității cu propria legislație stabilită de Sinoadele Provinciale și cel al adaptării (*aggiornamento*) la condițiile spațio/temporale ale Bisericii noastre.

Can. 29 - § 1. (cf 112) Fiul, care încă nu a împlinit vârsta de paisprezece ani, prin Botez este înscris în Biserica *sui iuris* în care este înscris tatăl catolic; dacă însă numai mama este catolică, sau dacă ambii părinți o cer de comun acord, atunci este înscris în Biserica *sui iuris* de care aparține mama, exceptând cazul în care dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic prevede altfel.

§ 2. Dacă însă fiul care încă nu a împlinit vârsta de paisprezece ani este:

1° născut dintr-o mamă necăsătorită, este înscris în Biserica *sui iuris* de care aparține mama;

2° din părinți necunoscuți, este înscris în Biserica *sui iuris* în care sunt înscriși cei în grija cărora este încredințat în mod legitim; dacă însă este vorba de tată și mamă adoptivi, atunci să se aplice § 1;

3° din părinți nebotezați, este înscris în Biserica *sui iuris* de care aparține acela care și-a asumat educarea sa în credința catolică.

Prin însăși dreptul comun canonul reglementează înscrierea copilului minor la Biserica *sui iuris* a tatălui. Alături de întâietatea tatălui în materie de înscriere a copilului minor într-o biserică, canonul conține și două excepții care se aplică mamei ce poate să aparțină unei Biserici diferite de cea a tatălui:

- 1) când doar mama este catolică;
- 2) când ambii părinți sunt de acord ca fiul să fie înscris în Biserica *sui iuris* a mamei.

Aceste două excepții sunt aplicabile doar „exceptând cazul în care dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic prevede altfel”. Rămâne așadar în competența Scaunului Apostolic stabilirea unor norme mai detaliate *ad tempus et ad locum*, atunci când circumstanțe particulare o impun. În acest caz unica autoritate în stabilirea unui drept particular rămâne numai Scaunul Apostolic.

Can. 30 (= 111 § 2)

Orice nebotezat care a împlinit vârsta de paisprezece ani poate alege în mod liber oricare Biserică *sui iuris* în care să fie înscris, primind în ea Botezul, exceptând cazul în care dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic prevede altfel.

Prin dreptul comun nebotezatul care a împlinit vârsta de paisprezece ani poate să aleagă liber Biserica în care să fie botezat și, ca urmare, să fie înscris. Această libertate de alegere, doar pentru solide motive poate fi limitată de Scaunul Apostolic⁵, care are competența de a stabile norme mai detaliate pentru dreptul particular de aplicat în anumite circumstanțe, ce țin în principal cont de situația particulară a diferitelor

⁵ Termenul poate părea foarte restrictiv; dar este vorba aici de o anumită limitare de înscriere a respectivului credincios valabilă doar în cadrul Bisericii Catolice, principiul în deplin respect al libertății de conștiință – neputând fi, logic, aplicat în alte situații.

Biserici *sui iuris*. Trebuie luate în considerare mai ales acele cazuri unde în unele Biserici se întâlnește tendința de abandonare a Bisericilor Orientale și trecerea la Biserica Latină, cu evidente daune cauzate celor dintâi. Așadar, dreptul particular poate limita, ținând cont de acest principiu, libertatea celui care urmează să fie botezat în Biserica Catolică: apartenența la Biserica *sui iuris* a tatălui are ca scop principal salvagardarea și păstrarea Bisericilor Orientale Catolice. Asemănător principiului stabilit de can. 29, și în acest caz, unica autoritate pentru stabilirea dreptului particular rămâne Scaunul Apostolic.

Un astfel de aspirant la primirea Botezului poate fi înțeles ca și catecumen, în această perspectivă dreptul comun prevăzând o serie de drepturi care se nasc din însăși statutul acestora: deplina libertate de a se înscrie în oricare Biserică *sui iuris* conform normei can. 30 (can. 588); dreptul de a fi apărat de orice eventuală constrângere în îmbrățișarea Bisericii (cann. 588, 586 e 1465); dreptul de a beneficia de funeralii în cadrul Bisericii (can. 875); dreptul de a face apel la sistemul judiciar și de a intenta proces (can. 1134).

Can. 78

§ 1. Puterea deținută de Patriarh – după norma canoanelor și a obiceiurilor legitime – peste Episcopi și peste toți ceilalți credincioși creștini ai Bisericii pe care o prezidează, este ordinară și proprie; este însă atât de personală încât nu poate constitui un Vicar pentru întreaga Biserică patriarhală și nici delega puterea sa altuia pentru totalitatea cazurilor.

§ 2. Puterea Patriarhului poate fi exercitată în mod valid numai în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, cu excepția cazului în care rezultă altfel din natura lucrurilor ori din dreptul comun sau particular aprobat de Pontiful Roman.

Patriarhul, ca și "părinte și cap" al Bisericii pe care o prezidează, are putere ordinară, proprie, putere ce nu poate fi delegată integral. Principiul teritorialității este explicit și vizibil conform normelor istorice stabile anterior fie de către canoane, fie de către obiceiurile considerate legitime.

Paragraful 2 stabilește că puterea Patriarhului (a Arhiepiscopului Major în cazul Bisericii Greco-Catolice din România) *poate fi exercitată în mod valid numai în limitele teritoriului Bisericii patriarhale*, cu excepția acelor cazuri în care, prin însăși natura lucrurilor sau prin dreptul particular stabilit de Pontiful Roman, nu este stabilit în mod diferit. În comparație cu Schema Codului din 1986, can. 77, avem în prezentul canon o formulare diferită: Amintitul canon stabilea că "această putere se exercită deplin în interiorul limitelor Bisericii patriarhale ..." ⁶, ceea ce lasă să se înțeleagă faptul că puterea Patriarhului așa cum era ea subînțeleasă de acest canon se putea manifesta chiar și în afara limitelor teritoriale ale Bisericii patriarhale, dar *nu deplin*.

Canonul 78 al CCEO limitează, așadar, puterea Patriarhilor doar în interiorul limitelor teritoriale ale Bisericii pe care o prezidează. După părerea unor canoniști aceasta ar fi o limitare a autorității doar pentru Patriarhii orientali, atâta timp cât CIC nu are o restricție asemănătoare pentru Patriarhii latini care au sedii în Orient.

Pentru binele sufletesc al credincioșilor proprii din diaspora, § 2 prevede o posibilă lărgire a puterii Patriarhilor și dincolo de limitele teritoriale ale propriei Biserici. Propuneri pentru o posibilă stabilire de normă de drept particular poate veni din partea acelor organisme competente în materie și care, la final, trebuiesc validate prin aprobare din partea Pontifului Roman. Fiecare Biserică Patriarhală, ținând cont de propriile particularități, poate face propuneri cât mai adaptate pentru propria realitate.

⁶ *Nuntia* 24-25 (1987), p. 14.

Can. 102

§1. La Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie convocați toți și numai Episcopii hirotoniți ai aceleiași Biserici, oriunde ar fi constituiți, excluși fiind cei la care se referă can. 953, § 1, sau cei ce sunt pedepsiți cu pedepse canonice conform cann. 1433 și 1434.

§2. În ceea ce-i privește pe Episcopii eparhiali, constituiți în afara limitelor Bisericii patriarhale, precum și pe Episcopii titulari, dreptul particular poate restrânge votul lor deliberativ, rămânând însă în vigoare canoanele referitoare la alegerea Patriarhului, a Episcopilor și a candidaților la funcții, despre care se tratează în can. 149.

§3. Patriarhul, pentru rezolvarea unor anumite treburi, poate invita, conform dreptului particular sau cu consimțământul Sinodului permanent, alte persoane, mai ales experți și Ierarhi care nu sunt Episcopi și care își vor manifesta opiniile Episcopilor reuniți în Sinod, rămânând neschimbat can. 66, § 2.

Fac parte din Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale toți Episcopii hirotoniți care aparțin respectivei Biserici și, ca atare, doar ei trebuie convocati la lucrările Sinodului. Aceștia trebuie invitați canonic să ia parte la lucrări și au obligația gravă de a răspunde pozitiv oricărei convocări. Sunt excluși de la lucrările Sinodului, deci implicit de la convocare, Episcopii ce cad în pedepse canonice, care sunt excluși sau excomunicați conf. can. 1433 e 1434. Paragraful 2 limitează dreptul de vot deliberativ pentru Episcopii eparhiali care sunt constituiți în afara limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, chiar dacă aceștia dețin canonic dreptul și obligația de a participa la lucrările Sinodului. Prezenta normă nu este justificată de tradiție⁷, ba mai mult, pare a fi contrară însăși

⁷ Cf. Pontificium Consilium de Legum Textibus interpretandis, Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus, Libreria Editrice Vaticana, 1995, p. 40.

teologiei promovate de Conciliul Vatican II⁸. Dreptul particular nu poate însă restrânge manifestarea dreptului de vot, atunci când este vorba de alegerea Patriarhului (can. 66 § 1).

Cel de al treilea paragraf lasă un spațiu relativ amplu în ceea ce privește participarea altor persoane experte la lucrările Sinodului. Conform normei dreptului particular, Patriarhul poate invita la Sinod ca și consilieri – și "*alte persoane, mai ales experți și Ierarhi care nu sunt Episcopi*" – care în mod evident sunt lipsite de drept de vot. Acești experți pot fi invitați și cu consensul Sinodului permanent.

Propunere: Ori de câte ori se consideră oportun, pentru buna desfășurare a lucrărilor Sinodului Episcopilor Bisericii Patriarhale, Patriarhul, cu consensul Sinodului permanent, poate invita la lucrările Sinodului ca și consilieri și alte persoane, îndeosebi experți.

Can. 106

§ 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie convocat ori de câte ori:

1° sunt de rezolvat treburi care aparțin exclusiv competenței Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau pentru rezolvarea cărora se cere consimțământul aceluiași Sinod;

2° Patriarhul, cu consimțământul Sinodului permanent, consideră că acesta este necesar;

3° dacă cel puțin o treime din membri o cere pentru o problemă dată, totdeauna rămânând neschimbate drepturile Patriarhului, ale Episcopilor și ale celorlalte persoane stabilite de dreptul comun;

§ 2. În afară de aceasta, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie convocat, dacă dreptul particular o prevede, la intervale stabilite, chiar anual.

⁸ OE 9c.

Dreptul comun precizează acele circumstanțe în care Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale trebuie convocat. Al doilea paragraf, lasă spațiu ca Sinodul să poată fi convocat și în acele circumstanțe, altele decât cazurile precizate de dreptul comun. Această normă vine să confirme atât canoanele Bisericii nedespărțite a primului mileniu⁹, cât și actuala teologie a Conciliului Vatican II, conform căruia "Bisericile din Orient ca și cele din Occident au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare..."¹⁰ (OE 5). De aceea, fiecare Biserică Patriarhală trebuie să prevadă la stabilirea timpurilor concrete pentru convocarea și desfășurarea lucrărilor Sinodului Episcopilor, deoarece nu este de dorit ca aceste convocări să fie dictate de circumstanțe fortuite sau de cazurile de necesitate. În acest fel se poate proceda la luări de măsură preventive care ar putea rezolva eventuale probleme înainte ca acestea să poată deveni grave. Perioada de convocare a Sinodului, dincolo de o oarecare ciclicitate și continuitate, trebuie să țină cont și ca un număr cât mai mare de Episcopi să nu fie împiedicați de a participa la Sinod.

Referitor la propria Biserică *sui iuris*, Statutul Sinodului Episcopilor BRU¹¹ stabilește ca normă de drept particular prin art. 16 și 17, următoarele:

⁹ Can. 5 Niceea (I ecum.), 19 Calcedonia (IV ecum). Pentru consultarea acestor canoane istorice vezi P.P. Ioannou (a cura di), *Fonti, Discipline générale antique*, Fascicolo IX, vol. 1-3, Tipografia Italo Orientale „San Nilo”, Grottaferrata, 1962; În românește I. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Editura Polisib, Sibiu, 1992.

¹⁰ EV 1/461.

¹¹ Sinodul Episcopilor a fost constituit la 20 iunie 2006 prin decretul 1025/06. Anterior acestei date s-a elaborat un proiect de Statut, care a fost discutat și asumat tot cu acea ocazie, fiind aplicat *ad experimentum*. Ultimele modificări substanțiale au fost aduse Statului Sinodului Episcopilor în sesiunea sinodală ordinară din data de 13-14 mai 2008, fiind ulterior publicat prin decretul SE Nr. 22/15.06.2008.

Art. 16. Sinodul Episcopilor este convocat cu regularitate: în prima săptămână plină a lunii iunie și în ultima săptămână plină a lunii octombrie.

Art. 17. Dreptul de a convoca Sinodul electoral¹², când Scaunul Arhiepiscopal Major devine vacant, îi revine Administratorului Bisericii Arhiepiscopale Majore. [...].

Anterior ridicării Bisericii Greco-Catolice la demnitatea de Arhiepiscopie Majoră, dreptul particular al Bisericii Mitropolitane acorda Mitropolitului drepturi depline de a convoca Sinodul Provincial: *synodorum provincialum convocatio est exclusivum Metropolitanis jus, qui iisdem et praeest*¹³. Conciliul amintește printre izvoarele de inspirație și can. 9 di Antiochia, can. 40 di Laodicea cann. 9 și 16 din Antiochia. În ceea ce privește însă *locum ac tempus celebrationi Synodi provincialis, quam singulis trieniis celebrari optandum esset Metropolita defigit*.¹⁴ Ca izvoare inspiratoare, Conciliul amintește cann. 19 din Calcedonia (IV ecum.) și 8 din Constantinopoli III – Trullano (VI ecum.).

Can. 107

§ 1. Dacă dreptul particular nu cere o prezență mai mare, rămânând neschimbate cann. 69, 149 și 183, § 1, fiecare sesiune a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale este canonică și este valid un singur scrutin, dacă majoritatea Episcopilor care trebuie să participe la Sinod este prezentă.

¹² În ceea ce privește chestiunea electorală, Statutul Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma-Greco-Catolică, stabilește în art. 173-231 întreaga procedură electorală într-o formă clară și concisă.

¹³ Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872, Blasiu, 1882, Titulus III, caput III, (în continuare AJ I).

¹⁴ Ibidem.

§ 2. Rămânând neschimbate cann. 72, 149 și 183, §§ 3 și 4, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale are dreptul integru de a stabili, cu norme proprii, câte voturi și câte scrutine se cer pentru ca deciziile sinodale să aibă putere juridică; altfel trebuie respectat can. 924.

Dreptul comun stabilește *quorum*-ul pentru ca Sinodul Episcopilor reunit pentru alegerea Patriarhului, să poată fi declarat canonic și valid: dacă două treimi (2/3) din numărul membrilor care au fost convocați sunt prezenți la Sinod – excluși fiind cei care erau reținuți de un impediment valid (can. 69) – Sinodul poate proceda la alegere. Același principiu se aplică și pentru alegerea Episcopilor Bisericii Patriarhale, pentru acele provincii care se găsesc în afara limitelor teritoriale ale Bisericii Patriarhale (cann. 149 e 183 § 1). Prin expresia *majoritatea Episcopilor care trebuie să participe la Sinod* se înțelege că, pentru validitatea sesiunii sinodale, numărul participanților la Sinod trebuie să fie jumătate plus unu dintre cei care trebuie să fie prezenți. Rămânând stabilă normativa canoanelor mai sus amintite, dreptul particular poate stabili un număr mai mare de participanți la Sinod, pentru ca acesta să poată fi valid instituit. În această perspectivă, ținând cont de propriile necesități sau avantaje, fiecare Biserică Patriarhală poate stabili un număr de participanți mai mare decât cel deja stabilit (de 50%+1), de către canoanele dreptului comun cann. 69, 149 e 183 § 1.

Statutul Sinodului Episcopilor Bisericii RRU stabilește:

Art. 10 Orice sesiune legitim convocată este validă și orice procedeu de votare valid, dacă sunt prezenți la Sinod 2/3 din membrii Sinodului, cu respectarea cann. 104-105.

O astfel de normă conține în sine ceea ce stabilește, de fapt, și dreptul comun și, în plus, asigură o mai mare participare efectivă a Episcopilor la colegialitatea Sinodului și, în consecință, o mai profundă implicare.

Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale în termen de cincisprezece zile de la deschiderea Sinodului electoral pentru alegerea Patriarhului, trebuie să îl aleagă pe acesta (can. 72 § 2). Alegerea are loc dacă candidatul însumează două treimi din voturi, rămânând la latitudinea dreptului particular să considere validă alegerea - după desfășurarea unui număr convenabil de scrutine, cel puțin trei - cu majoritatea de voturi (can. 72 § 1). Conform normativei acestui canon, dreptul particular poate deci stabili ca fiind validă alegerea Patriarhului nu în mod absolut cu două treimi dintre voturi exprimate de cei prezenți la alegeri, ci cu majoritate absolută de voturi, adică cu 50%+1 din voturi și după un număr de trei scrutine minim.

Pentru alegerea Patriarhului și a Episcopilor Bisericii Patriarhale rămân stabilite normele canoanelor 149 și 183 § 3 și § 4, atât în ceea ce privește numărul voturilor cât și cel al scrutinelor. Așadar, dacă dreptul particular nu stabilește altfel, rămâne în vigoare norma fixată de dreptul comun, respectiv can. 924. La paragraful secund, canonul nostru face referință la acele acte sinodale care nu se referă la alegerea Patriarhului sau a Episcopilor. În acest caz, pentru validitatea actelor sinodale colegiale, dreptul particular poate stabili numărul de voturi și numărul de scrutine pentru decizii valide. La fel ca și în cazul primului paragraf, dreptul particular poate stabili o normă diferită, în plină concordanță cu necesitățile particulare ale respectivei Biserici Patriarhale, ținând cont desigur și de obiceiurile legitime.

Articolele 33-42 ale Statutului Sinodului Episcopilor BRU, relative la alte alegeri decât cele ale Patriarhului sau ale Episcopilor, nu prezintă nici o normă particulară: în acest caz se aplică disciplina stabilită de dreptul comun, respectiv de can. 924.

Anterior ridicării la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră, Biserica Greco-Catolică din România, Biserică *sui iuris* mitropolitană, aplică normativa canonică inspirată și din Primul Conciliu Provincial

care declara referitor la această temă că ...*decisiones absoluta suffragiorum maioritate feruntur*¹⁵..., amintind ca și izvoare de inspirație can. 6 de la Niceea (I ecum.) și can. 19 din Antiochia.

Can. 110

§ 1. Este de competența exclusivă a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale să emită legi pentru toată Biserica patriarhală, care intră în vigoare conform can. 150, §§ 2 și 3.

§ 2. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale este tribunal, conform can. 1062.

§ 3. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale săvârșește alegerea Patriarhului, a Episcopilor și a candidaților la funcțiile amintite în can. 149.

§ 4. Actele administrative nu sunt de competența Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale, dacă pentru anumite acte Patriarhul nu a stabilit altfel sau dacă prin dreptul comun unele acte nu sunt rezervate aceluiași Sinod, rămânând neschimbate canoanele care cer consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale.

Conform celor stabilite de documentul *Orientalium Ecclesiarum* 9, autoritatea supremă a Bisericii Patriarhale este Patriarhul cu Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale; legile pentru această Biserică sunt emenate de către Sinod și sunt promulgate de către Patriarh: aceste legi, dacă sunt liturgice, trebuie aplicate oriunde; dacă sunt în schimb legi disciplinare, ce se referă la alte decizii ale aceluiași Sinod, au aplicabilitate doar în interiorul limitelor teritoriale ale respectivei Biserici Patriarhale (can 150 § 2). Această normativă tinde la salvaguardarea patrimoniului specific al acelor Bisericii fiice ale Bisericii Patriarhale care

¹⁵ Ibidem.

se găsesc în afara teritoriului patriarhal și care deseori se confruntă cu realități sau problematici diferite de cele întâlnite în teritoriul Bisericii Patriarhale. Toate celelalte legi sinodale care nu sunt liturgice, nu obligă deci la observarea lor, însă Episcopii Eparhiali sau Ierarhii constituiți în afara teritoriului patriarhal sunt rugați să atribuie valoare juridică normelor disciplinare sau celorlalte decizii sinodale care nu depășesc propria lor competență (can 150 § 3). O astfel de realitate, odată verificată, ar aduce cu sine o mai mare coeziune de acțiune în materie disciplinară în interiorul Bisericii Patriarhale. Patriarhul, în calitate de *cap și părinte* al Bisericii pe care o prezidează, poate urmări necesitățile spirituale ale propriilor credincioși din diaspora prin intermediul unui Vizitator, care are obligația de a raporta Patriarhului asupra stării lucrurilor din teritoriile vizitate. Patriarhul, după analizarea acestui raport împreună cu ceilalți membri ai Sinodului poate propune Sfântului Scaun luarea unor măsuri – chiar înființarea unor Exarhate sau Eparhii – care să ducă la promovarea *boni spiritualis christifidelium Ecclesiae* (can. 148). Legile și deciziile aprobate de Scaunul Apostolic în acest sens au aplicabilitate și valoare juridică în întreaga Biserică Patriarhală, inclusiv în provinciile constituite în afara limitelor teritoriale ale acesteia.

Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale reprezintă Tribunalul suprem al propriei Biserici. Aceluiași Sinod îi revine și dreptul de a alege Patriarhul și Episcopii din interiorul limitelor Bisericii Patriarhale. Actele administrative la care se referă canoanele 1510-1539 nu revin competenței Sinodului Episcopilor, ci cad în atribuțiile acelor autorități administrative competente, care își exercită autoritatea doar conform normelor de drept: rectorii seminarilor de formare preotească în interiorul seminariilor, superiorii Ordinilor religioase în Ordinele proprii; parohii în propriile parohii; Episcopii eparhiali în eparhiile încredințate spre păstorire etc. Patriarhul însă poate stabili în mod diferit, astfel încât

să atribuie Sinodului Episcopilor, prin intermediul unor determinate acte, competență asupra acelor acte administrative care nu sunt rezervate *ipso iure* Sinodului, sau care nu au nevoie de consensul aceluiași Sinod. În acest fel, acele acte administrative care nu sunt rezervate Sinodului Episcopilor, pot fi încredințate acestuia prin însăși decizia Patriarhului, care evaluând avantajele unei astfel de acțiuni, decide așa pentru o justă cauză. Pentru o propunere care să stabilească o normă de drept particular ar trebui să se țină cont de realitățile și de particularitățile specifice fiecărei Biserici Patriarhale.

Can. 111

§ 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale stabilește modul și timpul promulgării legilor și publicării deciziilor.

§ 2. De asemenea, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale este cel care decide asupra păstrării secretului în legătură cu actele și treburile tratate, rămânând neschimbată obligația de a păstra secretul în cazurile prevăzute de dreptul comun.

§ 3. Actele legilor și deciziile vor fi trimise cât mai repede Pontifului Roman; anumite acte, sau chiar toate, vor fi comunicate celorlalți Patriarhi ai Bisericilor orientale, conform judecății aceluiași Sinod.

Canonul lasă Sinodului Episcopilor spațiul necesar referitor la stabilirea modalităților și timpurilor de promulgare a legilor sau de publicare a deciziilor. De asemenea, canonul face referință și la observarea secretului față de actele sau chestiunile discutate în Sinod. Rămân desigur aplicabile canoanele care, prin însăși dreptul comun, stabilesc norme de aplicare în cazul secretului care trebuie observat. Legile și deciziile Sinodului trebuiesc comunicate cât mai repede posibil Pontifului Roman, în calitate pe care acesta o are de garant al apostolicității,

unității și catolicității Bisericii. Aceste acte nu sunt trimise la Roma pentru a fi aprobate sau recunoscute de către autoritatea pontificală, ci pentru a sublinia o dată în plus strânsurile legături care animă raporturile dintre diferitele Biserici *sui iuris*. După judecata aceluiași Sinod al Episcopilor, anumite acte pot fi trimise și Patriarhilor altor Biserici Patriarhale. Este de dorit ca acest lucru să se verifice cât mai des posibil, astfel încât relațiile sau contactele dintre diversele Biserici Patriarhale să fie spre avantajul reciproc al acestora.

Referitor la secretul de observat în cadrul Sinodului Episcopilor Bisericii Greco-Catolice din România, prima sesiune ordinară a Sinodului a tratat – conform informațiilor prezente în comunicatul de presă dat publicității – și despre "Depunerea jurământului de păstrare a secretului, de către participanții la lucrările Sinodului". În același ordine de idei, art. 10 al Statului Sinodului precizează ca și normă generală:

Art. 10. Toți cei care participă la Sinod sunt obligați canonic la păstrarea secretului asupra oricărei teme tratate, cu excepția temelor asupra cărora se decide altfel (cf. can 72§ 2).

Se subînțelege faptul că obligația de păstrare a secretului asupra temelor tratate încetează odată cu publicarea relativelor documente de către Patriarh.

Cât despre modalitatea de promulgare a legilor sau de publicare a deciziilor, același Statut al Sinodului Episcopilor prezintă la art. 143 doar o formulare generică referitoare la acest aspect, lăsând să se înțeleagă faptul ca decizia asupra acestei realități reprezintă un act colegial, marcat de dimensiune sinodalității:

Art. 143. Sinodul Episcopilor stabilește modul și timpul de promulgare al legilor și de publicare a deciziilor sinodale (can. 111, §1).

În ceea ce privește secretul de respectat pe durata desfășurării celor trei Concilii Provinciale ale Bisericii noastre, primele trei Concilii nu amintesc nimic. Se vorbește în schimb, în fiecare dintre aceste Concilii, de *professione fidei*, care trebuie prezentată la începutul fiecărui Sinod.¹⁶ Pentru prima sesiune a Conciliului Provincial IV (1997-2000) în schimb, este cerută observarea secretului sub jurământ.

Can. 113

Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale își va alcătui propriile statute, care vor prevedea despre secretariatul Sinodului, despre comisiile pregătitoare, despre ordinea lucrărilor și de asemenea, despre alte mijloace care contribuie eficient la atingerea scopului.

Canonul se referă la Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, iar norma similară pentru Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, referindu-se la Consiliul Ierarhilor acestor Biserici, stabilește prin can. 171 același principiu. Ambele statute sunt redactate de către aceste instanțe: diferența fundamentală între aceste două organisme constă în faptul că pentru Consiliul Ierarhilor Bisericilor Mitropolitane, Statutul acestuia trebuie comunicat Sfântului Scaun. Prin dreptul comun deci, fiecare Biserică Patriarhală, Arhiepiscopală Majoră sau Mitropolitană, trebuie să-și redacteze propriile statute pentru organismele superioare de conducere, Sinodul Episcopilor sau Consiliul al Ierarhilor, în care să se stabilească norme clare referitoare la "secretariatul Sinodului, comisiile pregătitoare, ordinea lucrărilor și, de asemenea, la alte mijloace care contribuie

¹⁶ AJ I, *Acta et decreta*, VII, E, *Decretum de professione fidei*, p. XL; *Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882.*, *Acta et decreta*, VII, E, *Decretum de professione fidei*, p. 45; (în continuare AJ II); *Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906, *Acta et decreta*, F, *Decretum de professione fidei*, p. 42-54 (în continuare AJ III).

eficient la atingerea scopului”. Acționând în acest spațiu amplu oferit de dreptul comun, Sinodul Episcopilor poate stabili ceea ce este prevăzut de can. 113, în cel mai simplu mod posibil și ținând cont situațiile concrete și specifice ale propriei Biserici.

Biserica Greco-Catolică din România, imediat după luarea în posesie a Scaunului Arhiepiscopal Major de către Preafericirea Sa Lucian, a procedat la constituirea Sinodului Episcopilor Bisericii și la redactarea Statului acestuia. În termeni simpli și concisi, Comunicatul de presă al Sinodului Permanent, comunica la data de 21 iunie 2006¹⁷:

”S-a elaborat decretul de constituire a Sinodului Episcopilor. S-a discutat și s-a aprobat statutul de funcționare al Sinodului Episcopilor.”

Acest Statut, odată asumat și publicat prin decret de către Arhiepiscopul Major, conform normelor de drept, reprezintă deci parte a dreptului particular al acestei Biserici¹⁸.

Can. 122

§ 1. Pentru administrarea bunurilor Bisericii patriarhale, Patriarhul, cu consimțământul Sinodului permanent va numi economul patriarhal, distinct de economul eparhiei Patriarhului, care să fie un credincios creștin expert în treburile economice și care să se distingă prin onestitate, exclus fiind – pentru validitate – cel care este înrudit cu Patriarhul prin consangvinitate sau afinitate până la gradul patru inclusiv.

¹⁷ Comunicat de presă al Sinodului Permanent, Blaj, 21 iunie 2006.

¹⁸ Statutul Sinodului a fost elaborat în cadrul Comisiei Sinodale de Drept Particular, formată în principal din canoniști și a fost mereu și constant îmbunătățit. O primă variantă a fost deja prezentată Sinodului Episcopilor la prima sesiune sinodală, desfășurată la Blaj în perioada 20-21 iunie 2006. Actualmente este în vigoare Statutul aprobat de Sinod și publicat prin decretul SE Nr. 22/15.06.2008.

§ 2. Economul patriarhal este numit pe o perioadă determinată de dreptul particular; pe durata sarcinii, Patriarhul nu îl poate înlătura decât cu consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau, dacă prezintă pericol pentru moravuri, cu al Sinodului permanent.

§ 3. Economul patriarhal trebuie să dea anual, în scris, socoteală Sinodului permanent despre administrarea anului care a trecut, precum și despre previziunile intrărilor și a ieșirilor pentru anul ce a început; va da de seamă despre administrație și ori de câte ori o cere Sinodul permanent.

§ 4. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale poate cere socoteală economului patriarhal despre administrație precum și despre previziunile intrărilor și ieșirilor, și să le supună examinării proprii.

Prin dreptul comun Patriarhul poate numi, cu consensul Sinodului permanent, Economul Bisericii Patriarhale care trebuie să fie distinct de economul Eparhiei Patriarhului. Același Patriarh, pentru motive grave și numai în limitele prevăzute canoane, poate să îndepărteze din funcție acest Econom: pentru realizarea acestui demers, care este o măsură gravă și de importanță majoră pentru Biserică, Patriarhul are nevoie de consensul exprimat al Sinodului Episcopilor sau, în caz de pericol grav, în așteptarea acestui consens, cu consensul Sinodului Permanent.

Calitățile pe care trebuie să le aibă un candidat la această funcție sunt prezentate de norma comună: "expert în treburile economice și care să se distingă prin onestitate, exclus fiind, pentru validitate, cel care este înrudit cu Patriarhul prin consangvinitate sau afinitate până la gradul patru inclusiv". La fel ca în cazul altor numiri în funcții ecleziastice, absența acestor calități face persoana inabilă în asumarea anumi-

tor funcții¹⁹. Alături de calitățile cerute, canonul impune și periodicitatea cu care Economul trebuie să prezinte Sinodului Episcopilor rapoartele financiare sau ale activităților sale.

Dreptul particular oferă Patriarhului libertatea de a stabili durata oficiului Economului, durată care după părerea noastră nu ar trebui să fie prea scurtă pentru a nu crea fragmentări dăunătoare în continuitatea administrativă. Oricum, rămâne la atitudinea Sinodului Episcopilor dreptul de a solicita, ori de câte ori consideră oportun, un raport al activității Economului.

Prin decretul 34/24.10.2006, conform deciziei Sinodului Episcopilor luate în Sesiunea ordinară din 23-24.10.2006, Arhiepiscopul Major Lucian a numit Economul Bisericii pe o durată de 5 ani²⁰.

Can. 124

Comisia liturgică pe care fiecare Biserică patriarhală trebuie să o aibă și toate celelalte comisii prescrise pentru Bisericile *sui iuris*, sunt înființate de către Patriarh și sunt constituite din persoane numite de către Patriarh; acestea sunt reglementate de norme stabilite de el, dacă dreptul nu dispune altfel.

Canonul nu folosește în mod explicit formula *drept particular*, dar o subînțelege atunci când face referință la *normele* pe care Patriarhul trebuie să le stabilească pentru buna desfășurare a activităților acestei comisii. Canonul face referință doar la comisia liturgică; o seamă de alte

¹⁹ Can. 940 clarifică sensul unei norme inabilitante atunci când precizează: § 1. (cf. 149 § 1) Pentru ca cineva să fie promovat într-o funcție, trebuie să fie apt, adică să fie înzestrat cu acele calități pe care dreptul le cere.

§ 2. Ori de câte ori cel căruia i s-a prevăzut [o funcție], este lipsit de calitățile cerute, numirea este nulă numai dacă este prevăzut astfel în drept; altfel, este validă, însă poate fi anulată prin decretul autorității competente, respectând echitatea.

²⁰ Funcția este ocupată de Pr. Dr. Ioan Mitrofan, absolvent al Facultății de Științe Economice București.

canoane, însă, fac referință la alte comisii care pot activa în cadrul Bisericilor Patriarhale: can. 113 – comisiile pregătitoare ale Sinodului Episcopilor; can. 114 §1 – comisiile Curiei Patriarhale; can. 144 § 2 – comisiile Adunării Patriarhale. Toate aceste comisii sunt înființate de către Patriarh și sunt reglementate, pe lângă dreptul comun, de acele norme pe care Patriarhul însuși le stabilește.

În situația concretă a Bisericii Greco-Catolice din România, la nivelul Sinodului Episcopilor există un număr de opt comisii sinodale, a căror înființare, decisă în cadrul lucrărilor Sinodului Episcopilor din 20-21 iunie 2006²¹, din 23-24 oct. 2006²², respectiv din 13-15 mai 2008²³, a fost publicată prin decrete ale Arhiepiscopului Major.

Comisia liturgică, al cărei președinte este PS Mihai Frățilă, Episcop Auxiliar de Alba Iulia și Făgăraș²⁴ (SE 2/2010), a fost înființată prin decretul SE 45/24.10.2006. Această comisie, la fel ca și celelalte comisii existente la nivelul Sinodului Episcopilor, are un Statut propriu²⁵,

²¹ Comunicatul de presă precizează că: "S-a constituit comisia pentru *elaborarea dreptului particular*, respectiv *comisia juridică (patrimoniu)*".

²² Comunicatul de presă precizează că: "Au fost propuse spre constituire o seamă de comisii, care să reprezinte un punct de sprijin valid în pregătirea documentației și a temelor ce urmează să fie propuse spre aprobare Sinodului. Astfel, alături de deja existentele comisii de redactare a dreptului particular și de cea pe probleme de patrimoniu, s-au mai propus înființarea următoarelor comisii sinodale, comisii formate din specialiști: *comisia liturgică*, de *educație catolică*, *teologică*, *misionar-ecumenică* și *cea pastorală*."

²³ Comunicatul de presă precizează că: „Sinodul a analizat oportunitatea înființării unei noi comisii sinodale: alături de comisiile deja existente, s-a aprobat înființarea *Comisiei Sinodale social-caritative* a cărei președinție o va asigura Episcopul Curiei Arhiepiscopale Majore, PS Vasile”.

²⁴ Numit prin decretul SE 2/30.01.2010. Anterior acestei numiri, funcția fusese ocupată încă de la înființarea Comisiei de către PS Florentin Crihălmeanu, Episcop Eparhial de Cluj-Gherla.

²⁵ Statutul Curiei Arhiepiscopale Majore, care înglobează și Statutele tuturor Comisii Sinodale a fost publicat prin decretul AM 49/17.05.2007, iar prin decretul AM 117/8.11.2008 a fost publicat și regulamentul de funcționare al Curiei.

publicat prin decret de către Arhiepiscopul Major, statut care, în cazul de față, este parte a dreptului particular.

Can. 125

Cheltuielile curiei patriarhale vor fi achitate din bunurile pe care Patriarhul le poate folosi pentru acest scop; dacă acestea nu sunt suficiente, fiecare eparhie în parte va contribui la achitarea cheltuielilor, în măsura fixată de Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale.

Nici în acest caz dreptul comun nu face referință explicită la dreptul particular, dar îl subînțelege: revine competenței Sinodului Episcopilor să decidă modalitățile de susținere a activităților și cheltuielilor Curiei patriarhale de către eparhiile sufragane Patriarhului, atunci când bunurile destinate de către Patriarh acestei susțineri ar fi insuficiente. O normă care să acopere această realitate ar manifesta deplin caracterul unitar și comunitar ce se poate stabili între diferitele Eparhii ale aceleiași Biserici Patriarhale: și în acest caz, sensul sinodalității este vizibil. O normă generică pentru toate cazurile ar fi imposibil de stabilit, ținând cont de realitățile și capacitățile economice specifice fiecărui caz în parte.

Pentru a veni în întâmpinarea acestei problematici, în sesiunea extraordinară din 30 noiembrie 2006, Sinodul Episcopilor BRU a decis constituirea *Consiliului Economic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*, care are ca principal scop analizarea, expertizarea și supervizarea problemelor economice ale BRU²⁶.

²⁶ Decret sinodal de constituire nr. 52/30.11.2006. Consiliul se ghidează după norme clare, stabilite și conținute în Statutul Curiei Arhiepiscopale Majore art. 46-59 și are în componență reprezentanți ai tuturor Eparhiilor Bisericii noastre.

Canoane despre cultul divin și, mai ales, despre sacramente

Can. 670

§ 1. Credincioșii creștini catolici pot asista, pentru motive juste, la cultul divin al altor creștini și pot lua parte la acesta, respectând cele stabilite de Episcopul eparhial sau de autoritatea superioară, ținând seama de gradul de comuniune cu Biserica catolică.

§ 2. (cf. 933) Dacă creștinilor necatolici le lipsesc lăcașurile în care să celebreze în mod demn cultul divin, Episcopul eparhial poate permite folosirea unui edificiu catolic sau a unui cimitir sau a unei biserici, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Canonul are un profund caracter ecumenic. Dată fiind teologia propusă de Conciliul Vatican II²⁷ canonul permite credincioșilor catolici să participe, pentru o cauză justă, la cultul public al altor creștini, obsevând însă ceea ce este stabilit în materie de Episcopul eparhial sau de o altă autoritate superioară. Ceea ce ar putea fi stabilit în această materie, trebuie cu siguranță să țină cont și de gradul de comuniune existent față de respectivele comunități creștine ne-catolice²⁸.

Dreptul particular amintit în canon oferă posibilitatea unui mai mare contact cu Bisericile sau Comunitățile necatolice și oferă Episcopului eparhial sau autorității superioare posibilitatea stabilirii unor norme mai detaliate în ceea ce privește unele aspecte practice legate de posibili-

²⁷ UR, îndeosebi 14-23.

²⁸ Conciliul face o distincție netă între Bisericile Orientale (UR 14-18) și Bisericile și Comunitățile occidentale separate de Scaunul Apostolic (UR 19-23).

tatea participării la un cult public care nu este propriu. Aceste autorități pot, în cazul luat în considerare de către canon, să ofere credincioșilor unei comunități acatolice posibilitatea de a-și desfășura cultul într-un edificiu catolic, sau chiar cimitir²⁹. De aceea, nu se poate exclude o aplicabilitate practică a acestui canon, îndeosebi ca mărturie concretă a dragostei frățești.

Propunere: acolo unde creștinii necatolici nu dispun de un edificiu adaptat cultului public, dacă o cer, Episcopul eparhial cu consultarea Consiliului prezbiteral poate să le acorde un edificiu care să servească acestui scop.

Am făcut această propunere nu pentru a limita competența Episcopului în a dispune o astfel de măsură, ci pentru a da și mai mare spațiu acelor organisme care se găsesc la dispoziția sa în ceea ce privește luarea deciziilor și, implicit, pentru o mai bună cunoaștere a acestor realități în întreaga provincie eparhială. De aceea, considerăm că o informare care să vină din partea unui consiliu, nu poate decât să fie binevenită, chiar dacă în ultimă instanță decizia aparține Episcopului.

Can. 671

§ 1. (cf 844 § 1a) Slujitorii catolici administrează în mod licit sacramentele numai credincioșilor creștini catolici, care de asemenea le primesc în mod licit numai de la slujitorii catolici.

§ 2. (844 § 2) Dacă, însă, necesitatea o cere sau o adevărată utilitate spirituală o recomandă – și cu condiția să se evite pericolul erorii și al indiferentismului – este licit credincioșilor creștini catolici, cărora le este imposibil din punct de vedere fizic

²⁹ Dacă în Europa occidentală există multe cazuri în care biserici sau edificii catolice sunt puse la dispoziția comunităților ortodoxe pentru celebrări liturgice, în România, datorită situației tensionate legate de refuzul restituirii de către Biserica Ortodoxă Română a bunurilor proprietate a Bisericii Catolice, acest canon nu poate cu siguranță găsi o aplicare practică din partea ortodoxă.

sau moral să ajungă la slujitorul catolic, să primească sacramentele penitenței, Euharistiei și ungerii bolnavilor de la slujitorii necatolici, în a căror Biserică sunt valide sacramentele enumerate mai sus.

§ 3. (= 844 § 3) De asemenea, slujitorii catolici administrează în mod licit sacramentele Penitenței, Euharistiei și Ungerii bolnavilor credincioșilor creștini ai Bisericilor orientale care nu sunt în comuniune deplină cu Biserica catolică, dacă cer acest lucru în mod spontan și au convenita dispoziție; acestea sunt valabile și pentru credincioșii creștini ai altor Biserici care, după judecata Scaunului Apostolic se găsesc, în ce privește sacramentele, în condiții similare cu mai sus amintitele Biserici orientale.

§ 4. (= 844 § 4) Dacă, însă, se ivește pericolul morții sau urgențează o altă necesitate gravă, după judecata Episcopului eparhial sau a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau a Consiliului Ierarhilor, slujitorii catolici administrează în mod licit aceleași sacramente și celorlalți creștini care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica catolică, care nu pot să ajungă la slujitorul propriei Comunități bisericești și care cer în mod spontan acest lucru, cu condiția să manifeste o credință conformă cu credința catolică, în ceea ce privește aceleași sacramente și să aibă convenita dispoziție.

§ 5. Pentru cazurile despre care este vorba în §§ 2, 3 și 4 să nu se dea norme de drept particular, decât după o consultare cu autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității bisericești necatolice interesate.

Și acest canon are un profund caracter ecumenic ce tinde la salvagardarea binelui spiritual al credincioșilor care din diferite motive – de natură fizică sau morală – se găsesc în imposibilitate de a avea acces la

propriul ministru de cult pentru primirea Sacramentelor Penitenței, Sfintei Euharistii și Ungerii bolnavilor. De asemenea, canonul subliniază condițiile deosebite de administrare a sacramentelor aceluia care nu fac parte din Biserica a căror slujitori sau miniștri sacri le administrează și tinde să evite ceea ce ar putea fi eronat interpretat ca și „prozelitism”, luând în considerare aspectul prezentat de acea situație care îi vede protagoniști atât pe credincioșii catolici, cât și pe cei acatolici: în concret acele cazuri când celebrantul catolic administrează aceste sacramente acatolicilor, și credincioșii catolici le primesc prin administrarea celebranților acatolici.

Acest canon atinge realitatea teologică a „*communicatio in sacris*” în sens ambivalent. Se vorbește nu de validitatea, ci de liceitatea administrării acestor sacramente și se face o netă distincție între Bisericile orientale care nu se găsesc în comuniune cu Biserica Catolică (ortodoxe) și Comunitățile ecleziastice acatolice, date fiind diferitele concepții teologice și sensul diferit pe care acestea îl acordă sacramentelor amintite.

Canonul prezintă așadar diferitele situații care se pot verifica în practică. Ministrul sacru catolic trebuie să aplice fără cusur normativa canonică în vigoare și trebuie să se conformeze pentru aceste situații și la prescrierile Directoriului Ecumenic³⁰ sau la ceea ce în materie stabilește Sfântul Scaun, care mereu are în vedere “*bonus animarum*”. În orice caz, date fiind condițiile stricte impuse de către canon, trebuie mereu evitată banalizarea acestor sacramente, crearea unor erori de interpretare sau indiferentism. Solicitantul trebuie să-și manifeste spontan dorința de a primi sacramentul, și să împărtășească aceeași

³⁰ Consiliul Pontifical pentru promovarea unității creștinilor, *Directorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo*, 25 marzo 1993, nr. 122-142. În ceea ce privește administrarea Sacramentului Penitenței vezi și K. Demmer, *Medicina salutis*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 1996, pp. 40-43.

credință cu Biserica Catolică în ceea ce privește semnificația teologică a sacramentului respectiv, alături de exprimarea din partea unui celebrant catolic a unei bune dispoziții necesare pentru primirea sacramentului.

Dreptul comun prezintă câteva restricții fundamentale și naturale în ceea ce privește dreptul particular care trebuie să reglementeze această realitate. Nu este vorba de o interdicție, ci se dorește nepublicarea unor norme de drept particular în materie, *decât după o consultare cu autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității bisericești necatolice interesate*. Așa cum am mai afirmat, finalitatea unei astfel de norme de drept particular este binele spiritual al credincioșilor și nu prozelitismul.

Propunere: în ceea ce privește “comuniune in sacris” cu credincioșii acatolici – înțelegându-se aici cazurile prevăzute de cann. 671 §§ 2, 3 și 4 al CCEO –, Episcopul Eparhial poate emana norme speciale doar după ce a consultat autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității ecleziale acatolice interesate și cu consensul consiliului pastoral, rămânând în vigoare cele stabilite de către Directoriul Ecumenic.

Can. 677

§ 1. În mod obișnuit, Botezul este administrat de preot; însă, administrarea sa este de competența parohului propriu al celui ce urmează să fie botezat, sau a unui alt preot, rămânând neschimbat dreptul particular, cu permisiunea aceluiași paroh sau a Ierarhului locului, [permisiune] care, pentru motiv grav, se presupune în mod legitim.

§ 2. În caz de necesitate, însă, Botezul poate fi administrat în mod licit de către diacon sau, când acesta este absent sau împiedicat, de un alt cleric, ori de către un membru al unui institut de viață consacrată sau oricare alt credincios creștin; tatăl sau mama, în schimb, dacă nu este disponibil altcineva care să cunoască modul de a boteza.

Dreptul comun stabilește cine este administratorul Sacramentului Botezului în cazurile ordinare: acesta este numai preotul (§ 1) și, evident, Episcopul; cu alte cuvinte acei miniștri sacri marcați de caracterul preoției ministeriale. În cazurile extraordinare, în absența acestora poate celebra sacramentul în mod licit și diaconul sau un alt cleric aparținând treptelor inferioare, un membru al unui institut de viață consacrată, sau orice alt credincios, chiar tatăl sau mama celui ce urmează a fi botezat³¹ (§ 2). De altfel, “chiar și un ne-botezat sau un păgân poate boteza – în cazurile de necesitate – cu condiția să aibă intenția de a îndeplini ceea ce îndeplinește Biserica”³².

Prin drept particular se poate publica o normă care să reglementeze mai detaliat celebrarea sacramentului, și care să rezerve parohului părinților celui ce urmează să fie botezat, dreptul de a celebra acest sacrament, desigur cu posibilitatea delegării acestei calități conform normelor mai detaliate stabilite de norma comună.

Primul Conciliu Provincial nu stabilește nimic în acest sens, dar subînțelege administrarea Sacramentului Botezului de către paroh³³. În *extra urgentis necessitatis casum, quo ipse pater vel quivis homo, vel mulier, servantis servandis, baptismum conferre potest*, cu obligația parohilor de a suplini ulterior ceea ce ar putea lipsi pentru o celebrare validă a Botezului³⁴. Al doilea și al Treilea Conciliu Provincial nu tratează tema Botezului.

³¹ Canoniști sunt împărțiți în ceea ce privește interpretarea acestui canon; referitor la posibilitatea ca o altă persoană (*quilibet*), în cazul absenței celor deja menționați - deci chiar și un necreștin care cunoaște ritualul și îndeplinește condițiile de celebrare impuse de biserică - să poate administra acest sacrament sau nu.

³² D. Salachas, *L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1991, p. 97.

³³ AJ I, Titolo V, Cap. II, 1.: Ut Parochi patres familia moneant, infantes suos absque mora ad Ecclesiam baptizandos deffere, și citează următoarele izvoare cann. 31 și 59 Trullano (V-VI ecum.), can. 24 Ioan Ieiunator, și can 121 Conc. Cartagine.

³⁴ *Ibidem*, Titolo V, Cap. II, 2.

Propunere: Sacramentul Botezului se administrează de către parohul viitorului botezat, sau de un alt preot delegat de către acesta sau de Ierarhul locului.

Can. 685

§ 1. (cf 874) Pentru ca cineva să îndeplinească în mod valid sarcina de naș se cere:

1° să fi fost inițiat în cele trei sacramente: al Botezului, al Ungerii cu sfântul mir și al Euharistiei;

2° să aparțină Bisericii catolice, rămânând neschimbat § 3;

3° să aibă intenția să îndeplinească această sarcină;

4° să fi fost desemnat de însuși cel care se botează sau de părinții săi sau de tutori ori, dacă lipsesc, de slujitor;

5° să nu fie tatăl sau mama, sau soțul celui care se botează;

6° să nu fie pedepsit cu pedeapsa excomunicării (nici chiar minore), a suspendării, depunerii sau privării de dreptul de a îndeplini sarcina de naș.

§ 2. Pentru a îndeplini cineva în mod licit funcția de naș se cere, în plus, să aibă vârsta cerută de dreptul particular și să ducă o viață corespunzătoare credinței și funcției pe care și-o asumă.

§ 3. (cf 874 § 2) Este licit să fie admis din motive întemeiate un credincios creștin al unei Biserici orientale necatolice pentru sarcina de naș, însă totdeauna împreună cu un naș catolic.

Canonul evidențiază, enumerând în manieră afirmativă sau negativă, calitățile pe care ar trebui să le posede persoana care dorește să asume misiunea de naș. Prin drept comun, acesta trebuie să fi împlinit deja vârsta de 14 ani. Acest lucru se subînțelege din însăși logica

canonului, dacă se ia în considerare § 1, 6°, referitor la pedepsele canonice, și can. 1413 § 1, care stabilește că nu poate fi pasibil de pedepse canonice cel care nu a împlinit încă 14 ani. Nașul de Botez prezintă candidatul pentru primirea sacramentului și are rol de însoțitor în inițierea sa creștină, cooperează cu părinții acestuia la educația umană și spirituală conform exigențelor Evangheliei. De aceea este penibil, sau chiar ilogic, să se observe prezența unui naș de Botez care să aibă o vârstă fragedă, chiar dacă teoretic vorbind există toate șansele ca acesta să-și poată, cel puțin teoretic, îndeplini obligațiile asumate. Primul Conciliu Provincial stabilește ca nașii „să nu fie mai mult de un bărbat și o femeie, dintre credincioșii religiei noastre catolice, nepătați și cu bun renume, care să cunoască elementele credinței, poruncile lui Dumnezeu și ale Bisericii, astfel încât să fie în măsură să-i învețe pe fiii lor sufletești”³⁵. Același Conciliu, alături de monahi, necredincioși,eretici, schismatici, nebotezați, criminali sau nebuni, îi exclude și pe “cei ce încă nu au ajuns la anii pubertății”³⁶. Nașii de Botez deci, conform celor stabilite de Conciliu, trebuie să fie adulți integri, cu bun renume, cu o viață socială exemplară și capabili să-și îndeplinească laudabil misiunea asumată, ceea ce după părerea noastră ar exclude un copil sau un adolescent. Prin expresia adult, înțelegem aici persoana care a împlinit deja 18 ani, deci este legal majoră.

Propunere: Pentru ca cineva să poată îndeplini licit misiunea de naș de Botez, trebuie să fie major și capabil să-și asume condițiile cerute de dreptul comun.

³⁵ AJ I, Titolo V, Cap. II, 4: “In paternos ne assumantur nisi unus vir unaque mulier ex religione catholicae addictis, vitae interematae ac bonae existimationis, qui fidei elementa, Dei Ecclesiae praecepta caleant, atque idonei sint, qui filios spirituales casu necessitatis instruant”.

³⁶ *Ibidem*, “qui pubertatis annos nondum attingetur”.

Can. 687

§ 1. Exceptând cazul de necesitate, Botezul se va celebra în biserica parohială, rămânând neschimbate obiceiurile legitime.

§ 2. În casele particulare însă, Botezul poate fi administrat conform normei dreptului particular sau cu permisiunea Ierarhului locului.

Referindu-se la obiceiurile legitime care pot constitui izvor de drept (can. 1506 § 1) paragraful 1 nu numește, dar subînțelege dreptul particular. Paragraful 2 vine în completare și oferă un spațiu interpretativ relativ amplu în ceea ce privește locul celebrării Sacramentului Botezului: alături de biserica parohială, ca și loc privilegiat de celebrare a cultului public, pot exista și alte locuri, permise de Episcopul eparhial, în care să fie administrat Sacramentul Botezului.

Administrarea Botezului este mereu o sărbătoare a comunității creștine care primește în sânul ei un nou membru. De aceea este de dorit ca la eveniment să participe un număr cât mai mare de credincioși, moment propice de altfel pentru a sublinia, prin omilie, și celor prezenți obligațiile ce derivă prin asumarea statutului de creștin. Biserica, fiind locul de celebrare al sacramentelor este și, prin excelență, locul cel mai potrivit pentru o astfel de sărbătoare; o casă privată ar reduce mult din amploarea participării comunitare, reducând numărul participanților și dând evenimentului doar un caracter strict familiar. Considerăm că o celebrare a sacramentului în biserică este mai avantajoasă, pentru că ar implica mai mult comunitatea. Primul Conciliu Provincial nu stabilește nimic în această direcție dar subliniază ca „parohii să-i dojenească pe părinți, ca fără întârziere să-și aducă nou-născuții la biserică pentru a fi botezați”³⁷.

³⁷ *Ibidem*, Titolo V, Cap. II, 1: “Parochi patres familia moneant, infantes suos absque mora ad Ecclesiam baptizando deferre.”

Propunere: Botezul trebuie celebrat în biserica parohială. Ierarhul locului, pentru juste motive, poate permite celebrarea acestuia în case private sau în alte locuri decente.

Can. 689

§ 1. Parohul locului unde este celebrat Botezul trebuie să înregistreze cu toată grija și fără întârziere în registrul botezaților numele celor botezați, menționând slujitorul, părinții și nașii, locul și ziua Botezului și indicând totodată locul nașterii, Biserica *sui iuris* în care sunt înscrise botezații, precum și martorii, dacă sunt.

§ 2. Dacă este vorba de fiu născut din mamă necăsătorită, trebuie inclus numele mamei, dacă rezultă în mod public maternitatea sa sau dacă mama o cere în mod spontan, în scris sau în prezența a doi martori; trebuie inclus de asemenea numele tatălui dacă paternitatea sa este dovedită cu vreun document public sau prin declarația sa făcută în prezența parohului și a doi martori; în celelalte cazuri se va înscrie numele botezatului fără să se dea vreun indiciu cu privire la numele tatălui sau al părinților.

§ 3. Dacă este vorba de fiu adoptiv, se va înscrie numele celor ce adoptă și, dacă așa se face în actul civil al regiunii, și al părinților naturali, conform normei §§ 1 și 2, dat fiind dreptul particular.

Rubricatura registrului botezaților, la fel ca și a celorlalte registre ce trebuie să existe în fiecare parohie, are scopul de a păstra în timp și de a ține o evidență clară asupra datelor celor mai importante referitoare la slujitorul, părinții și nașii, locul și ziua Botezului și indicând totodată locul nașterii, Biserica *sui iuris* în care sunt înscrise botezații, precum și

martorii, dacă sunt. De aceea, obligația impusă de paragraful 1 parohului este fără echivoc: parohul trebuie să completeze aceste rubrici, conform datelor reale. Paragraful 2 face în schimb referință la elementele de paternitate ale părinților, atunci când acestea nu se cunosc sau nu sunt certe. Dreptul particular, poate stabili în acest caz norme suplimentare în ceea ce privește diversitatea rubricilor de completat sau chiar norme particulare pentru completarea acestora atunci când este vorba de înscrierea informațiilor referitoare la copiii adoptivi.

Propunere: Parohul, odată celebrat Botezul, are obligația de a completa cât mai urgent informațiile prevăzute de rubricatura registrului botezaților, conform celor stabilite de dreptul comun. Dacă este vorba de un fiu adoptiv, alături de numele părinților adoptivi, se vor trece și cele ale părinților naturali, dacă acest lucru este posibil.

Can. 693

Sfântul Mir, care este compus din ulei de măsline sau din alte plante și din arome, este confecționat numai de Episcop, rămânând integru dreptul particular, conform căruia această putere este rezervată Patriarhului.

Canonul amintește ingredientele de bază care intră în compoziția Sfântului Mir, ca și ulei pentru celebrarea sacramentului: acesta este confecționat doar de către Episcop. Canonul face referință la dreptul particular care poate fi stabilit în Bisericile Patriarhale sau Arhiepiscopiale Majore: prin dreptul comun, această prerogativă este rezervată doar Patriarhului sau Arhiepiscopului Major. Prin această prerogativă rezervată lui, Patriarhul văzut ca și „caput et pater”, exemplifică și mai mult, nu atât supunerea sau o anumită dependență juridică a celorlalți Episcopi față de sine, ci subliniază sensul apostolicității și al unității dintre Episcopii aceleiași Bisericii Patriarhale. În această optică, norma pe care dreptul particular ar stabili-o, rezervând autorității Patriarhului

consacrarea materiei Sfântului Mir, nu ar diminua deloc autoritatea sau demnitatea pe care Episcopii eparhiali o au în propriile eparhii încredințate spre guvernare, ci dimpotrivă ar sublinia și mai mult caracterul comunitar și de fraternitate a Ierarhiei.

Primul Conciliu Provincial precizează că *Materia Confirmationis est chrisma ab Episcopo in Coena Domini consecratum*³⁸. Conciliul nu face așadar nici o distincție între diferitele forme de exercitare a ministerului Episcopal (Mitropolit, Episcop eparhial, auxiliar etc.), iar această interpretare canonică se situează în limitele stabilite de norma dreptului comun: uleiul Sfântului mir este pregătit de către Episcop. Conciliul nu precizează despre care Episcop este vorba.

Considerând rolul particular și de coeziune pe care îl are Patriarhul în propria Biserică, credem că articolul 69 al dreptului particular maronit este o normă bine concepută³⁹, care ar putea constitui un model pentru o eventuală redactare a dreptului particular pentru alte Biserici Patriarhale sau Arhiepiscopale majore.

Can. 696

§ 1. Toți preoții Bisericilor orientale pot administra în mod valid ungerea cu Sfântul Mir, fie unită cu Botezul, fie separat, tuturor credincioșilor creștini ai oricărei Biserici *sui iuris*, chiar și ai Bisericii latine.

§ 2. Credincioșii creștini ai Bisericilor orientale pot primi în mod valid ungerea cu Sfântul Mir chiar și de la preoții Bisericii latine, conform facultăților cu care aceștia sunt înzestrați.

³⁸ *Ibidem*, Titolo V. Cap. III.

³⁹ „Il revient au patriarche de consacrer le saintes l'huile du batême, de la confirmation et de l'onction des malades. Il peut déléguer ce droit à un évêque éparchiale”, cf. Kuriakose Bharanikulangara, *Particular Law of the Eastern Catholic Churches*, Saint Maron Publications, 1996, Art. 69, p. 203.

§ 3. Orice preot administrează în mod licit ungera cu Sfântul Mir numai credincioșilor creștini ai propriei Biserici *sui iuris*; însă, în privința credincioșilor creștini ai altor Biserici *sui iuris*, aceasta este licită dacă este vorba de propriii supuși, de cei pe care îi botează cu alt titlu legitim sau de cei care se găsesc în pericol de moarte, rămânând neschimbate totdeauna convențiile stipulate între Bisericile *sui iuris*, în această materie.

Practica orientală în materie de administrare a Sfântului Mir se diferențiază de cea latină. În CCEO ministrul ordinar al sacramentului este preotul (can. 694), în timp ce pentru CIC este cel echivalat juridic cu Episcopul diecezan din propriul teritoriu canonic sau cel care a primește un mandat în acest sens din partea aceluiași (can. 883 §§ 1 e 2); în caz de moarte, administrează valid și licit Sacramentul Sfântului Mir *quilibet presbyter* (can. 883 § 3).

Canonul în analiză este un canon care se referă la situațiile pastorale inter-rituale și se inspiră mult din decretul *Orientalium Ecclesiarum* 14.⁴⁰ Prin dreptul comun, toți preoții Bisericilor Orientale Catolice administrează Sacramentul Sfântului Mir tuturor creștinilor, nefiind excluși – în circumstanțe deosebite – credincioșii latini. Pentru liceitatea administrării sacramentului trebuie să se observe dreptul comun în vigoare (CCEO cann. 695, 696 § 3), dar și dispozițiile prevăzute de dreptul particular, norme care pot fi stabilite de comun acord cu Autoritățile competente ale Bisericilor *sui iuris* interesate.

Can. 697

Inițierea sacramentală la misterul mântuirii se completează cu primirea Divinei Euharistii; de aceea Divina Euharistie va fi administrată credinciosului creștin cât mai repede, după Botez și ungera cu Sfântul Mir, potrivit normelor dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

⁴⁰ OE 14: EV 1/475.

Botezul, Mirul și Euharistia sunt acele sacramente care în mod comun sunt indicate prin expresia sacramente de inițiere creștină, sacramente care printr-o lungă tradiție sunt administrate împreună. Instrucțiunea pentru aplicarea normelor liturgice⁴¹, vorbește îndelung (nr. 42) despre legătura dintre sacramentele de inițiere creștină, și subliniind faptul că „această practică a fost schimbată în ultimele secole în diferitele Biserici orientale sub presiuni externe”, cere restaurarea acestei discipline.

Prin dreptul comun, „Divina Euharistie va fi administrată credinciosului creștin cât mai repede, după Botez și ungerea cu Sfântul Mir”; dreptul particular poate detalia această normă stabilind în mod concret când și cum poate fi administrată Sf. Euharistie nou-născutului. Uzanța de a administra aceste sacramente într-o unică celebrare a fost practică de către toate Bisericile în primele secole, dar pare că această tradiție nu s-a păstrat în prescrierile ale cărților liturgice ale Bisericii noastre⁴². În practica în uz însă se observă o revenire la această tradiție.

După părerea noastră, o normă a dreptului particular care să prevadă recuperarea vechilor tradiții în materie de administrare a sacramentelor de inițiere creștină, ar trebui să țină cont de o serie de principii evidente: vechea tradiție a Bisericilor primelor secole, prescripțiile dreptului comun, practica Bisericii noastre și a celei Ortodoxe.

⁴¹ Congregazione per le Chiese Orientali, Istruzione per le applicazione delle prescrizioni liturgiche del codice dei canoni delle Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana, 1996; și Catechismo della Chiesa Cattolica, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1992, nr. 1233.

⁴² Cf. *Euhologhion sau Molitvenic*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1940. Pentru o mai clară exemplificare prezentăm indicele sacramentelor Botezului și al Mirului: Rânduiala Sf. Botez, pp. 1-17; Rânduiala Sf. Mir, pp. 18-21. Nu găsim în schimb nici o prescripție liturgică referitoare la administrarea Sfintei Euharistii, chiar dacă unele rugăciuni fac referire explicită la aceasta: „... însuși Stăpâne, Împărate a toate, preamiloștive, dăruiește-i lui pecetea darului sfântului, întru tot puternicului și vrednicului de închinare Spiritului tău și cuminecarea sfântului Trup și a scumpului Sânge al Cristosului tău”; cf. Rânduiala Sfântului Mir, *Ibidem*, p. 18.

Propunere: Inițierea în misterul mântuirii se completează cu primirea Sfintei Euharistii, care se administrează credinciosului imediat după primirea Botezului și a ungerii cu Sfântul Mir.

Can. 699

§ 1. (cf 900) Puterea de a celebra Divina Liturghie o au numai Episcopii și preoții.

§ 2. Diaconii, prin ministerul propriu, participă mai strâns cu Episcopii și preoții la celebrarea Divinei Liturghii, conform prescrierilor cărților liturgice.

§ 3. (-) Ceilalți credincioși creștini, în virtutea Botezului și a ungerii cu Sfântul mir, concurând la celebrarea Divinei Liturghii în felul determinat de cărțile liturgice sau de dreptul particular, participă în mod activ la Sacrificiul lui Cristos și chiar mai deplin, dacă primesc de la același Sacrificiu Trupul și Sângele Domnului.

Comparativ cu Biserica Latină, Bisericile Orientale catolice au conservat cu o mai mare fidelitate patrimoniul liturgic în ceea ce privește celebrarea Sfintei Liturghii. Canonul 327 referindu-se la clarici minori stabilește că aceștia „sunt admiși sau instituți în serviciul poporului lui Dumnezeu sau pentru a exercita funcțiuni ale sacrei liturghii, aceștia sunt conduși numai de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*”. În ceea ce-i privește pe credincioșii creștini laici, conform can. 610 § 4 și 709 § 2, aceștia sunt chemați, în condiții și circumstanțe extraordinare să distribuie Sfânta Euharistie, dacă Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale sau Consiliul Ierarhilor stabilește astfel. De obicei în Bisericile Orientale – și este la fel de firesc și pentru Biserica Greco-Catolică din România – diferitele funcțiuni desfășurate pe durata celebrărilor Sfintei Euharistii – și în general a sacramentelor – sunt atribuite unor persoane

stabile de sex masculin, a căror intervenție în cadrul actului de cult sunt bine circumscrise⁴³. Înaintea numirii și a asumării unor astfel de sarcini, aceste persoane trebuie să facă dovada competențelor și a pregătirii pentru o astfel de slujire⁴⁴.

În virtutea respectării tradiției și pentru a evita introducerea unor noutăți inconsecvente în celebrarea liturgică, este de dorit ca actuala disciplină să fie menținută, eventual mai profund explicată și prezentată.

Propunere: Episcopul eparhial să nu introducă noutăți în ceea ce privește participarea credincioșilor creștini la celebrarea Sfintei Liturghii, decât pentru motive întemeiate, care au ca scop binele spiritual al comunității creștine și numai cu un prealabil consens al autorității superioare.

Această normă, chiar dacă este restrictivă, ar oferi credincioșilor o mai mare doză de coerență în celebrarea Euharistică: restrângerea libertății Episcopului de a emana norme ce nu sunt în sintonie cu disciplina în vigoare în restul Bisericii de care aparține, evidențiază și mai mult unitatea de celebrare la nivelul întregii Biserici.

Can. 707

Cu privire la pregătirea pâinii euharistice, la rugăciunile care se rostesc de sacerdoți înainte de celebrarea Divinei Liturghii, la respectarea ajunului euharistic, la veșmintele liturgice, la timpul și locul celebrării și la altele asemenea, dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* trebuie să stabilească cu grijă norme.

⁴³ AJ I, Titolo VI, Cap. 4; „Quamobrem Ecclesia gravitatis ac conveniente sacrorum Canticorum gratia providit, ut in Ecclesia solummodo personis ad id destinatis psallere liceat”. și citează ca și izvoare can. 15 Laodicea și can. 14 Niceea II (Conc. Ecum. VII).

⁴⁴ *Ibidem*, Cap V. și AJ III vorbește despre oficiul cantorilor și amintește locul precis unde aceștia își exercită oficiul: „In utroque latere presbyterii collocentur stalla cantorum. Titolo III, Cap. II, 2.

§ 2. (cf 929) Este permis, după ce a fost îndepărtată stupoarea credincioșilor creștini, să se folosească veșmintele liturgice și pâinea unei alte Biserici *sui iuris*, dacă nu sunt disponibile veșmintele liturgice și pâinea propriei Biserici *sui iuris*.

Canonul face ample trimiteri la disciplina sacramentală a fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris*⁴⁵. În ciuda faptului că teologia Conciliului Vatican II tinde la salvagardarea patrimoniului liturgic și a disciplinei sacramentale a Bisericilor Orientale catolice, se pare că practica în vigoare în unele zone ale Bisericii noastre este deseori contrară principiului general. Modificările în rituri și în disciplina liturgică nu se fac decât datorită unui progres organic, mereu în limitele propriei tradiții și numai de către autoritatea competentă⁴⁶. Toate cele trei Concilii Provinciale stabilesc norme fără echivoc în ceea ce privește pregătirea pâinii euharistice⁴⁷, a rugăciunilor care trebuie recitate înaintea celebrării Euharistice, a observației ajunului euharistic, a veșmintelor liturgice, a timpurilor și locurilor proprii celebrării. În ciuda clarității acestor norme, există și cazuri în care acestea nu sunt întocmai respectate, deseori ignorându-se chiar și rubricatura cărților liturgice, în detrimentul unei arbitrarități deseori nesancționate.

Propunere: În ceea ce privește pregătirea pâinii euharistice, a rugăciunilor care trebuie recitate înaintea celebrării Sfintei Euharistii, a ajunului euharistic, a ornatelor liturgice, a timpurilor și locurilor proprii celebrărilor liturgice, fiecare preot să respecte fidel normele conținute în cele Trei Concilii Provinciale, în prescrierile cărților de cult și în tipicul

⁴⁵ OE 5-6: EV 1/461; LG 23: EV 1/341; UR 16: EV 1/552.

⁴⁶ Cf. Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche, op. cit., nr. 12.

⁴⁷ Pentru pregătirea pâinii și a vinului euharistic se poate vedea și Canoanele Sinodului santei baserice archidieceșane gr. Chiesa rom de Alb'a Julia-Fagarasiu, carele s'a ținutu la Blasiu in 20-22 Octobre anulu Domnului 1869, Secțiunea 1, can. 4, în M. Moldovanu, op.cit., 1872, Tomul II, pp. 39-40.

propriu. Episcopul eparhial, cu consensul consilierilor eparhiali, poate să ia măsuri corective împotriva acelor care nu respectă aceste norme.

O astfel de normă ar duce la o uniformizare a celebrărilor liturgice și a vieții de cult, mai întâi la nivel eparhial, iar mai apoi la nivelul întregii Biserici *sui iuris*. Trebuie amintit totuși faptul că Sinodul Episcopilor Bisericii Greco-Catolice a luat în considerare unele aspecte ale vieții liturgice prin recenta publicare a unor decrete sau circulare cu referință la viața liturgică⁴⁸.

Can. 708

Ierarhii locului și parohii se vor îngriji cu toată sârguința, astfel încât credincioșii creștini să fie instruiți asupra obligației de a primi Divina Euharistie în pericolul morții (cf 920) și la timpul stabilit de o foarte laudabilă tradiție sau de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, mai ales în timpul Pascal, în care Cristos Domnul ne-a încredințat misterele euharistice.

Prin dreptul comun Ierarhii locului și parohii sunt rugați să instruiască poporul creștin referitor la participarea la Sfânta Jertfă și la împărtășirea cu Sfânta Euharistie. Ca și *alter Christus*, orice preot trebuie să se implice cu grijă în educarea creștinilor – nu doar a propriilor parohieni, ci a tuturor creștinilor – referitor la primirea Sfintei Euharistii în pericol de moarte sau în alte circumstanțe deosebite. Dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* în ceea ce privește anumite perioade de timp indicate pentru primirea acestui sacrament, poate determina norme mai

⁴⁸ Este vorba în concret de: Decretul 20/21.05.2009 referitor la Postul și ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică: <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/> Decretul 21/21.05.2009 referitor la Veșmintele liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică: <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/>; și Scrisoarea Circulară nr. 68/21.11.2009 referitoare la cărțile Liturgice care au aprobare ecleziastică pentru celebrarea Sfintei Euharistii <http://www.bru.ro/blaj/circulara-liturgica-a-preafericitului-lucian/>.

detaliate și mai explicite. Termenul „obligația de a primi...” ar fi după părerea noastră de evitat, dată fiind puternica secularizare și pierderea valorilor religioase care începe să se manifeste în societatea modernă. Chiar dacă în Orient acest fenomen nu este atât de evident – Orientul fiind la rândul său marcat de dificilele raporturi cu lumea musulmană – preoții sunt chemați să se implice cu hotărâre în educarea credincioșilor cu privire la necesitatea spirituală de a primi Euharistia, izvor de viață și har. Percepția conform căreia este vorba de o *obligație* poate dăuna în cazul unor credincioși insuficient informați și formați.

Primul Conciliu Provincial îi roagă pe credincioși să primească Sfânta Euharistie la fiecare celebrare al Liturghiei, dar odată cu scăderea religiozității credincioșilor, același Conciliu sugerează ca cel puțin odată pe an, în perioada pascală, credincioșii să primească sacramentul conform tradiției Bisericii noastre. Readucând în actualitate acest precept, Sinodul obligă pe parohi să își educe proprii credincioși la primirea cât mai deasă a Sfintei Împărtășanii, dar mai ales cu ocazia sărbătorilor sau a pericolului de moarte.⁴⁹

Propunere: Ierarhii locului și parohii să se îngrijească cu maximă grijă ca toți credincioșii să fie instruiți asupra beneficiilor spirituale câștigate prin primirea Sfintei Euharistii nu doar în pericol de moarte și în duminici, ziua Învierii, ci și în zilele de sărbătoare și îndeosebi în perioada pascală.

Can. 709

§ 1. Divina Euharistie o distribuie preotul sau, dacă așa stabilește dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, chiar și diaconul.

§ 2. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor are dreptul integral de a stabili norme potrivite, conform cărora chiar și alți credincioși creștini pot distribui Divina Euharistie.

⁴⁹ AJ I, Titulus V, Cap. IV.

Ministrul și administratorul Sfintei Euharistii *est Episcopus et Presbyter ordinatus*⁵⁰. Primul Conciliu Provincial exclude așadar de la administrarea acestui sacrament atât diaconul, cât și oricare altă persoană care nu este investită cu Sacramentul sfintei hirotoniri. O normă a dreptului particular trebuie să fie așadar în sintonie cu propunerea făcută la can. 699, justificările fiind prezentate acolo. Acceptarea diaconului la administrarea Sfintei Euharistii nu ar aduce cu sine inovații liturgice nejustificate, ci mai degrabă ar duce la restabilirea oficiului acestuia în manieră permanentă, oficiu care nu trebuie să reprezinte doar o etapă intermediară și de scurtă durată în vederea primirii Sacramentului preoției.

Propunere: Preotul e cel care distribuie Sfânta Euharistie preotul. Pentru o cauză justă și rațională, o poate distribui și diaconul, după ce a primit permisiunea din partea preotului.

În cazuri speciale, dacă se consideră necesar și oportun, Episcopul eparhial poate permite și credincioșilor creștini distribuirea Sfintei Euharistii.

Can 713

§ 1. (cf 918) Divina Euharistie va fi distribuită în timpul celebrării Divinei Liturghii, dacă nu cumva un motiv just sugerează altfel.

§ 2. (cf 919) Referitor la pregătirea pentru participarea la Divina Euharistie prin ajun, prin rugăciuni și alte opere, credincioșii creștini vor respecta cu fidelitate normele Bisericii *sui iuris* în care sunt înscriși, nu numai în limitele teritoriului aceleiași Biserici ci și, pe cât posibil, oriunde pe pământ.

⁵⁰ Ibidem.

Canonul reglementează disciplina în materie de împărtășanie euharistică. Sfânta Euharistie în mod normal este distribuită doar în cadrul celebrării Sfintei Liturghii, dar în anumite cazuri – determinate de existența unor prescrieri clare în rubricatura cărților liturgice, cum ar fi Sacramentul Căsătoriei sau administrarea Viaticului – aceasta se poate distribui și în afara Liturghiei. Primul Conciliu Provincial conține în sine această dispoziție: *“Locus quo S. Eucaristia administrari debet, est Ecclesia, excipintur aegroti, quibus Parochi S. Communionem omne cum pietate domum deferre tenentur”*⁵¹, amintind și care sunt elementele disciplinare referitoare la împărtășirea credincioșilor. Desigur că respectarea disciplinei proprii Biserici *sui iuris* în ceea ce privește participarea la Sfânta Liturghie ar pune mai bine în relief apartenența credincioșilor creștini la o Biserică orientală determinată și ar duce, implicit, la o cunoaștere reciprocă mai aprofundată, cu relativul respect față de alte tradiții, poate mai puțin sau insuficient cunoscute. De aceea, existența unei norme care să oblige credincioșii creștini la respectarea disciplinei proprii în materie de participare la Sfânta Liturghie, ar fi nu numai o normă instructivă pentru credincioșii altor Biserici, ci și o normă care salvagardează propriul patrimoniu orientală în fața procesului de așa numită „latinizare”.

Propunere: Sfânta Euharistie să se distribuie în cadrul celebrării Sfintei Liturghii, mai puțin cazul în care o cauză justă nu se sugerează altcumva. În ceea ce privește pregătirea pentru participarea la Sfânta Euharistie, credincioșii creștini, atât în interiorul limitelor teritoriale ale Bisericii cât și în afara acestora, să respecte cu fidelitate normele proprii Biserici.⁵²

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ideea este repetată și în ceea ce privește propunerea făcută pentru can. 883.

Can 715

§ 1. (945 § 1) Preoților le este permis să primească ofertele pe care credincioșii creștini le oferă aceluiași preot, conform uzului aprobat al Bisericii pentru celebrarea Divinei Liturghii la intențiile proprii.

§ 2. (-) Este permis, de asemenea, dacă un obicei legitim o permite, să primească oferte pentru Liturghia Înaintesfințitelor și pentru pomenirile la Divina Liturghie.

Prin dreptul comun, preoților le este permis să primească din partea credincioșilor ofertele libere pe care aceștia le fac pentru celebrarea Sfintei Euharistii pentru propriile necesități spirituale. Referitor la această temă Primul Conciliu Provincial stabilește “Synodus desiderat, ut eadem consuetudo servetur, atque Presbyteri, qui has pias oblationes accipiunt, obligationi assumptae omni cum religione satisfaciant”.⁵³ Același Sinod amintește la titlul VI. Cap. II despre cele trei Liturghii care se celebrează în Biserica noastră, dar nu amintește nimic în materie de oferte liturgice; nici Conciliul II Provincial nu amintește nimic. Cel de-al Treilea Conciliu Provincial stabilește în schimb disciplina conform căreia preoții sunt obligați să celebreze personal Sfânta Liturghie pentru proprii credincioși în fiecare duminică sau zi de sărbătoare. În aceste zile este interzisă celebrarea pentru alte intenții, altele decât cele pentru proprii credincioși “nec fas est pro illis liturgiis stipendium missale accipere”.⁵⁴ În celelalte zile, cu excepția zilelor din Păresimi, perioada postului Mare, când celebrează Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, preoții pot accepta pentru celebrarea Sfintelor Taine oferte din partea oricărui credincios. Se poate observa deci că nu există împământenit obiceiul de a primi oferte pentru celebrarea Liturghiei

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ AJ III, Titulus III. Cap. I, nr. 12.

Darurilor mai înainte sfințite, aceasta fiind considerată „*non liturgia absoluta*”⁵⁵. În ceea ce privește însă alte pomeniri făcute pe durata celebrărilor Sfintei Euharistii, preoților le este permisă primirea altor oferte care sunt diferite decât cea pentru Liturgia însăși⁵⁶. Oricum, este clar că în Bisericile Orientale „ofertele liturgice” reprezintă o realitate care nu-și găsește fundamentul în tradiția acestor Biserici, ci reprezintă mai ales o disciplină proprie Bisericii Latine.

În ceea ce privește Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, se pare că în unele zone, din variate motive – nu întotdeauna justificabile – aceasta a căzut în desuetudine. Tocmai de aceea o propunere pentru dreptul particular ar trebui să țină cont de aceste realități, cu scopul unei revenirii la tradiția autentică proprie.

Propunere: Pentru primirea ofertelor liturgice acordate de către credincioșii creștini cu ocazia celebrării Sfintei Liturghii, preoți vor respecta întru totul disciplina fixată de primele Trei Concilii Provinciale, precum și normele pe care Episcopul Eparhial le poate stabili ținând cont de această disciplină și de unele situații particulare în materie.

Can. 727

În unele cazuri, din grijă pentru mântuirea sufletelor, poate fi oportună limitarea facultății de a dezlega de păcate și rezervarea ei unei autorități determinate; aceasta, însă, nu se poate face decât cu consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau al Consiliului Ierarhilor sau al Scaunului Apostolic.

Norma stabilită de dreptul comun vrea să limiteze repetarea acelor păcate frecvente, care într-o determinată societate sau areal au o frecvență alarmantă sau sunt în mod public dezaprobată (traficul de persoane, abuzuri sexuale asupra minorilor, camăta, distribuirea drogu-

⁵⁵ *Ibidem*, Titulus III, Cap. I, nr. 5.

⁵⁶ AJ III vorbește îndelung și despre modalitatea de primire a ofertelor făcute de credincioși cu ocazia celebrării actelor de cult: nr. 9-13, Titulus III, Cap. I.

rilor, pedofilia etc.). Norma are un profund caracter spiritual, scopul acesteia fiind tocmai promovarea moralității sociale și a mântuirii sufletelor. Pe lângă păcatele rezervate de can. 728 §§ 1 și 2, o anumită autoritate ecleziastică, cu consensul prealabil al unei autorități superioare – Sinodul Episcopilor pentru Bisericile Patriarhale, Consiliul Ierarhilor pentru cele mitropolitane, sau Sfântul Scaun – poate limita și rezerva propriei autorități facultatea de dezlegare a anumitor păcate. În mod direct este vorba despre Episcopul eparhial care, în calitate pe care o are de responsabil și păstor al unei determinate „portio populorum Dei”, trebuie să păstorească și să fie vigilent asupra sănătății spirituale a poporului încredințat spre păstorire, prevenind pe cât posibil, orice situație de disconfort.

Conform unei norme stabilite de Primul Conciliu Provincial “Minister Sacramenti Poenitentiae est Sacerdos, cui Sacramento S. Ordinis potestas omnia peccata remitendi coelitus confertur”⁵⁷. Această normă însă, nu mai poate fi considerată validă atâta timp cât se contravine normelor de drept comun (can 6, 1° și 728 §§ 1, 2). Rămânând de aceea în limitele stabilite de dreptul comun, facem următoarea

Propunere: În vederea promovării binelui spiritual al propriilor credincioși, Episcopul eparhial poate să rezerve propriei autorități dezlegarea anumitor păcate, altele decât cele stabilite de dreptul comun; această rezervă se poate realiza doar cu consensul Sinodului Episcopilor sau al Scaunului Apostolic și poate fi delegată.

Can 736

§ 1. Locul specific pentru celebrarea Sacramentului Penitenței este biserica, rămânând neschimbat dreptul particular.

§ 2. Din cauză de boală sau dintr-o altă cauză justă, acest sacrament poate fi celebrat chiar și în afara locului specific.

⁵⁷ AJ I, Titulus V, Cap V, și citează ca și izvoare: Can. Apost. 39; Synod Carthag. Can 43; Euchologhion.

Canonul stabilește care este locul specific destinat celebrării Sacramentului Penitenței, dar oferă în același timp și un larg spațiu dreptului particular în ceea ce privește stabilirea unor alte locuri potrivite pentru celebrarea acestui sacrament. Aceste locuri ar trebui să țină cont în primul rând de starea celor cărora li se administrează, dar și de condițiile concrete în care aceștia se găsesc atunci când doresc să le fie administrată penitența: este vorba în primul rând de bolnavi, de pelerinaje sau alte cazuri similare, când sacramentul nu poate fi în mod obiectiv celebrat în biserică. Primul Conciliu Provincial afirmă că locul special destinat mărturisirii păcatelor în cadrul sacramentului este biserica, unde preoții îi și pot pregăti adecvat pe penitenți, pentru primirea cu demnitate a spovezii. Sunt excluși de la această regulă bolnavii, care trebuie vizitați în locul în care se află, spital sau domiciliu.⁵⁸ Într-o societate care se îndepărtează tot mai mult de celebrarea acestui sacrament, Biserica trebuie să găsească noi metode pentru a veni în întâmpinarea nevoilor spirituale ale oamenilor și să găsească alternative viabile pentru a invita poporul la convertire, fără a banaliza însă sacramentul prin celebrări în locuri improprii. Paragraful al doilea, prin expresia „justă cauză” subliniază tocmai această realitate. De aceea, rămâne la latitudinea obiectivă a confesorilor acceptarea sau nu a celebrării acestui sacrament, salvgardând mereu seriozitatea și sfințenia Spovezii.

Propunere: Locul propriu pentru celebrarea Sacramentului Penitenței este biserica: pentru o cauză justă și obiectivă, confesorul poate celebra sacramentul și în alte locuri adecvate.

Can. 741

Uleiul folosit în Sacramentul Ungerii bolnavilor trebuie, desigur, să fie binecuvântat de însuși sacerdotul care administrează sacramentul, exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* dispune altfel.

⁵⁸ Ibidem.

Dreptul comun stabilește cine poate binecuvânta uleiul pentru Ungerea bolnavilor. Se lasă totuși spațiu pentru ca dreptul particular al diferitor Biserici *sui iuris* să rezerve această binecuvântare unei autorități superioare, respectiv Episcopilor eparhiali. Primul Conciliu Provincial stabilește că uleiul pentru Ungerea infirmilor este "*iuxta Ecclesiae Graecae consuetudinem a Presbyteris benedictum*".⁵⁹

Propunere: Uleiul folosit la administrarea Ungerii bolnavilor trebuie să fie binecuvântat de către preot, care administrează sacramentul conform prescripțiilor cărților liturgice.

Can. 749

Episcopului îi este interzis să celebreze sacra hirotonire în altă eparhie, fără permisiunea Episcopului eparhial, exceptând cazul în care dreptul particular al Bisericii patriarhale, referitor la Patriarh, stabilește altfel.

Dreptul comun interzice Episcopului să administreze Sacramentul Ordinului sacru în afara teritoriului canonic asupra căruia are competență; în schimb, poate să o facă dacă este înzestrat cu licența acordată din partea Episcopului eparhial al teritoriului în care se realizează hirotonirea. Dreptul particular, oferă organismelor competente posibilitatea ca în Bisericile Patriarhale, să iasă din limitele restrictive ale acestui canon și să stabilească, prin dreptul particular, o normă care să ofere Episcopului care deține și funcția de Patriarh posibilitatea să poată celebra sacrele hirotoniri în orice eparhie din interiorul teritoriului canonic al propriei Biserici, chiar și fără o prealabilă permisiune al Episcopului locului în care se celebrează. O normă care să reglementeze această realitate în sensul excepției de la regula generală, ar oferi

⁵⁹ *Ibidem*, Cap. VI. Uleiul pentru administrarea Sacramentului Mirului este sfințit în schimb de către Episcopul eparhial conform normei stabilite de Primul Conciliu Provincial Titulus V, Caput III.

Patriarhului o mai mare importanță canonică, creând în același timp și premisele unei foarte bune colaborări între Episcopii interesați, în sensul excluderii oricăror arbitrarități sau abuzuri în materie de administrare a sfintelor hirotoniri.

Propunere: Patriarhul, cu prealabila informare a Episcopului eparhial interesat, poate celebra administra sacrele hirotoniri în oricare dintre Eparhiile Bisericii Patriarhale.

Can.758; 358

§ 1. Pentru ca un oarecare să poată fi hirotonit în mod licit se cer:

1° să fi primit ungerea cu Sfântul mir;

2° conduită morală și calități fizice și psihice corespunzătoare hirotonirii sacre ce urmează a fi primită;

3° vârsta prescrisă de drept;

4° știința necesară;

5° să fi primit hirotonirile inferioare, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*;

6° respectarea intervalelor de timp prescrise de dreptul particular.

§ 2. Candidatului, pe lângă acestea, i se mai cere să nu fie împiedicat conform normei can. 762.

§ 3. În ceea ce privește admiterea la hirotonirile sacre a celor căsătoriți, se va respecta dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* sau normele speciale stabilite de Scaunul Apostolic.

Dreptul comun precizează care sunt calitățile și atributele pe care un candidat la taina Preoției trebuie să le dețină pentru a putea fi hirotonit. Referitor la acest subiect trebuie să facem o referință punctuală și la canonul 346, referitor la formarea clericilor. Primul

Conciliu Provincial al Bisericii noastre, în Titlul VII, Cap. VII, prezintă o listă relativ densă cu calitățile pe care trebuie să le dețină aspiranții la primirea ordinelor sacre și, în special, cei care solicită hirotonirea întru preoție. Conciliul Provincial menționează la numerele 1 și 2, circa 18 calități, prezentând în același timp la subsolul paginii un număr relativ mare de trimiteri la izvoarele juridice care stau la baza redactării acestui text. În ceea ce privește vârsta pentru admiterea la primirea ordinelor sacre, aceasta nu este prezentată. Conform Conciliului Ordinele inferioare chemate “gradus” sunt: “Lectoratus et Subdiaconatus in se continens Ostiariatum et Acolythatum, qui extra altare conferuntur, tuum Diaconatus”⁶⁰; și este stabilit faptul că, pentru acordarea acestora, este de dorit să fie observată perioada interstițială precizată de can. 80 al Apostolilor și can 10 Sardica⁶¹. Sunt excluși de la primirea Ordinilor sacre cei care se găsesc sub incidența canonului 762.

Fiecare Biserică *sui iuris* trebuie să stabilească, prin intermediul dreptului particular, norme mai detaliate referitoare la admiterea candidaților căsătoriți la primirea Ordinilor sacre. Aceste norme sunt stabilite de către Primul Conciliu Provincial⁶² și pot fi eventual reevaluate, ținând cont de disciplina canonică interpretată și în lumina timpurilor în care trăim; și Scaunul Apostolic poate, prin autoritatea de care se bucură, să stabilească norme particulare referitoare la acest argument.

Propunere: Pentru admiterea candidaților căsătoriți la Ordinele sacre se vor respecta normele stabilite de către propriul drept particular, sau de către Sfântul Scaun.

⁶⁰ *Ibidem*, Cap. VII.

⁶¹ Cf. P.P. Ioannou (a cura di), *Fonti, Discipline générale antique*, op. cit.

⁶² AJ 1, Cap. VII.

Can. 759

§ 1. Vârsta prescrisă pentru diaconat este de douăzeci și trei de ani împliniți, pentru preoție este de douăzeci și patru de ani împliniți, rămânând neschimbat dreptul particular care ar pretinde o vârstă mai înaintată.

§ 2. (1031 § 4) Dispensa de la vârsta cerută de dreptul comun, care depășește un an, este rezervată Patriarhului, dacă este vorba de un candidat care are domiciliul sau cvasi-domiciliul în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, altfel Scaunului Apostolic.

Canonul stabilește care este vârsta canonică cerută pentru ca un candidat să poată fi admis la primirea diaconatului sau a preoției. Trebuie observată diferența de minim un an, ca perioadă interstițiară, între primirea acestor ordine sacre, iar această diferență poate fi considerată ca model pentru stabilirea unui spațiu de timp ce cel puțin un an între cele două hirotoniri. Dreptul comun oferă așadar un larg spațiu dreptului particular care poate stabili o vârstă mai mare decât cea stabilită de dreptul comun. Patriarhul, prin autoritatea pe care o are, poate acorda o dispensă de maxim un an de la această vârstă candidatului care își are domiciliul sau cvasi-domiciliul în interiorul limitelor teritoriale ale respectivei Biserici patriarhale. În toate celelalte cazuri, dispensa o acordă numai Scaunul Apostolic.

Primele trei Concilii Provinciale nu stabilesc nimic referitor la vârsta canonică pentru admiterea candidaților la primirea Ordinilor sacre; în acest caz referința trebuie făcută la dreptul comun și la normele pe care acesta le stabilește. Dacă în trecut, odată cu ieșirea Bisericii noastre din perioada grea a comunismului, penuria de preoți impunea o oarecare aplicare excepțională a acestei reguli, stabilirea unei norme care să prevadă o creștere a vârstei canonice pentru primirea Ordinilor sacre nu părea o soluție foarte avantajoasă: dimpotrivă, în perioada 1990-1997

au existat multe cazuri de candidați care au fost hirotoniți după completarea studiilor teologice, cu acordarea unei dispense de la vârsta canonică cerută de dreptul comun. Cu siguranță era vorba de o situație particulară, care cerea aplicarea unor norme particulare. În fața acestei realități cel mai prudent ar fi analizarea obiectivă a realității pastorale și a calității candidațiilor în eventualitatea propunerii unei norme de drept particular care să justifice stabilirea unei norme conform căreia vârsta canonică pentru admiterea la primirea Ordinilor sacre să fie mai mare decât cea stabilită de dreptul comun.

De aceea considerăm prudentă păstrarea normei dreptului comun ca lege aplicabilă și în dreptul particular.

Propunere: Vârsta prescrisă pentru diaconat este de douăzeci și trei de ani împliniți, pentru preoție este de douăzeci și patru de ani împliniți.

Can. 760

§ 1. Hirotonirea unui diacon este licită numai după ce a fost trecut cu bine al patrulea an al curriculumului de studii filosofico-teologice, exceptând cazul în care Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor au stabilit altfel.

§ 2. Însă, dacă este vorba despre un candidat care nu este destinat sacerdoțiului, este permis să fie hirotonit diacon după ce a fost trecut cu bine al treilea an de studii despre care este vorba în can. 354; însă, dacă ulterior s-ar întâmpla să fie admis la preoție, acesta trebuie mai întâi să-și completeze studiile teologice în mod adecvat.

Canonul stabilește perioadele de studiu care trebuie trecute cu bine pentru ca un candidat la diaconat sau la preoție să poată fi admis la primirea ordinului sacru: dreptul comun stabilește ca fiind necesari patru ani de studii filosofice și teologice pentru ca respectiva hirotonire să fie considerată licită. Canonul se folosește de expresia *post feliciter*

expletum, care după părerea noastră exclude de la hirotonire pe cel care, chiar găsindu-se într-un an de studii superior celui de-al patrulea, se află în situația de a repeta unele examene sau de a le susține pe cele restante. Însă dreptul particular, stabilit de Sinodul Episcopilor ca și for decizional, poate, după o justă evaluare a tuturor circumstanțelor, să stabilească o normă diferită. Această normă diferită poate fi înțeleasă nu neapărat ca o diminuare a perioadei de pregătire – deși nici aceasta nu ar fi exclusă în perioade istorice deosebite, când pregătirea se face chiar clandestin – ci poate fi mai degrabă interpretată ca o perioadă mai lungă de timp, așa cum de altfel stabilește și can. 348, referitor la hirotonirea preoțească. Rămâne totuși fixă norma canonului 345, care precizează că „formarea seminariștilor va fi perfecționată în seminarul major, completând în fiecare caz ceea ce a lipsit la formarea în seminarul minor, integrând formarea spirituală, intelectuală și pastorală”.

Canonul se referă așadar la hirotonirea diaconală a acelor candidați care optează pentru păstrarea acestui statut de viață clericală și se dedică permanent acestei slujiri.

Propunere: Hirotonirea unui diacon este licită numai după ce a fost trecut cu bine al patrulea an al curriculumului de studii filosofico-teologice; În ceea ce privește candidații destinați diaconatului permanent, aceștia trebuie să treacă cu bine de cel de al treilea an de studii și să completeze studiile necesare în cazul admiterii ulterioare la preoție.

Can. 764.

Prin dreptul particular nu pot fi stabilite impedimente la primirea sau exercitarea hirotonirilor sacre; obiceiul care introduce, însă, un nou impediment sau care este contrar unui impediment stabilit prin dreptul comun, este respins.

Obiceiul (can. 1506 § 1) poate obține forță de drept în cazul verificării unor realități concrete; canonul nostru exclude însă această

posibilitate. Impedimentele pentru primirea sau exercitarea Ordinilor sacre sunt cele prevăzute de conținutul canoanelor 762 și 763. Alături de această listă, considerată de altfel completă, nu pot fi adăugate alte impedimente pentru primirea sau exercitarea hirotonirilor sacre prin dreptul particular. Canonul interzice așadar în mod explicit introducerea unor alte impedimente, caz în care dreptul particular nu poate decât să repete, chiar și în formă declarativă, ceea ce stabilește norma comună.

Propunere: Impedimentele la primirea sau exercitarea Ordinilor sacre sunt cele stabilite de dreptul comun.

Can. 771

§ 1. Numele candidaților care urmează să fie promovați la hirotoniriile sacre, vor fi anunțate în mod public în biserica parohială a fiecărui candidat, conform normei dreptului particular.

§ 2. Toți credincioșii creștini au obligația de a dezvălui impedimentele, dacă au cunoștință de vreunul, Episcopului eparhial sau parohului, înainte de sacra hirotonire.

§ 3. Episcopul eparhial va încredința parohului care face publicările [anunțurile publice] și chiar și unui alt preot, dacă astfel vede potrivit, sarcina de a se informa cu atenție de la persoane demne de încredere cu privire la viața și moravurile candidaților, și de a trimite la curia eparhială scrisorile de mărturie care se referă la acea investigație și la publicare [anunțurile publice].

§ 4. Episcopul eparhial nu va omite să facă alte investigații, chiar private, dacă acest lucru este oportun.

Canonul are un profund caracter disciplinar. Se oferă un larg spațiu dreptului particular, care poate stabili concret modalitatea practică de publicizare a numelor candidaților care trebuie promovați la primirea Ordinilor sacre. Prin această publicizare – termenul mai este cunoscut și ca „vestiri”, după modelul administrării Sacramentului Căsătoriei –

numele candidatului este făcut cunoscut membrilor parohiei din care el provine: astfel, în spiritul transparenței față de vocația candidatului, fiecare membru al parohiei poate considera această realitate în perspectiva promovării vocațiilor sau a dezvăluirii unor impedimente, chiar și oculte, care ar putea constitui elemente pentru o posibilă celebrare ilicită, sau chiar invalidă: credincioșilor le revine așadar obligația morală de a divulga autorității competente eventualele impedimente despre care au cunoștință. Paragrafele 3 și 4 stabilesc modalitățile prin care Episcopul eparhial poate culege informații referitoare la viața și moravurile candidatului. Majoritatea candidaților care sunt promovați la primirea Ordinilor sacre provin din Seminarile de formare ale Bisericii, motiv pentru care se poate presupune că sunt cunoscuți în propria parohie. Pentru a veni însă în întâmpinarea acelor situații în care se regăsesc candidați cu vocație tardivă, care nu au beneficiat de o formare în interiorul Seminarului sau a acelor seminariști care, chiar definitivând studiile în seminar, amână solicitarea primirii hirotonirii pentru o perioadă mai îndelungată de timp (can. 671), dreptul particular poate prevedea la stabilirea unei reguli conform căreia numele candidaților să fie făcut cunoscute pentru a evita scandalul cauzat de o posibilă hirotonire nedemnă.

Disciplina administrării sacrelor hirotoniri, chiar dacă este clar reglementată canonic, rămâne totuși supusă necesităților pastorale și deciziei Episcopului eparhial: din acest punct de vedere nu se poate vorbi despre o regulă precisă în ceea ce privește comunicarea numelor candidaților la hirotonire, chiar dacă înainte de orice hirotonire numele candidaților sunt notificate comunității parohiale. Pentru reglementarea acestei realități este de dorit existența unei norme simple, mai mult sau mai puțin asemănătoare celei referitoare la publicizarea numelor logodnicilor.⁶³

⁶³ AJ I, Titulus V, Caput VIII, II, 3; Caput IX. AJ II, Titulus IV, Sectio I, Caput III, §§ 27-30, 34; Caput IV, § 42.

Propunere: Înainte de administrarea sfintelor hirotoniri, numele candidaților vor fi făcute publice atât în Biserica parohiei de proveniență a candidatului, cât și în Biserica în care urmează să primească hirotonirea. Înainte de sacra hirotonire, toți credincioșii creștini au obligația de a dezvălui Episcopului eparhial sau parohului acele impedimente pe care le cunosc.

Can. 772

Oricare candidat care urmează să fie promovat la sacra hirotonire, se va dedica exercițiilor spirituale în modul determinat de dreptul particular.

Dreptul particular trebuie să stabilească modalitatea concretă prin care candidatul la primirea Ordinilor sacre poate participa la exercițiile spirituale care trebuie făcute înainte de primirea hirotonirii. Formă de pregătire spirituală particulară, acestor exerciții spirituale trebuie să li se stabilească și durata de desfășurare: în mod obișnuit acestea se desfășoară pe durata a trei zile și au ca teme de reflexie subiecte adiacente chemării și slujirii preoțești. În trecutul nu prea îndepărtat aceste exerciții spirituale, la care participau și soțiile celor care urmau să fie hirotoniți, erau propuse de către rectorul Seminarului. O particularitate practică a acestora este și faptul că ele erau organizate și în funcție de starea viitorului cleric: separate pentru clerici celibatari sau uxorați.

Propunere: candidații care trebuie promovați la Ordinele sacre, înainte de primirea acestora, sunt ținuti să participe la exercițiile spirituale pregătitoare; dacă candidații sunt căsătoriți vor participa și soțiile acestora.

Can. 782

§ 1. Logodna, care după o foarte veche tradiție a Bisericilor orientale precede căsătoria în mod lăudabil, este reglementată de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

§ 2. Din promisiunea de căsătorie nu se poate intenta acțiune pentru a cere celebrarea căsătoriei; se poate intenta în schimb pentru repararea daunelor, dacă se datorează acest lucru în vreun fel.

Primul paragraf al canonului, salvgardând specificul disciplinar al fiecărei Biserici *sui iuris* face referință la modalitățile practice de pregătire a logodnicilor pentru primirea Sacramentului Căsătoriei, care trebuie detaliat reglementat de dreptul particular. Ritualul logodnei – numit și al inelelor – este distinct de cel al căsătoriei propriu-zise și are un loc bine determinat în interiorul cărților de cult ale diferitelor Biserici *sui iuris*. Oricum, nu ne găsim în fața pregătirii unui sacrament. Al doilea paragraf subliniază o chestiune fundamentală a dreptului însuși: față de promisiunea de căsătorie nu se poate intenta acțiune pentru a cere celebrarea căsătoriei, dar se poate acționa eventual pentru recuperarea unor posibile daune cauzate de respectiva promisiune.

Căsătoria ca și sacrament, dar și ca „*totius vitae consortium*”, este considerată în dubla sa dimensiune divină și umană, motiv pentru care este tocmai Biserica este cea care trebuie să prevadă, prin mijloace suficiente, ca logodnicii să-și asume toate responsabilitățile care rezultă din statutul lor. De aceea, cade în obligația fiecărui păstor de suflete să acționeze în așa fel încât, în momentul celebrării, ambii logodnici să demonstreze că posedă acea maturitate cerută de către Biserică și necesară pentru asumarea elementelor esențiale care stau la baza căsătoriei. Aceste elemente sunt clar stabilite în canoanele referitoare la căsătorie, care printre altele stabilesc că „păstorii sufletelor au obligația de a se îngriji astfel încât credincioșii creștini să fie pregătiți pentru starea căsătoriei...” (can. 783). Referitor la această obligație, Primul Conciliu Provincial interzice celebrarea Sacramentului Căsătoriei dacă nu sunt îndeplinite anumite condiții sau formalități, printre care o găsim și pe aceasta: „*ut nupturienses cognitione veritatum religionem tam*

saluti animae, quam cristianae prolium educationi necessariarum imbuti sint”.⁶⁴

Propunere: Păstorii sufletelor au obligația gravă de a-i pregăti pe viitori miri la primirea Sacramentului Căsătoriei prin cursuri special create, prin conferințe sau instruirii, cu cel puțin șase luni înaintea celebrării sacramentului⁶⁵.

Can. 784

Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris*, confruntându-și părerile cu Episcopii eparhiali ai celorlalte Biserici *sui iuris* care își exercită puterea în același teritoriu, să se stabilească norme privind examinarea viitorilor miri și celelalte mijloace de investigație, mai ales cu privire la Botez și starea liberă, care trebuie făcute complet înainte de căsătorie, pe care respectându-le cu conștiinciozitate se poate purcede la celebrarea căsătoriei.

În ceea ce privește armonia normelor ce trebuie aplicate înaintea celebrării Sacramentului Căsătoriei, dreptul comun pune accentul pe uniformizarea acestora, subliniind faptul că autoritatea competentă în stabilirea acestora, o poate face ținând cont și de sugestiile autorității similare din alte Biserici *sui iuris* ale căror teritorii canonice coincid. Canonul tinde așadar la realizarea unei uniformități disciplinare, care nu acționează în detrimentul tradiției sau al disciplinei sacramentale ale diferitelor Biserici *sui iuris*, ci mai degrabă urmărește crearea unei norme coerente și ordonate în ceea ce privește modalitățile de pregătire a candidaților la Căsătorie. Canonul ia în considerare mai ales acele

⁶⁴ AJ I, Titulus V, Caput VIII, II 2.

⁶⁵ Desigur că ar fi de dorit ca aceste cursuri să poată fi desfășurate după o schemă propusă din parte Biroului pastoral al Eparhiei: existența unui astfel de curs la nivel parohial, ar crea premisele unei acțiuni unitare și comune pentru toate parohiile, dar ar aduce în același timp și posibile completări din partea acelor care efectiv celebrează sacramentul.

informații pe care păstorii sufletelor, deci implicit miniștri sacri ce urmează să administreze sacramentul, trebuie să le obțină pentru a avea certitudinea unei celebrări valide și licite: în primul rând asupra statutului civil sau juridic al candidaților – existența Botezului, și a statutului liber – și nu numai. Am amintit despre faptul că, înaintea celebrării sacramentului, logodnicii trebuie să dea mărturia unei maturități psiho-biologice și a cunoașterii elementelor esențiale ale căsătoriei, elemente strâns legate de implicarea efectivă a pregătirii sacramentului din partea păstorilor de suflete.

Propunere: Păstorii sufletelor, respectând normele comune stabilite împreună cu ceilalți Episcopi eparhiali ai altor Biserici *sui iuris* care își exercită autoritatea în același teritoriu,⁶⁶ vor acorda o grijă deosebită pregătirii candidaților la căsătorie. Înaintea celebrării căsătoriei, celebrantul se va asigura de starea liberă și de faptul că logodnicii sunt botezați, precum și de faptul că posedă necesarele cunoștințe referitoare la drepturile și obligațiile reciproce în cadrul căsătoriei; aceste cunoștințe vor fi verificate printr-un examen prealabil.

Ar fi inutil să repetăm prin dreptul particular ceea ce deja este cuprins în norma comună, anume ceea ce de fapt trebuie propus viitorilor miri ca și învățătură prealabilă căsătoriei: proprietățile esențiale ale căsătoriei (unitate, indisolubilitate, consens irevocabil, procreere), caracterul divino-uman al sacramentului, obligațiile și drepturile soților în ceea ce privește educația religioasă a fiilor, capacitățile cerute pentru primirea sacramentului, forma de celebrare, existența viciilor de consens și a impedimentelor și eventuala lor îndepărtare etc. Conciliile provinciale române nu stabilesc nimic referitor la această temă: Conciliul al Doilea Provincial, subînțelegând această pregătire a logodnicilor, stabilește “qui preces necnon fidei veritates ad salutem absolute necessariis ignorant, ad nuptias non sunt admittendi”.⁶⁷

⁶⁶ Acest lucru implică existența respectivelor norme.

⁶⁷ AJ II, Titulus IV, Caput III, § 35. si nota 39.

Can. 792

Prin dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* nu se vor stabili impedimente dirimante decât pentru o cauză foarte gravă, confruntându-și părerile cu Episcopii eparhiali ai altor Biserici *sui iuris* interesate, și după consultarea Scaunului Apostolic; nici o autoritate inferioară, însă, nu poate stabili noi impedimente dirimante.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium enumeră 13 impedimente dirimante. Canonul interzice generic adăugarea unui alt impediment pe lângă cele deja stabilite de către Cod, dar admite în cazuri extreme introducerea unui nou impediment de către dreptul particular: de aceea, dreptul particular nu poate decât să țină cont de excepția deosebit de gravă ce permite introducerea unui nou impediment „pentru o cauză foarte gravă, confruntându-și părerile cu Episcopii eparhiali ai altor Biserici *sui iuris* interesate după consultarea Scaunului Apostolic; nici o autoritate inferioară, însă, nu poate stabili noi impedimente dirimante”. Ne găsim așadar în fața acelei realități care cere explicit o fuziune a voinței diferitelor autorități, în cazul de față a Episcopilor Eparhiali care își exercită legitim autoritatea în respectivul teritoriu: această fuziune este absolut necesară pentru ca respectiva normă, în cazul adoptării ei, să poată avea valabilitate. Canonul amintește și de necesara consultare a Scaunului Romei, dar nu precizează nimic referitor la faptul dacă această consultare este pentru validitate sau pentru liceitate. Cooperarea mai multor factori în elaborarea unei decizii referitoare la introducerea unui nou impediment matrimonial presupune o strânsă colaborare la nivelul diferiților Episcopi, care nu ar stabili o normă contrară judecății Scaunului Roman. De aceea e dificilă acceptarea ideii că Episcopii eparhiali ar stabili o normă de drept particular contrară Scaunului Apostolic, chiar dacă, în ultimă instanță, acest lucru ar fi pe de altă parte realizabil.

Propunere: Pe lângă impedimentele matrimoniale dirimante stabilite de către dreptul comun, Episcopii eparhiali ai diferitelor Biserici *sui iuris* pot stabili prin dreptul comun și alte impedimente, după ce au consultat și de comun acord cu Scaunul Apostolic.

Primul Conciliu Provincial anticipă și prezintă toate impedimentele care sunt conținute în Codul actual, evidențiind însă unele elemente particulare datorate respectivei perioade istorice: “*afinitas classis primae ... classis secundae ... dirimit matrimonium usque ad gradum septimum*”.⁶⁸

Can. 800

§ 1. Bărbatul înainte de împlinirea vârstei de șaisprezece ani, femeia înainte de împlinirea vârstei de patrusprezece ani nu pot celebra valid căsătoria.

§ 2. Dreptul particular al Bisericii *sui iuris* are libertatea integrală de a stabili vârsta superioară pentru celebrarea licită a căsătoriei.

Canonul stabilește vârsta minimă cerută pentru ca celebrarea căsătoriei să fie validă. Dreptul particular poate stabili în schimb o altă vârstă care trebuie să fie întotdeauna mai mare, ținându-se cont și de circumstanțele specifice teritoriului respectiv. Scopul acestei norme e acela de a avea siguranța că persoanele care vor să celebreze acest sacrament sunt mature din punct de vedere psihologic. Prin această normă se îndepărtează așadar pericolul unei celebrări unde cei în cauză nu sunt capabili să-și asume drepturile și obligațiile inerente căsătoriei. În Bisericile Orientale necatolice vârsta minimă cerută pentru a celebra căsătoria coincide cu cea din dreptul civil.⁶⁹ Același lucru este și în Bisericile Orientale Catolice unde sunt în vigoare anumite *statute personale*. Regula încearcă să lase un mare spațiu dreptului particular:

⁶⁸ AJ I, Titulus V, Caput VIII, I. m. α e β.

⁶⁹ J. Prader, *La legislazione matrimoniale latina e orientale*, Edizione Dehoniane Roma, 1993, p. 61. AJ III, Titulus III, Caput II.

conformându-se legii civile care cere o vârstă de obicei mai mare decât cea stabilită de legea bisericească, poate să stabilească o vârstă mai mare. Această normă este foarte utilă în acele țări unde celebrarea căsătoriei are un caracter civil obligatoriu și unde căsătoriile au un efect juridic doar dacă sunt celebrate în forma cerută de stat. Se subînțelege că o căsătorie religioasă este celebrată ulterior celei civile. În aceste state legea civilă este cea care stabilește vârsta minimă cerută pentru validitatea căsătoriei civile, iar legislatorul bisericesc – pentru o mai bună conformitate cu aceste legi, protejând căsătoria religioasă – stabilește ca dreptul civil, în măsura în care nu este contrar dreptului divin și a celui bisericesc, să fie observat cu aceleași efecte (can. 1504).

Primul Conciliu Provincial nu spune nimic în ceea ce privește vârsta minimă cerută pentru celebrarea căsătoriei, în schimb declară că “qui ad pubertatem nondum pervenerunt” nu poate să celebreze în mod valid căsătoria.⁷⁰ Al Doilea Conciliu Provincial, “iuxta mentem SS. Canonum”, aduce în schimb o regulă mai clară stabilind ca și vârstă minimă cerută patrusprezece ani pentru bărbați, respectiv doisprezece pentru femei.⁷¹ Actuala legislație civilă în România cere ca și vârstă minimă optsprezece ani pentru bărbați și respectiv șaisprezece pentru femei, iar căsătoria religioasă este celebrată cu efecte civile doar după celebrarea ei în fața reprezentantului statului. De aceea este clar că o căsătorie religioasă este lipsită de efectele juridice, dacă nu este celebrată mai întâi în forma civilă, ceea ce cere o anumită adaptare la legile civile.

Propunere: Vârsta minimă pentru celebrarea căsătoriei religioase, să fie aceeași ca și pentru celebrarea validă în for civil.

⁷⁰ AJ I, Titulus V, Caput VIII, I. a.

⁷¹ AJ II, Titulus IV, Sectio I, Caput II, § 4 c.

Can. 815

Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* se va stabili modul în care se vor face aceste declarații și promisiuni, care sunt totdeauna cerute, și se va determina modul în care ele vor deveni cunoscute în forul extern și prin care partea necatolică va fi informată.

Canonul e strâns legat cu cel precedent care face referire la condițiile ce trebuie împlinite pentru a primi dispensa în cazul căsătoriei mixte. Episcopul nu poate să acorde această dispensă dacă partea catolică nu se declară pregătită să îndepărteze pericolele de a abandona credința și să asigure printr-o promisiune sinceră că va face pe cât îi stă în putință ca și copiii să fie botezați și educați în Biserica Catolică (can. 814, 1°). De toate acestea partea necatolică trebuie să fie bine informată, astfel încât să rezulte că este într-adevăr de acord cu aceste promisiuni și cu obligațiile părții catolice; de altfel ambii miri trebuie să fie bine instruiți și asupra scopului și proprietăților căsătoriei (can. 814, 2°). Canonul 815 stabilește faptul că dreptul particular al *Bisericilor sui iuris* trebuie să reglementeze atât felul în care aceste declarații și promisiuni trebuie să fie făcute, cât și modalitățile cu care acestea pot fi folosite în forul extern și despre care partea acatolică să fie informată.

Conciliile Provinciale reprobă căsătoriile mixte și îndeamnă fiii săi să evite acest fel de căsătorie. În cazul în care o astfel de căsătorie nu poate fi evitată, părților le este cerută acceptarea condițiilor cerute de Biserică, în special cele care privesc educația copiilor – fie băieți, fie fete – în religia catolică. În cazul în care partea necatolică nu acceptă respectivele condiții, sau dacă dispensa a fost acordată, preotul trebuie să procedeze “iuxta Instructionem S.C. de Propaganda Fide 28 Iulii 1858”⁷². În ceea ce privește emiterea unei astfel de norme, ca și aceea

⁷² AJ I. Titulus V, Caput IX, și AJ II, Titulus IV, Caput III, § 31.

prevăzută de canonul 815, trebuie să se țină cont, înainte de toate, de relațiile ecumenice inter-eccleziastice sau cu celelalte comunități religioase. Se știe foarte bine că acest canon 814 e contestat de bisericile ortodoxe, iar aplicarea lui ar părea greu de realizat, dacă nu chiar imposibil, în țările musulmane. După părerea noastră regula dreptului particular maronit⁷³ este o regulă bine realizată fiind aplicabilă și în Biserica noastră, motiv pentru care o și susținem ca Propunere.

Can. 831

§ 1. Ierarhul locului sau parohul locului binecuvântează în mod licit căsătoria:

1° după ce s-au convins cu privire la domiciliul sau cvasi-domiciliul sau locuirea pe timp de o lună ori, dacă este vorba de un nomad, cu privire la locuirea actuală a unuia sau a celuilalt dintre viitorii soți la locul căsătoriei;

2° după ce a obținut, dacă lipsesc aceste condiții, permisiunea Ierarhului sau parohului domiciliului sau cvasi-domiciliului uneia sau celeilalte părți, exceptând cazul în care o cauză justă scuză de la acestea;

3° chiar și în locul – exclusiv – al unei alte Biserici *sui iuris*, exceptând cazul în care Ierarhul care își exercită în acel loc puterea s-a împotrivit în mod expres.

§ 2. Căsătoria se va celebra în fața parohului mirelui, exceptând cazul în care dreptul particular stabilește altfel sau o cauză justă scuză de la aceasta.

⁷³ Art. 85 „Dans les mariages mixtes, le contractant maronite déclaré par écrit s’engage à remplir les exigences du c. 814 ; après quoi le curé communique ces engagements, en présence de celui qui les a signés, à la partie non catholique en lui même expliquant le sens et le teneur”, în Kuriakose Bharanikulangara, *Particular Law of the Eastern Catholic Churches*, Saint Maron Publications, 1996, pag. 205.

Canonul stabilește care sunt persoanele competente pentru ca Sacramentul căsătoriei să fie celebrat în mod licit: Ierarhul locului sau parohul locului celebrează licit căsătoria după ce s-a convins de domiciliul sau cvasi-domiciliul părților, sau de găzduirea lor pe durata unei luni de zile, iar în cazul nomazilor de actualul domiciliu unde se celebrează căsătoria. Căsătoria este de asemenea celebrată licit, și atunci când condițiile mai sus amintite nu sunt îndeplinite, dacă este obținută dispensa Ierarhului sau a parohului de domiciliu sau cvasi-domiciliu al uneia dintre părți. Această dispensă poate însă lipsi dacă există o cauză justă. Al treilea caz prezentat de Canon este acela care privește „*locurile exclusive ale unei Biserici sui iuris*”, adică locurile de cult ale unei Biserici *sui iuris* diferită de cea a viitorilor soți, locuri în care căsătoria poate fi celebrată, cu condiția ca Ierarhul locului care își exercită autoritatea în acel teritoriu să nu se fi exprimat contrar acesteia. Al doilea paragraf oglindește foarte bine concepția orientală a prevalenței tatălui și, implicit, a soțului în familie. Paragraful prezintă oricum două excepții: una întâlnită când dreptul particular stabilește în mod diferit de Canon și alta când o cauză justă justifică o altă decizie.

Al Doilea Conciliu Provincial prezintă o regulă asemănătoare conținutului canonului 831 § 2, dar nu prezintă particularitatea prevalenței parohului soțului, vorbind simplu de “*parochum proprium aut alium sacerdotem de ipsius parochi seu Ordinarii licentia*”.⁷⁴ Același lucru îl spune și canonistul român Chirvariu Vasile care prezintă acest fapt ca și un impediment numindu-l „impediment de clandestinitate”.⁷⁵

Propunere: Căsătoria să fie celebrată în fața parohului viitorului soț, cu excepția cazului când o justă cauză nu îndeamnă în mod divers.

⁷⁴ AJ II, Titulus IV, Sectio I, Caput III, § 23.

⁷⁵ V. Chirvariu, *Drept matrimonial*, Chiriașii tipografiei românești, Oradea, 1933, pp. 298 ss.

Can. 837

§ 1. Pentru celebrarea validă a căsătoriei este necesar ca părțile să fie prezente simultan și să-și exprime în mod reciproc consimțământul matrimonial.

§ 2. Căsătoria nu poate fi celebrată valid prin intermediul unui procurator, exceptând cazul în care este stabilit altfel prin dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, caz în care vor fi prevăzute și condițiile sub care o asemenea căsătorie poate fi celebrată.

Canonul exclude celebrarea validă a căsătoriei dacă părțile nu sunt simultan prezente pentru a-și exprima consensul lor. Pentru tradiția orientală – în mod divers de cea latină, pentru care celebrarea căsătoriei prin procură are o lungă tradiție – celebrarea căsătoriei prin intermediul procuratorului este de-a dreptul străină. Pentru a face să prevaleze caracteristica sacramentală a căsătoriei asupra acelei contractualistice sau legaliste, canonul vorbește despre sacrament din punct de vedere al validității. Regula generală oferă posibilitatea dreptului particular de a stabili o normă diferită, adică aceea a validității celebrării căsătoriei prin procură, caz în care trebuie să nu fie uitate și condițiile sub care căsătoria trebuie să se celebreze.

Conciliile Provinciale române nu amintesc nici de această modalitate de a celebra căsătoria, dar lasă să se subînțeleagă prezența simultană a ambilor soți în momentul consimțământului și, de altfel, în însăși actul celebrării⁷⁶.

Propunere: Căsătoria este celebrată valid doar în prezența simultană a ambilor soți. Căsătoria, pentru o cauză justă poate fi celebrată și prin procură, caz în care se cere licența Ierarhului locului, care trebuie să

⁷⁶ Cf. AJ II, Titulus IV, Sectio I, Caput I, § 2. Caput II, § 2 a; § 5 a, b, d, etc.

stabilească și condițiile de îndeplinit pentru validitatea unei astfel de căsătorii.

Can. 838

§ 1. Căsătoria se va celebra în biserica parohială sau, cu permisiunea Ierarhului locului sau a parohului locului, într-un alt loc sacru; nu se poate celebra, în schimb, în alte locuri decât cu permisiunea Ierarhului locului.

§ 2. Referitor la timpul celebrării căsătoriei, se vor respecta normele stabilite de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Caracterul sacramental al căsătoriei este confirmat și în acest canon care stabilește că Sacramentul căsătoriei trebuie celebrat în biserica parohială sau în alt loc sacru. Sunt și cazuri când Ierarhul locului poate acorda o dispensă de la această normă. Al doilea paragraf face o amplă trimitere la dreptul particular pentru ceea ce privește timpul celebrării căsătoriei. Conciliul Provincial al II-lea conține o listă detaliată despre timpul în care celebrarea căsătoriei este *ilicită*⁷⁷ și consideră aceste perioade ca "impedimenta matrimonium impediencia". După părerea noastră aceasta este o normă foarte interesantă, dat fiind faptul că se vorbește doar de liceitate, neamintindu-se nimic de dispense. Același Conciliu⁷⁸ oferă în schimb anumite norme generice cu privire la posibilitatea ce o au Episcopii de a da dispense, dispense care trebuie să fie date doar în limita acordată lor de către Scaunul Apostolic. Normele stabilite de acest Conciliu sunt încă în vigoare, de aceea o propunere care să facă referire la conținutul acestora, nu ar fi contrară vechii discipline.

Propunere: Căsătoria să nu fie celebrată în timpul interzis de Biserică.

⁷⁷ *Ibidem*, Caput III, § 22.

⁷⁸ *Ibidem*, Caput IV, §§ 40 et 41.

Aceasta este doar o normă foarte generică, dar din lipsă de informații mai clare în ceea ce privește practica actuală ne oprim aici. Oricum perioada Postului Mare este exclusă ca și timp pentru celebrarea căsătoriei; în general calendarele liturgice murale greco-catolice conțin perioadele de post când căsătoriile sunt interzise.

Can. 864

§ 1. Dacă unul sau altul dintre soți face viața în comun periculoasă sau dură pentru soț sau pentru copii, îi dă celuilalt un motiv legitim de a-l părăsi, pe baza unui decret al Ierarhului locului și chiar și a propriei autorități, dacă există pericol prin întârziere.

§ 2. Celelalte motive pot fi stabilite de dreptul particular al Bisericii *sui iuris* în funcție de obiceiurile popoarelor și de circumstanțele locurilor.

§ 3. În toate cazurile, odată ce dispare motivul separării, se va restaura consorțiul vieții conjugale, dacă nu cumva se hotărăște altfel de către autoritatea competentă.

Canonul este foarte complex și tinde să tuteleze căsătoria atunci când unul dintre soți suferă din partea celeilalte părți nedreptăți sau presiuni care încalcă drepturile și obligațiile conjugale. În acest caz partea care se simte atentată se poate separa printr-un decret al Ierarhului locului sau din propria inițiativă, când își dă seama de un pericol care nu-i permite să aștepte, păstrând în schimb permanența legăturii căsătoriei. Canonul prezintă doar două cazuri când separarea poate fi realizată, adică atunci când viața unuia dintre soți și a copiilor este pusă în pericol sau îngreunată foarte tare și atunci când există o altă cauză legitimă. Dreptul particular, ținând cont de particularitățile și circumstanțele locului, poate stabili alte cauze legitime pentru separare. Al

Doilea Conciliu Provincial rezervă 5 canoane acestei probleme și subliniază că problema trebuie rezolvată ținând cont de legile ecleziastice și în forma prescrisă de Biserică, instruirea cauzei făcându-se “ad normam Instructionis anno 1885 quibusdam Theologis Romae exhibitae, et ab iisdem approbatae”⁷⁹.

Propunere: Este de competența Ierarhului locului, după ce a consultat Sinodul Episcopilor Bisericii, să emane un decret de separare pentru acea parte căreia în viața de căsnicie îi sunt violate de către cealaltă parte drepturile și obligațiile matrimoniale; sau când din însăși trăirea căsătoriei, pentru o parte sau pentru copii, viața este dificilă sau periculoasă. Eliminată însă cauza separării, partea separată trebuie să se întoarcă și să restabilească viața familiară.

Can. 867

§ 1. Prin sacramentalii, care sunt semne sacre prin care cu o anumită imitare a sacramentelor, sunt arătate și obținute prin înduplecarea Bisericii, efecte mai ales spirituale, oamenii sunt dispuși pentru a primi efectul principal al sacramentelor și sunt sfințite diferitele împrejurări ale vieții.

§ 2. Cu privire la sacramentalii se vor respecta normele dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Canonul definește sacramentaliile și subliniază eficacitatea lor. Al doilea paragraf lasă spațiu dreptului particular pentru ca acesta să fie cel care să reglementeze administrarea sacramentaliilor, administrație care trebuie să fie făcută după cărțile liturgice a fiecărei Biserici *sui iuris* în parte. Conciliul Provincial I vorbind “de Cultu Divino publico promovendo”, nu amintește nimic de sacramentalii. *Tipicul Bisericesc*

⁷⁹ *Ibidem*, Caput IV, §§ 83-87. În ceea ce privește amintita Instrucțiune, Conciliul nu face însă nici o referință la aceasta.

prezintă în schimb într-un spațiu foarte amplu despre prescrierile liturgice cu privire la sacramentalii.⁸⁰

Propunere: Sacramentaliile să fie administrate după prescrierile cărților liturgice.

Can. 879

Terminată fiind înmormântarea, se va face adnotarea în registrul defuncțiilor, conform normei dreptului particular.

Atât primul cât și al II-lea Conciliu Provincial rezervă spațiu argumentului “De Coemetiris”⁸¹ și asupra rugăciunilor pentru cei adormiți, dar nici unul nu face referire la norma stabilită de canonul nostru.

Propunere: Terminat oficiul înmormântării, preotul să nu întârzie să noteze în registrul pentru defuncți înmormântarea făcută, după normele stabilite de obiceiul local.

Can. 880

§ 1. Instituirea, transferarea sau suprimarea zilelor de sărbătoare sau de penitență comune tuturor Bisericilor orientale, îi revine numai autorității supreme a Bisericii, rămânând neschimbat § 3.

§ 2. Instituirea, transferarea sau suprimarea zilelor de sărbătoare sau de penitență specifice fiecărei Biserici *sui iuris*, îi revine și acelei autorități careia îi revine stabilirea dreptului particular al Bisericilor, însă ținând cont cum se cuvine de celelalte Biserici *sui iuris* și rămânând neschimbat can. 40, § 1.

§ 3. Zilele de sărbătoare de poruncă comune tuturor Bisericilor orientale sunt, în afara zilelor de duminică, zilele Nașterii

⁸⁰ Bojor Victor – Ștefan Roșianu, *Tipic Bisericesc*, Tipografia Seminarului Teologic Gr-Catolic, Blaj, 1931², pp. 188-218.

⁸¹ AJ I, Titulus VI, Caputa X et XI; AJ III, Titulus III, Caput III.

Domnului nostru Isus Cristos, Arătarea Domnului, Înălțarea la cer, Adormirea Sfintei Maici a lui Dumnezeu Maria și zilele Sfinților Apostoli Petru și Pavel, rămânând neschimbat dreptul particular al Bisericii *sui iuris* aprobat de Scaunul Apostolic, prin care unele zile de sărbătoare de poruncă sunt suprimate sau transferate pe duminică.

Suprema Autoritate a Bisericii, ca și garantă a unității disciplinare este cea căreia îi revine sarcina de a stabili, a schimba sau a suspenda zilele de sărbătoare sau de pocăință comune tuturor Bisericilor Orientale ținând cont de vechea disciplină ale propriilor Biserici. Același drept le revine și autorităților competente ale Bisericilor *sui iuris*, rămânând obligația Ierarhilor să păstreze nealterată propria tradiție. Al treilea paragraf enumără zilele de sărbătoare comune tuturor Bisericilor Orientale și trimite la dreptul particular în ceea ce privește suspendarea acestor zile sau transferarea lor în zilele de duminică. Respectivul drept particular – subliniază canonul – trebuie să fie aprobat de Scaunul Apostolic.

Primul Conciliu Provincial, vorbind de zilele de sărbătoare, nu le enumeră, dar încearcă introducerea unor zile de sărbătoare care nu sunt prescrise de Biserică⁸².

Propunere: § 1. Sinodul Episcopilor, după ce a consultat pietatea și convingerea populară asupra introducerii altor zile de sărbătoare diferite de cele deja observate, cu atenția necesară acordată propriului patrimoniu, în vederea binelui sufletelor și după ce a consultat Sfântul Scaun și Ierarhii altor Biserici care au jurisdicție în același teritoriu, poate să introducă și alte zile de sărbătoare. Același lucru se aplică și în cazul mutării sau suspendării sărbătorilor.

⁸² *Ibidem*, Caput II.

§ 2. Zilele de sărbătoare de poruncă, în afară de duminică, sunt: Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie), Înălțarea Sfintei Cruci (14 septembrie), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie), Nașterea cea după trup a Domnului Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Isus Cristos (25 decembrie), Tăierea împrejur a Domnului nostru Isus Cristos (1 ianuarie), Botezul Domnului (6 ianuarie), Întâmpinarea Domnului (2 februarie), Buna Vestire (25 martie), Învierea Domnului-Paștile (dată mobilă), Înălțarea Domnului (dată mobilă), Rusaliile-Coborârea Sfântului Spirit (dată mobilă) Schimbarea la față a Domnului și Dumnezeuului nostru Isus Cristos (6 august), Adormirea Maicii Domnului (15 august). În afară de aceste sărbători numite „împărătești”, se sărbătoresc și sfinții: Sfântul M. Dumitru (26 octombrie), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril și celelalte puteri cerești (8 noiembrie), Sfântul Nicolae arhiepiscop în Mira Licie (6 decembrie), Sfântul Ioan Botezătorul (7 ianuarie), Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan (30 ianuarie), Sfinții Constantin și Elena (21 mai), Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie), Sfinții Petru și Pavel (29 iunie), Sfântul Profet Ilie Tesviteanul (20 iulie), Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august).

Deși este marcată cu culoarea tipiconală roșu în calendarul actual, Duminica Intrării Domnului în Ierusalim – Floriile, nu se găsește în lista sărbătorilor prezentate de *Tipicul Bisericesc* de la Blaj; dar aceeași carte are în schimb prescrieri tipiconale în ceea ce privește celebrarea acestei duminicii.⁸³

Can. 882

În zilele de penitență, credincioșii creștini au obligația de a respecta postul sau ajunul în modul stabilit de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

⁸³ Bojor Victor – Ștefan Roșianu, *Tipic Bisericesc*, op. cit., pp. 16-18, 290-291.

Canonul face o amplă trimitere la disciplina diverselor Biserici *sui iuris* în ceea ce privește obligațiile observării perioadelor de post și abstenență. Canonul are ca punct de referință disciplina reglementată de Conciliul Vatican al II-lea, care stabilește ca tradițiile vechi să fie păstrate, iar unde ele s-au pierdut să fie reluate (OE 6). Postul și abstenența nu sunt văzute de canon doar ca timp de pregătire imediată pentru celebrarea sacrificiului divin (can 713), ci ca un spațiu mult mai amplu, care este desigur acela al pregătirii spirituale în timpurile stabilite de Biserică pentru marile sărbători. Este bine știut că, pentru tradiția orientală, postul și abstenența au o semnificație mult mai profundă decât cel atribuit tradiției occidentale, care încetul cu încetul a înlocuit postul cu operele de binefacere, cu ajutorarea celor săraci etc.

Primul Conciliu Provincial rezervă un întreg capitol acestei teme și demonstrează chiar și o atenție deosebită acesteia, prezentând la subsolul paginii un număr impresionant de trimiteri la Sfânta Scriptură sau la vechile canoane.⁸⁴ Conciliul distinge și definește termenii “ieiuniun atque abstinentiam”, stabilește perioadele când trebuiesc observate și îi îndeamnă pe preoți ca, prin exemplul și prin propovăduirea lor să învețe pe popor semnificația și nevoia spirituală a abstenenței și a postului. Al II-lea și al III-lea Conciliu Provincial nu vorbesc despre acest argument.

Propunere: În ceea ce privește perioada de abstenență și post, să se observe normele deja stabilite.

Ar părea o regulă generică, dar care are scopul de a aduce clerul la o mai bună cunoștere a regulilor amintite, reguli care volens-nolens fac parte din patrimoniul nostru. Aceste norme sunt așa de clare încât ni se pare inutil să le repetăm. Amintim doar faptul că Sinodul Episcopilor Bisericii noastre a publicat un decret referitor la tema postului și ajunului în luna mai 2009.⁸⁵

⁸⁴ AJ I, Titulus IV, Caput VIII.

⁸⁵ <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>.

Can. 883.

§ 1. Credincioșii creștini care se găsesc în afara teritoriului propriei Biserici *sui iuris*, se pot conforma pe deplin, referitor la zilele de sărbătoare și de penitență, normelor care sunt în vigoare în locul în care trăiesc.

§ 2. În familiile în care soții sunt înscriși în Biserici *sui iuris* diferite, pentru zilele de sărbătoare și de penitență este permisă respectarea prescrierilor uneia sau celeilalte Biserici *sui iuris*.

Canonul se afla într-o strânsă sintonie cu canonul 1491. Formularea canonului, după părerea noastră, e prea amplă, întrucât „credincioșii creștini... se pot adapta”, fapt ce presupune că acest canon poate lăsa spațiu abuzurilor, în special din partea credincioșilor care deși fiind înscriși într-o Biserică Orientală, preferă deseori să se adapteze normelor teritoriului în detrimentul normelor locului unde trăiesc (teritoriul propriu). Pe de altă parte canonul este perfect în acord cu declarațiile Decretului despre Bisericile Orientale *Orientalium Ecclesiarum* al Conciliului Vatican al II-lea (în special OE 2 și 4).

Propunere: Credincioșii creștini care se găsesc în afara granițelor teritoriului propriei Biserici *sui iuris*, în ceea ce privește zilele de sărbătoare și de post se pot adapta pe deplin normelor care sunt în vigoare în acel teritoriu, dar nu în detrimentul normelor propriului teritoriu.

Această normă ar pune accentul nu atât pe posibilitatea credinciosului creștin de a se conforma normelor propriului teritoriu în ceea ce privește zilele de sărbătoare și de post când se găsește în afara teritoriului propriei Biserici *sui iuris*, ci asupra posibilității de a se adapta normelor locului, subînțelegând prin aceasta deplina observanță a propriului rit, chiar și când se găsește în afara propriului teritoriu. Paragraful al doilea, vorbind despre liceitate, reglementează situațiile în care membrii unei familii sunt înscriși la diferite Biserici *sui iuris*,

paragraf foarte clar pentru care nu este necesar să se propună un canon diferit pentru dreptul particular.

Can. 886.

Rămâne stabilită practica de a propune în biserici sacrele icoane sau imagini venerației credincioșilor creștini, în modul și în ordinea de stabilit prin dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Se pare că acest canon nu este destul de cunoscut sau prețuit în Biserica română deși este un canon care nu are nevoie de explicații. Acest dezinteres nu privește doar sfintele icoane, ci în ultimul timp – chiar și dureros – s-au văzut până și cazuri de construcții de biserici care ignoră într-o manieră flagrantă atât prezentul canon cât și propria tradiție a construcțiilor de biserici, atrăgând asupra Bisericii greco-catolice acuze reale și justificate. Deși există norme clare și bine detaliate în materie arhitectonică sau de aranjare interioară, acestea nu sunt observate, din motive precum ignoranța sau absența unui for de control în materie. Aceste norme stabilite în al Treilea Conciliu Provincial⁸⁶ ocupă 18 pagini din un total de 141, ceea ce înseamnă destul de mult.

Reminiscențele liturgice din perioada de persecuție, când credincioșii noștri frecventau și Biserica latină, se simt și azi în bisericile noastre prin introducerea unor devoțiuni particulare ritului latin, statui și icoane care nu oglindesc propria tradiție bizantină. Dreptul particular propune așadar norme de urmat în acest domeniu, dar existența lor rămâne doar teoretică, văzând că există și un anumit dezinteres în recuperarea propriei tradiții liturgice. În concluzie nu putem face altă propunere decât cea a normei dreptului comun care este clară, concisă și cuprinzătoare.

⁸⁶ AJ III, Titulus III, Caput II.

Concluzie

Prezentul studiu reprezintă doar o modestă tentativă de a propune câteva linii referitoare la dreptul particular care trebuie stabilit pentru Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. În afara documentelor și a textelor considerate „comune”, am luat în considerare, ca și izvoare proprii, cele trei Concilii Provinciale ale Bisericii Române Greco-Catolice. Nu am făcut nici o referire precisă la al Patrulea Conciliu Provincial (Blaj 1997), întrucât documentele nu au fost publicate încă. Am crezut oportun să prezentăm la sfârșitul acestui studiu un appendice care să conțină cuprinsul documentelor care au format principala sursă de drept particular al Bisericii noastre și aceasta pentru a oferi o imagine asupra conținutului acestor documente. Unde nu am făcut nici o referire la Conciliile Provinciale Române, înseamnă că argumentul nu a fost tratat în acestea. Metoda folosită în acest studiu este analitică: după ce s-a folosit textul integral al canonului, urmează o scurtă comentare a acestuia, după care am dat o Propunere, încercând să o justificăm. Am ținut cont și de particularitățile propriei Biserici *sui iuris*, cu propria tradiție și disciplină considerând – desigur subiectiv – și „progresul organic”.

Sperăm că prezentul studiu, fiind supus atenței critici a specialiștilor și nu numai, va putea în viitor să constituie un material care să poată oferi ajutor aceluia ce vor avea ca și sarcină formarea dreptului particular al Bisericii greco-catolice române.

Apendice

Cuprinsul primelor trei Concilii Provinciale

Acta et Decreta Concilii Provinciae ecclesiasticae

Alba–Juliensis et Fogarasiensis anno domini 1872

Epistola indictionis Concilii Provinciae Ecclesiasticae gr-cath.	
Alba-Juliensis et Fogarasiensis	III
Series eorum, quae tuum in Congregationibus generalibus tum in Sessionibus publicis Synodi Provinciae ecclesiasticae gr.cath Fogarasiensis et Alba-Juliensis in diem 5-tam Maii 1872 Blasium indictae ac subsequentibus diebus celebratae acta sunt.....	IX
Officiales Synodi	XXI
Oratione inauguralis Synodi Provincialis	XXV
Decretum de inchoanda Synodo provinciali	XXXIX
Decretum de professione fidei	XLI
Decretum de modo vivendi tempore Synodi	XLIII
Decretum non descendendi	XLV
Decretum non prejudicandi	XLV
Decretum conclusionis	XLVI
Oratio habita ab Excellmo Ilmo et Rmo D. ArchiEpiscopo ogarasiensis et Alba-Juliensis in fine Synodi	XLIX
Epistola, qua Excellmus Illmus et Rmus ArchiEpiscopus Alba-juliensis et Fogarasiensis Acta et Decreta Synodi Sanctae Sedi subiicit, Pio IX Pontifice Maximo	LV
Responsum Sanctissimi Domini Nostri Pii Papae IX ad epistolam homagiam Excellmi ac Rssmi ArchiEpiscopi et Metropolitae Alba-Juliensis et Fogarasiensis, qua Acta et Decreta Synodi Sanctae Sedi subjecerat	LIX
TITULUS PRIMUS.	
De fide.	
Caput I.	
De fide catholica et sacra Unione	2

Caput II.	
De immaculata Sanctissimae Virgini Mariae Conceptione.....	10
Caput III.	
De Professione Fidei	12
Caput IV.	
De Religionis indifferentismo	14
TITULUS II.	
De Ecclesia.	
Caput I.	
De potestate hierarhica in Ecclesia	16
Caput II.	
De Romano Pontefice	20
Caput III.	
De Metropolitibus	28
Caput IV.	
De Episcopis	34
Caput V.	
De Presbyteriis sive Ecclesiarum Cathedralium Capitulis	38
Caput VI.	
De Vicariis generalibus Episcoporum et de Vicariis Capit	42
Caput VII.	
De Vicariis Foraneis.....	42
Caput VIII.	
De Protopopis: Protopresbyteris et de Administratoribus Officii Protopopalis .	44
Caput IX.	
De Parochis, Parochiarum Administratoribus et de Cooperatoribus sive Capellanis	50
TITULUS III.	
De Synodis.	
Caput I.	
De Synodis in genere.....	56
Caput II.	
De Synodis Oecumenicis	58
Caput III.	
De Synodis Provincialibus.....	58

Caput IV.	
De Synodis Diocesanis	62
TITULUS IV.	
De Beneficiis ecclesiasticis.	
Caput I.	
De Beneficiis ecclesiasticis in genere	64
Caput II.	
De Beneficiis parochialibus	66
Caput III.	
De statu Parochiarum ordinando atque de earumdem Dotatione	68
Caput IV.	
De Beneficiorum parochialium collatione	68
TITULUS V.	
De SS. Sacramentis.	
Caput I.	
De Sacramentis in genere.....	70
Caput II.	
De Sacramentis in specie. De Sacramento Baptismi	72
Caput III.	
De Sacro Chrismate sive de Sacramento Confirmationis.....	76
Caput IV.	
De Sacramento Eucaristiae	76
Caput V.	
De Sacramento Poenitentia.....	80
Caput VI.	
De Sacramentis Extremae Unctionis	86
Caput VII.	
De Sacramento Ordinis	88
Caput VIII.	
De Sacramento Matrimonii	92
Caput IX.	
De Matrimoniis mixtis	100

TITULUS VI.

De Cultu Divino.

Caput I.

De necessitate Cultus Divini 102

Caput II.

De Culto divino promovendo et de Sanctificatione dierum festorum..... 104

Caput III.

De Culto divino domestico sive pietate domestica promovenda 110

Caput IV.

De Cantu ecclesiastico promovendo 112

Caput V.

De Ritus ac Typici ecclesiastici scientia promovenda..... 114

Caput VI.

De ecclesiasticis ac precationum Libris revidendis et edendis..... 116

Caput VII.

De Epfemeridibus ecclesiasticis edendis 118

Caput VIII.

De Jujenis 120

Caput IX.

De abusibus Blasfemiarum, Imprecationum ac Superstitionum extirpandis .. 124

Caput X.

De piis Ecclesiae suffragiis pro Defunctis..... 128

Caput XI.

De Sepultura ecclesiastica et de Coemeterio..... 128

TITULUS VII.

De vita Clericorum.

Caput I.

De clericorum obligatione in sacris scientiis progrediendi
ac semet perficiendi 132

Caput II.

De clericum obligatione moribus ac vita exemplari proficiendi 134

Caput III.

De Presbyteris coelibibus..... 138

Caput IV.

De presbyteris conjugatis..... 140

Caput V.	
De secundis nuptiis Clericorum in Sacris ordinibus constitutorum	142
Caput VI.	
De privata clericorum recreatione.....	142
Caput VII.	
De clericorum habitu.....	144
TITULUS VIII.	
De ordine monastico S. Basilii Magni.	
Caput I.	
De Ordine S. Basilii Magni restaurando	146
Caput II.	
De monasteriis hujusque Ordinis in provincia ecclesiastica graeco-catholica Alba-Julienensis constituendis atque coordinandis.....	150
Caput III.	
De Monachis Basilitis ad cathedras in Gymnasiis graeco-catholicis diocesani applicandis	154
Caput IV.	
De illorum pro adjunctis ad alia quoque educationis instituta applicatione	56
TITULUS IX.	
De juventutis istituzione.	
Caput I.	
De cleri junioris educatione ac istitutione	156
Caput II.	
De scholis gymnasialib. graeco-catholicis	160
Caput III.	
De istitutis paedagogicis (praeparandorum) diocesanis.....	164
Caput IV.	
De diocesanis scholis normalibus principalibus	166
Caput V.	
De scholis elementaribus	168
Caput VI.	
De scholis dominicalibus repetitionalibus, et de de catechesi.....	172

TITULUS X.

De iudicis ecclesiasticis.

Caput I.

De consistoriis diocesanis 174

Caput II.

De Foris matrimonialibus 178

Caput III.

De Istantiarum foris 180

Decretum subscriptionis Actorum synodalium 182

Decretum, quo Concilium Primum Provinciae

Alba-Julienis et Fogarasiensis recognoscitur 188

APPENDIX

Ad

Acta et Decreta Concilii Provinciae ecclesiasticae Alba-Julienis
et Fogarasiensis anno Domini 1872 celebrati

I.

Litterae S. Congregationis indicis super censura librorum 190

Mandatum S.M. Leonis XII additum Decreto S. Congregationis Indicis
die Sabbati 26 Martii 1825 194

Monitum Sac. Congreg. Editum Feria III. die 4 Martii MDCCCXXVIII 194

Monitum Sac. Congreg. Feria V die VII Ianuarii MDCCCXXXVI 196

II.

Istructio Sac. Congreg. De Propaganda Fide ad Ven.

ac praesentist Archiepiscopum Fogarasiensem et Alba-Juliae,

et ad V. V. Episcopos Provinciae Transylvan. Transmissa.

De indissolubilitate Matrimonii in casu adulterii et perfidae desertionis 198

III.

Istructio Sac. Congreg. de Propaganda Fide ad Archiepiscopum

Fogarasiensem et Episcopos ejus suffraganeos graeci-ritus uniti

mense Junio 1858 emanata. De matrimoniis mixtis 224

IV.

Instructio.

De communicatione in divinis catholicorum cum haereticis et Schismaticis edita pro Missionariis orientis, anno 1729.....	266
Super dubiis propositis a quodam Missionario Civitatis Tenos in Pelopponeso, et a Sacra Congregatione de Propaganda Fide ad S. Officium trasmissis per eius R. P. D. Secretarium die 24. Martii 1753: Sanctissimus auditis Votis Eminentissimorum decrevit.....	274

V.

Instructio S. Congregationis de Propaganda Fide ad R. P. D. Episcopum Rosensem super sepultura Catholicorum in coemeteris protestantium.....	280
--	-----

VI.

Instructio transmissa a Sacra Congregatione de Propaganda Fide ad ArchiEpiscopum Provinciae Ecclesiasticae Fogarasiensis et Alba-Julienensis, et die 28 Junii 1858 emanata.....	282
---	-----

VII.

SCHEMA.

Sumariae instructionis in causis Matrimonialibus inchoandis, tractandis, ac definiendis.....	295
---	-----

**Acta et Decreta Concilii Provinciae ecclesiasticae graeco-catholicae
Alba-Julienensis et Fogarasiensis celebrati anno domini 1882.**

Epistola indictionis Concilii Provinciae Ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Julienensis et Fogarasiensis	5
Seriem eorum, quae tum in Congregationibus generalibus, tum in Sessionibus publicis Synodi Provinciae Ecclesiasticae gr.-cat. Fogarasiensis et Alba-Julienensis in diem 30-am Maii 1882 Blasium indicatae ac subsequentibus diebus celebratae acta sunt	11
Programa seu methodus celebrandi Synodum II-am provincialem Provinciae gr.-cat. Alba-Julienensis et Fogarasiensis convocatam Blasium 30/18 Maii 1882	17
Officiales Concilii.....	27
Sermo inauguralis Concilii provincialis ab Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Joane Vancea de Buteas'a Archiepiscopo et Metropolita Alba-Julienensis et Fogarasiensis habitus die 30/18 Maii 1882.....	29
Decretum de inchoanda Synodo provinciali	43
Decretum de professione fidei.....	45
Decretum de mode vivendi tempore Synodi provincialis.....	47
Decretum de non discendendo	49
Decretum de non preiudicando.....	49
Comissiones Synodales.....	51
Decretum conclusionis.....	53
Oratio habita ab Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Archiepiscopo Fogarasiensis et Alba-Julienensi in fine Concilii provincialis II.....	55
Epistola, qua Excellentissimus et Reverendissimus Archiepiscopus Alba-Julienensis et Fogarasiensis Acta et Decreta Synodi provincialis II-ae Sacrae Congregationi de propaganda ide subiicit	63
TITULUS I.	
De professione fidei.....	67
Titulus II.	
Constitutiones Capituli Metropolitanani.....	81

Sectio I.	
Capitulum qua corporatio	
Caput I.	
Consistentia Capituli metropolitani.....	83
Caput II.	
Agenda Capituli qua Corporationis.....	85
Caput III.	
Repraesentatio Capituli qua Corporationis	87
Caput IV.	
Jura Capituli metropolitani Sede Archiepiscopali vacante.....	89
Sectio II.	
Capitulum qua Functionarius ecclesiasticus.	
Caput I.	
Agenda Capitularum qua functionarorum ecclesiasticorum.....	89
Caput II.	
Curator Ecclesiae metropolitanae.....	91
Sectio III	
Capitulum qua Consiliarius Metropolitae	
Caput I.	
Capitulares qua assessores consistoriales, et consiliarii penes alia Tribunalia archidioceses	93
Caput II.	
Capitulares qua Referentes Consistorii et Tribunalium	95
Sectio IV.	
Capitulum qua administrator Fundorum archidiocesanum.	
Caput I.	
Capitulares qua administratores et gestores fundorum et foundationum archidiocesanarum.....	95
Caput I.	
Capitulares qua administratores et gestores fundorum et foundationum archidiocesanum	95
Caput II.	
Capitulares ut Censores et revisores rationum publicarum.....	99

Titulus III.

Executio restorationis Ordinis religiosi Basilitarum
in hac Provincia ecclesiastica.

Caput I.

De religiosis viris Basilitis..... 101

Caput II.

De Monialibus..... 101

Titulus IV.

Instructio pro iudiciis ecclesiasticis Provinciae Metropolitanae
graeco-catholicae Alba-Juliensis et Fogarasiensis quoad causas matrimoniales.

Sectio I.

Caput I.

De Matrimonio..... 103

Caput II.

De impedimentis matrimonium dirimentibus 103

Caput III.

Impedimanta matrimonium impediencia 111

Caput IV.

De dispensatione..... 117

Sectio II.

Caput I.

De iudicibus in causis matrimonialibus 119

Caput II.

De Matrimonii accusatione..... 123

Caput III.

De appellatione 129

Caput IV.

De sententia 131

Caput V.

Ordo instantiarum qua sunt fora judicialia..... 133

Caput VI.

Separatio a thoro et mensa 139

Titulus V.

Normae pro Judiciis ecclesiasticis Provinciae Ecclesiasticae gr.-catholicae
Alba-Julienensis et Fogarasiensis quod proceduram
in causis ecclesiasticis civilibus et criminalibus observandae.

Caput I.

De causis et Judiciis ecclesiasticis in genere..... 139

Caput II.

De procedura ecclesiastica judiciaria civili 143

Caput III.

De appellationibus..... 167

Caput IV.

De procedura ecclesiastica criminali..... 171

Titulus VI.

Statuta administrationem bonorum ecclesiasticorum
et scholasticorum spectantia.

Caput I.

De bonis ecclesiasticis et scholasticis 181

Caput II.

Administratio bonorum ecclesiasticorum et scholasticorum 183

Caput III.

Conservatio bonorum ecclesiasticorum et scholasticorum..... 183

Decretum de subscribendis Synodi decretis 185

Decretum, quo Concilium Secundum Provinciae

Alba-Julienensis et Fogarasiensis recognoscitur..... 191

APPENDIX

Ad Acta et Decreta Concilii Provinciae Ecclesiasticae graeco-catholicae
Alba-Julienensis et Fogarasiensis anno domini 1882 celebrati.

Supremae Sacrae Congregationis S. O. Instructio

probandum obitum alicuius conjugis edita anno 1868 193

Instructio ab Patriarchas, ArchiEpiscopos, Episcopos rituum orientalium
in causis matrimonialibus adhibenda probata

in Congregatione generali Emorum ac Rmorum PP.

In rebus fidei inquisitorum generalium feria IV die 20 Junii 1883..... 197

**Acta et Decreta Concilii Provinciale ecclesiasticae graeco-catholicae
Alba-Juliensis et Fogarasiensis celebrati anno Domini 1900**

I.	
Epistola indictionis Synodi Provinciae Ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Juliensis et Fogarasiensis.....	5
II.	
Series eorum, quae tum in congregationibus generalibus, tum Sessionibus publicis Synodi Provinciae ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Juliensis et Fogarasiensis Blasium indictae die 5/18 Septembris 1900 ac sequentibus diebus pertractatae sunt.....	11
A.	
Programa seu methodus celebrandi Synodum III Provinciale provinciae graeco-catholicae Alba-Juliensis et Fogarasiensis convocatam Blasium pro 5/18 Septembris 1900	17
B.	
Officiale venerabilis Synodi provincialis de Alba-Julia et Fagaras pro die 5/18 Septembris 1900 convocatae.....	29
C.	
Commissiones Venerabilis Synodi Provincialis Alba-Juliensis et Fogarasiensis in diem 5/18 Septembris anni 1900 convocatae	31
D.	
Sermo ab Illmo ac Revmo Dno Victore Mihàlyi de Apsia archiEpiscopo et metropolitano Alba-Juliensis et Fogarasiensis dum Synodum Provinciale inauguraret habitus, die 19/6 Septembris 1900.....	33
E.	
Decretum de inchoanda synodo provinciali.....	41
F.	
Decretum de professione fidei.....	43
G.	
Decretum de modo vivendi tempore Synodi provincialis.....	53
H.	
Decreto de non preiudicando.....	57
I.	
Decretum de non discendendo.....	59

TITULUS I.

Unio cum Sancta Sede Apostolica Romana61

Caput I.

Decretum commemorationis Sanctae Unione61

Caput II.

Decretum de inarticulandis Litteris Pontificiis.....63

Caput III.

Responsum Synodi Provincialis ad Litteras Pontificas datum.....67

TITULUS II.

De iuribus et integritate provinciae ecclesiasticae metropolitanae
graeco-catholicae romanae Alba-Julienensis et Fogarasienensis.....71

TITULUS III.

De culto divino.....83

Caput I.

De sancta Liturgia.....83

Caput II.

De aedibus sacris107

Caput III.

De coemeteriis.....125

Caput IV.

De nova editione Sacrae Scripturae.....129

K.

Decretum conclusionis.....131

L.

Decretum subscriptionis actorum Synodali.....133

M.

Subscriptio Actorum Synodali.....133

N.

Sermo habitus ab Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Victore Mihalyi de Apsia archiepiscopo et metropolitano
Alba-Julienensis et Fogarasienensis in exitu Synodi Provincialis
die 26/13 Septembris terminatae.....135

O.

Decretum Sacrae Congregationis de Propaganda Fide
pro Negotiis Ritus Orientalis141

Administratio Sacra Potestas Ecclesiae

Congregația pentru Doctrina Credinței

„În exercitarea puterii sale supreme,
depline și nemijlocite asupra întregii Biserici,
Pontiful Roman se slujește de Dicasterele Curiei Romane;
așadar, acestea își îndeplinesc îndatorirea
în numele și sub autoritatea lui,
pentru binele Bisericilor și în slujba Păstorilor”.

Christus Dominus, 9

Premisă

Cu siguranță, data de 19 aprilie 2005 va rămâne în istoria Bisericii ca data alegerii la pontificat a celui de-al 265 papă. S-a scris mult despre eveniment și încă se va continua să se scrie: dacă nu asupra evenimentului în sine – deși subiectul este departe a fi epuizat – cel puțin asupra protagonistului uman al acestui eveniment unic din istoria Bisericii.

După o serie de scrutine, relativ calme, cardinalii electori, sub inspirația Spiritului Sfânt au ales ca succesor al lui Petru, ca Vicar al lui Cristos, Pontif Roman și Cap al Bisericii Catolice¹, pe Josef Card. Ratzinger. La

¹ Pentru clarificări asupra competențelor diferitelor autorități ecleziastice pe durata vacanței Scaunului Apostolic, vezi studiul personal „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – Vacanța Scaunului Apostolic în Constituția Apostolică «Universi Dominici Gregis»”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, Oradea, an XLIX, nr. 2, 2004, pp. 31-48.

acea dată Cardinalul Ratzinger, care, până la vacanța Scaunului Apostolic, exercita funcția de Prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței², devine astfel cel de-al 265-lea Papă al Bisericii, sub numele de Benedict XVI³. Nu vom încerca în cele ce urmează o trecere în revistă a biografiei sale – suntem convinși că alții, în măsură mult mai autoritară decât noi, au făcut-o –, ci ne vom opri asupra unui moment care a marcat profund activitatea și rezultatele în câmp teologic al actualului Papă și anume investirea sa în 25 noiembrie 1981, de către predecesorul său Papa Ioan Paul II, ca Prefect⁴ al unuia dintre cele mai importante Dicasterie ale Curiei Romane: Congregația pentru Doctrina Credinței. Nu putem să nu amintim, însă, o altă numire, la fel de importantă, care evidențiază copios competențele teologice și nu numai, ale Prefectului

² *Annuario Pontificio per l'anno 1993*, Città del Vaticano, LEV, 1993, p. 1157, prezintă, ca de altfel și precedentele și ulterioare volume ale Anuarului, ca Prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței pe Cardinalul Ratzinger Josef.

³ Numele este luat de la Sf. Benedict, și urmează lui Benedict XV, Giacomo Della Chiesa, 1914-1922.

⁴ Funcția de Prefect a unei Congregații din cadrul Bisericii Catolice corespunde, în orânduirea civilă, funcției de Ministru al unui Minister. Succint și fără a intra în amănunte amintim că același Papă Ioan Paul II, l-a reconfirmat de mai multe ori ca Prefect al acestei Congregații. Ca atare, devine *ipso iure* Președinte al Comisiei Pontificale Biblice și Președinte al Comisiei Teologice Internaționale. În Curia Romană, ca și Prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței, mai este membru al următoarelor Congregații, Consilii și Comisii Pontificale sau Tribunale: Membru al Secretariatului General al Sinodului Episcopilor; Membru al Secretariatului de Stat; Membru al Congregației pentru Bisericile Orientale; Membru al Congregației pentru Cultul Divin și Sacramente; Membru al Congregației Episcopilor; Membru al Comisiei Pontificale pentru America Latină; Membru al Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor; Membru al Congregației pentru Educație Catolică; Membru al Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor; Președinte al amintitelor Comisii Pontificale Biblice și al Comisiei Teologice Internaționale; Protector al Academiei Mariane Internaționale; cf. *Annuario Pontificio per l'anno 1993*, pp. 1072, 1155, 1157, 1160, 1167, 1177, 1180, 1182, 1203, 1220, 1266, 1267, 1685. Chiar și o sumară analiză a Constituției Pastorale *Pastor Bonus*, despre care vom mai prezenta informații, relevă faptul că actualul Papă, cel puțin la mijlocul mandatului său de Prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței, era concomitent cooptat ca specialist în majoritatea organismelor Curiei Romane.

Congregației pentru Doctrina Crediinței: la 30 noiembrie 2002, Sfântul Părinte a aprobat alegerea lui ca Decan al Colegiului Cardinalilor⁵.

În studiul de față ne propunem așadar o prezentare a atribuțiilor acestui Dicasteriu în spațiul amplu al competențelor ierarhice din cadrul Bisericii Catolice, având desigur ca și punct de referință personalitatea Papei Benedict XVII, care pe durata a 24 de ani a exercitat cu responsabilitate și onoare o funcție atât de importantă.

1. *Potestas et munus* în exercitarea puterii sacre

După modelul Întemeietorului său, Biserica, prin mandat divin, se bucură și ea de cele trei calități atât de mult puse în evidență de ecleziologia timpurilor noastre:⁶ Biserica este învățătoare (*munus docendi*), sfințitoare (*munus santificandi*) și conducătoare (*munus regendi*).

Conciliul Vatican II, prezentând în documentele sale și un document referitor la Biserica, marchează aceste trei *munera*: Biserica este așadar învățătoare, sfințitoare și conducătoare în sensul ei cel mai profund și mai intim, continuând fără încetare să propună acea doctrină creștină care este conformă cu învățătura autentică a Întemeietorului ei. Fără teama de a greși se poate afirma că această misiune, fiind încredințată de Cristos apostolilor, a fost mai apoi transmisă miniștrilor acesteia și, prin ei, Bisericii; „întreaga *sacra potestas* este conferită de Sacramentul Preoției, însă exercitarea acesteia este reglementată de permanența ministrului sacru ce se găsește în comuniune ierarhică cu Biserica”⁷. Con-

⁵ În calitate de Decan al Colegiului Cardinalilor, odată cu vacantarea Scaunului Apostolic, se bucură de prerogative și atribuții speciale, într-o realitate în care majoritatea funcțiilor ecleziastice exercitate la nivel superior sunt abrogate. Vezi W. A. Bleiziffer, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – Vacanța Scaunului Apostolic ...*, în *op. cit.*, pp. 37-41, 46.

⁶ A se vedea exemplul Constituției dogmatice despre Biserica *Lumen Gentium* a Conciliului Vatican II. În special LG 25-27.

⁷ *Potestà sacra* în AAVV, *Dizionario Teologico Enciclopedico*, Edizioni Piemme, Casale Monferrato, 1994², pp. 808-809.

tinuitatea apostolică dă astfel posibilitatea transmiterii acestei misiuni învățătoare: „...mergând învățați toate neamurile...” (Mt. 28, 18) „...predicați Evanghelia la toată făptura” (Mc. 16, 15), „și voi veți primi o putere când Se va pogori Spiritul Sfânt peste voi și-mi veți fi martori în Ierusalim, în toată Iudea, în Samaria și până la marginile pământului” (Fap. 1, 8).

Biserica a fost dintotdeauna, chiar din momentul fondării ei, legată intim de Cristos – fondatorul și capul ei – și, prin misiunea ei, continuă opera lui Cristos de mântuire a neamului omenesc. Reprezentând într-un anume fel întruparea însăși a lui Cristos, Biserica participă la tripla funcție a Capului ei nevăzut: funcțiile Bisericii nu se diferențiază de cele ale lui Cristos, ci reprezintă chiar directă participare la exercitarea acestora.

Bazându-se pe inspirația biblică – unde Cristos se definește pe sine ca fiind Calea, Adevărul și Viața⁸ – Biserica își atribuie, prin mandat divin, trei puteri (*potestates*) sau funcții, care sunt strict legate de funcțiile de conducere (cale), învățare sau Magister (adevăr) și sfințire (viața). Numite tradițional *puteri de guvern, Magister și sfințire*, această distincție clasică se regăsește și în actualul *Cod*⁹, care, fără a evita

⁸ Doamne, i-a zis Toma, „nu știm unde Te duci; cum putem să știm calea într-ocolo?” Isus i-a zis: „Eu sunt calea, adevărul și viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine. Dacă m-ați fi cunoscut pe Mine, ați fi cunoscut și pe Tatăl Meu. Și de acum încolo îl veți cunoaște; și L-ați și văzut.” (Ioan 14.6 ss.)

⁹ Aparținând unei Biserici Arhiepiscopale Majore *sui iuris*, respectiv Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, vom face referință, atunci când vom vorbi despre Cod, la *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO); Acta Apostolicae Sedis* 82 [1990], 1061-1353; *Enchiridion Vaticanum* Volumen 12/695-887; Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995. Codul Canoanelor Bisericilor Orientale, traducere *pro manuscripto* realizată de I. Muntean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001. Vezi mai ales canoanele 289, §§1, 2, 323, 743; pentru facilitarea lecturii prezentăm și corespondentul din *Codex Iuris Canonici (CIC)* al acestor canoane: 528, 529, 519, 1008.

termenul *potestas*, folosește de preferință termenul *munus*¹⁰: *munera docendi, sanctificandi și regendi*.

Terminologia este folosită și de Conciliul Vatican II¹¹ care

„prin termenul *munus* a dorit să pună în evidență caracterul propriu de slujire al puterii ecleziastice conferite de Cristos Apostolilor și succesorilor acestora (Lc. 22, 24-27). De fapt, *puterea* în Biserică nu este o demnitate sau o onoare, ci este în mod esențial *slujire* a lui Dumnezeu și a aproapelui”¹².

Constituția dogmatică asupra Bisericii *Lumen Gentium* afirmă, atunci când se referă la acest aspect al slujirii – slujire strict legată de prerogativele preoției depline deținute de Episcopi – că:

„prin consacrarea Episcopală este conferită plenitudinea Sacramentului Preoției, pe care uzanța liturgică a Bisericii și glasul Sfinților Părinți o numesc Preoția supremă, culmea slujirii sacre. Consacrarea Episcopală, odată cu misiunea de *a sfinți*, le conferă și pe acelea de *a învăța* și *a conduce*, misiuni care însă, prin natura lor, nu pot fi exercitate decât în comuniune ierarhică cu Capul și membrii Colegiului”¹³.

1. a. Unitate și diversitate în exercitarea puterii sacre

Bucurându-se de o configurație proprie și de un conținut specific, fiecare dintre cele trei *munera* sau *potestas* despre care am amintit, sunt afirmate și exercitate în manieră diferită în dreptul canonic și în teologie. În ciuda acestei disjuncții relative, ele totuși se găsesc într-o intimă

¹⁰ Traducerea termenului nu-și găsește un corespondent univoc în limba română; de aceea, putem folosi o serie de expresii care să definească cât mai complet termenul: *funcție, oficiu, sarcină, serviciu, angajare*.

¹¹ *Documenti Concilio Vaticano II (1962-1965), Enchiridion Vaticanum* Volumen 1, EV 1/1962-9965, nn. 1-1644; în românește *Conciliul Ecumenic Vatican II*, traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Nyíregyháza, 1990.

¹² Cf. Luigi Chiapetta, *Il manuale del Parroco, commento giuridico-pastorale*, Edizioni Dehoniane Roma, 1997, p. 712.

¹³ LG 21, 2.

legătură fiind legate între ele până la punctul de a constitui o unică *potestas*, un unic *munus*, o unică slujire, identică cu acea slujire a lui Cristos, din care de altfel și rezultă. Conform învățaturii Conciliului Vatican II, unitatea dintre aceste slujiri, se configurează ca o unică slujire, astfel că sub aspect unitar, puterea sacră a Bisericii, indiferent de sfera în care se manifestă, poate fi considerată *sacramentală*, după modelul lui Cristos, sacrament universal de mântuire¹⁴.

Unica misiune a Bisericii *sacrament*¹⁵, formată deopotrivă din întreg poporul lui Dumnezeu, aparține tuturor membrilor săi și fiecăruia în parte. Fundamental, puterea este una pentru că derivă de la însăși Cristos și este sfântă fie pentru că derivă de la El, fie pentru că este întotdeauna acordată și exercitată de Biserică în vederea realizării unui scop spiritual ce tinde să poarte la mântuire, prin îndeplinirea actelor sacramentale care duc la sfințenie sau prin intermediul acțiunii de propunere a învățaturii Magisteriale autentice sau prin guvernare. Aceași unică putere sacră este acordată pentru realizarea diferitelor slujiri în Biserică. Unitatea acestei slujiri face posibilă înțelegerea faptului că, la nivel practic, aceeași persoană poate exercita unul sau toate cele trei *munera* în același timp¹⁶ – sfințire, învățare, guvernare – dar că, prin diferitele intervenții ale lui Cristos și ale Bisericii,

¹⁴ Cf. LG 48, 2; GS 45; AG 1, 2; 5, 1.

¹⁵ Asupra acestei calități a Bisericii vezi validul studiu Henri de Lubac, *Meditație asupra Bisericii*, Humanitas, București, 2004, îndeosebi cap. VI, *Sacramentul lui Cristos*, pp. 159-182. Inutilă sublinierea că și actualul Papă a tratat argumentul în multe dintre intervențiile sale; amintim doar Joseph Ratzinger, *Biserica, chemare spre comuniune*, traducere de Puiu Ioan Petru și Ioan Mitrofan după ediția din limba italiană, Editura Aridia, Blaj, 2005. Vezi mai ales pp. 77 ss.

¹⁶ Acest lucru este evidențiat și de unul dintre recente (19 martie 1999) texte Magisteriale referitoare la misiunea și demnitatea preotului, prin însăși titlul său care este sugestiv: *Congregația pentru Cler, Preotul, învățător al cuvântului, ministru al sacramentelor și păstor al comunității pentru cel de-al treilea mileniu creștin*, Colecția Documente nr. 12, Editura Presa Bună, Iași, 2000.

„aceste ministere se disting între ele și referitor la modalitatea de comunicare a puterii sacre și la reglementarea exercitării acesteia. Varietatea ministerelor și diversa participare și comunicare a puterii sacre pot fi bine înțelese în lumina dimensiuni sacramentale a întregii Biserici ca și popor al lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor, dimensiune sacramentală ce se manifestă în toate aspectele vieții ecleziale și devine participare la ministerul lui Cristos”¹⁷.

Ar fi greșit să susținem ideea conform căreia *sacra potestas* aparține doar miniștrilor sacri, atâta timp cât Biserica este formată din credincioși creștini clerici, laici și monahi¹⁸. Dacă această distincție este una bazată pe anumite criterii ecleziastice din care rezultă și statutul juridic al fiecărui credincios creștin în parte, cu drepturile și obligațiile specifice, atunci când se referă la „Credincioșii creștini și toate drepturile și obligațiile lor” în Titlul I, CCEO încearcă o definiție generică a acestora, subliniind copios modalitatea de participare la *muneris Christi sacerdotalis, prophetici et regalis*. În acest sens, can. 7 (CIC can. 204) subliniază la:

§ 1 - Sunt credincioși creștini aceia care, după ce au fost încorporați lui Cristos prin Botez, sunt constituiți ca popor al lui Dumnezeu și, din acest motiv, participând în modul specific lor la funcția sacerdotală, profetică și regală a lui Cristos, sunt chemați, *fiecare după starea sa*, la a exercita misiunea pe care Dumnezeu a încredințat-o Bisericii spre a o împlini în lume.

§ 2. Această Biserică, constituită și orânduită în această lume ca societate, subzistă în Biserica catolică, guvernată de succesorul lui Petru și de Episcopii în comuniune cu el.

¹⁷ „Potestà sacra”, în C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993, p. 806.

¹⁸ Această tripartiție este bine evidențiată de structura CCEO, care tratează aceste categorii de *cristifidelis* în trei titluri separate: Titlul X: *De Clericis*; Titlul XI: *De Laicis*; Titlul XII: *De monachis ceterisque religiosis et de sodalibus aliorum institutorum vitae consecratae*. În mod divers de CCEO, CIC vorbește doar despre *christifidelis clerici et laicis*.

Canonul are profund caracter teologic și constituie baza pentru codificarea drepturilor și îndatoririlor tuturor credincioșilor creștini. Prin Botez, toți oamenii sunt încorporați lui Cristos și Trupului său care este Biserica. Se exprimă astfel un dublu caracter care-l marchează pe botezat: unul vizibil, prin apartenența la o determinată Biserică, și unul invizibil de apartenență la harul și darurile lui Cristos. Atât încorporarea în Cristos cât și încorporarea în Biserică au loc în mod instantaneu, adică în momentul Botezului, pentru că Cristos nu poate fi separat de Biserica sa, dar nici invers.

La baza formulării § 1 stă documentul conciliar LG 31 care subliniază faptul că:

“credincioșii care, încorporați lui Cristos prin Botez, constituiți popor al lui Dumnezeu și făcuți părtași în modul lor propriu (*suo modo participes facti*) la funcția preoțească, profetică, și împărătească, își exercită partea lor (*pro parte sua*) din misiunea încredințată întregului popor creștin în Biserică și în lume”.

Din acest statut de fiu al lui Dumnezeu înglobat în poporul Său, datorită legăturii sacramentale oferite de Botez, între toți credincioșii creștini există o *egalitate substanțială*, dar în același timp și o *diversitate funcțională* (*pro parte sua*).

Paragraful §1, subliniază deci în mod explicit *distincția* sau *diversitatea* din interiorul poporului lui Dumnezeu: laicii, clericii, monahii-consacrații: toți, “participând în *modul lor propriu* la funcția sacerdotală, profetică și regală a lui Cristos, [...] fiecare conform propriei condiții”, sunt chemați la îndeplinirea unicei misiuni pe care Biserica o are în lume. Diferența de drepturi și obligații dintre credincioșii creștini cu statute juridice diverse, se naște tocmai din diferența pe care o dă modul lor de a participa la misiunea Bisericii: fiecare după chemarea pe care o are, după carisma cu care a fost înzestrat, este obligat să răspundă șoaptelor Spiritului, în mod personal și intim.

Altfel spus,

Can. 11 (=208) - Între toți credincioșii creștini, tocmai în virtutea renașterii lor în Cristos, subzistă o adevărată egalitate în ceea ce privește demnitatea și activitatea; în virtutea acesteia absolut toți, *fiecare după starea și funcția sa* (secundum suam cuiusque condicionem et munus), cooperează la edificarea Corpului lui Cristos.

Și, ca atare, tocmai în virtutea Botezului și a nașterii celei de-a doua, toți suntem chemați la edificarea corpului lui Cristos *secundum suam cuiusque condicionem et munus*. Conciliul Vatican II, care inspiră de altfel formularea acestui canon, pune clar în evidență caracterul de egalitate în privința demnității comune tuturor credincioșilor¹⁹.

Fără a ne propune un comentariu al canoanelor Titlului I CCEO, în limitele temei pe care am abordat-o, trebuie să subliniem totuși prezența altor două canoane care se referă la implicarea credincioșilor creștini *secundum suam cuiusque condicionem*, la promovarea creșterii Bisericii (can. 13) precum și la susținerea activităților apostolice prin inițiative proprii (can. 17).

Nu putem dubita, astfel, că însăși nota de coerență a canoanelor CCEO subliniază egalitatea credincioșilor în drepturi și obligații *secundum suam cuiusque condicionem* și, implicit, participarea lor efectivă la realizarea misiunii Bisericii prin exercitarea celor *tria munera* în funcție de propriul statut juridic²⁰. La fel, nu putem dubita nici asupra faptului că exercitarea acestor prerogative se face doar conform normelor canonice în vigoare.

¹⁹ LG 32.

²⁰ Aceste trei forme de manifestare a puterii sacre în Biserică se realizează atât la nivel personal – un cleric de exemplu are anumite prerogative –, cât și la nivel instituțional, o Congregație Romană.

1. a. 1. *Munus sanctificandi*

Misiunea Bisericii de a sfinți este strict legată de ministerul preoțesc și implicit de Sacramentul Ordinului sacru ca atare. Doctrina canonică face distincție între puterea de guvernământ (*potestas regiminis*)²¹ – putere primită în urma unui mandat special conferit de autoritatea ecleziastică competentă – și puterea de ordin, pe care aceasta se fondează în mod absolut (*potestas ordinis*) sau în termeni mai comuni, pe hirotonirea sacramentală²². Distincția dintre aceste două forme de manifestare a *potestas sacra* în globalitatea ei, atrage după sine necesitatea clarificării unei probleme care s-a ridicat mereu în Biserică: în ce măsură, cei care fac parte din Biserică, dar nu sunt constituiți într-un ordin sacru²³, pot participa la misiunea sfințitoare a Bisericii? Cu alte cuvinte, în ce măsură laicii se pot implica în acțiunea sfințitoare a Bisericii, aceasta fiind legată, așa cum am subliniat deja, de o anumită participare sau, mai mult, de o anumită administrare a sacramentelor, ce sunt percepute ca izvor de har, deci sfințitoare? În cazul clericilor obligația ce revine din exercitarea *munus sanctificandi* este clar prevăzută de cann. 289 § 2 și 743, cu evidentă trimitere al statutul juridic de *parocus* și *ministerium sacrum*; în cazul laicilor, în schimb, această obligație este generică și rezultă din însăși statutul de botezat, chiar dacă în ultimă instanță participarea

²¹ Este vorba despre ceea ce doctrina canonică numește *provisio canonica*, adică întreaga procedură de atribuire a unei funcții de guvernământ în cadrul Bisericii: CCEO Titlul XX *De Officiis*, cann. 936-978.

²² CCEO nu dă o definiție a termenului, dar precizează la can. 395 faptul că pierderea statutului clerical atrage după sine „potestatem ordinis exercere prohibetur salvis, cann. 725 et 735, § 2; ipso iure privatur omnibus officiis, ministeriis, muneribus et qualibet potestate delegata”. La fel și pentru cann. 1430 și 1433.

²³ Can. 325 face distincție între cele trei grade ale aceluiași sacrament al Preoției: Episcop, preot și diacon. Aceste trei categorii de clerici, numiți în mod comun clerici superiori (cf. can. 327) se disting *ex divina institutione* de toți ceilalți credincioși creștini și fiind chemați miniștri sacri participă la misiunea și puterea Păstorului Cristos (can. 323), conform normelor dreptului (can. 326).

laicilor la actul de cult sfințitor este clar și punctual prezentată de către norma canonică sau prescrierile cărților liturgice²⁴.

Dacă legislația precedentă²⁵ limita mult acțiunea laicilor în această sferă a misiunii de sfințire, *munus sanctificandi* fiind considerată exclusiv ca fiind rezervată doar clericilor²⁶, tocmai în virtutea primirii ordinului

²⁴ Nu este cazul să intrăm în detalieri, însă conform can. 3, prescripțiile cărților liturgice pot constitui lege în celebrarea sacramentelor. Făcând referință la un amplu studiu care tratează chestiunea, ne limităm doar la a sublinia faptul că „referitor la observața prescrierilor liturgice, CCEO nu cere numai atenta lor îndeplinire, ci printr-o serie de canoane le *canonizează*, atribuind acestora nu numai o valoare spirituală și liturgică, ci și canonică. O astfel de atitudine își găsește fundamentul său principal în directivele CCEO cc. 39-40 „De ritibus servandis”; (pp. 365-366) cf. Cyril Vasil', „Norme riguardanti l'edizione dei libri liturgici”, în Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum Vehiculum Charitatis, Atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Città del Vaticano, 19-23 novembre 2001*, Libreria Editrice Vaticana, pp. 363-391.

²⁵ Este vorba despre precedentele corpuri legislative ale Bisericii, respectiv *Codex Iuris Canonici*, Pontificis Maximi PII X iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione indice analytico-alphabetico ab e.mo Petro Card. Gasparri auctus, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV, sau *CIC 17* pentru Biserica Latină; și cele patru *Motu proprio* care stau la baza CCEO și care au fost publicate până în 1957 pentru Bisericile Catolice Orientale: 22 februarie 1949, *Crebrae allatea sunt* (*Acta Apostolicae Sedis* 41 [1949], 81-119); 2 mai 1950, *Sollicitudinem nostram* (*AAS* 42 [1950], 5-120); 9 februarie 1952, *Postquam apostolicis litteris* (*AAS* 44 [1952] 65-150); 2 iunie 1957 *Cleri sanctitati* (*AAS* 49 [1957], 433-600).

²⁶ *CIC 17* nu vorbește aproape deloc despre laici; pe departe de a propune o definiție a acestora, Codul nu recunoaște laicilor decât dreptul de a primi sacramentele (can. 682) și le interzice acestora să îmbrace hainele ecleziastice (can. 683). Dacă aceste două canoane se referă în mod direct la laici, următoarele (cann. 684-690) subînțeleg prezența acestora în interiorul asociațiilor de credincioși, asociații care pot fi înființate sau suprimate de către autoritatea competentă. Doctrina canonică succesivă, identifică laicul cu orice credincios comun: nota sa distinctivă este aceea de a nu fi cleric și de a trăi în ambient *secular*. Vezi mai multe detalii în studiul W. Bleiziffer, „«Cristifidelis laicus» în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale, Titlul XI, cann. 399-409”, în *Cultura Creștină*, Serie Nouă, nr. 3-4, 2002, pp. 113-127.

sacru, doctrina canonică actuală, mult inspirată din directivele Conciliului Vatican II, acordă laicului mai multe prerogative în acest câmp, tocmai datorită unei reinterprețări a raportului care există între preoția comună și cea sacramentală.

Preoția credincioșilor laici este o preoție comună, care este esențial diferită de preoția ministerială sau ierarhică (can. 232). Am amintit deja de diferențierea ierarhică la nivelul clericilor și de obligația tuturor credincioșilor creștini de a participa în diferite moduri la acțiunea sfințitoare a Biserici și nu considerăm superfluă sublinierea faptului că, în conformitate cu actuala formulare a normelor canonice, toți credincioșii au obligația sacrosanctă de a colabora la edificarea Bisericii. Fără a ne propune să prezentăm toate cazurile posibile de colaborare concretă a laicilor la celebrarea sacramentelor alături de clerici, dincolo de obligația de a promova creșterea Bisericii și continua sa sfințire (can. 13), amintim succint câteva cazuri prevăzute de către drept: administrarea Botezului (can. 677 § 2), participarea la celebrarea Sf. Euharistii (can. 699 § 3), participarea ca interpret la administrarea Sacramentului Spovezii (can. 733 § 2), participarea la Sacramentul Căsătoriei în caz excepțional și în absența ministrului sacru (can. 832).

1. a. 2. Munus docendi

Funcția învățătoare a Bisericii își găsește fundamentul teologic în însăși mandatul Mântuitorului: „mergând, învățați” (Mt. 18, 28). Fiind strict legată de propovăduirea Împărăției lui Dumnezeu relevată în Sfânta Scriptură, această misiune este o misiune comună tuturor credincioșilor creștini și este, în același timp, intim legată și de funcția Magisterială a Bisericii.

Conciliul Vatican II subliniază, atunci când se referă la misiunea învățătoare a Bisericii, că unitatea existentă în jurul capului văzut al Bisericii Catolice trebuie să fie o realitate permanentă:

”Pontiful Roman, în virtutea misiunii sale de Vicar al lui Cristos și de păstor al întregii Biserici, are în Biserică puterea deplină, supremă și universală, pe care o poate exercita întotdeauna în mod liber. Ordinul Episcopilor care îi succede în Magister și în conducerea pastorală... este de asemenea, împreună cu capul său, Pontiful Roman, și niciodată fără acest cap, subiectul supremei și deplinei puteri asupra întregii Biserici”²⁷.

Același caracter îl are și can. 43 când vorbește despre *muneris sui suprema, plena, imediata, et universali in Ecclesia gaudet potestate ordinaria quam semper libere exercere potest*. Iar referindu-se la Colegiul Episcopilor care este subiect de putere supremă și deplină asupra Bisericii, când acționează în sintonie cu capul acestuia, Pontiful Roman, CCEO stabilește că acesta își exercită puterea în mod solemn asupra Bisericii universale numai în cadrul Conciliului Ecumenic (can. 50 §1). Desigur, această *potestas* trebuie înțeleasă în limitele stabilite de cele trei *munera*: *sanctificandi, regendi și docendi*, putându-se astfel afirma că, în ciuda unei clare distincții pe care o face Codul între *potestas ordinis* și *potestas regiminis*,²⁸ cel care conduce, în același timp învață și sfințește.

Tratând în manieră exhaustivă această temă, CCEO aruncă încă din primele canoane ale titlului XV, *De Magistero ecclesiastico*, o lumină clară asupra misiunii învățătoare a Bisericii

„...căreia Cristos Domnul i-a încredințat depozitul credinței – astfel încât, asistată de Spiritul Sfânt, să păstreze cu sfințenie adevărul revelat, să-l pătrundă în profunzime, să-l anunțe și să-l expună cu

²⁷ GS 22.

²⁸ *Potestas ordinis sacri*, este acea putere datorită căreia, prin însăși sacra hirotonire, credinciosul creștin participă la puterea lui Cristos, conform normelor de drept. (can. 323 §1; 743; 326). *Potestas regiminis* prezentată integral în Titlul XXI *De potestate regiminis*, poate fi însă identificată cu puterea de guvern care este acordată în urma unei *provisio canonica officii* conform canoanelor 936-964 și fără de care nu se poate obține nici un oficiu în mod valid. Așadar, atenți la aceste nuanțe juridice, putem afirma că nu toți cei hirotoniți se pot bucura de *munus docendi*.

fidelitate – are dreptul înnăscut, independent de orice putere omească și obligația de a propovădui Evanghelia tuturor oamenilor” (can. 595 § 1).

Așadar, misiunea învățătoare aparține fiecărui membru al Bisericii, chiar dacă la nivele diferite.

Fundamentul Magisterului ecleziastic se găsește așadar în însăși misiunea pe care o are Biserica în raport cu depozitul de credință revelat de Cristos Domnul. Înțelegând prin Biserică, poporul lui Dumnezeu chemat la mântuire prin practica credinței și a sacramentelor, se subînțelege că acest popor este chemat în totalitatea lui; ba, mai mult, are obligația de a păstra, pătrunde, anunța și expune *cu fidelitate* depozitul revelat. Relevant poate fi și amintitul canon 7, care stabilește în principiu capacitatea fiecărui botezat (deci introdus în Biserică prin administrarea unui sacrament) de a participa la misiunea sacerdotală, profetică și regală a lui Cristos, *conform condiției proprii*.

La baza oricărei misiuni în Biserică stă Botezul, în virtutea căruia suntem chemați să participăm așadar la cele trei *munera*, conform condiției proprii. Din tripartiția pe care CCEO o face referitor la credincioșii creștini, laici, religioși și clerici rezultă că numai clericii (Episcopi, prezbiteri, diaconi can. 325), *ex divina institutione* [...] primind sfânta hirotonire, *sunt destinați să fie slujitori ai Bisericii, participând la misiunea și puterea lui Cristos Păstorul* (can. 323 §1). Nu încapе însă nici un dubiu că, în numele Bisericii, învață numai cei constituiți în ordinul sacru sau care, chiar fără a se bucura de acest sacru privilegiu, au primit *mandatul de a învăța* (can. 596). Se cuvine o precizare: chiar constituiți în Ordinul sacru, diaconii pot învăța în numele Bisericii, dacă se află în posesia unui astfel de mandat acordat de către autoritatea competentă, dar nu pot predica, dacă dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* le interzice acest lucru (can. 610 §3). Omilia, care este diferită de predică, este rezervată preotului sau diaconului, conform dreptului particular

(can. 614 §4), dar sunt excluși toți ceilalți credincioși creștini, înțelegând ca făcând parte din această categorie generică și lectorii²⁹.

În ceea ce-i privește pe laici și posibilitatea acestora de a fi inserați în *munus docendi Ecclesiae*, aceștia au, în măsura propriilor competențe în materie, abilitatea de a fi cooptați din partea autorității ecleziastice să propună materiile teologice în Instituțiile de învățământ ale Bisericii, în baza unui mandat special³⁰.

1. a. 3. Munus regendi

Chiar dacă CCEO nu oferă o definiție a *munus regendi*, puteri de guvernământ, totuși aceasta poate fi definită – ținând desigur cont de elementele sale fundamentale – ca fiind: puterea publică pe care Cristos a acordat-o Bisericii de a conduce și organiza din punct de vedere pastoral poporul lui Dumnezeu, pentru a realiza acele scopuri care îi sunt proprii, dar mai ales pentru realizarea mântuirii, scopul său suprem³¹.

Puterea de guvernământ (*potestas regiminis*) este numită în terminologia canonică și putere de jurisdicție (*potestas iurisdictionis*). Cu toate acestea, se pare că între cei doi termeni există totuși o diferență, atâta timp cât

„conceptul tradițional de *potestas iurisdictionis* nu se identifică în manieră completă - din contră, este mai amplu - cu cel de *potestas regiminis*, deoarece include și competența canonică ce în *ius condendum* se numește simplu *facultas* (de exemplu *facultas audiendi confessionis*, pe care CIC o distinge de *potestas regiminis*)”³².

²⁹ W. A. Bleiziffer, „Magisterul în CCEO”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, în XLVII, nr. 1, Oradea, 2002, pp. 66-68.

³⁰ Cf. Idem, „«Christifidelis Laici» în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale, Titlul XI, cann. 399-400”, în *Cultura Creștină*, Serie Nouă, anul V, nr. 3-4, 2002, pp. 123-124.

³¹ Cf. Luigi Chiapetta, *Il manuale del Parroco...*, op. cit., p. 713.

³² Cf. *Nuntia* 18 (1984), p. 42.

Puterea de guvernământ intră în competența Bisericii prin mandat divin. Acesta este de fapt și principiul teologic conform căruia Bisericii i-a fost încredințată, din însăși voința Mântuitorului, calitatea de conducătoare a noului popor al lui Dumnezeu. Canonic, acest principiu este formulat astfel de can. 979 §1:

„Sunt capabili de puterea de conducere, care există în Biserică prin instituire divină, cei care, conform normei dreptului, sunt constituiți în hirotonirile sacre”.

Biserica este de fapt constituită și organizată de către Fondatorul ei, ca o societate care există independent de orice autoritate umană³³. Ca atare nu este doar posesoarea puterii de ordin, adică a acelei puteri care i-a fost acordată pentru îndeplinirea și administrarea lucrurilor sacre și care are ca scop imediat sfințirea sufletelor, ci este dotată și cu acea *potestas iurisdictionis seu regendi*, adică cu acea putere care i-a fost conferită pentru a-i conduce și governa pe credincioși în tripla sa configurare legislativă, judiciară și administrativă (sau executivă). Această putere este cerută de însăși natura Bisericii și de finalitățile sale spirituale și este încredințată acesteia prin voința evidentă a lui Cristos³⁴.

Rezultă clar din conținutul textului sacru că Isus Cristos a acordat puterea de guvernământ în Biserică doar Apostolilor și succesorilor acestora. În consecință, Biserica nu poate fi considerată o societate democratică în sensul politic al termenului, adică nu se poate prevala de drepturile unei societăți bazate pe suveranitatea poporului care își alege liber guvernanții. Biserica, bazându-se pe o structură divino-umană

³³ Această afirmație este susținută substanțial de conținutul canoanelor 595 și 1007 care folosind formula *ius nativum a qualibet humana potestate independens* justifică canonic această realitate printr-o seamă de trimeri la *fons iuris* prezentate în subsolul paginii la ediția critică a CCEO: Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, op. cit.*, pp. 216, 356.

³⁴ Această voință rezultă clar din textele referitoare la primatul Sfântului Petru și la misiunea Apostolilor: Lc. 10, 16; Io. 20, 21; 21, 15-17; Mt. 18, 18; 28, 18-20.

voită de însăși Fondatorul ei, este configurată într-o *societate ierarhică* în care autoritatea derivată imediat³⁵ de la Cristos este exercitată de succesorii apostolilor.

Formularea can. 979 este în acest sens elocventă, evitând prin formularea clară și transparentă orice interpretare eronată asupra modalității de exercitare a puterii sacre în forma sa guvernativă:

§ 1. Sunt abili în [a exercita] puterea de conducere, care există în Biserică prin instituire divină, cei care, conform normei dreptului, sunt constituiți prin hirotonirile sacre.

§ 2. În exercitarea puterii de conducere ceilalți credincioși creștini pot coopera, conform normei dreptului.

Distincția este așadar clară: cei care sunt constituiți într-un Ordin sacru prin intermediul hirotonirii sacramentale, *ex institutio divina*, sunt abili să-și exercite puterea de guvernământ doar în limitele dreptului – normativa fiind clară în acest sens – pe când *ceteri christifideles*, tot după norma dreptului, *cooperari possunt*. Conciliul Vatican II a subliniat de altfel clar acest concept juridic, atunci când a afirmat faptul că laicii sunt chemați de ierarhie să-și exercite aptitudinile în anumite funcții bisericesti, cu scopul urmării unui bine spiritual³⁶:

„...fără excepție, laicii pot fi chemați, în diferite feluri, și la o cooperare mai directă cu apostolatul ierarhiei, în felul acelor bărbați și femei care îl ajutau pe apostolul Pavel în evanghelizare, ostenindu-se mult în Domnul (cf. Fil 4, 3; Rom 16, 3 ss). În afară de aceasta, ei mai pot fi coopțați de ierarhie la exercitarea unor funcții bisericesti în scop spiritual”.

³⁵ Nu ne referim la forma temporară a adjectivului, ci la cea formă care exclude orice intermediaritate în transmiterea puterii. Puterea miniștrilor sacri este acordată de Cristos direct, în absența oricărui intermediar.

³⁶ Vezi LG 33c. Aceași realitate este subliniată și de AA 24f: „În sfârșit, Ierarhia încredințează laicilor anumite îndatoriri, care se află într-o legătură mai strânsă cu îndatoririle Păstorilor: de pildă în expunerea învățaturii creștine, în anumite acte liturgice, în grija pentru suflete. În virtutea acestei misiuni, laicii sunt total supuși conducerii superioare bisericesti, cât privește exercitarea acestor funcții”.

Noutatea radicală pe care o subliniază inițial Conciliul, iar mai apoi CIC și CCEO este că, tocmai în virtutea unicului Botez primit în numele Preasfintei Treimi, toți credincioșii creștini sunt încorporați în același trup mistic care este Biserica și beneficiind de preoția comună, nesacramentală, sunt chemați să participe la funcțiile mesianice ale acesteia, fiind obligați să *colaboreze* la edificarea ei, participând efectiv la însăși exercitarea puterii în limitele stabilite de către drept. Dacă în legislația CIC 17 era exclus în mod absolut accesul credinciosului laic la *potestas regiminis Ecclesiae* și o rezerva pe aceasta strict clericilor³⁷, actuala legislație, mult inspirată, după cum am văzut, din Conciliul Vatican II, acordă și celorlalți *christifidelis laicis* calitatea de participanți activi la exercitarea puterii de guvernământ. Această posibilitate, mult discutată referitor la forma sa concretă de exercitare, este îndelung dezbătută în timpurile moderne atât de canoniști latini cât și orientali³⁸. Oricum, putem afirma în limitele doctrinei canonice că oricine exercită *potestas regiminis* o exercită doar *in persona Christi*; în plus, laicii care nu pot revendica nici un drept asupra exercitării libere a acestei *potestas*, primesc din partea ierarhiei un *mandat special* prin care pot să-și îndeplinească această misiune.

³⁷ CIC 17, Can. 118: *Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere.*

³⁸ Cf. Luigi Chiapetta, *Il manuale del Parroco...*, op. cit., pp. 715-716; Cf. Pio Vito Pinto (a cura di), *Commento al Codice dei canoni delle Chiese Orientali*, Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001, pp. 825-828.

2. Subiect al puterii sacre – Curia Romană

Fără a intra în detaliile legate de ampla sferă a exercitării *potestas sacra* sub toate aspectele acesteia³⁹, ne vom opri în continuare asupra uneia dintre instanțele care, conform normei canonice, își acordă sprijinul Pontifului Roman pentru ca ministerul acestuia să fie eficace. În sensul celor deja amintite – anume că exercitarea puterii sacre poate fi realizată atât de persoane cât și de instituții, care conform dreptului, își exercită propria autoritate în scopuri spirituale – can. 46 subliniază că:

§ 1. În exercitarea sarcinii (*munere*) sale, Pontiful Roman este ajutat de Episcopi, care pot coopera cu el în diferite moduri, printre care este Sinodul Episcopilor; în plus îi sunt de ajutor Părinții Cardinali, *Curia Romană*, Legații pontificali precum și alte persoane și diferite instituții în funcție de necesitățile timpurilor; toate aceste persoane și instituții împlinesc sarcina încredințată lor în numele și cu autoritatea aceluiași Pontif Roman, pentru binele tuturor Bisericilor, conform normelor stabilite de el însuși.

§ 2. Participarea Patriarhilor și a celorlalți Ierarhi care prezidează Bisericile *sui iuris* la Sinodul Episcopilor este reglementată de normele speciale stabilite de însuși Pontiful Roman.

O sumară analiză a canonului evidențiază o dublă modalitate de acordare a acestui ajutor în funcție de participarea personal-singulară

³⁹ Codul vorbește în cadrul larg al exercitării acestei puteri, pe lângă cele deja amintite, de putere ordinară, supremă, imediată, universală, executivă, legislativă, judecătorească, penală, vicară, delegată etc. Desigur că, în cadrul amplu al aplicării dreptului, fiecare dintre aceste forme de *potestas* are propria configurație și propriile caracteristici. Nu este scopul nostru definirea lor aici, motiv pentru care ne-am rezumat doar la enumerarea lor.

sau comunitară la exercitarea acestor *munera*. Canonul vorbește răspicat atât de persoane cât și de instituții, amintind printre acestea din urmă *Curia Romană*, organism colegial format din dicastere, care își acordă ajutorul Pontifului Roman în exercitarea oficiului său suprem de păstor al Bisericii Universale, dar și al Bisericilor Particulare⁴⁰.

Împrumutat din lumea romană unde *Curia* reprezenta locul de desfășurare al sacrificiilor și celebrărilor religioase, dar și *Senatul*, Biserica a dat termenului mai multe semnificații, care merg de la grupul de persoane care îl sprijineau pe Papă în treburile vieții temporale, până la semnificația actuală. Dacă, din punct de vedere istoric, structura actualei Curii Romane își găsește fundamentul în reforma Papei Sixt V care dorea o readaptare a Bisericii conform exigențelor formulate de Conciliul din Trento⁴¹, Curia se prezintă azi ca un rezultat laborios al unor eforturi de reorganizare continuă a ei, conform necesităților timpurilor pe care Biserica le trăia⁴².

Dacă aminteam anterior că Biserica nu poate fi considerată o societate democratică, în sensul politic al termenului, adică nu se poate prevala de drepturile unei societăți bazate pe suveranitatea poporului care își alege liber guvernanții, o făceam tocmai în virtutea ideii de activitate pastorală, care este activitatea prevalentă a Curiei Romane. În ciuda unei extrem de riguroase organizări la nivel superior, dar și

⁴⁰ Cf. art. 1 din Constituția Apostolică *Pastor Bonus (PB)*: Giovanni Paolo II, Sommo Pontefice, *Costituzione Apostolica Pastor Bonus sulla Curia Romana*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1998 (28); *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988), 841-912; *EV* 11/788-1070. Asupra Structurii Curiei Romane a se consulta Piero Antonio Bonnet – Carlo Gulo (a cura di), „La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»”, *Studi Giuridici XXI*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990.

⁴¹ Cf. Francesco D'Ostilio, „Il diritto amministrativo della Chiesa”, *Studi Giuridici XXXVII*, Libreria Editrice Vaticana, 1996², pp. 157-158.

⁴² În ordine cronologică, cele mai importante momente legislative care au stat la baza redactării *PB* sunt: 1588, Papa Sixt V, *Imensa aeterni Dei*, în *Bullarium Romanum*, Roma, 1693, vol. II; 1908, Papa Pius X, *Sapienti Consilio*, în *AAS* 1909, 7-136; 1967, Papa Paul VI, *Regimini Ecclesiae universae*, în *AAS* 59 (1967), 885-928.

funcțional, Curia Romană nu trebuie înțeleasă în sens birocratic-administrativ, chiar dacă în ultimă instanță, prin însăși funcționarea structurilor acesteia, avem de-a face cu un proces administrativ evident. Acesta se materializează însă în scopuri spirituale, pastorale, Curia Romană nefiind altceva decât un *auxilium* acordat Pontifului Roman care, în calitate de succesor al Sfântului Petru, prezidează în caritate și îi slujește pe frați, desfășurându-și activitățile în favoarea unității și a comuniunii ecleziale, unitate fundamentată pe legătura dragostei și a credinței, dar mai ales exprimată în unitatea de acțiune a disciplinei ecleziastice⁴³.

Caracterul strict pastoral al Curiei Romane este pus în evidență fără echivoc de art. 33 al Constituției *Pastor Bonus*, care subliniază că:

„Activitatea tuturor celor care lucrează în Curia Romană și/sau în alte organisme ale Sfântului Scaun este o adevărată slujire eclezială, marcat de un *caracter pastoral* (s.n.) deoarece reprezintă participare la misiunea universală a Pontifului Roman, și toți sunt chemați să o realizeze cu maximă responsabilitate și disponibilitate”⁴⁴.

„*Cum Petro et sub Petro*” întregul serviciu al Curiei Romane se realizează în manieră completă în trei direcții prioritare⁴⁵:

- *eclezial*, deoarece existând și obținând autoritate doar prin intermediul Pontifului Roman, ea se găsește în serviciul Bisericii universale, dar și al celor particulare și al Episcopilor (*PB* nr. 11a). În ciuda faptului că această structură nu a fost dorită în mod direct de către Cristos, deci

⁴³ Cf. *PB* nr. 1-3.

⁴⁴ În precedență art. 12a al constituției subliniază aceeași realitate: „Sarcina Curiei Romane este eclezială, ea postulează cooperarea întregii Biserici, spre care este în totalitate orientată. În mod efectiv, nimeni, în Biserică, nu este separat de ceilalți, ba mai mult, fiecare formează împreună cu toți ceilalți un unic și același corp”. Anticipând prezentarea *Regulamentului General al Curiei Romane*, amintim doar art. 34 al acestuia, care la paragraful 1 amintește: „cei care lucrează în Curia Romană, deoarece participă la misiunea universală a Pontifului Roman, prestează un serviciu *eclezial*, marcat de caracter *pastoral*”.

⁴⁵ Cf. „Curia Romana”, în *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, op. cit., pp. 326-328.

nu se bucură de existență *ius divinum*, „are totuși un caracter într-adevăr eclezial, deoarece își trage propria existență și competență de la Păstorul Bisericii universale”⁴⁶;

- *ministerial*, deoarece își trage existența din însăși mandatul și autoritatea Pontifului Roman. Citând ca izvor de inspirație Decretul Conciliar *Christus Dominus* nr. 9, conform căruia „Pontiful Roman se folosește de Dicasterele Curiei Romane”, art. 7 al constituției *PB* evidențiază acest aspect instrumental al Curiei, accentuând că autoritatea diferitelor organisme care o compun, este în strictă legătură cu autoritatea pe care ele o primesc efectiv de la acesta;

- *vicarial*, deoarece fiind în strânsă legătură cu Pontiful Roman, acestea acționează doar și numai în limitele de competență clar stabilite de acesta. Dicasterele se bucură de obicei de putere ordinară vicarială administrativă, sau în cazul tribunalelor, judiciară (*PB* nr. 8). Trebuie subliniat totuși faptul că funcționarea fiecărui Dicaster în parte este reglementată de existența unui Regulament propriu⁴⁷ (*PB* art. 37), chiar dacă la nivel de organizare interdicasterială, raporturile sunt reglementate de *Regulamentul General al Curiei Romane*⁴⁸.

2. a. Compoziția Curiei Romane: Dicaster

Procesul de instituționalizare al Curiei Romane a focalizat tot mai mult destinația exclusivă a funcțiilor de guvern central ale Bisericii. Identificându-se, în comparație cu alte Dicaster, fiecare dintre aceste organisme are competențe specifice, competențe care de-a lungul istoriei s-au cristalizat tot mai mult, devenind uneori exclusive în tratarea

⁴⁶ *PB*. Nr. 7b.

⁴⁷ Congregația pentru Doctrina Credinței se conduce actualmente după *Lex et ordo Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei*, Typ. Pol. Vaticana, 1976.

⁴⁸ *Regolamento Generale della Curia Romana*, în *AAS LXXXIV*, 7 marzo 1992 (143), pp. 201-253.

anumitor probleme specifice⁴⁹. Principiile care au stat la baza redactării constituției, așa cum subliniază un valid studiu asupra liniilor fundamentale ale acesteia, au ținut cont în primul rând de o oarecare eficiențizare a activităților acestora prin stabilirea unor competențe sectoriale, dar și circumstanțiale. Desigur că, așa cum am mai subliniat, principiul de bază de la care se pleacă rămâne tot acela al slujirii pastorale și al comuniunii ecleziastice. Constituția *Pastor Bonus* oferă în această perspectivă și punctele fundamentale ale reformei. Se pot evidenția aici unele aspecte ale acesteia⁵⁰:

1. mai mare deschidere față de noile realități;
2. tendință de realizare a unei mai puternice unificări a diferitelor competențe;
3. un eventual remediu împotriva abuzurilor sau a altor acuzații;
4. mai mare claritate în desfășurarea procedurilor;
5. mai eficace tehnică juridică;
6. reînnoire a mentalității și a practicii dicasterelor.

Actualmente, odată cu publicarea Constituției Apostolice *Pastor Bonus*, structura Curiei Romane este configurată astfel⁵¹:

2. a. 1. Congregații

Congregațiile sunt organisme care în particular oferă o imagine de ansamblu asupra funcției administrativ-executive a Curiei. Numele este dat de reuniunea grupului de Cardinali care au o particulară competență

⁴⁹ Reamintim faptul că procesul de instituționalizare a Curiei Romane este un proces care din punct de vedere temporal a durat secole, fiind mereu îmbunătățit de contribuțiile pertinente ale Pontifilor Romani. Vezi mai sus, nota 42.

⁵⁰ Cf. Jean Bayer, „Le linee fondamentali della Costituzione Apostolica «Pastor Bonus»”, în AA.VV., *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, *Studi Giuridici XXI*, Libreria Editrice Vaticana, 1990, pp. 31-40.

⁵¹ Curia Romană este compusă din 4 categorii de Dicastero: Congregații, Tribunale, Consilii Pontificale și Oficii. Această diferențiere este rezultatul diferitelor funcții încredințate acestora.

în guvernul central al Bisericii, caracteristic fiecăreia fiindu-i tocmai calitatea de a fi un instrument valid în mâinile Papei, pentru un determinat tip de probleme. Congregațiile sunt înzestrate cu jurisdicție ordinară și vicarială: ordinară, pentru că este strict legată de oficiul pe care îl exercită; vicarială, pentru că autoritatea este exercitată în numele Pontifului Roman. În ceea ce privește materia tratată de aceste Dicasteri, Congregațiile se ocupă mai ales de soluționarea dubiilor doctrinale, de administrarea justiției pe cale disciplinară, de aplicarea sacrelor canoane, de tutela disciplinei ecleziastice și de acordarea unor favoruri și dispense⁵².

Chiar dacă inițial au avut calitatea de a fi instrumente pur administrative în tratarea problemelor, datorită configurației diferite a competențelor acestora, Congregațiile au definit problemele inclusiv pe cale judiciară⁵³.

Constituția Apostolică *Pastor Bonus*, după prezentarea normelor generale (art. 1-38) și a Secretariatului de Stat cu cele două secțiuni (art. 39-46), prezintă un număr de 9 Congregații:

1. Congregația pentru Doctrina Credenței; (*PB* art.48-55).
2. Congregația pentru Bisericile Orientale; (*PB* art. 56-61).
3. Congregația pentru Cult divin și Disciplina sacramentelor; (*PB* art. 62-70).
4. Congregația pentru Cauzele sfinților; (*PB* art. 71-74).
5. Congregația pentru Episcopi; (*PB* art. 75-82). În interiorul Congregației funcționează și *Comisia Pontificală pentru America Latină*, al cărei Președinte este chiar Prefectul Congregației (*PB* art. 83-84).
6. Congregația pentru evanghelizarea Popoarelor; (*PB* art. 85-92).
7. Congregația pentru Clerici; (*PB* art. 93-104).

⁵² Cf. „Congregazioni della Curia Romana”, în *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, *op. cit.*, pp. 278-285.

⁵³ Cf. *Annuario Pontificio*, 1993, *op. cit.*, p. 1723.

8. Congregația pentru Institutele de viață consacrată și pentru Societățile de Viață apostolică; (*PB* art. 105-111).
9. Congregația pentru Educație catolică; (*PB* art. 112-116).

2. a. 2. Tribunale

Tribunalele Curiei Romane, în mod diferit de celelalte Tribunale ecleziastice⁵⁴, sunt constituite conform can. 1056 (CIC 1402), adică după norme stabilite de respectivul Dicaster. Cele trei Tribunale ale Curiei Romane⁵⁵ prezentate de Constituția *Pastor Bonus* sunt:

1. Penitențieria Apostolică, pentru forul intern (*PB* art. 117-120).
2. Supremul tribunal *Segnatura Apostolica* (*PB* art. 121-125).
3. Tribunalul *Rota Romana* (*PB* art. 126-130).

2. a. 3. Consilii pontificale

Ar fi dificilă o analiză detaliată a caracteristicilor esențiale ale Consiliilor Pontificale care activează în cadrul Curiei Romane. În line de principiu putem însă spune, că aceste Consilii sunt chemate să-și desfășoare misiunea în interiorul Bisericii, având ca principal obiect al activității grija pastorală față de o determinată categorie de persoane. Din analiza structurii și a competențelor acestor Consilii reiese în mod logic deducția conform căreia aceste organe sau instituții sunt înzestrate doar cu facultăți consultative, chiar dacă acestea sunt și legate de

⁵⁴ Tribunalele bisericești, indiferent de grad de competență sunt constituite conf. cann. 1058-1069.

⁵⁵ În mod poate surprinzător pentru un lector neavizat, unul dintre aceste trei Tribunale nu este în mod efectiv un Tribunal. *Penitențieria Apostolică*, chiar dacă este inserată în grupul acestor structuri judiciare, nu are nimic de-a face cu procesul de revendicare, apărare, acordare a justiției. Cu alte cuvinte, în obiectul de competență al acesteia nu se regăsesc elementele esențiale ale adevăratelor procese judiciare, scopul principal al acesteia fiind acordarea unor absoluțiuni, dispense, comutări, sanări, iertări, indulgențe sau alte *favoruri* solicitate. Pentru un studiu mai aprofundat asupra temei vezi Zenon Grochowski, „I Tribunali”, în *La Curia Romana...*, *op. cit.*, pp. 395-417.

activități de studiu sau promovare a unor categorii de persoane⁵⁶. Cele 11 Consilii Pontificale enumerate de *Pastor Bonus* sunt următoarele:

1. Consiliul Pontifical pentru Laici; (*PB* art. 131-134).
2. Consiliul Pontifical pentru favorizarea unității creștinilor; (*PB* art. 135-138).
3. Consiliul Pontifical pentru Familie; (*PB* art. 139-141).
4. Consiliul Pontifical pentru Justiție și Pace; (*PB* art. 142-144).
5. Consiliul Pontifical pentru «Cor unum»; (*PB* art. 145-148).
6. Consiliul Pontifical pentru Emigranți și Itineranți; (*PB* art. 149-151).
7. Consiliul Pontifical al Pastorei operatorilor medicali; (*PB* art. 152-153).
8. Consiliul Pontifical pentru Interpretarea textelor legislative; (*PB* art. 154-158).
9. Consiliul Pontifical pentru Dialogul dintre Religii; (*PB* art. 159-162).
10. Consiliul Pontifical pentru Dialogul cu necredincioșii; (*PB* art. 163-165).
11. Consiliul Pontifical pentru Cultură; (*PB* art. 166-168).
12. Consiliul Pontifical pentru Comunicațiile sociale; (*PB* art. 169-170).

2. a. 4. *Oficii*

Oficiile, ca și organe cu activitate pur ministerială, au ca principală activitate cea economică, cu competențe administrative în sens strict.

Enumerate de Constituția *Pastor Bonus*, acestea sunt în număr de 3:

1. Camera Apostolică; (*PB* art. 171).
2. Administrarea Patrimoniului Scaunului Apostolic (APSA); (*PB* art. 171-175).
3. Prefectura Afacerilor economice; (*PB* art. 176-179).

⁵⁶ Vezi pentru un studiu mai aprofundat asupra acestor structuri din Curia Romană: Tommaso Mauro, „I Consigli: Finalità. Organizzazione e natura”, în *La Curia Romana...*, *op. cit.*, pp. 431-442.

2.a.5. Alte organisme ale Curiei Romane

Având un caracter funcțional-organizatoric, cele două organisme amintite de Constituția *Pastor Bonus*, au rol operativ în pregătirea activităților de „reprezentare” și liturgice ale Pontifului Roman:

1. Prefectura Casei Pontificale; (*PB*. art. 180-181);
2. Oficiul celebrărilor liturgice ale Pontifului Suprem; (*PB*. art. 182);

Art. 2 §3 amintește de aceste organisme, numindu-le încă de la începutul prezentării Constituției, Institute ale Curiei Romane.

2. b. Compoziția Curiei Romane: structura

Dicasterele Curiei Romane, mai puțin cazul în care printr-o lege specială nu este prevăzut în mod diferit, au în compoziție următoarele competențe:

- un Cardinal Prefect sau, în lipsa acestuia, un Arhiepiscop Președinte;
- un determinat număr de Părinți Cardinali și Episcopi ajutați de un secretar;
- un determinat număr de Consilieri, Oficiali majori și Oficiali, clerici sau laici (*PB* art. 3 §§1-2).

În ciuda faptului că membrii efectivi ai unei Congregații sunt doar Cardinalii și Episcopii (*PB* art. 3 §3), printre aceștia pot fi cooptați și alți credincioși, clerici sau laici, așa cum este cazul Consiliului pontifical pentru Laici, pentru Familie sau „Cor Unum”. (*PB* art. 3 §2; 132; 140; 148).

Prefectul unui dicaster, președintele, precum și toți ceilalți membri ai respectivului organism, secretari, consultori etc., sunt numiți pe o perioadă determinată de cinci ani (art. 5 §1) de către însuși Pontiful Roman⁵⁷. La fel ca și pentru celelalte funcții ierarhice desfășurate în

⁵⁷ Faptul că, pentru o perioadă atât de îndelungată de timp, Joseph Card. Ratzinger a îndeplinit funcția de Prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței, este un argument în plus pentru a susține remarcabilele sale competențe în câmp teologic și, în același timp, stima de care se bucura din partea Papei Ioan Paul II.

ambient ecleziastic⁵⁸ vârsta de șaptezeci și cinci de ani, sau alte motive care ar face inefficientă activitatea lor, reprezintă momentul precis în care titularii acestor funcții sunt rugați să-și prezinte demisia Pontifului Roman. Distincția dintre demnitatea Cardinal Prefect al unui dicaster și toate celelalte funcții este clară: în cazul prefectilor, odată atinsă vârsta de șaptezeci și cinci de ani, aceștia sunt *rugați să prezinte* propria demisie, care va fi sau nu acceptată de Pontiful Roman în funcție de particularitatea cazului; pentru toți ceilalți membri, împlinirea aceleiași vârste reprezintă *ipso iure* decăderea din funcția pe care o dețineau. Vârsta de optzeci de ani, ulterior pas în clarificarea raporturilor dintre membrii dicasterelor și Dicasterul însuși, reprezintă momentul în care cei care din diferite motive mai aparțin Dicasterului din variate motive, decăzând din sarcina încredințată, încetează de a mai fi membri ai respectivul Dicaster (art. 5 §2).

Datorită particularității create de vacanța Scaunului Apostolic, când competențele diferitelor organisme sunt mult limitate de norma particulară care stabilește procedura de alegere a noului Papă⁵⁹, o altă modalitate de încetare a sarcinilor încredințate membrilor Curiei este tocmai absența titularului Scaunului Sfântului Petru. În această perspectivă, armonizându-se cu legislația particulară⁶⁰, referitoare la procesul

⁵⁸ CCEO vorbește despre aceeași vârstă de 75 de ani, vârstă la care Episcopul eparhial (can. 210, CIC 401), parohul (can. 297, CIC 538), Episcopul coadiutor și auxiliar (can. 218, CIC 411), Superiorul unei mănăstiri (can 444 §3, CIC 624), *sunt rugați să prezinte* renunțarea la funcție.

⁵⁹ A se vedea comentariul la ultimul astfel de document, care de fapt a și stat la baza desfășurării procesului electoral în urma căruia Cardinalul Joseph Ratzinger, Prefectul Congregației pentru Doctrina Credinței a fost ales Pontif Roman, succesor al Papei Ioan Paul II: „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – Vacanța Scaunului Apostolic în Constituția Apostolică «Universi Dominici Gregis»”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, Oradea, an XLIX, nr. 2, 2004, pp. 31-48.

⁶⁰ Datorită importanței istorico-juridice de care se bucură, prezentăm doar ultimele documente referitoare la acest argument: Pius X, Const. ap. *Vacante Sede Apostolica* (25 decembrie 1904): *Pii X Pontificis Maximi Acta* III (1908), 239-288;

electoral pentru alegerea succesorului Sfântului Petru, articolul 6 din *PB* afirmă simplu că, la moartea Pontifului Roman decad din funcție toți Capii de Dicasterie, excepție făcând – datorită competențelor particulare pe care le au pe perioada vacanței Scaunului Apostolic – Camerlengul Bisericii Romane și Penitențierul Major.

3. Congregația pentru Doctrina Credinței

Pentru o lungă perioadă de timp problemele Bisericii au fost tratate în Consistorii și soluționate în Cancelaria Apostolică, însă numărul mereu crescând și complexitatea tot mai ridicată a problemelor au sugerat necesitatea creării unor comisii particulare formate mai ales din cardinali, pentru ca aceste probleme să poată fi rezolvate spre binele credincioșilor și al Bisericii în general.

Prima Congregație, instituită în îndepărtatul 1542, a fost tocmai *Sacra Congregatio Inquisitionis*, instituită de Papa Paul III, actualmente Congregația pentru Doctrina Credinței.⁶¹ Ulterior aceasta avut de suferit

Pius XI, *Motu proprio Cum proxime* (1 martie 1922): AAS 14 (1922), 145-146; Cost. ap. *Quae divinitus* (25 martie 1935): AAS 27 (1935), 97-113; Pius XII, Const. ap. *Vacantis Apostolicae Sedis* (8 decembrie 1945): AAS 38 (1946), 65-99; Ioan XXIII, *Motu proprio Summi Pontificis electio* (5 septembrie 1962): AAS 54 (1962), 632-640; Paul VI, Const. ap. *Regimini Ecclesiae Universae* (15 august 1967): AAS 59 (1967), 885-928; *Motu proprio Ingravescentem aetatem* (21 noiembrie 1970): AAS 62 (1970), 810-813; Const. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975): AAS 67 (1975), 609-645; EV 5/1974-1976, 1442-1545.

⁶¹ Cf. *Anuario Pontificio*, 1993, *op. cit.*, p. 1723. Instituită prin Constituția Apostolică *Licet ab initio* din 21 iulie 1542, Congregația, sub numele său complet *Sacra Congregatio Romanae et universalis Inquisitionis*, avea ca principală competență combaterea ereziilor din sânul Bisericii, pedepsirea delictelor împotriva credinței și numirea Inchizitorilor. În ciuda faptului că, ulterior, datorită unor excese, finalitatea acțiunilor acestei Congregații, în mod comun numită Inchiziția, a fost exagerată, Congregația a avut totuși un scop bine determinat; dincolo de toate criticile, chiar obiective uneori, Congregația avut un rol fundamental în păstrarea dreptei credințe și în evitarea sciziunilor datorate unei credințe non conforme cu

mai multe modificări constitutive, stabilite de o seamă de Constituții Apostolice în care se preciza cu mai mare exactitate limitele de competență ale acesteia.⁶² Congregația nu este doar prima constituită istoric, ci și prima ca importanță în configurația Curiei Romane.⁶³

3. a. Structura

Congregația, ca de altfel și celelalte dicaster, este constituită dintr-un anumit număr de Cardinali și Episcopi, prezidați de un Cardinal Prefect, care este secondat de un Secretar, de un subsecretar, de promotorul Dreptății și de un anumit număr de colaboratori de diferit ordin și grad (PB art. 3). În Congregație, pe lângă un determinat număr de Consultori, constituiți prin numire din partea Pontifului Roman și aleși din întreaga

învățătura Mântuitorului. De remarcat faptul că Papa Ioan Paul II a cerut public scuze în numele Bisericii pentru unele exagerări ale acesteia, precum și pentru alte greșeli comise de aceasta de-a lungul istoriei. În acest sens vezi documentul publicat de Comisia Teologică Internațională, *Memorie și reconciliere. Biserica și greșelile din trecut*, Colecția Documente nr. 14, Editura Presa Bună, Iași, 2000.

⁶² Prezentăm în continuare principalele momente ale stabilirii competențelor specifice acestei Congregații: Papa Sixt V, prin Constituția *Immensa aeterni Dei* (22 ian. 1588), reglementează structura întregii Curii Romane, deci, implicit, pe cea a acestei Congregații; Papa Pius X, prin Constituția *Sapienti Consilio* (29 iunie 1908), redefiniște și schimbă numele Congregației în *Sacra Congregazione del S. Officio*; Papa Paul VI, prin Constituția *Integrae Servandae* (7 dec. 1965), reformează Congregația și actualizează metodele acesteia. Actuala denumire a Congregației este *Sfânta Congregația pentru Doctrina Credinței*, noua titulatură fiind pe deplin justificată de însăși precizările făcute de Constituție: „În apărarea credinței se va putea proceda mai bine prin promovarea credinței” (s.n.). În sfârșit, prin publicarea Constituției *Pastor Bonus* (28 iunie 1988), Papa Ioan Paul II păstrează aceeași denumire a Congregației, omițând însă apelativul *Sacra*. Cf. *Annuario Pontificio per l'anno 1993, op. cit.*, pp. 1723-1724; Francesco D'Ostilio, *Il diritto amministrativo della Chiesa, op. cit.*, p. 171.

⁶³ Cf. *Annuario Pontificio per l'anno 1993, op. cit.*, pp. 1723-1733, ca de altfel și în ulterioarele sau precedentele ediții ale acestuia, Congregațiile sunt prezentate într-o succesiune care ține oarecum cont de importanța și gradul de precedență a acestora. Ordinea acestora este amintită și mai sus, la punctul 2. a. 1. unde am prezentat Congregațiile așa cum apar ele în acest Anuar. În deplină coerență cu această ordine și Constituția *Pastor Bonus* respectă aceeași succesiune.

lume catolică pe baza competențelor doctrinale, datorită prudenței și renumelui, mai funcționează și doua Comisii Pontificale: Comisia Pontificală Biblică⁶⁴ și Comisia Pontificală Teologică Internațională⁶⁵. Aceste două Comisii, conform art. 55 *PB* funcționează după un regulament propriu și sunt amândouă prezidate de Cardinalul Prefect al Congregației. În cadrul Congregației a funcționat până la 1997, data publicării Catehismului Bisericii Catolice⁶⁶ și *Comisia Interdicasterială pentru Catehismul Bisericii Catolice*⁶⁷.

⁶⁴ Ia naștere prin publicarea Breve-lui *Vigilantiae Studique*, de către Papa Leon XIII la 23 febr. 1902, prin care se constituia *Pontificia Commissione per gli studi Biblici* care avea ca sarcină promovarea și favorizarea progresului studiilor biblice și combaterea erorilor din acest ambient. După o serie de alte intervenții ale Papiilor, la 27 iunie 1972 Papa Paul VI prin Motu Propriu *Sedula Cura*, restructurează în totalitate compoziția și finalitatea acestei comisii pe care o unește cu Congregația pentru Doctrina Crediinței, al cărui prefect – din 1981 Cardinalul Josef Ratzinger – este *ex officio* și Președinte al acestei Comisii.

⁶⁵ Originea Comisiei Pontificale Teologice Internaționale se regăsește în cererea formulată de părinții sinodali participanți la Primul Sinod al Episcopilor din pontificatul Papei Paul VI, care prin Scrisoarea Apostolică din 11 aprilie 1969 o înființa aprobând *ad experimentum* Statutul și desemnând în același timp și membrii. Ulterior, Papa Ioan Paul II prin *Motu Proprio Tredicim anni iam* din 6 august 1982 promulga statutele definitive ale Comisiei, care au ca finalitate sprijinirea Congregației pentru Doctrina Crediinței în examinarea chestiunilor doctrinale de majoră importanță. Compusă din teologi de marcă, aparținători diferitelor școli teologice sau națiuni, membrii sunt numiți de Sfântul Părinte la propunerea Prefectului Congregației, după consultarea prealabilă a Conferințelor Episcopale interesate. Președintele Comisiei este Prefectul Congregației pentru Doctrina Crediinței.

⁶⁶ *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993; Ulterior au fost publicate o *Addenda* și *Compendium*.

⁶⁷ Instituită de către Papa Ioan Paul II în luna martie 1993, Comisia a urmat în mod firesc activitatea altor două Comisii existente anterior: *Comisia pentru pregătirea Catehismului pentru Biserică* (activează între 10 iulie 1986 – decembrie 1992) și *Comisia Editorială* (născută în 1991). Comisia a avut ca principală misiune coordonarea multiplelor activități care vizau pregătirea și publicarea Catehismului.

Consultorii Congregației au doar rol consultativ și nu deliberativ, iar în determinate circumstanțe pot fi secundați de alți experți care nu au competențe permanente în cadrul Congregației, ci sunt cooptați atunci când diferitele probleme corespund gradului lor de pregătire.

Structura efectivă a Congregației este articulată în patru oficii:

- Oficiul *doctrinal* se ocupă cu pregătirea materialelor referitoare la studiul preventiv al conținuturilor doctrinare ale diferitelor afirmații teologice, precum și la conformitatea sau nu a acestora cu doctrina autentică a Bisericii;

- Oficiului *disciplinar* îi este încredințat spre analiză tot ceea ce ține de administrarea Sacramentului Penitenței, precum și tot ceea ce este relativ la cererea de reabilitare în ministerul sacerdotal după eventualele măsuri disciplinare aplicate de Congregație;

- Oficiul *matrimonial* procedează, conf. art. 52 *PB* la analizarea diferitelor cauze matrimoniale în vederea acordării „privilegium fidei”;

- Oficiul *preoțesc* are sarcina de a examina cererile de dispensă de la obligația celibatului sacerdotal. Această atribuție a Congregației este încredințată acesteia doar „ex commissione”, adică în urma cererii formulate de un dicasteriu competent. Într-adevăr, o analiza atentă a articolelor 48-55 din *PB*, referitoare la Congregația pentru Doctrina Credinței nu prezintă o astfel de competență. Cu toate acestea, în mod habitual, ca urmare a solicitării Congregației pentru Cler, îi sunt încredințate spre rezolvare și astfel de probleme (cf. art. 96 *PB*).

Astfel ea a promovat inițiativele pentru favorizarea cunoașterii și răspândirii învățăturii Catehismului, a examinat propunerile de corectare a textului original în vederea unei eventuale inserări a acestora în *editio typica*, îngrijirea ediției originale latine și multe altele.

3. b. Competențe

Competențele Congregației sunt bine definite în nr. 48 al *PB* unde se specifică:

„Sarcina proprie a Congregației pentru Doctrina Crediinței este să promoveze și să tuteleze doctrina asupra credinței și moravurilor în întreaga lume catolică: de acea cade în competența sa tot ceea ce într-un oarecare fel se referă la o astfel de materie”.

Prin această formulare se configurează *sarcinile proprii* ale Congregației, care – pentru prima dată în istorie – sunt precizate în această formulă: este așadar oportună sublinierea faptului că unui Dicaster îi este atribuită în manieră explicită sarcina de *a promova* credința și nu atât de mult de *a o apăra sau tutela*.

Ba mai mult, prezentând în continuare *sarcinile specifice* art. 49 din *PB* subliniază că promovarea credinței se realizează ținând cont de inteligența credinței, ce „trebuie să se exercite în legătură cu problemele ridicate de progresul științific și al societății”. În fața unei astfel de realități

„este răsturnată atitudinea rezervată, dacă nu chiar de refuz, față de cunoașterea științifică și a inovațiilor socio-culturale, care din perioada contra-reformei a caracterizat, din păcate, atitudinea anumitor cercuri ecleziastice”.⁶⁸

Succesivul art. 50 din *PB* amplifică competențele Congregației stabilind că aceasta,

„în exercitarea sarcinilor Episcopilor vine în ajutorul acestora, atât considerați individual, cât și reuniți în diferitele lor organisme, [...] pentru apărarea și promovarea integrității credinței”.

Dacă primele articole referitoare la competențele Congregației sunt cu caracter promoțional în ceea ce privește prezentarea credinței, art. 51

⁶⁸ Antonio Silvestrelli, *La Congregazione della Dottrina della Fede*, în AA.VV., *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, op. cit., p. 227.

clarifică parte din art. 48, explicitând rolul tutelar în materie de credință al acesteia. Prezintă o oarecare continuitate cu documentele constitutive anterioare, în speță Constituțiile *Integrae servandae* și *Regimini Ecclesiae Universiae*, dar în același timp aducând și unele noutăți în materie, competențele tutelare ale Congregației sunt astfel sintetizate în art. 51 §1 *PB*:

„în scopul tutelării adevărilor de credință și a integrității moravurilor, se implică efectiv pentru ca morala și credința să nu sufere daune din cauza erorilor prezentate”.

Dacă *Integrae Servandae* atribuia Congregației sarcina de a examina noile doctrine și eventual de a le reprobă, precum și de a analiza scrierile publicate în vederea stabilirii conformității sau non-conformității acestora cu doctrina sănătoasă a Bisericii, *PB* lărgeste competențele Congregației în această materie: Congregația are astfel datoria de a cere ca orice scriere publicată de credincioșii creștini pe teme de morală și credință, să fie supusă unui examen prealabil al Autorității competente. Alături de această atribuție, Congregația mai are și îndatorirea de a combate prin oportune intervenții orice eroare sau doctrină periculoasă care se manifestă în rândurile poporului creștin (art. 51 §§ 1-3). Modalitatea de punere în practică a acestor competențe, precum și modalitatea practică de realizare a acestora, sunt bine reglementate astfel încât orice arbitraritate să fie evitată.

În ceea ce privește competențele judiciare și administrative, trebuie amintit faptul că acestea constituie o noutate substanțială față de reglementările precedente. Art. 52 *PB*, pe care îl prezentăm în continuare în formă completă, este desigur o noutate atât față de *Integrae Servandae* cât și *Regimini Ecclesiae*:⁶⁹

⁶⁹ Formularea articolului 52 *PB* reconsideră și completează conținutul art. 36 *Regimini Ecclesiae* și art. 8 al *Integrae Servandae*. Pe de altă parte, competențele îi sunt amplificate în sensul inserării delictelor împotriva credinței, moralei și a celebrării sacramentelor în limitele sale de competență.

„Judecă delictelor împotriva credinței și delictelor mai grave – comise fie împotriva morale, fie în celebrarea Sacramentelor –, care îi sunt semnalate, iar în caz de necesitate procedează la declararea sau aplicarea sancțiunilor canonice conform normelor de drept, fie comun, fie propriu”.

Prin această dispoziție Congregația pentru Doctrina Crediinței este considerată și are prerogativele unui adevărat Tribunal, căruia îi este recunoscută capacitatea de a emite și aplica sentințe canonice. Este ușor de remarcat faptul că sfera competențelor sale juridico-administrative descrise de art. 52 este într-adevăr amplă, iar punerea lor în practică necesită o impecabilă organizare internă a oficiilor Congregației, pentru ca ea să poată face față unor astfel de solicitări.

Atribuțiile judiciare ale Congregației sunt reglementate de o structură și de o procedură clară ce dau posibilitatea urmării scopurilor și obiectivelor acesteia. În centrul tuturor acestor procedee juridice, un loc central îl ocupă Promotorul Justiției care are atribuții specifice, în primul rând evidențiindu-se aceea de tutelare a dreptății și a justei aplicări a normei canonice⁷⁰.

O ultimă competență asupra căreia vom încerca să ne oprim pe scurt este aceea de examinare a conținutului teologic și doctrinar al scrierilor. Trebuie notat de la început ponderea cu care Congregația își îndeplinește această prerogativă, ce face parte din „principala sa sarcină instituțională”⁷¹. Conținutul scrierilor, atunci când acesta este supus spre analiză Congregației, este examinat în diferite instanțe, scopul principal fiind acela de a stabili conformitatea scrierilor unui anumit autor cu doctrina autentică a Bisericii. Analiza, departe de a fi superficială, este

⁷⁰ Nu intrăm în detaliile legate de desfășurarea unui astfel de proces. Amintim totuși faptul că el se desfășoară nu numai conform canoanelor relative la Procese, ci și după regulamentul intern al Congregației. Vezi Antonio Silvestrelli, *La Congregazione della Dottrina della Fede*, op. cit., pp. 230-235.

⁷¹ *Ibidem*, p. 231.

realizată, așa cum am amintit deja, în diferite instanțe; dar, mai mult decât atât, examinarea poate să fie lărgită asupra întregii opere a respectivului autor. Opera este analizată în original fiind excluse referințele sau comentariile unor terți asupra operei. Tutela conținuturilor teologice, dar și a gândirii teologice a respectivului autor este evidentă din însăși procedura urmată: în cazul evidențierii unor opinii greșite și periculoase este avertizat Episcopul respectivului autor, dar și autorul însuși, dându-i-se celui din urma posibilitatea să aducă clarificări asupra temei. În urma tuturor investigațiilor făcute, a voturilor experților sau a conținutului colocviilor care au ca scop clarificarea unor dubii în care autorul este invitat să aducă ulterioare clarificări, examinatorii decid asupra publicării sau nepublicării concluziilor. Acestea sunt supuse atenției Pontifului Roman, care le aprobă și le comunică ulterior Episcopului celui interesat.

Nu putem dubita asupra corectitudinii modalității și procedurii de desfășurare a unei astfel de investigații, care are ca prim scop evitarea răspândirii erorilor teologice prin scrieri non-conforme doctrinei autentice, și nu amendarea autorului lor.

4. Intervențiile Congregației în câmp doctrinar, teologic, moral și disciplinar

Vom încerca în cele ce urmează să prezentăm cronologic parte din intervențiile pe care Congregația pentru Doctrina Credinței le-a făcut în limitele sale de competență. Desigur că ne vom opri doar asupra aceluia care sunt cuprinse în perioada 1981-2005, perioadă în care la conducerea acestui Dicasteriu s-a aflat ca Prefect Cardinalul Joseph Ratzinger, actualul Papă Benedict XVI.⁷²

⁷² Reținem faptul că această înșiruire de documente nu reprezintă lista completă a acestora, ci așa cum am amintit deja, au fost publicate de Congregație de când la conducerea acesteia s-a aflat Card. Ratzinger. Pentru o lista completă vezi site-ul oficial al Vaticanului www.vatican.va.

4. a. Documente cu caracter disciplinar⁷³

1. *Notificare prin care se declară din nou pedepsele canonice la care este supus Arhiepiscopul Pierre-Martin Ngô-dinh-Thuc și complicii săi pentru hirotoniri ilicite de preoți și Episcopi (Notificatio qua poenae canonicae Episcopis qui illicite alios Episcopos ordinaverunt illisque hoc modo illegitimo ordinatis denuo comminantur)*, 12 martie 1983. AAS 75 (1983) 392-393; OR 8.4.1983, 1; EV 9, 114-119;

2. *Răspuns la dubiile propuse asupra interpretării Decretului «Ecclesiae Pastorum» (Responsa ad proposita dubia de interpretatione decreti «Ecclesiae Pastorum»)*, 7 iulie 1983. AAS 76 (1984) 45-52; OR 29.10.1983, 2; EV 9, 336-345;

3. *Inconciliabilitatea dintre credința creștină și masonerie – Reflexii la un an de la Declarația Congregației pentru Doctrina Credinței*, 23 februarie 1985. OR 23.02.1985;

4. *Declarație asupra asociațiilor masonice (Declaratio de associationibus massonicis)*, 26 novembre 1983, AAS 76 (1984) 300; OR 27.11.1983; Communicationes 15 (1983) 160; EV 9, 481-487;

5. *Scrisoare adresată Episcopilor asupra normelor referitoare la exorcisme (Epistula Ordinariis locorum missa: in mentem normae vigentes de exorcismis revocantur)*, 29 settembre 1985. AAS 77 (1985) 1169-1170; Communicationes 18 (1986) 46-47; EV 9, 1614-1617;

6. *Regulament pentru examinarea doctrinelor (Agendi ratio in doctrinarum esame)*, 30 maggio 1997 AAS 89 (1997) 830-835; OR 30.8.1997, 4;

⁷³ Pentru prezenta listă vezi: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_dis_index_it.htm. Atragem atenția asupra faptului că în ceea ce privește trimiterea la sursa documentului am optat pentru păstrarea acelor care sunt mai ușor de reperat, respectiv AAS = *Acta Apostolicae Sedis*, OR = *Osservatore Romano*, EV = *Enchiridion Vaticanum*, a cura di Emilio Lora [e Bruno Testacci], Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 1981, *Communicationes* = *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*. Città del Vaticano, *RegnoDoc = Il Regno. Documenti*. Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna.

7. *Declarație asupra «Bisericii clandestine» în Republica Cehă*, 11 februarie 2000. RegnoDoc 5/2000, 166-167

8. *Motu Proprio “Sacramentorum sanctitatis tutela”, asupra normelor referitoare la delictele mai grave rezervate Congregației pentru Doctrina Credinței* (30 aprilie 2001) AAS 93 (2001) 737-739;

9. *Scrisoare adresată Episcopilor și altor Ordinari și Ierarhi ai Bisericii Catolice interesați de delictele mai grave rezervate Congregației pentru Doctrina Credinței (Epistula ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas interesse habentes de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis)*, 18 mai 2001. AAS 93 (2001) 785-788.

4. b. Documente cu caracter doctrinal⁷⁴

1. *Scrisoare adresată S.E. Mons. Alan C. Clark referitoare la raportul final al ARCIC (Epistula quam Praefectus Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei Em.mus P.D. Iosephus Cardinalis Ratzinger, ob editam relationem finalem a Commissione, cui vulgo nome “Anglican Roman Catholic International Commission” [ARCIC], compraesidi eiusdem Commissionis, R.P.D. Alano C. Clark, Episcopo Angliae Orientalis, die 27 martii 1982 scripsit)*, 27 martie 1982. AAS 74 (1982) 1060-1074; OR 31.3.1982.

2. *Observații asupra raportului final al ARCIC (Animadversiones quas Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, de mandato SS.mi super enuntiatas ultimis Commissionis vulgo ARCIC cognominatae, de Eucharistica doctrina, de sacris Ordinibus atque de subiecto auctoritatis in Ecclesia, exaravit et omnibus Conferentiis Episcoporum die 2 Aprilis transmisit)*, 27 martie 1982. AAS 74 (1982) 1062-1074; EV 8, 122-151.

3. *Notificarea privitoare la rev. Georges de Nantes (Notification à propos de l'abbé Georges de Nantes)*, 13 mai 1983. OR 16/17.5.1983, 2; EV 9, 160-163;

⁷⁴ Vezi site http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_doc_index_it.htm

4. *Scrisoare adresată Eminenței Sale Card. Ioseph Höffner, Arhiepiscop de Kol, referitor la «Activitatea Îngerilor» (Epistula Em.mo ac Rev.mo Domino Iosepho Card. Höffner, ArchiEpiscopo Colonien., missa: De peracto examine circa "Opus Angelorum"), 24 septembrie 1983, AAS 76 (1984) 175-176; EV 9, 408-411;*

5. *Decizie referitoare la traducerea articolului «Carnis resurrectionem» din Simbolul de Crediință, 14 decembrie 1983. EV 9, 494-496;*

6. *Scrisoare adresată Părintelui Edward Schillebeeckx referitoare la cartea sa «Kerkelijk Ambt» («Ministerul în Biserică», 1980), 13 iugno 1984. AAS 77 (1985) 994-997; OR 11.1.1985, 2;*

7. *Instrucțiune asupra unor aspecte ale «Teologiei eliberării» – Libertatis nuntius (Instructio de quibusdam rationibus «Theologiae Liberationis»), 6 august 1984. AAS 76 (1984) 876-909; OR 3/4.9.1984, 1-2.4; EV 9, 866-927;*

8. *Notificare asupra volumului «Biserica: Carismă și putere. Eseu de Ecleziologie militantă» a P. Leonardo Boff, O.F.M., 11 martie 1985. AAS 77 (1985) 756-762; OR 20/21.3.1985, 1-2; EV 9, 1384-1391;*

9. *Instrucțiune asupra libertății creștine și a eliberării – Libertatis conscientia (Instructio de libertate christiana et liberatione), 22 martie 1986. AAS 79 (1987) 554-599. OR 6.4.1986, 1.4; Communicationes 18 (1986) 48-53 [n. 71 usque ad n. 80]; EV 10, 118-239;*

10. *Scrisoare referitoare la suspendarea lui Carlo Curran din calitatea de profesor de teologie (Epistula R. D. Carlo Curran, Vasingtoniae degenti, missa), 25 iulie 1986. AAS 79 (1987) 116-118; OR 20.8.1986, 2; Communicationes 18 (1986) 276-278;*

11. *Scrisoare adresată lui György Bulányi referitoare la unele scrieri atribuite lui, 1 septembrie 1986. EV 10, 646-659;*

12. *Notificare referitoare la cartea «Pleidooi voor mensen in de Kerk» (Nelissen, Baarn 1985) a prof. Edward Schillebeeckx, O.P., 15 septembrie 1986. AAS 79 (1987) 221-223; OR 24.9.1986, 1, 5; EV 10, 660-665;*

13. *Scrisoare referitoare la grija pastorală a persoanelor homosexuale – Homosexualitatis problema (Epistula de pastorali personarum homosexualium cura)*, 1 octombrie 1986. AAS 79 (1987) 543-554; DeS 11 (1995); OR 31.10.1986, 5; EV 10, 666-693;

14. *Instrucțiune asupra respectului față de viața umană care se naște și asupra demnității procreării – Donum vitae (Instructio de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda. Responsiones ad quasdam quaestiones nostris temporibus agitatae)*, 22 februarie 1987. AAS 80 (1988) 70-102; OR 11.3.1987; Communicationes 19 (1987) 9-11 [Pars de ethica et de iuribus civilibus]; EV 10, 818-893;

15. *Formula ce trebuie folosită pentru profesiunea de credință și jurământul de fidelitate în asumarea unui oficiu care trebuie exercitat în numele Bisericii (Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo)*, 1 iulie 1988. AAS 81 (1989) 104-106 (cf. Rescriptum ex Audientia, p. 1169). OR 25.2.1989, 6; Communicationes 21 (1989) 32-34. 113; EV 11, 683-691;

16. *Observații asupra documentului ARCIC II «Mântuirea și Biserica», (Observations on ARCIC II's «Salvation and the Church»)*, 18 noiembrie 1988. OR 28.11.1988. EV 11, 944-969;

17. *Notă referitoare la «Norma morală a documentului "Humanae vitae" și obligațiile pastorale»* din 16 februarie 1989. OR 16.2.1989; EV 11, 1352-1357;

18. *Scrisoare asupra unor aspecte ale meditației creștine – Orationis formas (Epistula ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos de quibusdam rationibus christianae meditationis)*, 15 octombrie 1989. AAS 82 (1990) 362-379; OR 15.12.1989 [EV 11, 1668-1705;

19. *Instrucțiune asupra vocației ecleziale a teologului – Donum veritatis (Instructio de Ecclesiali Theologi vocatione)*, 24 mai 1990. AAS 82 (1990) 1550-1570; OR 27.6.1990; EV 12, 188-233;

20. Notă asupra cărții «*The Sexual Creators, An Ethical proposal for Concerned Christians*» (University Press of America, Lanham-New York-London 1986) a P. André Guindon, O.M.I., 31 ianuarie 1992. OR 31.1.1992; EV 13, 432-444;

21. Instrucțiune asupra unor aspecte referitoare la folosirea instrumentelor de comunicare socială în promovarea doctrinei sociale a Bisericii – Conciliul Vatican II, 30 martie 1992. Communicationes 24 (1992) 18-27; EV 13, 865-876;

22. Scrisoare referitoare la unele aspecte ale Bisericii înțeleasă ca și comuniune – *Communio notio* (Litterae ad Catholicam Ecclesiam Episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio), 28 mai 1992. AAS 85 (1993) 838-850; EV 13, 926-953;

23. Decret asupra doctrinei și obiceiurilor Asociației «*Opus Angelorum*» (Decretum de doctrina et usibus particularibus consociationis cui nomen «*Opus Angelorum*»), 6 iunie 1992. AAS 84 (1992) 805-806. EV 13, 978-983;

24. Unele considerații referitoare la Răspunsul la propunerile de lege asupra non-discriminării persoanelor homosexuale (Some Considerations Concerning the Response to Legislative Proposals on Non-discrimination of Homosexual Persons), 23 iulie 1992. OR 24.7.1992, 4; EV 13, 992-997;

25. Răspunsuri la dubiile propuse asupra «izolării uterine» și alte chestiuni (Responsa ad proposita dubia circa «interclusionem uteri» et alias quaestiones), 31 iulie 1993. AAS 86 (1994) 820-821. Communicationes 26 (1994) 169-170;

26. Notificări asupra scrierilor și activității Doamnei Vassula Ryden (Notificatio de scriptis et operibus dominae Vassulae Ryden), 6 octombrie 1995. AAS 88 (1996) 956-957. OR 23-24.10.1995; EV 14, 1956-1957;

27. Notificări asupra operei «*Mary and human liberation*» a P. Tissa Balasuriya, O.M.I., 2 ianuarie 1997. OR 5.1.1997, 2; EV 16, 3-9;

28. Notificări asupra scrierilor P. Anthony De Mello, S.J. (Notificatio circa scripta Patris Antonii De Mello, S.I.), 24 iunie 1998. AAS 90 (1998) 833-834. EV 17, 730-743

29. *Formula ce trebuie folosită pentru profesiunea de credință și jurământul de fidelitate în asumarea unui oficiu care trebuie exercitat în numele Bisericii, cu notă doctrinală ilustrativă [a formulei de concluzie a "Professio fidei"] (Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo una cum nota doctrinali adnexa)*, 29 iunie 1998. AAS 90 (1998) 542-551; *Communicationes* 30 (1998) 42-49 [= Nota doctrinalis]; EV 17, 848-875;

31. *Considerații asupra «Primatului succesorului lui Petru în misterul Bisericii», «Il Primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa»*, 31 octombrie 1998. OR 31.10.1998, 7; *Communicationes* 30 (1998) 207-216; EV 17, 1197-1207;

32. *Notificare asupra scrierilor și activității Sorei Jeannine Gramick, S.N.D. și a Părintelui Robert Nugent, S.D.S. (Notification regarding Sister Jeannine Gramick, ssnd, and Father Robert Nugent, sds)*, 31 mai 1999. AAS 91 (1999) 821-825;

33. *Documente asupra "Mesajul de la Fatima"*, 26 iunie 2000. OR 26-27.6.2000 [Insertum Tabloid];

34. *Declarație asupra expresiei «Chiese sorelle», «Biserici Surori»*, 30 iunie 2000. OR 28.10.2000, p. 6;

35. *Conferință de presă referitoare la prezentarea Declarației «Dominus Iesus»*, 5 septembrie 2000;

36. *Declarație privind unicitatea și universalitatea salvifică a lui Isus Cristos și a Bisericii – Dominus Iesus (Declaratio de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica)*, 6 august 2000. AAS 92 (2000) 742-765. OR 6.9.2000, 6-8; în românește publicat sub același nume, Arhiepiscopia Romano-Catolică, București, 2000.

37. *Instrucțiune asupra rugăciunilor pentru a obține de la Dumnezeu vindecarea – Ardens felicitatis (Instructio de orationibus ad obtinendam a Deo sanationem)*, 14 septembrie 2000 OR 24.11.2000, pp. 6-7;

38. *Notificare asupra unor publicații ale profesorului Dr. Reinhard Meßner, (Notifikation bezüglich einiger Veröffentlichungen von Professor Dr. Reinhard Meßner), 30 noiembrie 2000. AAS 93 (2001) 385-403. OR 06.12.2000, 4-5;*

39. *Notificare apropos de cartea P. Jacques Dupuis, S.J. «Verso una teologia del pluralismo religioso», 24 ianuarie 2001. OR 26-27.2.2001, p. 11;*

40. *Notificare privitoare la unele scrieri ale R. P. Marciano Vidal, C.Ss.R. (Notificatio super quibusdam scriptis Marciani Vidal), 22 februarie 2001. AAS 93 (2001) 545-555; OR 16.5.2001, p. 6.*

41. *Notă asupra valorii Decretelor doctrinale referitoare la gândirea reverendului Părinte Antonio Rosmini Serbati, 1 Iulie 2001. OR 30.6-1.7.2001, p. 5.*

42. *Notă doctrinală asupra unor chestiuni referitoare la implicarea și comportamentul catolicilor în viața politică, 16 ianuarie 2003. OR 17.1.2003, pp. 6-7.*

43. *Considerații referitoare la proiectele de recunoaștere legală a uniunilor dintre persoane homosexuale, 31 iulie 2003. În românește sub același nume publicat în Colecția Documente nr. 38, Ed. Presa Bună, Iași, 2003.*

44. *Scrisoare adresată Episcopilor Bisericii Catolice asupra colaborării bărbatului și a femeii în Biserică și în lume, 31 iulie 2004*

45. *Notificare asupra cărții "Jesus, Symbol of God" a părintelui Roger Haight, S. J., 13 decembrie 2004.*

4. c. Documente referitoare la administrarea Sacramentelor⁷⁵

4. c. 1. Botezul

1. *Notificare asupra validității Botezului acordat de «Christian Community» sau «Die Christengemeinschaft» a lui Rudolf Steiner (Notificatio de validitate baptismatis apud «Christian Community» Rudolphi Steiner confessionem), 9 martie 1991 AAS 83 (1991) 422. EV 13, 16-17;*

⁷⁵ Vezi http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_sac_index_it.htm

2. *Notificare asupra validității Botezului acordat în «The New Church» (Notificatio de validitate baptismatis apud «The New Church» confessionem collati)*, 20 noiembrie 1992. AAS 85 (1993) 179. Communicationes 25 (1993) 34; EV 13, 1068-1069;

3. *Răspuns la Dubiul propus asupra validității Botezului acordat în «Biserica lui Isus Cristos a sfinților Ultimei Zi» numită «Mormoni», (Responsum ad propositum dubium de validitate baptismatis apud communitatem «The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints»)*, 5 iunie 2001. AAS 93 (2001) 476; OR16-17.07.2001;

4. c. 2. *Sfânta Euharistie*

4. *Scrisoare adresată Secretarului Sfintei Congregații pentru consacrați și institutele seculare referitoare la Dicasterul competent pentru acordarea sanatorilor în vederea celebrării Sfintei Liturghii cu must de vin în cazuri speciale*, 22 septembrie 1981. EV S1, 760-762;

5. *Răspunsuri asupra împărțirii euharistice a celebrantului «per intinzione» și a credincioșilor doar sub specia vinului (Responsa ad proposita dubia de celebrantis communionem «per intinctionem» et fidelium communionem sub sola specie vini)*, 29 octombrie 1982. AAS 74 (1982) 1298-1299;

6. *Scrisoare asupra unor chestiuni referitoare la ministrul Euharistiei – Sacerdotium ministeriale (Epistula ad Ecclesiae Catholicae Episcopos de quibusdam quaestionibus ad Eucharistiae ministrum spectantibus)*, 6 august 1983. AAS 75 (1983) 1001-1009; OR 9.9.1983, 4; Communicationes 15 (1983) 153-159; EV 9, 346-361;

7. *Scrisoare adresată Episcopilor Bisericii Catolice asupra primirii împărțășaniei euharistice de către credincioșii divorțați recăsătoriți – Annus Internationalis Familiae (Epistula ad Catholicae Ecclesiae Episcopos de receptione communionis eucharisticae a fidelibus qui post divortium novas inierunt nuptias)*, 14 septembrie 1994. AAS 86 (1994) 974-979; OR 15.10.1994; Communicationes 26 (1994) 163-168;

8. *Scrisoare circulară adresată Președinților Conferințelor Episcopale asupra folosirii doar a pâinii cu mică cantitate de gluten și a mustului ca materie euharistică*, 19 iunie 1995, EV 14, 1694-1696;

4. c. 3. Spovada

9. *Decret referitor la excomunicarea celui care divulgă confesiunile (Decretum de sacramenti Paenitentiae dignitate tuenda)*, 23 septembrie 1988. AAS 80 (1988) 1367; Communicationes 21 (1989) 112; EV 11, 844-845;

4. c. 4. Ordinele sacre

10. *Răspuns asupra doctrinei Scrisorii Apostolice "Ordinatio Sacerdotalis" (Responsum ad dubium circa doctrinam in Epist. Ap. "Ordinatio Sacerdotalis" traditam)*, 28 octombrie 1995. AAS 87 (1995) 1114; OR 19.11.1995, 2; Communicationes 27 (1995) 212; EV 14, 1958-1961;

4. c. 5. Ungerea bolnavilor

11. *Notă asupra Ministrului Sacramentului Ungeriei bolnavilor*, 11 februarie 2005.

5. Alte documente⁷⁶

Ar fi dificilă – și nu face obiectul prezentului studiu – prezentarea întregii activități publicistice, nu numai a Congregației pentru Doctrina Crediinței și a Prefectului acesteia. Ne rezumăm la a aminti că actualul Pontif, de-a lungul laborioasei sale activități, a avut numeroase intervenții ocazionate de diferite circumstanțe printre care amintim intervenții, omilii, saluturi, reflexii, discursuri⁷⁷.

În ceea ce privește întreaga documentație publicată de Congregație, putem afirma că aceasta este masivă. Chiar și o simplă consultare a

⁷⁶ Vezi http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_collection_it.html

⁷⁷ http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_rat_index_it.htm

Enchiridion Vaticanum oferă cititorului posibilitatea să observe volumul mare de intervenții pe care Congregația, ca cel mai autoritar for în materie, le-a publicat.

În final semnalăm Colecția pe care Congregația în colaborare cu Libreria Editrice Vaticana, a inițiat-o în 1985 și care conține documentele acesteia publicate de la terminarea lucrărilor Conciliului Vatican II. Lucrarea *Documenta inde a Concilio Vaticano Secundo expleto edita (1966-1985)*, LEV 1985, Città del Vaticano, conține în versiune originală toate documentele publicate până la data de 11 martie 1985. De la acea dată, tot în colaborare cu Libreria Editrice Vaticana, Congregația a luat inițiativa de a publica o Colecție, *Collana „Documenti e Studi”*, destinată să prezinte în mod unitar și coerent, în volume separate, textul bilingv al Documentelor mai importante publicate de aceasta, însoțite de o introducere a Cardinalului Prefect Ratzinger.

În acest fel Congregația își îndeplinește dubla sa sarcină de promovare și tutelare a doctrinei catolice, îndeosebi în situațiile în care conținutul învățaturii este fundamental, dar și controversat în același timp. Prin această Colecție, dincolo de posibilitatea acordată tuturor de a cunoaște învățătura autentică a Bisericii în unele puncte majore, se realizează și un dialog constructiv între Curia Romană – organism colegial în serviciul urmașului Sfântului Petru – și toți cei care, în diferite instanțe, doresc aprofundarea învățaturii autentice a Bisericii.

Concluzie

Fără îndoială, putem concluziona la finele acestui studiu, că Biserica a găsit întotdeauna cea mai eficace modalitate de exercitare a puterii sacre încredințate ei prin mandat divin din partea lui Cristos, Fondatorul ei. Puterea transmisă Apostolilor, iar prin aceștia Bisericii și slujitorilor acesteia, este o putere diferită de cea a lumii (Mc. 10, 43) și tocmai datorită acestui fapt, ea se aplică în interiorul Bisericii, fără a fi

însă de o putere coercitivă, în sensul civil al termenului; ba mai mult, se aplică în deplina libertate a fiilor lui Dumnezeu care caută mai întâi Împărăția lui Dumnezeu.

Inspirată atât din Sfânta Scriptură, cât și din Sfânta Tradiție, iluminată de doctrina marilor teologi și doctori ai ei, dar și de marele număr de canoniști și interpreți ai normei bisericești, autoritatea sau *sacra potestas* a fost mereu exercitată, în numele și în beneficiul Bisericii și implicit al membrilor acesteia. Din această perspectivă, *sacra potestas*, pentru a face o scurtă referință concluzivă la un document din Conciliul Vatican II, este denumită – și acoperă o realitate mult mai ancorată în scopul și atributele esențiale ale Bisericii – *potestas spiritualis*, o putere exercitată întotdeauna doar în sfera spiritualului. De altfel, principiul de aplicare al *sacra potestas* se bazează tocmai pe această realitate incontestabilă: *Suprema lex, salus animarum*.

Exercitarea puterii sacre nu înseamnă altceva decât slujire după modelul lui Cristos, care a venit nu să fie slujit, ci să slujească, să servească (Mc. 10, 45). Și în acest model își justifică existența și fundamentul toate instrumentele Bisericii în ceea ce privește exercitarea celor *tria munera*.

Congregația pentru Doctrina Crediinței, al cărei prefect a fost pentru o lungă perioadă de timp, actualul Papă Benedict XVI, este poate cel mai exemplificator model de exercitare a acestei puteri; și asta făcând abstracție de toate instanțele judiciare ale Bisericii, care, în sine, se ocupă cu administrarea justiției prin exercitarea puterii judiciare, ca formă concretă de aplicare a *potestas sacra* în vederea stabilirii dreptății.

Congregația pentru Doctrina Crediinței, prezentă astăzi în viața Bisericii, se manifestă prin atributele sale într-o formă înnoită, care corespunde mai mult exigențelor contemporane. Sarcina sa esențială, dincolo de a fi un instrument valid și autoritar în serviciul Pontifului Roman, este în mod concret aceea de a fi un garant al realizării și

aplicării Magisterului autentic al Bisericii, chiar dacă, în ultimă instanță, aceasta se manifestă prin evanghelizare, prin propunerea în termeni cât mai comprehensibili a doctrinei credinței, într-o societate în care impactul cu cultura și mentalitatea așa-zis modernă este marcat de secularism și materialism. Chiar și sarcina de a fi un vigilant păzitor și apărător al doctrinei sănătoase în materie de dogmă sau de morală, alături de funcția de promotor al acestora, are ca scop salvagardarea poporului lui Dumnezeu de erori ce ar putea compromite eforturile îndreptate spre atingerea sfințenie prin practicarea unei credințe conforme învățăturii autentice a Bisericii.

Tocmai de aceea, *sacra potestas*, indiferent de sfera în care se manifestă, sau de organismul ecleziastic care o pune în practică – chiar și atunci când apără credința – nu este îndreptată spre umilirea sau pedepsirea celor greșitori, ci tinde la apărarea purității și integrității credinței, doritoare de a reprimi în casa Tatălui pe cei care din motive diverse au rătăcit de la cale.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – Vacanța Scaunului Apostolic în Constituția Apostolică Universi Dominici Gregis

Publicat de către Papa Ioan Paul II prin Constituția apostolică *Sacri canones* din 18 octombrie 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*¹ (*Codul Canoanelor Bisericii Orientale* = CCEO), intră în vigoare începând cu data de 1 octombrie 1991. În acest fel, alături de *Codex Iuris Canonici*² (*Codul de Drept Canonic* = CIC) – Codul canoanelor care se aplică în cadrul Bisericii latine – și constituția apostolică *Pastor Bonus*³, referitoare la organizarea internă a Curiei romane, avem un triptic care reprezintă un unic corp de legi pentru întreaga Biserică Catolică. Prezentul material ia în considerație un canon al CCEO încercând să

¹ Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/695-887; în românește Iuliu Vasile Muntean (traducere și editare), *Codul Canoanelor Bisericii Orientale*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001.

² *Codex Iuris Canonici*, publicat la 25 ianuarie 1983, în AAS [1983]; EV 8/637-1089; Traducere în limba română (*pro manuscripto*) *Codul de drept canonic*, Iași, 1995. În continuare CIC.

³ Constituția apostolică *Pastor Bonus*, publicată la 28 iunie 1988, în AAS 80 [1988], 841-912; EV 11/787-1070.

clarifice cu ajutorul Constituției Apostolice *Universi Dominici Gregis* [UDG], conceptul de vacanță a Scaunului Apostolic precum și organizarea alegerii Pontifului Roman.

Vacanța unui oficiu ecleziastic este legată intim de incapacitatea exercitării respectivului oficiu. Canoanele referitoare la *provisio canonica* reglementează modalitatea de acordare a unui oficiu în Biserică⁴ precizând modalitatea prin care aceasta este realizată. Prin vacanța unui oficiu vom înțelege absența titularului respectivului oficiu. Această absență poate surveni din diferite motive, însă de fiecare dată se vorbește despre pierderea oficiului⁵. Dacă pentru scaunele patriarhale, mitropolitane și eparhiale CCEO prezintă o normativă fixă, în ceea ce privește vacanța Scaunului Apostolic lucrurile sunt mult diferite. Această realitate – fiind una de excepție, atâta timp cât importanța și singularitatea oficiului este evidentă – este reglementată de norme speciale. CCEO stabilește la can. 47 că (cf. can. 335 CIC): „În timp ce Scaunul Roman este vacant sau împiedicat în totalitate, nu se va schimba nimic în conducerea Bisericii universale; se vor respecta însă legile speciale emise pentru acele circumstanțe”, făcând astfel referință la normele speciale care se vor aplica în astfel de circumstanțe. Legea după care se va conduce Biserica în cazul vacanței Scaunului Apostolic este Constituția Apostolică *Universi Dominici Gregis*⁶.

„De-a lungul secolelor Pontifii Romani au considerat ca pe o prerogativă proprie, precum și ca un drept și o obligație, aceea de a

⁴ Se poate vedea întreg titlul XX din CCEO, *De officiis*, cann. 936-978.

⁵ Acest lucru se realizează prin moartea titularului oficiului, prin libera renunțare, transfer, îndepărtare etc. CCEO prezintă și normele speciale aplicate pe perioada vacanței scaunului patriarhal (cann. 126-132), mitropolitan (cann. 173, 221-233) sau eparhial (cann. 219-233). Tot referitor la structurile ecleziastice se face trimitere și atunci când se vorbește despre vacanța unei parohii (285 și 298).

⁶ În format electronic Constituția poate fi consultată în versiune italiană la adresa: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis_it.html

determina, în modul considerat a fi cel mai bun, alegerea succesorului, opunându-se tendințelor care încercau să sustragă deciziei lor exclusive – prin modificarea instituțiilor ecleziastice – compoziția corpului electoral și modul de exercitare a funcțiilor acestuia”⁷. Cu aceste cuvinte Papa Paul VI prezintă Constituția apostolică *Romano Pontifici eligendo* (1 ottobre 1975), prin care stabilește modalitatea de desfășurare a actului electoral. Chiar conservând elementele fundamentale originale ale oricărei alegeri Episcopale, alegerea Papei a suferit o evoluție gradată: pentru început este rezervată o oarecare majoritate a cardinalilor⁸; mai apoi acest drept și onoare este rezervat doar demnității cardinale⁹; mai târziu Papa Pius XII mărește numărul cardinalilor astfel încât acesta să fie mai reprezentativ, urmând ca Papa Ioan XXIII să îi ridice la treapta Episcopatului pe cei aleși și numiți cardinali¹⁰, pentru ca, în final, Papa Paul VI să reducă numărul cardinalilor electori prin stabilirea vârstei de 80 de ani ca vârstă maximă de exercitare a acestui drept¹¹.

Publicată la Roma, la 22 februarie 1996, Constituția Apostolică *Universi Dominici Gregis* poartă semnătura Papei Ioan Paul II și conține norme referitoare la atribuțiile Colegiului Cardinalilor, la funeraliile Papei și la alegerea Pontifului Roman¹². Legea este atât de strictă, încât declară lipsite de orice valoare toate acțiunile care sunt contrare Constituției, ca de altfel și acele acte viciate sau incomplete, care nu urmăresc îndeplinirea completă a normei.

⁷ Const. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 ottobre 1975): AAS 67 (1975), 609; EV 5/1974-1976, 1443.

⁸ Cf. decretul *In nomine Domini* al Papei Nicolae II din 1059.

⁹ Cf. Constituției *Licet de evitando* a Papei Alexandru III din 1179, Conciliul Lateran III.

¹⁰ Can. 351 CIC.

¹¹ *Ingravescentem aetatem* din 21 noiembrie, reconfirmată mai apoi de Cost. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975), 33: AAS 67 (1975), 622.

¹² Structura documentului este următoarea: Prefață; Prima parte: *Vacanța Scaunului Apostolic* (V Capitole, 1-32); A doua Parte: *Alegerea Pontifului Roman* (VII Capitole, 33-92); *Promulgare*.

Introducerea, consistentă și clară, introduce în tematica Constituției. Este reafirmat dreptul unic al Bisericii de a proceda la alegerea succesorului lui Petru, fără a fi forțată de împrejurări de orice fel, în deplină libertate și autonomie. Din acest motiv, dreptul specific și obligația precisă a Romanilor Pontifi s-a concretizat în emanarea unor documente care *reglementau prin norme oportune alegerea ordonată a Succesorului lui Petru*¹³. În această perspectivă, conștient de mutatele situații ale epocii actuale, Papa Ioan Paul II publică prezenta Constituție, care în esență păstrează principiile generale ale predecesorilor săi, dar în același timp aduce unele noutăți substanțiale în ceea ce privește actul unic al alegerii succesorului lui Petru, ca și act de extremă responsabilitate ce gravează asupra Colegiului Cardinalilor Sfintei Biserici Romane. Afirmată fiind importanța și claritatea cu care trebuie să se prezinte o astfel de lege specială, Papa reconfirmă numărul de 120 de cardinali electori, subliniind astfel universalitatea Bisericii reprezentată de Cardinali provenind din toate cele patru colțuri ale lumii. Principiul este cel hotărât de Papa Paul VI, care stabilește că au pierdut dreptul de alegători *toți acei cardinali care au împlinit, în ziua în care începe vacanța Scaunului Apostolic, optzeci de ani de viață*¹⁴. Continuând pe aceeași temă a conservării principiilor stabilite de predecesorii săi, Papa Ioan Paul al II-lea acordă o importanță deosebită Conclavului, prin stabilirea unor noi reguli de

¹³ Sunt amintiți toți Papii secolului XX, astfel: Pius X, Const. ap. *Vacante Sede Apostolica* (25 decembrie 1904): *Pii X Pontificis Maximi Acta* III (1908), 239-288; Pius XI, *Motu proprio Cum proxime* (1 martie 1922): AAS 14 (1922), 145-146; Cost. ap. *Quae divinitus* (25 martie 1935): AAS 27 (1935), 97-113; Pius XII, Const. ap. *Vacantis Apostolicae Sedis* (8 decembrie 1945): AAS 38 (1946), 65-99; Ioan XXIII, *Motu proprio Summi Pontificis electio* (5 septembrie 1962): AAS 54 (1962), 632-640; Paul VI, Const. ap. *Regimini Ecclesiae universae* (15 august 1967): AAS 59 (1967), 885-928; *Motu proprio Ingravescentem aetatem* (21 noiembrie 1970): AAS 62 (1970), 810-813; Const. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975): AAS 67 (1975), 609-645; EV 5/1974-1976, 1442-1545.

¹⁴ Cf. *Motu proprio Ingravescentem aetatem* (21 noiembrie 1970), II, 2: AAS 62 (1970), 811; Cost. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975), 33: AAS 67 (1975), 622.

participare la acesta. O atenție deosebită este acordată *rigurosului secret* referitor la tot ceea ce privește direct sau indirect actul electoral.

O noutate esențială este cea referitoare la forma de alegere. Acest lucru este justificat de faptul că modificările structurale ale societății actuale sunt atât de mari încât principiile stabilite în 1975, deci acum mai bine de 25 de ani, nu par a mai fi în concordanță cu actuala realitate¹⁵. Astfel, prin UDG Papa Ioan Paul al II-lea stabilește ca unică modalitate de alegere, aceea a *scrutinului secret*, care „oferă mai mari garanții de claritate, liniaritate, simplitate, transparență și mai ales de efectivă și constructivă participare a tuturor și a fiecăruia în parte dintre Părinții Cardinali...”. Se renunță astfel la celelalte două posibilități de alegere a Papei, alegerea prin aclamare *quasi inspiratione* și alegerea *per compromissum*, unica formă prin care alegătorii pot să-și mai manifeste votul pentru alegerea Papei fiind cea a scrutinului secret. Formele de alegere la care se renunță sunt considerate ca nemai fiind potrivite pentru interpretarea intenției unui colegiu electoral atât de extins și de diversificat ca proveniență, cultură, limbă etc., pentru alegerea prin aclamare *quasi ex inspiratione*¹⁶ sau chiar dificil de realizat, inclusiv printr-o

¹⁵ Fiind al treilea cel mai lung pontificat din istoria Bisericii Catolice, pontificatul Papei Ioan Paul II însumează 26 de ani, 6 luni, 17 zile. Papa Ioan Paul al II-lea, care a fost ales la 16 octombrie 1978, este al 263-lea Succesor al lui Petru – primul Papă – și a devenit al treilea Pontif în clasamentul lungimii pontificatelor din istoria Bisericii Catolice. Primii doi pontifi pe lista lungimii pontificatului sunt, în ordine inversă, Papa Leon al XIII-lea (25 de ani, 5 luni), Papa Pius al IX-lea (31 de ani, 7 luni, 21 de zile) și Sfântul Petru (se estimează între 34-37 de ani, dar date precise nu se cunosc).

Ultima lege specială referitoare la modalitatea de alegere a Succesorului lui Petru (Cost. ap. *Romano Pontifici eligendo*, 1 octombrie 1975, a Papei Paul VI), pare să nu mai fie satisfăcătoare în actualele circumstanțe ale începutului de mileniu trei. De aici necesitatea unei revizuirii a disciplinei referitoare la alegerea Papei.

¹⁶ Papa Paul VI la nr. 63 al Const. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975), prevedea această modalitate de alegere ce poate fi rezumată astfel: după intrarea în conclav și închiderea acestuia, Cardinalii electori, inspirați de Spiritul Sfânt,

anumită deresponsabilizare a alegătorilor, care – în acest caz – nu pot să-și exprime personal propria alegere electorală, prin alegerea *per compromissum*¹⁷.

liber și spontan proclamă în unanimitate și cu voce tare pe noul Papă. Alegerea trebuie făcută oral sau, în imposibilitatea exprimării cuvântului, în scris, prin expresia *eleggo* (aleg), pronunțată inteligibil de către un cardinal. Se cere ca toți ceilalți cardinali să proclame unanim și fără excepție același candidat, fără ca să existe disensiunea vreunui dintre ei, cu precauția ca în precedentă să nu fi existat nici o tratativă specială referitoare la propunerea unui anumit candidat. Astfel, dacă unul dintre cardinalii electori, în mod spontan și fără precedente și speciale tratative ar afirma: „Eminenți părinți, dată fiind singulara virtute și probitatea reverendissimului N.N., îl consider vrednic de a fi ales Episcop al Romei și chiar din acest moment îl aleg Papa”, iar toți ceilalți cardinali, fără nici o excepție, ar împărtăși părerea acestuia, exprimând în manieră inteligibilă formula *eleggo* sau, în imposibilitate, exprimată în scris, candidatul, unanim indicat fără nici o precedentă tratativă, devine Papă, ales în mod canonic conform acestei forme de alegere.

După cum spuneam, *Universi Dominici Gregis* a revocat această formă de alegere, stabilind ca unică formă validă de alegere, cea a scrutinului secret. Vezi și „Romano Pontifice” în C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993, p. 936.

¹⁷ Cea de-a doua modalitate de alegere, *per compromissum*, abandonată de *Universi Dominici Gregis*, este prevăzută de precedentă legislație, Const. ap. *Romano Pontifici eligendo* (1 octombrie 1975) la nr. 64-65 și se poate rezuma astfel: în anumite circumstanțe particulare, cardinalii electori încredințează unui grup dintre ei puterea de a alege, în numele tuturor, păstorul Bisericii Catolice. Și în acest caz, toți și fiecare dintre cardinalii electori prezenți în conclav, decid în unanimitate și fără nici o excepție să procedeze la alegerea Papei urmând această formulă de compromis. Se alege astfel un grup impar (minim nouă și maxim cincisprezece) dintre cardinalii electori, care primesc din partea celorlalți misiunea, precizată în scris și semnată de fiecare dintre electori, de a alege prin compromis, noul Papă. Este precizat clar modul și forma care va fi urmată de acești *compromessari* pentru alegerea Papei, precum și perioada cât cardinalii electori vor acorda acestui grup puterea de alegere. După primirea mandatului, grupul de electori se separă pentru a proceda la alegerea noului Papă, conform modalității de alegere indicată de cardinalii electori. După promulgarea alegerii în conclav, cel care a fost ales Papă este, din punct de vedere canonic, noul Papă.

După o prefață destul de lungă, Papa Ioan Paul II prezintă organic, sistematic și exhaustiv modalitățile de procedură referitoare la diversele acte ce trebuie îndeplinite pe durata vacanței Scaunului Apostolic¹⁸. Înainte de a prezenta însă în mod concret normativa, Papa subliniază necesitatea ca aceste norme, care reprezintă un drept-obligație ce gravează asupra demnității de cardinal, să fie îndeplinite cu strictețe și rigurozitate¹⁹.

Data fiind situația particulară creată de vacanța Scaunului Apostolic prin absența titularului oficiului de Pontif, legea după care se va governa Scaunul Apostolic este cu atât mai specială. Situația extraordinară creată impune reconsiderarea atribuțiilor diferitelor organisme din interiorul organului central de guvernare a Bisericii Catolice. Astfel, se stabilesc chiar de la începutul Constituției următoarele: Colegiul Cardinalilor *nu are nici o putere de jurisdicție asupra acelor chestiuni care se referă la autoritatea Supremului Pontif cât timp acesta era în viață sau își*

Și această formă electorală a fost revocată de *Universi Dominici Gregis*, rămânând ca unică formă validă de alegere cea a scrutinului secret. Vezi și *Romano Pontefice* în C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), *op. cit.*, p. 937.

¹⁸ **Prima parte** se referă la Vacanța Scaunului Apostolic și se prezintă, sub forma a 5 Capitle astfel: Cap. I. Puterile Colegiului Cardinalilor pe durata vacanței Scaunului Apostolic; Cap. II. Congregația Cardinalilor în pregătirea alegerii Suveranului Pontif; Cap. III. Despre unele oficii pe durata Scaunului Apostolic vacant; Cap. IV. Facultățile Dicasterelor romane pe perioada vacanței Scaunului Apostolic; Cap. V. Funeraliile Pontifului Roman.

A doua parte tratează Alegerea Pontifului Roman și se prezintă, sub forma a VII capitole, astfel: Cap. I. Alegătorii Pontifului Roman; Cap. II. Locul alegerii și persoanele admise datorită oficiului desfășurat; Cap. III. Începutul alegerii; Cap. IV. Observarea secretului asupra a tot ceea ce privește alegerea; Cap. V. Desfășurarea alegerilor; Cap. VI. Ceea ce trebuie observat sau evitat în alegerea Pontifului Roman; Cap. VII. Acceptarea, proclamarea și începutul Ministerului noului Pontif; **Promulgare**.

¹⁹ Vom observa pe durata expunerii cum actele juridice viciate în formă sunt sancționate ca nule și invalide. Astfel, în formularea can. 1495 (CIC 10) putem afirma că prezenta Constituție apostolică poate fi încadrată în grupa legilor iritante și inabilitante.

exercita funcțiile proprii oficiului. De aceea, orice act juridic care va depăși limitele expres admise de această Constituție este *invalid și nul*. Autoritatea Colegiului cardinalilor se va rezuma în această perioadă de vacanță, doar la îndeplinirea chestiunilor urgente și a celor ordinare referitoare la alegerea noului Pontif, numai în limitele prevăzute de prezenta normativă, orice alt act juridic care nu se referă la situația creată de vacanța Scaunului Apostolic fiind *în mod absolut exclus*.

Într-o astfel de situație particulară, echilibrul este atât de ferm, încât nu se admit nici un fel de inovații sau modificări la nivel structural sau legislativ. De aceea este stabilită incompetența Colegiului Cardinalilor în tratarea acelor chestiuni care privesc în mod direct drepturile Scaunului Apostolic sau ale Bisericii Romane, sau în cazul modificărilor sau corecțiilor aduse legilor emanate de Pontifii Romani. Este exclusă în mod expres modificarea prezentei Constituții, fiind amintit faptul că, în cazul nerespectării acestei normative, autoritatea supremă a Papei declară modificările ca fiind *nule și invalide*. Ca și oricare normă care tinde spre perfecțiune, Constituția încearcă să acopere întreaga realitate creată de vacanța Scaunului; totuși, în cazul în care ar exista dubii asupra interpretării anumitor puncte, facultatea de a interpreta aceste puncte dubii sau controversate și de a delibera asupra acestor chestiuni, cade în competența Colegiului Cardinalilor, care poate aduce noi interpretări în măsura în care majoritatea Cardinalilor congregați convin asupra aceleiași opinii. Este exclus, însă, de la orice interpretare, rămânând astfel nemodificat actul însuși al alegerii noului papă. (cap. I, nr. 1-6).

Atribuțiile speciale ale Colegiului Cardinalilor pe perioada vacanței Scaunului Apostolic (atribuții restrânse dintr-un anumit punct de vedere, dar unice și speciale din altul), sunt puse în practică în cadrul celor două *Congregații ale Cardinalilor*: una *generală*, la care participă toți Cardinalii și una *particulară*, formată din 4 cardinali (Cardinalul Camerleng al Sfintei Biserici Romane și trei Cardinali Asistenți aparținători

celor trei Ordine²⁰: aceștia din urmă sunt stabiliți prin tragere la sorți și sunt înlocuiți, tot la trei zile, de alți trei cardinali aparținători celor trei Ordine). Congregația particulară tratează problemele ordinare referitoare la buna organizare a chestiunilor relative la îndeplinirea directivelor prezentei Constituții, în timp ce congregația generală oferă fiecărui Cardinal în parte posibilitatea clarificării conținutului Constituției după lecturarea acesteia, prin exprimarea dubiilor, a întrebărilor sau explicațiilor pe care le consideră oportune. Aceste congregații au un caracter pur organizatoric, exclusă fiind organizarea scrutinului care este foarte clar stabilit. Între atribuțiile congregației generale, atribuții specifice acestei perioade pregătitoare alegerii Pontifului Roman, intră în mod cu totul special următoarele:

- stabilirea zilei, orei și a modului în care trupul neînsuflețit al Papei va fi depus în Bazilica Vaticană pentru a fi onorat de către credincioși;
- stabilirea necesarului pentru buna desfășurare a ceremoniilor funerare, care vor dura 9 zile, trupul fiind înmormântat între a patra și a șaptea zi de la deces;
- organizarea a tot ceea ce este necesar pentru găzduirea Cardinalilor electori și pentru amenajarea Capelei numită Sixtina, unde se vor desfășura scrutinele;
- organizarea și fixarea datei pentru două meditații referitoare la problemele Bisericii și la grava responsabilitate avută în Conclav;
- aprobarea cheltuielilor necesare perioadei electorale;
- lecturarea eventualelor documente lăsate de defunctul Pontif;
- anularea *Inelului Pescarului* și a *Sigiliului de plumb*, prin care sunt autentificate și expediate Scrisorile Apostolice;
- atribuirea camerelor pentru cardinalii electori în *Domus Sanctae Marthae*, prin tragere la sorți;
- stabilirea zilei și a orei de începere a operațiunilor de votare.

²⁰ Colegiul Cardinalilor este constituit în trei Ordine: Episcopal, Prezbiteral și Diaconal.

Ceea ce este, însă, de extremă importanță în perioada preliminară pregătirii funeraliilor Pontifului Roman și a operațiunilor de vot, este tocmai atenția deosebită care este acordată îndeplinirii *ad literam* a conținutului Constituției. În congregațiile generale inițiale nu se va proceda doar la informarea Cardinalilor electori cu privire la conținutul Constituției, ci se va avea în vedere ca fiecare dintre membri să aibă la dispoziție o copie a documentului și, mai ales, să emită un jurământ referitor la *observarea prescripțiilor conținute în acesta și referitor la păstrarea secretului*²¹. Importanța actului legislativ nu este dată, așadar, numai de declararea nulității actelor contrare prescrierilor Constituției, ci rezultă cu claritate din însăși formula jurământului (Cap. II, nr. 4-13).

Aminteam de faptul că pe durata vacanței Scaunului Apostolic, prerogativele Colegiului Cardinalilor sunt restrânse doar la îndeplinirea chestiunilor urgente și a celor ordinare referitoare la alegerea noului Pontif, numai în limitele prevăzute de prezenta normativă. Același lucru se întâmplă și cu celelalte Organisme sau Oficii din cadrul Curiei

²¹ Dacă disciplina canonică prevede necesitatea emiterii unui *Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, reformulat recent în ambele Coduri (CCEO și CIC) prin Scrisoarea apostolică *Ad tuendam fidem*, din 1998, [AAS 90 (1998) 457- 461, în românește *Ad tuendam Fidem*, scrisoare apostolică a lui Ioan Paul II, Notă doctrinală explicativă a formulei de încheiere a *Professio fidei*, Editura Presa Bună, Iași, 2000], ni se pare cu atât mai importantă această formulă specifică de jurământ, proprie oficiului îndeplinit în alegerea succesorului Sfântului Petru. Datorită importanței pe care o are în ansamblul Constituției, dar mai ales în ceea ce privește respectarea cu strictețe a normelor conținute, ne propunem să o prezentăm în continuare: „Noi, Cardinalii Sfintei Biserici Romane, din Ordinul Episcopilor, al Prezbiterilor și al Diaconilor, promitem, ne obligăm și jurăm, toți și fiecare în parte, să observăm cu exactitate și fidelitate toate normele conținute în Constituția Apostolică Universi Dominici Gregis a Suveranului Pontif Ioan Paul II, și să menținem cu scrupulozitate secretul asupra a tot ceea ce în oarecare fel are legătură cu alegerea Pontifului Roman, sau care prin natura sa, pe durata vacanței Scaunului Apostolic, postulează același secret. Deci fiecare Cardinal va spune: *Iar eu N. Cardinal N. promit, mă oblig și jur. Și punând mâna pe Sfânta Evanghelie, va adăuga: Așa să îmi ajute Dumnezeu și aceste Sfinte Evanghelii, pe care le ating cu mâna mea.*”

Romane²². Cu excepția câtorva oficii amintite de UDG²³, *toți Superiorii Dicasterelor Curiei Romane, atât Cardinalul Secretar de Stat cât și Cardinalii Prefecți, fie Președinți Arhiepiscopi, fie Membrii ai respectivelor Dicastere, încetează exercitarea oficiilor proprii.*

Atribuții cu totul speciale vor avea Cardinalul Camerleng, referitor la care Constituția trasează și modalitatea de stabilire a acestuia, dacă oficiul lui este vacant, cât și decanul Colegiului Cardinalilor. Dintre obligațiile specifice ale Camerlengului putem aminti: constată oficial decesul Pontifului Roman, în prezența Maestrului Celebrărilor Liturgice Pontificale și a altor Prelați; sigilează apartamentul și biroul papal; comunică vestea decesului Cardinalului Vicar al Romei, care va anunța mai apoi poporul; ia personal în posesie, exercitând custodia și guvernul, Palatul Apostolic Vatican și, personal sau prin delegat, Palatul Lateran și Castelul Gandolfo (acesta din urmă fiind reședința estivă a Papei); stabilește, după ce a ascultat părerile Cardinalor Capi ai celor trei Ordine, tot ceea ce se referă la funeraliile Papei, mai puțin cazul când acesta, viu fiind, nu a stabilit altcumva; apără, cu consensul Colegiului cardinalilor, interesele și drepturile Scaunului Apostolic, asigurând o bună administrare a bunurilor și drepturilor Sfântului Scaun. Se bucură, de asemenea, de facultăți speciale Penitențierul Major²⁴, Cardinalul Decan al Colegiului Cardinalilor și Elemozinierul Sanctității Sale. Pe

²² Cf. Const. ap. *Pastor Bonus* nr. 6, AAS 80 (1988), 860.

²³ Oficiile care nu încetează pe durata vacanței Scaunului Apostolic sunt: Camerlengul Sfintei Biserici Romane; Penitențierul Major; Cardinalul Vicar General al Diecezei de Roma; Cardinalul Arhiepiscop al Bazilicii Vaticane și Vicar General pentru Statul Vatican (*Città del Vaticano*); Substitutul Secretariatului de Stat; Secretarul pentru Raporturi cu Statele; Secretarii Dicasterelor Curiei Romane; Reprezentanții Pontificali (Nunții și Delegații Apostolici); Elemozinierul Sanctității Sale. În afara acestora, toate celelalte oficii sunt anulate sau mult restrânse în limite foarte stricte. Oficiile rămase în vigoare sunt însă supervizate și controlate de Colegiul Cardinalilor sau diferite alte instanțe.

²⁴ Cf. Cost. ap. *Pastor Bonus*, art. 117; AAS 80 (1988), 905; Papa Pius XI, (25 martie 1935) Cost. ap. *Quae divinitus*, nr. 12: AAS 27 (1935), 112-113.

durata vacanței Scaunului Apostolic, *puterile civile* ale Pontifului Roman asupra guvernului Statului Vatican (*Città del Vaticano*) trec în competența Colegiului Cardinalilor, care nu vor putea emana decrete decât în caz de extremă necesitate, și valabile numai pe durata vacanței. (cap. III, nr. 14-23).

Fiind bine circumscrise atribuțiile și prerogativele fiecărui oficiu în parte, organismele Curiei Romane au așadar competențe restrânse și specifice, care pot fi exercitate valabil numai conform dispozițiilor Constituției. Facultățile pe care Dicasterele Romane le-au avut *sede plena* încetează acum, fiind reduse doar la acele facultăți ordinare fiecărui Dicasteriu în parte; în caz cu totul excepțional Colegiul Cardinalilor, și numai acesta, *per modum provissionis*, poate acorda anumite prerogative Cardinalului care era Prefect în momentul începerii vacanței, Arhiepiscopului până atunci Președinte și altor Cardinali ai aceluiași Dicaster, spre atenția cărora însuși Pontiful Roman defunct obișnuia să încredințeze tratarea respectivelor afaceri. În ceea ce privește însă administrarea justiției ecleziale, aceasta nu are de suferit de pe urma vacanței Scaunului Apostolic: astfel, chiar dacă Biserica trece printr-o perioadă de așa-zisă instabilitate din cauza absenței titularului oficiului de Suveran Pontif, justiția continuă să fie administrată conform principiilor echității și dreptății. Supremul Tribunal al Segnaturii Apostolice și Tribunalul Rota Romana continuă pe durata vacanței apostolice să trateze cauzele care intră în limitele competenței lor, conform legilor proprii de funcționare, dar și a celor speciale care se aplică în această situație²⁵. (cap. IV, nr. 24-26).

Odată îndeplinite aceste formalități pregătitoare, se trece la celebrarea funeraliilor Pontifului Roman, care sunt și ele clar reglementate de Constituție. Acestea se vor celebra pe durata a nouă zile consecutive, conform dispozițiilor stabilite inițial de către Colegiul Cardinalilor într-una

²⁵ Const. ap. *Pastor Bonus*, art. 18, coma 1 și 3, AAS 80 (1988), 864; EV 11/1988-1989, 850.

din congregațiile generale preliminare (cf. nr. 13a-b), dar și în conformitate cu prescrierile cărților rituale referitoare la acest act²⁶. Dacă înmormântarea are loc în Bazilica Vaticană, un document care să ateste realizarea acestui lucru va fi redactat prin grija Notarului Capitular al Bazilicii sau a Arhivistului Canonic. În cazul în care Pontiful Roman ar fi decedat în afara Romei, Colegiul Cardinalilor va trebui să dispună tot ceea ce este necesar pentru un demn transfer al corpului neînsuflețit în Bazilica Sf. Petru din Vatican.

Odată constatat decesul, Constituția interzice obținerea de imagini fotografiate sau filmate ale Pontifului Roman. Excepția este dată de obținerea permisiunii acordate de Cardinalul Camerleng, care va permite fotografierea sau filmarea trupului neînsuflețit numai cu scop documentar și cu condiția ca Pontiful Roman să fie îmbrăcat cu toate veșmintele pontificale. Și mai restrictivă este norma care interzice în mod absolut orice tentativă de obținere de informații audio sau video în care Pontiful Roman apare infirm la pat sau defunct, pentru ca mai apoi să fie reproduse sau difuzate.

Odată celebrate funeraliile Pontifului și pe toată durata alegerii noului Papă, apartamentul papal nu mai este locuit. El poate fi ocupat până în acest moment doar de către cei care în mod obișnuit locuiau aici, urmând ca, odată celebrate funeraliile, să fie sigilat de către Cardinalul Camerleng. Tot în acest moment este executat testamentul Pontifului, dacă există, urmând ca executorul să dea seama de această operațiune doar noului Papă. (cap. V, nr. 27-32).

A doua parte a Constituției tratează exhaustiv despre *alegerea Papei*. Ideile amintite în introducerea Constituției sunt acum reluate pentru a fi clarificate și mai bine stabilite. Numărul Cardinalilor electori

²⁶ Constituția prevede observarea fidelă a normelor prevăzute de *Ordo exsequiarum Romani pontificis* și *Ordo rituum conclavis*.

este, conform noii legislații, egal sau mai mic de 120²⁷. Au drept de alegere toți și numai acei Cardinali care în momentul începerii vacanței au mai puțin de 80 de ani. Este exclusă de la actul de vot orice altă persoană, indiferent de demnitatea ecleziastică sau civilă pe care o deține. De la actul electoral sunt excluși, deci, toți cei care nu au demnitatea de Cardinal și aceasta limitată la vârsta de 80 de ani: în mod expres sunt excluși cei care făcând parte dintr-un Conciliu sau Sinod Episcopal în desfășurare în momentul vacanței Scaunului Apostolic, ar încerca cu temeritate să modifice numărul stabilit de electori. De altfel, atât Constituția, cât și norma canonică²⁸ prevăd suspendarea *ipso iure* a oricărui Conciliu sau Sinod Episcopal în momentul începerii vacanței. În caz contrar, orice document, canon, text etc., care se încearcă a fi promulgat este lovit de nulitate; Conciliul nu își va putea relua lucrările, oricât de grave ar fi problemele dezbătute, decât în momentul în care noul Papă va ordona ca acestea să fie reluate.

De la alegere nu poate fi exclus nici un cardinal care are drept de vot. Sunt excluși cei care au depășit deci vârsta de 80 de ani, sau care au fost în mod canonic depuși ori au renunțat la această demnitate cu consensul Pontifului Roman. Pe perioada vacanței Scaunului Pontifical, Colegiul Cardinalilor nu poate să-i reabiliteze pe acești Cardinali.

Știrea vacanței Scaunului Apostolic este comunicată tuturor Cardinalilor electori de către Cardinalul Decan, sau de către un delegat al acestuia, toți cei convocați fiind invitați în virtutea ascultării să se prezinte în Vatican. Excepție fac cei reținuți de o infirmitate sau de un grav impediment, care trebuie, de altfel, recunoscut de Colegiul Cardinalilor. O dată făcută convocarea electorilor, aceștia sunt așteptați

²⁷ La data de 19 aprilie 2003, Sâmbăta Mare după calendarul latin, a decedat la vârsta de 90 de ani, Cardinalul Aurelio Sabattani; astfel, Colegiul Cardinalilor număra la acea dată 168 de Cardinali, dintre care 112 electori. Cf. www.catholica.ro CST 21.04.2003.

²⁸ Cf. can. 53 CCEO; cann. 340, 347 §2 CIC.

15 zile, după care încep operațiunile de vot: pentru motive deosebit de grave, lucrările pot fi amânate de către Colegiul Cardinalilor pentru câteva zile, dar acestea nu trebuie să depășească numărul de 5. Cu alte cuvinte, operațiunile de vot trebuie începute nu mai târziu de a 20-a zi de vacanță a Scaunului Apostolic. Începute lucrările, Cardinalii sosiți în întârziere pot fi admiși, *re integra*, la operațiunile de vot, în orice moment ar fi acestea.

Pot renunța la dreptul propriu de alegător acei Cardinali care, datorită realelor motive de sănătate, nu pot participa la scrutine. În principiu, Cardinalii electori trebuie să participe la toate ședințele de vot: orice părăsire a Conclavului pe durata alegerilor atrage după sine excluderea din grupul electoral a respectivului Cardinal. Dacă vreun Cardinal este constrâns, datorită unor probleme grave de sănătate, să părăsească Vaticanul în această perioadă, el poate fi readmis la cerere: între timp alegerea continuă fără a se ține cont de absența lui și fără ca să i se ceară anticipat sau ulterior votul. (cap. I, nr. 33-40).

Operațiunile de vot se vor desfășura doar în interiorul Vaticanului, Cardinalii electori fiind cazați în *Domus Sanctae Marthae*, edificiu construit special pentru aceste circumstanțe. Pentru motive de sănătate, cardinalii pot fi însoțiți de un infirmier personal. Strictețea actului electoral impune o mare rezervă în ceea ce privește accesul persoanelor neautorizate în *Domus Sanctae Marthae* sau în Capela Sixtină. Dacă Cardinalilor electori le este cerut ca pe durata alegerii să se abțină de la orice corespondență epistolară sau telefonică cu persoane străine de ambientul alegerii, tuturor celorlalte persoane oficiale, care datorită oficiului desfășurat s-ar afla în contact direct cu cardinalii le este *absolut interzis să întrețină colocvii, sub orice formă ar fi, sau cu orice mijloc și pentru oricare motiv cu respectivii Părinți Cardinali*. Printre aceste persoane pot fi enumerate, pe lângă altele, și cele pe care Constituția le amintește efectiv: ceremonierii și asistenții cardinalului decan, medicii care trebuie

să acorde asistența medicală necesară, călugării de diferite naționalități care vor fi la dispoziția Cardinalilor electori pentru eventuale spovezi, personalul pentru curățenie și masă. Toate aceste persoane vor trebui să aibă acordul favorabil al Cardinalului Camerleng și al celor trei cardinali asistenți, care împreună cu acesta formează Congregația particulară.

Toate aceste persoane, indiferent de modalitatea prin care au ajuns la cunoașterea unor lucruri referitoare la modalitatea de desfășurare a lucrărilor scrutinului, sunt obligate la menținerea unui *secret strict* față de oricare altă persoană străină Colegiului Cardinalilor electori. În acest scop, prevăzând pericolul unor anumite ingerențe externe sau al unor scăpări de informații, Constituția prevede prestarea unui jurământ în fața Cardinalului Camerleng sau a delegatului acestuia și a celor doi Ceremonieri. Acest jurământ trebuie rostit și scris²⁹. (cap. II, nr. 41-48).

Odată celebrate funeraliile Papei, în conformitate cu programul stabilit pentru desfășurarea alegerilor, Cardinalii se vor reuni în Bazilica Sf. Pietro din Vatican, sau în alt loc sacru dacă circumstanțele o cer, unde vor celebra o Sfântă Liturghie votivă *pro eligendo*³⁰. După celebrarea Euharistiei, în după-masa aceleiași zile, Cardinalii se vor reuni în

²⁹ Formula jurământului este următoarea: „Eu N.N. promit și jur să păstrez secretul absolut față de oricine nu face parte din Colegiul Cardinalilor electori, și aceasta pentru totdeauna, mai puțin cazul în care din partea noului Pontif ales sau a succesorilor acestuia nu am primit o facultate specială, asupra a tot ceea ce se referă direct sau indirect la votarea și la scrutinele pentru alegerea Supremului Pontif. Tot așa, promit și jur să mă abțin de la a face uz de orice instrument de înregistrat, de audiat sau de vizualizat, referitor la tot ceea ce de-a lungul perioadei de alegeri se desfășoară în interiorul Statului Vatican (Città del Vaticano), și mai ales asupra a ceea ce direct sau indirect are în oarecare fel legătură cu operațiile anexate sau cu însăși alegerea. Declar că fac acest jurământ conștient de faptul că o infrațiune a acestuia va atrage asupra mea acele sancțiuni spirituale și canonice pe care viitorul Suprem Pontif (cf. can. 1399 CIC) va considera să le adopte. Așa să-mi ajute Dumnezeu și aceste Sfinte Evanghelii pe care le ating cu mâna mea.”

³⁰ Ceremonialul este prevăzut în *Missale Romanum* n. 4, p. 795.

Capela Paulină a Palatului Apostolic de unde în procesiune, se vor deplasa intonând imnul *Veni Creator*, spre Capela Sixtină, locul exclusiv al desfășurării scrutinelor. Capela Sixtină va fi astfel scoasă din circuitul de vizitare al Muzeelor Vaticane, rămânând un loc *exclusiv rezervat* până la alegere, astfel încât să poată fi asigurat secretul total referitor la tot ceea ce se spune și se face, direct sau indirect, pentru alegerea noului Papă. O atenție deosebită în acest sens, subliniată pregnant de Constituție, este acordată controalelor care vor fi efectuate pentru îndepărtarea eventualelor instalații audio-video³¹ ce ar permite scurgerea de informații în afara Conclavului.

Odată ajunși în Capela Sixtină, Cardinalii electori vor pronunța jurământul de fidelitate față de respectarea prescripțiilor referitoare la modalitatea de alegere a viitorului Papă³², urmând ca, apoi, toți cei care

³¹ Muzeele Vaticane, așa cum este normal pentru păstrarea în siguranță a unui patrimoniu inestimabil ca și Capela Sixtină, au un sistem sofisticat de supraveghere video a întregului circuit deschis spre vizitare turiștilor. Constituția subliniază clar caracterul rezervat al alegerii noului Papă, stabilind că orice instalație de reproducere și transmitere a imaginilor în exterior vor trebui îndepărtate, efectuându-se, cu ajutorul unui personal specializat și de încredere, *acurate și severe controale* pentru ca în respectivele locuri să nu fie introdusă și instalată aparatură audio-video.

³² Formula jurământului este următoarea: „Noi toți și fiecare în parte dintre Cardinalii electori prezenți la această alegere a Supremului Pontif promitem, ne obligăm și jurăm să observăm cu fidelitate și scrupulozitate toate prescrierile conținute în Constituția apostolică a Supremului Pontif Ioan Paul II, Universi Dominici Gregis, emanată la 22 februarie 1996. Tot astfel, promitem, ne obligăm și jurăm că oricare dintre noi, prin dispoziție divină, este ales Roman Pontif, se va implica să desfășoare cu fidelitate munus Petrinum de Păstor al Bisericii universale și nu va precupeți nici un efort în afirmarea și apărarea fermă a drepturilor spirituale și temporale, precum și a libertății Sfântului Scaun. Mai mult, promitem și jurăm să observăm cu maximă fidelitate și cu toții, fie clerici sau laici, secretul asupra a tot ceea ce în oricare fel privește alegerea Pontifului Roman și a tot ceea ce se petrece în locul alegerii, referitor direct sau indirect la scrutin; să nu violăm în nici un fel acest secret, pe durata sau după alegerea noului Pontif, mai puțin în cazul când a fost acordată o explicită autorizație din

nu fac parte din Conclav să părăsească Capela. Excepție fac Maestrul Celebrărilor Pontificale și Clericul ales pentru prezentarea celei de-a doua meditații pentru Cardinali, care va propune o meditație având ca temă responsabilitatea gravă pe care o au aceștia în Conclav, *solum Deum prae oculis habentes*. Prezentată meditația, atât Maestrul Celebrărilor Pontificale cât și Clericul predicator vor părăsi Capela: din acest moment în Capelă se află numai Cardinalii electori. Alegerile vor începe imediat după rostirea rugăciunilor prevăzute în relativul *Ordo* și după ce Cardinalul Decan se va asigura că nu mai există puncte de clarificat în ceea ce privește modalitatea de vot. Dacă există dubii asupra procedurii, acestea vor fi clarificate fără ca vreun punct al Constituției să fie modificat sau înlocuit. Dacă totuși există tentative de acest gen, Constituția le sancționează, declarându-le nule: astfel, modalitatea de alegere este foarte strict circumscrisă de către Constituție, aceasta trebuind observată *ad literam*. (cap. III, nr. 49-54).

Importanța secretului care trebuie păstrat pe toata durata alegerii viitorului papă este cu atât mai mult pusă în evidență, cu cât acestuia îi este rezervat un întreg capitol din Constituție. Chiar dacă anterior a mai fost deja amintit acest argument, capitolul IV acordă o importanță deosebită acestui aspect: Cardinalul Camerleng împreună cu ceilalți trei Cardinali Asistenți *pro tempore* sunt obligați să vegheze cu mare atenție pentru ca aceste norme să nu fie violate. O atenție particulară, chiar dacă în precedență au fost luate unele măsuri, este acordată controlului

partea Pontifului însuși; să nu acordăm niciodată sprijin sau favoare oricărei interferențe, opoziții sau oricărei alte forme de intervenție cu care autoritățile seculare, de orice tip sau grad, sau oricare grup de persoane sau persoană singură, ar vrea să se amestece în alegerea Pontifului Roman.” După care, fiecare dintre Cardinalii electori, conform ordinului de precedență, prestează jurământul cu următoarea formulă: „Iar eu N. Cardinal N. promit, mă oblig și jur, și punând mâna deasupra Evangheliei, va adăuga: Așa să-mi ajute Dumnezeu și aceste Sfinte Evanghelii pe care le ating cu mâna mea.”

referitor la prezența mijloacele de transmitere sau înregistrare audio-video. Este prevăzută chiar prezența a doi tehnicieni care vor avea în vedere îndepărtarea oricărui astfel de sistem din toate ambientele unde se află Cardinalii electori, dar mai cu seamă din Capela Sixtină. Încălcarea acestor norme și introducerea aparaturii cu scopul înregistrării sau transmiterii informațiilor constituie delict, autorii acestora fiind supuși unor *pedepse grave*, după judecata viitorului Pontif.

Pe toată durata alegerilor, Cardinali electori sunt rugați să se abțină de la orice corespondență epistolară, telefonică sau via radio, problemele relative oficiilor proprii trebuind să fie rezolvate înaintea intrării în Conclav. Cu alte cuvinte, este interzisă orice legătură cu exteriorul, fiind în același timp interzisă pe toată durata operațiunilor de alegere primirea oricărui tip de informații externe prin intermediul mass-mediei scrise, vorbite sau vizualizate. Dacă una dintre persoanele care prestează ajutor pe durata alegerii ar ajunge să cunoască informații relative la desfășurarea alegerilor, aceasta este obligată să evite violarea secretului: în caz contrar riscă pedeapsa *latae sententiae* rezervată Scaunului Apostolic. De altfel, claritatea și tonul categoric cu care sunt prezentate anumite expresii, risipesc orice urmă de dubiu care ar plana asupra tentativei de violare a secretului: Cardinalilor electori le este *interzisă* revelarea oricărei informații indiferent de ce persoană este vorba; le este comandat *gravitem onerata ipsorum conscenti*, să păstreze secretul asupra acestor lucruri chiar și după terminarea alegerilor; le este în mod *absolut interzis* să folosească, chiar și cu pretexte false, orice instrument tehnic³³. (cap. IV, nr. 55-61).

Odată îndeplinite aceste formalități, se trece la actul electoral concret. Este subliniată unica modalitate de realizare a alegerii: aceasta se va realiza numai *per scrutinum*, celelalte două forme electorale, despre care

³³ Cum ar fi acelea care pot înmagazina sau transmite informații: telefoanele mobile, agende electronice sau PC portabile, reportofoane, stații de emisie-recepție etc.

am mai vorbit, fiind abandonate³⁴. Precizat fiind, fără echivoc, acest principiu, constituția stabilește că, pentru valida alegere a viitorului Papă, candidatul respectiv trebuie să întrunească 2/3 din voturi, în cazul în care numărul alegătorilor neputând fi divizat în trei părți egale, pentru alegerea Papei este necesar un vot în plus.

Operațiunile de vot se vor desfășura atât dimineața cât și după-masa, în două scrutine consecutive pentru fiecare dintre aceste două perioade ale zile, deci 4 scrutine pe zi. Excepție face ziua în care aceste operațiuni încep, zi când se va avea doar un singur scrutin. Dacă până în acest moment legea a fost foarte clară, operațiile de vot sunt atât de bine precizate, încât acestea nu dau nici cel mai mic spațiu unor interpretări, trebuind în consecință ca precizările constituției să fie observate *ad literam*.

Procedura electorală are trei părți bine distincte după cum urmează:

- *prescrutinul*: pregătirea și distribuirea buletinelor de vot; tragerea la sorți a trei cardinali Scrutători, a trei cardinali Revizori și a trei cardinali *Infirmari*. Buletinul de vot va trebui să fie de formă dreptunghiulară și să prezinte tipărită, în partea superioară a acestuia, formula *Eligo in Summum Ponteficem*, partea inferioară fiind rezervată pentru a scrie numele candidatului. Buletinul de vot trebuie să fie atât de mare încât să poată permite plierea acestuia. Cardinalii electori sunt invitați să voteze conform conștiinței, scriind citeț, cu o caligrafie pe cât posibil de nerecunoscut, un singur nume. Prezența mai multor nume pe buletinul de vot atrage după sine anularea votului respectiv;

- *scrutinul*: probabil cel mai important moment al acestei etape este jurământul pe care fiecare Cardinal este chemat să-l rostească în

³⁴ Dat fiind caracterul temporar și unic al prezentei legi, considerăm că formele electorale abandonate vor putea fi – teoretic – reintroduse în ulterioarele acte legislative, dacă legislatorul consideră că acest lucru este justificat de realitatea existentă la vremea respectivă.

îndeplinirea obligației electorale. În ordinea de precedență, fiecare Cardinal, după completarea buletinului de vot al aceluia scrutin, se deplasează la altarul Capelei Sixtine, având în mână buletinul de vot, astfel încât acesta să poată fi observat de către toți ceilalți Cardinali. Ajuns la altar, respectivul cardinal va pronunța următorul jurământ „*Îl chem ca martor pe Domnul Cristos, care mă va judeca dacă votul meu a fost dat celui care, după Dumnezeu, consider că trebuie să fie ales*”, după care depune buletinul de vot, sub atenta supraveghere a Scrutătorilor, pe platoul care acoperă urna în care se pun și se conservă buletinele. Cu acest platou introduce buletinul de vot în urnă, revenind mai apoi la locul pe care îl ocupă stabil în capelă. În această etapă un rol nu lipsit de importanță îl au *Infirmarii*: în cazul existenței unor cardinali care din motive medicale nu se pot deplasa la urna de vot, *Infirmarii* transportă buletinul de vot la urnă, după procedura mai sus prezentată și numai după ce Cardinalul în cauză a emis respectivul jurământ. O importanță deosebită o au acești *Infirmarii* în cazul în care există cardinali electori care, din aceleași motive de sănătate, nu se pot deplasa din propriile camere din *Domus Sanctae Marthae* la Capela Sixtină. Norma tutelează dreptul acelor care, după ce s-au prezentat la vot, din motive obiective, nu se pot deplasa: *Infirmarii*, urmărind o procedură foarte clară, în care transparența aducerii votului este primordială, se deplasează cu o urnă mobilă în camerele respectivilor Cardinali pentru a ridica voturile acestora. Procedura prevede inclusiv cazul în care ar exista chiar Cardinali care nu pot scrie. Odată îndeplinită această operațiune, cel dintâi Scrutător trece la numărarea voturilor, după o prealabilă amestecare a acestora prin agitarea urnei care le conține. Numărarea voturilor se face în mod vizibil prin transferul acestora, unul câte unul, din urnă într-un alt recipient special pregătit pentru acest scop. Dacă buletinele de vot nu corespund numeric cu numărul de alegători, respectivul scrutin este

nul, trebuind, în consecință, ca întreaga operațiune să fie repetată³⁵. Realizată această operațiune, se trece la citirea buletinelor de vot de către cei trei Cardinali Scrutători, astfel încât întreaga operațiune să poată fi urmărită de toți Cardinalii, care își vor nota numele candidaților pe o foaie, în vederea ierarhizării voturilor.

- *post-scrutinul*, ca ultimă fază a actului electoral, se desfășoară în trei direcții: numărarea voturilor, controlul acestora, distrugerea prin ardere a buletinelor de vot. Operația este urmărită de către Scrutători și Revizori. Dacă nici unul dintre candidați nu însumează 2/3 din voturi, operațiunea se repetă. În această etapă rolul revizorilor este mai bine subliniat prin activitățile pe care aceștia le desfășoară: urmăresc numărarea voturilor, iar în cazul unei alegeri valide, distrug toate buletinele de vot și relativele notițe luate de cardinali pe durata operațiunilor de votare. Fiecare dintre scrutine trebuie să fie notificat într-un proces verbal pe care cardinalul Camerleng, indiferent de rezultatul alegerii, trebuie să-l redacteze. Fiecare dintre aceste procese verbale vor fi, mai apoi, înmânate noului Papă.

Acribia exactă a normei și care nu lasă posibilitatea unor modificări în îndeplinirea acesteia, prevede și cazul în care operațiunile de vot s-ar prelungi mult din cauza părerilor diverse pe care Colegiul cardinalilor electori le-ar putea avea asupra unuia sau a altuia dintre candidați. Dacă sunt întâmpinate dificultăți în ceea ce privește consensul Cardinalilor,

³⁵ Putem observa în această normă a corespondenței dintre numărul de alegători și numărul de buletine de vot o puternică influență a CCEO. Norma este contemplată de can. 955 §3, care stabilește tocmai acest lucru: Dacă numărul voturilor nu este egal cu cel al votanților, nu s-a făcut nimic. Norma nu este însă prezentă în CIC, acesta considerând ineficacitatea votării numai în cazul în care numărul voturilor îl depășește pe cel al votanților (CIC can. 173 §3). Conform normei canonice latine este considerată validă acea alegere în care numărul voturilor este mai mic sau egal cu cel al votanților, principiu neacceptat de legislația orientală și de prezenta Constituție.

Constituția prevede ca după trei zile fără rezultat³⁶, lucrările să fie suspendate pe o perioadă de maxim o zi, cu scopul de a acorda Cardinalilor o zi de rugăciune și reflexie asupra obligației morale pe care o au în alegerea Succesorului lui Petru. În această perioadă este propusă și o meditație spirituală ținută de primul Cardinal în Ordinul Diaconilor. Ceea ce este important de notat în această fază electorală este posibilitatea pe care Constituția o acordă Cardinalilor de a întreține colocvii libere pe marginea actului electoral și aceasta cu scopul vădit de a da Cardinalilor posibilitatea de a schimba păreri și opinii. Oricum, aceste *colocvii libere* trebuie înțelese ca fiind bine circumscrise într-o anumită categorie de informații pe care Cardinalii și le pot oferi mutual³⁷.

După această zi atipică, urmează o altă eventuală serie de 7 scrutine. Dacă nici această perioadă nu duce la un rezultat, urmează o altă zi de rugăciuni și de colocvii. De această dată, meditația va fi ținută de Cardinalul prim în Ordinul Prezbiteral. Alegerile sunt reluate, urmând dispozițiile Constituției: după alte 7 scrutine, urmează aceeași zi de rugăciune și colocvii, cu o meditație propusă de Cardinalul prim în Ordinul Episcopal. Sunt reluate apoi votările, care vor fi oprite după alte 7 scrutine ineficace.

La acest punct delicat al alegerii, Constituția acordă posibilitatea cardinalilor electori de a-și exprima, în urma invitației Cardinalului Camerleng, opinia asupra modalității de continuare: totuși, nu se va putea face abstracție de faptul că, pentru a avea o alegere validă, trebuie să existe ori majoritatea absolută a sufragiilor, ori să se voteze doar două nume care în scrutinul imediat precedent au obținut majoritatea voturilor. Oricare modalitate diferită de cea prezentată până acum este considerată de Constituție ca fiind nulă și invalidă.

³⁶ Un calcul simplu ne arată că această pauză este luată după zece scrutine ineficace.

³⁷ Așa cum se va putea observa din cele ce urmează, aceste colocvii trebuie să se încadreze într-o anumită categorie de discuții, fiind absolut interzise orice forme de înțelegeri, pacte, acorduri, promisiuni, constrângeri pentru alegerea unui anumit candidat, acțiuni impuse altora prin influență sau demnitate.

Aceeași metodologie se aplică și în cazul în care Scaunul Roman ar deveni vacant prin renunțarea Pontifului Roman, conform normativei stabilite de canoane³⁸. (cap. V, nr. 62-77).

Penultimul capitol al Constituției, după ce aceasta a trasat liniile directe ale actului electoral în urma căruia se stabilește identitatea viitorului Papă, sublinează tot *ceea ce trebuie să fie observat sau evitat în actul electoral*. Importanța unui astfel de capitol, care – prin concizie și hotărâre – acordă pedepse extreme celor care, prin infracțiune, nesocotesc litera și spiritul legii, este de la sine înțeleasă atâta timp cât actul electoral este unic și irepetibil.

Care sunt acțiunile care trebuie evitate? Simonia este considerată ca fiind crimă, deci este cea dintâi amintită ca atrăgând după sine excomunicarea *latae sententiae* față de toți cei care în diferite grade se vor face vinovați de acest act. Este interzis orice acord prealabil – chiar fiind în viață Pontiful Roman – în ceea ce privește un așa-zis trafic de voturi: promisiunea voturilor în favoarea unui potențial candidat sau înțelegerile private în vederea regizării actului electoral sunt interzise tuturor, indiferent de demnitatea avută. Astfel, este resubliniat faptul – și asta nu numai pentru a insista asupra actului de conștiință pe care îl reprezintă responsabilitatea alegerii viitorului Papă – că sunt interzise orice forme de pacte, înțelegeri, acorduri, promisiuni, obligații de orice tip, care ar putea constrânge sau influența libertatea de alegere a Cardinalilor electori. Încălcarea acestei norme implică declanșarea excomunicării *latae sententiae*. Este totuși permisă o oarecare consultare și schimb de idei referitoare la alegere³⁹, evitându-se însă orice raport de familiaritate sau aversiune față de anumiți candidați, lucru care ar putea influența capacitatea de decizie liberă a Cardinalilor electori.

³⁸ CCEO can. 44 §2 și CIC can 332 §2.

³⁹ De altfel, Constituția prevede posibilitatea realizării unor colocvii libere atunci când, după repetate scrutine cardinalii, sunt indeciși asupra persoanei viitorului Papă: vezi nr. 74.

O mențiune specială este acordată tipului de raporturi care pot exista pe durata vacanței Scaunului Apostolic între forul politico-civil și cel ecleziastic⁴⁰. În principiu, Papa Ioan Paul II confirmă disciplina ultimului secol interzicând orice fel de ingerință a puterii civile în actul electoral. O a treia pedeapsă *latae sententiae* în acest capitol VI, este rezervată acelor Cardinali care, direct sau indirect, se vor obliga în fața unei oarecare autorități civile sau politice să propună *veto* sau *exclusiva*, indiferent de modalitatea de prezentare a acestuia: ca simplă dorință, sugestie, informație etc. Scopul declarat al normei este acela de a exclude, chiar și din punct de vedere pur teoretic, orice tip de intervenție externă în alegerea Suveranului Pontif.

Actul electoral nu este un act izolat sau exclusiv. Dintr-un anumit punct de vedere poate fi interpretat ca fiind astfel, pentru că numai cardinalii electori participă în mod direct la alegere; însă, din punct de vedere eclezial, este un act colegial la care participă întreaga Biserică. Din acest punct de vedere Constituția solicită, din partea tuturor, rugăciuni pentru ca Dumnezeu să lumineze eforturile de alegere a noului Papă. O invitație cu totul specială și asta datorită intimei legături pe care o au cu Scaunul Sfântului Petru este adresată cardinalilor care, datorită vârstei, nu mai au dreptul de a participa la alegere: aceștia sunt invitați cu mai mare asiduitate să fie conducători ai rugăciunii poporului, participând astfel, în mod eficace și conștient, la actul electoral. (cap. VI. nr. 78- 86).

Ultimul capitol este rezervat normelor referitoare la acceptarea, proclamarea și începerea ministerului noului Pontif. Dacă, în capitolul imediat precedent, noul ales era rugat să nu refuze alegerea și să se supună cu umilință planului divin, în acest capitol sunt trasate normele

⁴⁰ La conclavul din 2 august 1903, cardinalul polonez Zniaz Pujyna a prezentat în timpul celui de-al treilea scrutin, în numele împăratului Frantz Josepf, un veto în defavoarea cardinalului Rampolla, candidatul cu cele mai mari șanse de alegere; următorul Papă, Pius X (1903-1914), publicând Const. ap. *Vacante Sede Apostolica* (25 decembrie 1904) a exclus orice ingerință din partea puterii politice și civile în alegerea Papei; vezi și Claudio Rendina, *I Papi, storia e segreti*, grandi Tascabili Economici Newton, Roma, 1993, pp. 639-643; August Franzen – Remigus Bäumer, *Storia dei Papi*, Editrice Queriniana, Milano, 1987, pp. 312-316.

referitoare la procedura de urmat pentru constatarea acceptării oficiului. Odată constatată canonicitatea alegerii, Cardinalul Decan sau Primul Cardinal în ordinea vârstei, cere consensul Papei⁴¹ urmând ca, imediat după aceea, același Cardinal să ofere noului ales posibilitatea de a-și alege numele de Papă. Despre toată această procedură și despre realizarea ei Maestrul Celebrărilor Liturgice Pontificale va redacta un act în care va preciza și numele ales de către noul Papă. După acceptarea funcției, cel ales devine în mod real Papă și Cap al Colegiului Episcopilor. Din acel moment Papa se bucură de toate prerogativele funcției sale, cu excepția situației în care cel ales nu este constituit în treapta Episcopatului: în acest caz, alesul va fi imediat hirotonit Episcop.

Urmând prescripțiile și formalitățile prevăzute în *Ordo rituum conclavis*, Cardinalii vor presta imediat act de ascultare față de noul Papă, urmând ca, apoi, primul Cardinal din Ordinul Diaconilor să anunțe poporulul rezultatul conclavului și numele noului Papă. Urmează apoi acordarea Bindecuvântării Apostolice *Urbi et Orbi* împărtășită de noul Papă. Imediat după constatarea acceptării funcției, la noul Papă vor avea acces din acel moment numai Substitutul Secretariatului de Stat, Secretarul pentru Raporturi cu Statele, Prefectul Casei Pontificale și oricine ar avea de tratat cauze necesare și urgente.

Papa, după ceremonia solemnă de inaugurare a pontificatului, va lua în posesie în scurt timp și conform ritului prescris Bazilica Patriarhală Laterană. (cap. VII. nr. 87-92).

În sfârșit, Constituția se încheie prin actul de promulgare ce dă documentului, prin formularea pe care oferă, o și mai mare greutate: tot ceea ce este conținut în Constituție *trebuie să fie observat în ciuda oricărei dispoziții contrare*, fiind în același timp lipsit de orice valoare tot ceea ce depășește limitele impuse de document.

Constituția prezintă în final semnătura Papei Ioan Paul II.

⁴¹ Formula pentru cererea consensului este următoarea: *Accepți alegerea ta canonică ca Pontif Suprem?*

Concluzie

Ne putem întreba la sfârșitul acestui material care este rolul și importanța pe care un document atât de restrictiv îl poate avea în ansamblul general al Bisericii Catolice. Fără îndoială, unicitatea documentului și tematica abordată îl situează în planul documentelor importante. În sine, toate textele legislative au – în mai mare sau mai mică măsură – importanță, însă valoarea deosebită a prezentei Constituții este oferită de momentul unic în care aceasta trebuie să fie aplicată: vacanța Scaunului Apostolic.

Perioada vacanței Scaunului Apostolic poate fi considerată – și este de fapt o perioadă de tranziție în care stabilitatea legislativă este clară, dar în care guvernarea Bisericii Catolice este pusă într-un oarecare dezechilibru, tocmai datorită lipsei titularului oficiului de Suveran Pontif. În aceste condiții Constituția Apostolică *Universi Dominici Gregis*, referitoare la perioada vacanței Scaunului Apostolic, clarifică modalitățile și procedeele de urmat în reglementarea cât mai urgentă a acestei stări. Claritatea expunerii și concizia cu care normele sunt prezentate nu lasă spațiu nici celei mai mici tentative de interpretare eronată; și asta cu atât mai mult cu cât repetiția afirmării invalidității actelor care depășesc litera Constituției este foarte elocventă. Nu ne-am propus să facem o analiză lingvistică a terminologiei prezentate de constituție, însă expresii de tipul: „*riguros secret*”, „*în mod absolut excluse...*”, „*declar nul și invalid*”, „*să presteze jurământ*”, „*obligat la un strict secret*”, „*în mod absolut rezervat*”, „*vor fi supuși unor grave pedepse*”, „*interzic în mod absolut*”, sunt doar câteva formule pe care Papa Ioan Paul II le utilizează pentru a scoate în relief importanța și însemnătatea prezentei norme.

Alegerea viitorului Papă, este așadar un act excepțional, unic și special. Iar aceste calități sunt date și de dimensiunea spirituală: este Spiritul Sfânt cel care inspiră alegerea, Cardinalii electori fiind simple instrumente în mâna Providenței.

Alegerea Pontifului Roman: revenirea la tradiția celor două treimi

La data de 26 iunie 2009 Papa Benedict al XVI-lea a publicat un *Motu proprio* privind unele modificări ale normelor referitoare la alegerea Pontifului Roman. În document, care poartă data de 11 iunie, Papa, făcând referința la constituția *Universi Dominici Gregis* din 1996, amintește că, după promulgarea acesteia, au fost trimise Papei Ioan Paul al II-lea numeroase sugestii „autoritare” (*auctoritate insignes*) care solici-tau reactualizarea normei tradiționale conform căreia pentru validitatea alegerii Pontifului Roman erau întotdeauna necesare 2/3 din sufragiile cardinalilor electori prezenți. Prin noul *Motu proprio* Papa Benedict al XVI-lea readuce în uz această formulă tradițională.

Conform noilor reglementări, după cea de-a 33-a și cea de-a 34-a votare se trece la balotajul dintre cei doi cardinali care în ultimul scrutin au primit cel mai mare număr de voturi. Și în acest caz însă, va fi necesară o majoritate de două treimi. Mai este precizat, de altfel, faptul că cei doi cardinali rămași în competiție sunt lipsiți de vot activ în aceasta fază a procesului, fiind deci prezenți la alegeri doar cu vot pasiv.

Înainte de publicarea acestui *Motu proprio*, constituția apostolică *Universi Dominici gregis* – la punctul 75 – stabilea că, după desfășurarea celui de al 33-lea și al 34-lea scrutin, atunci când cardinalii nu ar fi decis prin vot asupra candidatului, aceștia ar fi putut decide prin majoritate absolută (adică prin jumătate de voturi plus 1, dintre cei prezenți) ca procesul de votări să continue, fiind suficient pentru realizarea alegerii doar „majoritatea absolută” a voturilor. Această schimbare se detașă însă de practica bimilenară a Bisericii în ceea ce privește alegerea Pontifului Roman.

Acest *Motu proprio* a fost publicat doar în limba latină. Alăturat, prezentăm o traducere personală a acestui document.

**LITTERAE APOSTOLICAE
MOTU PROPRIO DATAE***

**de aliquibus mutationibus in normis
de electione Romani Pontificis**

Constitutione apostolica *Universi Dominici gregis*, die XXII Februarii anno MCMXCVI promulgata¹, Venerabilis Decessor Noster Ioannes Paulus II, nonnullas immutationes induxit in normas canonicas servandas pro electione Romani Pontificis a Paulo VI, felicitis recordationis, statutas².

In numero septuagesimo quinto memoratae Constitutionis statutum est ut exhaustis incassum omnibus suffragationibus, iuxta normas statutas peractis, in quibus ad validam electionem Romani Pontificis duae ex tribus partes suffragiorum omnium praesentium requiruntur, Cardinalis Camerarius Cardinales electores consulat de modo procedendi, atque agetur prout eorum maior absoluta pars decreverit, servata tamen ratione ut electio valida evadat aut maiore absoluta parte suffragiorum aut duo nomina tantum suffragando, quae in superiore scrutinio maiorem suffragiorum partem obtinuerunt, dum hoc quoque in casu sola maior absoluta pars requirebatur.

Post promulgatam vero laudatam Constitutionem, haud paucae petitiones, auctoritate insignes, ad Ioannem Paulum II pervenerunt, sollicitantes ut norma traditione sancita restitueretur, secundum quam Romanus Pontifex valide electus non haberetur nisi duas ex tribus partes suffragiorum Cardinalium electorum praesentium obtinuisset.

Nos igitur, quaestione attente perpensa, statuimus ac decernimus ut, abrogatis normis quae in numero septuagesimo quinto Constitutionis Apostolicae *Universi Dominici gregis* Ioannis Pauli II praescribuntur, hae substituantur normae quae sequuntur:

* http://212.77.1.245/news_services/bulletin/news/20490.php?index=20490&po_date=26.06.2007&lang=it

¹ IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica *Universi Dominici gregis*, 22 februarii 1996, in AAS 88 (1996) 305-343.

² PAULUS VI, Constitutio apostolica *Romano Pontifici eligendo*, 1 octobris 1975: AAS 67 (1975) 605-645.

Si scrutinia de quibus in numeris septuagesimo secundo, tertio et quarto memoratae Constitutionis incassum reciderint, habeatur unus dies orationi, reflexioni et dialogo dicatus; in subsequentibus vero suffragationibus, servato ordine in numero septuagesimo quarto eiusdem Constitutionis statuto, vocem passivam habebunt tantummodo duo Cardinales qui in superiore scrutinio maiorem numerum suffragiorum obtinuerunt, nec recedatur a ratione ut etiam in his suffragationibus maioritas qualificata suffragiorum Cardinalium praesentium ad validitatem electionis requiratur. In his autem suffragationibus, duo Cardinales qui vocem passivam habent, voce activa carent.

Hoc documentum cum in *L'Osservatore Romano* evulgabitur statim vigere incipiet. Haec decernimus et statuimus, contrariis quibusvis non obstantibus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, die XI mensis Iunii, anno MMVII, Pontificatus nostri tertio.

BENEDICTUS PP. XVI

SCRISOARE APOSTOLICĂ MOTU PROPRIO

Despre unele modificări în normele referitoare la alegerea Pontifului Roman

Prin constituția apostolică *Universi Dominici gregis*¹, promulgată la 22 februarie 1996, venerabilul nostru predecesor Ioan Paul II a introdus unele schimbări în normele canonice care trebuie observate în alegerea Pontifului Roman și care au fixate de Paul VI de fericită memorie².

În paragraful 75 al amintitei constituții a fost stabilit ca, după epuizarea fără rezultat a tuturor votărilor desfășurate conform normelor fixate, prin care se cer două treimi din sufragiile tuturor celor prezenți pentru ca Pontiful Roman să poată fi ales în mod valid, Cardinalul Camerleng să-i consulte pe cardinalii electori asupra modului de procedură și să se procedeze conform deciziei luate de majoritatea absolută, rămânând totuși în vigoare principiul conform căruia este considerată validă alegerea fie cu majoritate absolută de voturi, fie – în mod diferit – votând doar cele două nume care în scrutinul precedent au obținut cea mai mare parte din sufragii, fiind cerută și în acest caz majoritatea absolută.

Totuși, după promulgarea constituției mai sus numite, nu puține au fost solicitările autoritare trimise Papei Ioan Paul II, prin care se solicita reîntoarcerea la norma stabilită de tradiție, conform căreia Pontiful Roman nu putea fi considerat în mod valid ales dacă nu ar fi obținut două treimi din sufragiile cardinalilor alegători prezenți.

Noi, de aceea, după ce am examinat cu atenție chestiunea, stabilim și decretăm ca, abrogate fiind normele prescrise de paragraful 75 al Constituției Apostolice *Universi Dominici gregis*, acele norme să fie înlocuite de acestea care urmează:

¹ IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica *Universi Dominici gregis*, 22 februarii 1996, in AAS 88 (1996) 305-343.

² PAULUS VI, Constitutio apostolica *Romano Pontifici eligendo*, 1 octobris 1975: AAS 67 (1975) 605-645.

Dacă scrutinele la care se referă paragrafele 72, 73 și 74 ale Constituției deja citate vor fi fără rezultat, să se continue cu o zi dedicată rugăciunii, reflexiei și dialogului; apoi, în scrutine succesivelor, păstrând ordinea stabilită de paragraful 74 al aceleiași constituții, vor putea fi aleși doar cei doi Cardinali care în precedentul scrutin au obținut majoritatea numărului de sufragii, fără a neglija criteriul conform căruia și în aceste două scrutine sunt necesare pentru validitatea alegerii, majoritatea calificată a sufragiilor cardinalilor prezenți. Totuși, în aceste scrutine, cei doi Cardinali care pot fi aleși, nu au drept de vot.

Acest document va intra în vigoare imediat după publicarea lui în *Osservatore Romano*. Acestea le decretăm și le stabilim în ciuda oricărei dispoziții contrare.

Dat la Roma, catedra Sfântului Petru, la 11 iunie 2007, al treilea an al pontificatului Nostru.

BENEDICTUS PP. XVI

Alegerea Episcopilor în Bisericile Patriarhale *sui iuris*

În momentul în care am ales să tratez tema „Alegerea Episcopilor în Bisericile *sui iuris*”, m-am gândit în primul rând la statutul pe care Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, îl ocupă în ansamblul Bisericii Catolice; este desigur vorba de schimbarea gradului ierarhic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, care din Biserică Mitropolitană *sui iuris*, a fost ridicată la rangul și demnitatea de Biserică Arhiepiscopală Majoră *sui iuris*. La data de 14.12.2005, prin Bula Pontificală *Ad totius Dominici Gregis*, Papa Benedict XVI-lea, apreciind rolul istoric al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, a considerat potrivită ridicarea acesteia la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră, iar prin Bula *Magna cum animi affectione*, Arhiepiscopul Mitropolit Lucian Mureșan a fost ridicat la rangul de Arhiepiscop Major. Acest moment este unul istoric, unic și de mare însemnătate, care ne aduce în atenție o seamă de Păstori deveniți Episcopi în urma unui proces canonic ce a suferit modificări de-a lungul timpului și care se cere înțeles pentru a putea pricepe însemnătatea pe care o are figura unui Episcop în Biserică.

Pentru a înțelege procedura după care se desfășoară procesul de numire a Episcopilor în Biserica Catolică, va trebui mai întâi să înțelegem structura internă a Bisericii și care este sensul conceptului de Biserică *sui*

*iuris*¹, *Codul Canoanelor Bisericii Orientale*² contemplă în suma canoanelor prezentate, patru tipuri de Biserici *sui iuris*, structurate organic în funcție de gradul de organizare la care au ajuns.

Care sunt Bisericile *sui iuris*

Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen Gentium* se folosește de imagini vii atunci când dorește să zugrăvească realitatea eclezială, prezentând-o sub diverse forme, nu doar la nivel teoretic – ca *staul, turmă, ogor, mlădițe, zidirea lui Dumnezeu...etc.*³ –, ci și practic, sub forma celor 22 de Biserici *sui iuris*. Unitatea poporului lui Dumnezeu se evidențiază în diversitatea Bisericilor, care manifestându-se prin particularitățile proprii, nu aduc prejudicii unității, ci mai degrabă slujesc acesteia⁴. Dacă ar fi să realizăm un prospect al Bisericilor *sui iuris* ținând cont de toate principiile enumerate de canonul 27 CCEO⁵, prospectul s-ar prezenta astfel⁶:

¹ Pentru aprofundări vezi W. Bleiziffer, „Termenul ecleziastic de Biserică «sui iuris»”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, pp. 63-72.

² Pontificium Consilium de legum textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus – Fontium annotatione auctus, Libreria Editrice Vaticana, 1995; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, în *Acta Apostolicae Sedis* 82/1990 (AAS); *Enchiridion Vaticanum* 12/1990 Secunda parte (EV); *Codul Canoanelor Bisericii Orientale*, ediție pro manuscripto, Presa Universitară Clujeană, 2001. (CCEO).

³ Cf. LG 6.

⁴ Cf. LG 13. Aduc pe această cale un pios omagiu celui care a fost Preot Vasile Mărginean, acela care pentru atâtea generații de seminariști a fost profesor de „Drept Canonic Oriental” și „Conciliul Vatican II” la Institutul Teologic Universitar – Blaj, și care ne-a învățat să prețuim *unitatea în diversitate*.

⁵ Can. 27 – Se numește, în acest Cod, Biserică *sui iuris* o grupare de credincioși creștini legată de ierarhie conform normelor de drept, pe care autoritatea supremă a Bisericii o recunoaște în mod expres sau tacit ca *sui iuris*.

⁶ Cf. D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, pp. 68-71; I. Žužek, „Presentazione del *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*», în *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, p. 128; *Annuario Pontificio* 1997, pp. 1148-1151; G. Nedungatt, *Presentazione del CCEO*, în EV 12/1999, pp. 893-894.

Biserica Latină – condusă după normele CIC, cu rit latin și ambrozian⁷;
Biserici Orientale – conduse după CCEO:

a. **Biserici Patriarhale**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul IV: *De ecclesiis Patriarcalibus*, cann. 55-150, avem:

Biserica Coptă, de tradiție Alexandrină;
Biserica Siriacă, de tradiție Antiohiană;
Biserica Maronită, de tradiție Antiohiană;
Biserica Armeană, de tradiție Armeană;
Biserica Caldee, de tradiție Caldee și
Biserica Melchită, de tradiție Constantinopolitană.

b. **Biserici Arhiepiscopale Majore**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul V: *De Ecclesiis Archiepiscopalibus Maioribus*, cann. 151-154:

Biserica Ucraineană, de tradiție Constantinopolitană;
Biserica Siro-Malabareză, de tradiție Caldee;
Biserica Română, de tradiție Constantinopolitană⁸.

c. **Biserici Mitropolitane**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul VI: *De ecclesiis Metropolitanis Ceterisque Ecclesiis Sui Iuris*, Cap. I, cann. 155-173:

Biserica Etiopică, de tradiție Alexandrină;
Biserica Siro-Malankareză, de tradiție Antiohiană;
Biserica Ruteană, de tradiție Constantinopolitană;

⁷ Referindu-se la corespondența dintre canonul 1 al CCEO și canonul 1 al CIC canonistul G. Nedungatt, atribuind Bisericii latine titlul de Biserică *sui iuris*, explicitează «Există și alte canoane în care, chiar dacă Biserica latină nu este în mod expres numită, ea este inclusă (considerată), ca o Biserică *sui iuris*, oricare ar fi diversitatea celor patru tipuri de Biserică *sui iuris* prevăzute de CCEO...». G. Nedungatt, „Presentazione del CCEO”, în *EV* 12/1999, pp. 899-900.

⁸ Această Biserică a fost ridicată la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră la data de 14 decembrie 2005 prin decizia Pontifului Roman Papa Benedict XVI, Arhiepiscopul și Mitropolitul Lucian Mureșan fiind investit cu prerogative depline la 30 aprilie 2006, data înscăunării oficiale.

d. **Alte Biserici** care au un statut determinat de Capitolul II al Titlului VI: *De ecclesiis Metropolitanis Ceterisque Ecclesiis Sui Iuris*, cann. 174-176, care se conduc după Dreptul particular și CCEO și care aparțin toate tradiției Constantinopolitane:

Biserica Albaneză;

Biserica Bieloruscă;

Biserica Bulgară;

Biserica Greacă;

Biserica Italo-Albaneză;

Biserica Iugoslavă;

Biserica Rusă;

Biserica Slovacă;

Biserica Ungurească.

În tratarea argumentului nostru, noi vom aborda doar alegerea Episcopilor în Bisericile Mitropolitane *sui iuris*.

Diverse grade de autonomie

Publicarea CCEO a constituit o reală întoarcere la tradițiile orientale⁹. Codul din 1990 face din alegere modul normal de desemnare a Episcopilor: principiul electoral este deci afirmat, acest lucru fiind firesc în interpretarea documentului conciliar *Orientalium Ecclesiarum* 5:

„Istoria, tradițiile și nenumăratele instituții bisericești dau strălucită mărturie despre meritele deosebite ale Bisericilor orientale în Biserica Universală. [...] El declară așadar în mod solemn că Bisericile din Orient [...] au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare de vreme ce acestea se distrug prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor și par mai capabile să asigure binele sufletelor”.

⁹ René Metz, „La désignation des évêques dans le droit actuel: étude comparative entre le Code latin de 1983 et le code oriental de 1990”, în *Studia canonica*, 27 (1993), Roma, pp. 326-334.

Alegerea Episcopilor orientali catolici este reglementată de *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, ce conține corpul de legi comune tuturor Bisericilor *sui iuris*. O trimitere la dreptul particular este exclusă, atâta timp cât în norma generală nu se face nici cea mai mică trimitere la acesta în ce privește actul alegerii. Câteva trimiteri, cu totul laterale, sunt făcute la dreptul particular atunci când acestuia i se atribuie calitatea de a reglementa modalitatea de convocare sau desfășurare a Sinodului electoral¹⁰.

Aceste organe electorale, care reunesc de altfel toți Episcopii respectivelor Biserici *sui iuris* sub conducerea „celui dintâi”, sunt competente în desemnarea candidaților la Episcopat, indiferent dacă aceștia sunt aleși și numiți în cadrul Sinodului sau sunt prezentați Pontifului Roman pentru numirile doar acestuia rezervate. Dacă pentru Episcopii unei Biserici Patriarhale ce își desfășoară ministerul în interiorul teritoriului respectivei Biserici, competent în alegerea și numirea Episcopului este numai Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, pentru toate celelalte cazuri avem o competență împărțită: alegerea este rezervată Sinodului sau Consiliului Ierarhilor.

În acest sens, canonul 182 clarifică¹¹:

¹⁰ Este important să înțelegem structura forului suprem al unei determinate Biserici *sui iuris*: pentru Bisericile Patriarhale avem Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, cu relativele norme de drept particular, referitoare la argumentul nostru, stabilite în cann. 64, 65, 70, 107, 182, 186, și Consiliul Ierarhilor pentru Bisericile Mitropolitane, cu cann. 164, 166. Prin analogie canoanele care se referă la organizarea Sinodului în Biserica Patriarhală *sui iuris* se pot aplica și Consiliilor Ierarhilor din Bisericile Mitropolitane *sui iuris*.

¹¹ De notat faptul că legislația latină nu conține o astfel de normă, disciplina fiind diversă. CIC – Codul de Drept Canonic [*Codex Iuris Canonici*, AAS (1983); EV 8/637-1089; *Codul de drept canonic, traducere pro manuscripto*, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași, 1995] stabilește, relativ la numirea Episcopilor, următoarele: can. 377 – „Suveranul Pontif îi numește în mod liber pe Episcopi sau îi confirmă pe cei care au fost aleși în mod legitim”.

Can. 182 - § 1. Numai membrii Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale pot propune candidații apți pentru Episcopat; acestora le revine de asemenea sarcina de a aduna, conform normei dreptului particular, informațiile și documentele care sunt necesare pentru a confirma aptitudinile candidaților, după ce au audiat, dacă consideră oportun acest lucru, în secret și individual, câțiva preoți sau chiar și alți credincioși creștini distinși prin înțelepciune și viață creștină deosebită.

§ 2. Episcopii vor comunica Patriarhului informațiile în timp util, înainte de convocarea Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale, iar Patriarhul - adăugând, dacă este cazul, informații proprii - va trimite chestiunea tuturor membrilor Sinodului.

§ 3. Exceptând cazul în care dreptul particular aprobat de Pontiful Roman prevede altfel, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale va examina numele candidaților și va alcătui prin vot secret lista candidaților, care va fi trimisă de Patriarh Scaunului Apostolic pentru a obține consensul Pontifului Roman.

§ 4. Consensul Pontifului Roman, odată dat pentru fiecare candidat în parte, este valabil până când va fi revocat în mod explicit, caz în care numele candidatului va fi șters de pe listă.

Departa de a insista asupra caracterului colegial al unui Sinod sau Consiliu, can. 329 CIC 1917 [CODEX IURIS CANONICI PII X PONTIFICIS MAXIMI IUSSU DIGESTUS BENEDICTI PAPAE XV AUCTORITATE PROMULGATUS PRAEFATIONE FONTIUM ANNOTATIONE ET INDICE ANALYTICO-ALPHABETICO AB E.MO PETRO CARD. GASPARRI AUCTUS TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXXIV] stabilește că numirea Episcopilor este rezervată, în afara excepțiilor, Pontifului Roman:

Can. 329. § 1. Episcopi sunt Apostolorum successores atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur quas cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Romani Pontificis.

§ 2. Eos libere nominat Romanus Pontifex.

§ 3. Si cui collegio concessum sit ius eligendi Episcopum, servetur praescriptum can. 321.

Iar canonul 168 care se referă la Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, subiectul fiind deci în atenția noastră, afirmă:

Can. 168 – În ceea ce privește numirea Mitropolitului și a Episcopilor, Consiliul Ierarhilor va alcătui pentru fiecare caz o listă cu cel puțin trei candidați, cei mai potriviți, și o va trimite Scaunului Apostolic, respectând secretul și față de candidați; pentru a alcătui această listă, membrii Consiliului Ierarhilor, dacă consideră oportun acest lucru, pot cere părerea unor preoți sau a altor credincioși creștini care se disting prin înțelepciune, cu privire la necesitățile Bisericii și la însușirile speciale ale candidatului la Episcopat.

Modalități de alegere a unui Episcop

Aceste două canoane ne ajută să înțelegem care sunt, în principiu, limitele de competență în alegerea Episcopilor. Desigur că aceste canoane nu sunt singurele care vorbesc despre alegeri, dar fiind cele mai importante, constituie punctul central de la care se pleacă în realizarea alegerilor. Un studiu aprofundat al canoanelor CCEO ne prezintă modalitățile de alegere ale Episcopilor, patru la număr. Aceste modalități sunt reglementate canonic în funcție de statutul juridic al respectivei Biserici *sui iuris*.

CCEO dedică alegerii Episcopilor primul articol al celui dintâi capitol (*de Episcopis*) al titlului VII (*de Eparchiis et de Episcopis*), în canoanele 180-189. Prima modalitate, prevăzută de can. 181¹², se referă la Episcopii destinați să asume un oficiu în interiorul limitelor terito-

¹² Can. 181 - § 1. Episcopii, în limitele teritoriului Bisericii Patriarhale, sunt desemnați pentru un scaun eparhial vacant sau pentru a îndeplini o altă funcție oarecare prin alegere canonică, conform normei cann. 947-957, exceptând cazul în care dreptul comun prevede altfel.

§ 2. Ceilalți Episcopi sunt numiți de Pontiful Roman, rămânând neschimbate cann. 149 și 168.

riului Bisericii patriarhale sau Arhiepiscopale majoră¹³. Aceștia sunt aleși canonic în respectivul Sinod, aplicând disciplina relativă la alegeri, disciplină reglementată în cann. 947-958.

Același canon 181 stabilește că toți ceilalți Episcopi sunt numiți de Pontiful Roman¹⁴, rămânând stabile canoanele 149¹⁵ și 168. Avem astfel trei excepții de la regulă, două dintre acestea punând bine în evidență caracterul colegial al unui Sinod sau al unui Consiliu al Ierarhilor, subliniind în același timp și competențele în alegerea și propunerea candidaților spre numire.

1. Episcopii Bisericilor patriarhale și arhiepiscopale majore care sunt constituiți pentru un oficiu în afara teritoriului propriei Biserici, sunt numiți de către Pontiful Roman, la propunerea unei liste de cel puțin trei candidați, listă ce se stabilește conform normelor de drept numai în interiorul Sinodului (can. 149).

¹³ Cf. can. 152, tot ceea ce se spune despre Bisericile Patriarhale în CCEO este valabil și pentru Bisericile arhiepiscopale majore. În ceea ce privește argumentul tratat de noi, diferența esențială dintre aceste două Biserici este aceea că, în timp ce Episcopii aleși în Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, pentru officii desfășurate în interiorul teritoriului propriei Biserici – și numai pentru acestea – nu au nevoie de confirmarea alegerii de către Pontiful Roman, cei aleși în Sinodul Bisericii arhiepiscopale majore au nevoie de această confirmare pentru ca alegerea să poată fi validă.

¹⁴ Prin formularea, *Ceteri Episcopi a Romano Pontifice nominantur firmis cann. 149 et 168*, se subînțelege, în linia păstrării tradițiilor orientale, că alegerea este norma de bază, excepția fiind tocmai această intervenție a Pontifului Roman. Vezi René Metz, *op. cit.*, p. 328.

¹⁵ Can. 149 - Pentru a îndeplini funcția de Episcop eparhial, de Episcop coadiutor, sau de Episcop auxiliar în afara limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale alege, conform normei canoanelor referitoare la alegerea Episcopilor, câțiva candidați, cel puțin trei, și îi propune spre numire Pontifului Roman, prin intermediul Patriarhului; toți cei care în vreun mod oarecare au cunoscut rezultatul alegerii vor păstra secretul, chiar și față de candidați.

2. Mitropolitul și Episcopii Bisericii mitropolitane *sui iuris*, atât în interiorul teritoriului acelei Biserici, cât și în afara ei, sunt numiți de către Pontiful Roman, la propunerea unei liste de cel puțin trei candidați, listă ce se stabilește în Consiliul Ierarhilor (can. 168).

3. Episcopii tuturor celorlalte Biserici *sui iuris*, care nu sunt nici patriarhale, nici arhiepiscopale majore nici mitropolitane sunt numiți de către Pontiful Roman (cann. 174-176).

Listele candidaților în Bisericile Patriarhale *sui iuris*

Can. 149 se prezintă deci ca excepție a canonului 181. Numirea Episcopilor cu funcții în afara teritoriului canonic al Bisericii patriarhale este făcută de către Pontiful Roman, al cărui drept este afirmat și de can. 155. Această numire se realizează numai după prezentarea listei cu candidați¹⁶.

Alegerea unui Episcop se face numai în cadrul Sinodului Episcopilor Bisericii Patriarhale convocat în mod canonic și din care fac parte numai Episcopii hirotoniți ai acelei Biserici patriarhale *sui iuris* (can. 102 §1). În ceea ce privește titlul juridic pe care acești Episcopi îl dețin, trebuie amintit faptul că norma comună (can. 102 §2) stabilește ca având drept de vot numai Episcopii eparhiali și coadjutori, toți ceilalți fiind excluși. Excepția pe care can. 102 §2 o acordă acestor Episcopi este lăsată la latitudinea dreptului particular, care trebuie să stabilească în mod concret faptul că și acești Episcopi au în cadrul Sinodului Episcopilor

¹⁶ Există și excepția susținută de documentul conciliar *Orientalium ecclesiarum* nr. 9, care afirmă dreptul inalienabil al Pontifului Roman de a interveni *singulis casibus* în numirea unui Episcop, chiar în absența unei astfel de liste. La fel afirmă și canoanele referitoare la competențele Pontifului Roman.

Bisericii Patriarhale – deci și în cazul completării listei de candidați la Episcopat – drept de vot¹⁷.

Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale stabilește așadar lista candidaților.¹⁸ Episcopii sunt invitați să își exprime votul asupra candidaților din această listă în deplină libertate, în absența oricărei constrângeri sau presiuni. Pentru candidați se compune o listă de mai multe nume dintre cei considerați a fi cei mai apți pentru această funcție, urmând ca lista finală să fie trimisă Pontifului Roman în vederea primirii asensului acestuia, păstrând secretul față de candidați. În compunerea listei, dacă consideră acest lucru oportun, Episcopii se pot adresa, în vederea obținerii de informații asupra unuia sau altuia dintre potențialii candidați, chiar și unor preoți sau laici care se disting prin înțelepciune și viață creștină exemplară. Această consultare este pur informativă, de la actul electoral excluzându-se în mod categoric orice ingerență din partea oricărei instanțe (can 182).

Calitățile candidatului

Primul canon al articolului I din Titlul VII, can. 180, expune calitățile pe care un candidat preot trebuie să le posede pentru a fi apt de primirea ordinului major al Episcopatului.

¹⁷ Din studiile efectuate până acum asupra conținutului celor trei *Concilio Provinciale ale Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică*, putem afirma că o astfel de normă nu există în documentele acestora. Luând în considerare această realitate, Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, conform art. 207 din Statutul Sinodului, acordă acest drept și acestor Episcopi prin publicarea unei norme generice: „Art. 207. Toți Episcopii Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică au drept de vot în alegerea acestor Episcopi”. Statutul a fost publicat prin decretul SE Nr. 22/15.06.2008.

¹⁸ Chiar dacă legislatorul nu dorește repetarea normativei generale și pentru Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, acest lucru se subînțelege tocmai în virtutea dreptului supletiv și al coerenței aplicării normei canonice. Normativa valabilă pentru Bisericile patriarhale se aplică așadar, cu relativele modificări ce țin cont de structura unei Biserici *sui iuris*, și acestora din urmă.

Can. 180 - Pentru ca cineva să fie considerat apt pentru Episcopat se cere:

1. să se distingă prin credință fermă, ținută morală bună, evlavie, râvnă pentru suflete și înțelepciune;
2. să se bucure de un bun renume;
3. să nu fie ținut de legătura căsătoriei;
4. să aibă vârsta de cel puțin treizeci și cinci de ani;
5. să fie constituit în hirotonirea preoțească de cel puțin cinci ani;
6. să fie doctor sau licențiat sau cel puțin expert într-o știință sacră oarecare.

Lista acestor calități se desfășoară pe șase puncte¹⁹: dintre acestea, trei se referă la starea civilă și pot fi dovedite cu documente autentice, celelalte trei fiind calități asupra cărora sunt chemați să se exprime, chiar și cu o oarecare subiectivitate, toți cei care îl cunosc pe candidat²⁰. Prima calitate pe care trebuie să o prezinte este aceea de a fi un bun păstor.

Înainte de toate, candidatul trebuie să fie caracterizat de o puternică credință, condiție esențială pentru ca să poată fi un bun păstor al acelei *portio populorum Dei* încredințată lui spre păstorire prin predicarea Evangheliei și administrarea Sacramentelor. El trebuie deci să fie maestru al credinței și din acest motiv, se cere ca credința lui să fie fermă; moralitatea exemplară, pietatea, râvna pentru o activitate pastorală rodnică și

¹⁹ Canonul latin corespondent (CIC, can. 378) se dezvoltă pe cinci puncte. Punctul 3 din canonul oriental, punct care se referă la condiția de libertate față de statutul matrimonial lipsește, deoarece este superfluu pentru tradiția latină.

²⁰ Aceasta este justificarea consultării și altor persoane care, în vederea completării listei de candidați, sunt interpelate de către membrii Sinodului Episcopilor. Cei interpelați vor fi persoane judecate ca fiind distincte prin înțelepciune și viață creștină. În acest sens se dorește eliminarea acelei doze de subiectivism care volens-nolens ne caracterizează pe fiecare dintre noi.

înțelepciunea, sunt celelalte calități pe care primul punct le amintește. Este absurd să credem că aceste calități ar fi izolate și nu s-ar găsi în intimă legătură cu întreaga viață a respectivului candidat. Chiar dacă, la prima vedere, punctul doi pare deplasat, acesta vine totuși să sublinieze o calitate pe care am putea s-o definim externă: candidatul trebuie să se bucure de o reputație bună. Această reputație se subînțelege a fi percepută ca bună nu numai în cadrul Bisericii catolice, ci chiar și în celelalte Biserici sau comunități creștine acatolice și – de ce nu? – chiar și în sfera socio-politică²¹.

Starea civilă a candidatului trebuie să fie liberă de legătura matrimonială. Impedimentul a fost introdus în epocă tardivă și se referă la incompatibilitatea dintre starea de căsătorie și cea de Episcop. Dacă pentru legislația latină celibatul este una dintre condițiile esențiale pentru a avea acces la hirotonirea sacramentală, pentru tradiția orientală acesta este cerut numai pentru ca un preot să poată fi ridicat la demnitatea Episcopală²².

La acest punct al dezvoltării materialului nostru trebuie să facem o clarificare terminologică, dar și teologico-sacramentală. Observăm că formularea *să nu fie ținut de legătura căsătoriei* propusă de punctul trei este foarte simplă. Textul nu amintește nimic despre starea Preoției celibatate, care în tradiția latină se subînțelege ca fiind intim legată Sacramentului preoției. Tradiția orientală, care a păstrat libertatea de alegere a propriului statut de viață în trăirea Sacramentului Preoției, impune candidaților la Episcopat *să nu fie ținuți de legătura căsătoriei*²³,

²¹ Eforturile ecumenice pot fi mai bine valorificate dacă respectivul Episcop se bucură de prestigiu și stimă recunoscută și în afara propriei Biserici.

²² Joseph Khoury, *La scelta dei Vescovi nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, în *Appolinaris* 65 (1992), pp. 82-83.

²³ Formula, care inspiră de altfel formularea canonului, se găsește și în *Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Tit. V, cap. VII, 1, g, constituie astfel izvor de drept în redactarea canonului 180 CCEO.

formula lăsând spațiu de interpretare foarte larg. Acest lucru înseamnă că un candidat căsătorit, chiar tată fiind, poate fi propus spre hirotonire în treapta Episcopatului, dacă în momentul completării listei de candidați nu este căsătorit, adică nu este ținut de legătura matrimonială²⁴.

În ceea ce privește vârsta și activitatea pastorală a candidaților, aceștia trebuie să aibă cel puțin 35 de ani de viață și să fie constituiți în treapta preoției de cel puțin 5 ani. Aceste vârste justifică o alegere canonică, mai ales pentru cei care le-au depășit și sunt deja angrenați în activitatea concretă a Bisericii.

Ultima calitate cerută de canon este cea referitoare la titlurile de studii pe care candidatul le posedă. Codul oriental se disociază de cel latin în ceea ce privește titlul și locul de formare intelectuală. În timp ce Codul latin cere ca un candidat la Episcopat să fi obținut „doctoratul sau cel puțin licența în Sfânta Scriptură, în teologie sau în drept canonic într-un institut de studii aprobat de Scaunul Apostolic, sau măcar să fie cu adevărat expert în aceste discipline” (CIC can. 378 §1, 5°), Codul oriental se rezumă la a cere titlul de doctor, licențiat sau expert *in aliqua scientia sacra*, fără a preciza locul de proveniență sau recunoașterea sau nu a respectivei instituții de învățământ din partea Sfântului Scaun. Cade astfel în competența celor care realizează procesul informativ să se asigure că formarea candidatului este solidă și, mai ales, dacă aceasta

²⁴ Neținut de legătura matrimonială înseamnă celibatar sau văduv (can. 853), sau căsătorie dizolvată prin privilegiul paulin sau petrin (cann. 854-862). O altă variantă de câștigare a libertății față de legătura matrimonială ar fi cea antică, când candidații căsătoriți la Episcopat renunțau la familie, legătura matrimonială fiind întreruptă prin trimiterea soției la mănăstire. Astăzi se pare că această disciplină a căzut în desuetudine. Pentru aprofundări vezi Dimitrios Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1993, pp. 216-217, apud John Meyendorff, „Imperial Unity and christian Divisions”, în *The Church* 450-480, New York 1989, p. 52. De altfel Conciliul Provincial I la Tit. V, cap. VII, 1, g, subliniază referitor la acest argument: „cu privire la ordulu Episcopescu, se nu fie casatoriti, ori muierea se intre in manastire”.

corespunde cu Magisterul Bisericii catolice; cu alte cuvinte, dacă doctrina candidatului este catolică și profesată ca atare. Problema este relevantă dacă ne gândim la acele cazuri prezentate de unele națiuni unde formarea intelectuală a preoților se desfășoară în Universități statale sau Centre de studii necatolice.

Alegere, acceptare, hirotonire, luare în posesie

O dată definitivat procesul informativ, rezultatele sunt comunicate Pontifului Roman, care își exprimă asensul asupra candidaților din listă. „Asensul Pontifului Roman, odată dat pentru fiecare candidat în parte, este valabil până când va fi revocat în mod explicit, caz în care numele candidatului va fi șters de pe listă” (can. 182 § 4).

Încheiată această procedură, se poate continua la alegerea efectivă a candidaților. În principiu, can. 107 stabilește că: „Dacă dreptul particular nu cere o prezență mai mare, rămânând neschimbate cann. 69, 149 și 183, § 1, fiecare sesiune a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale este canonică și este valid un singur scrutin, dacă majoritatea Episcopilor care trebuie să participe la Sinod este prezentă”.

Așadar, prin dreptul comun orice sesiune este canonică, deci legală, numai în măsura în care numărul participanților reprezintă o majoritate absolută dintre cei care sunt chemați să participe; în termeni matematici, pentru ca orice sesiune să fie validă se cere prezența a 50% + 1 dintre Episcopii cu drept de vot. Excepția stabilită de canon se referă și la norma dreptului particular care poate stabili o prezență mai mare, iar Statutul Sinodului Episcopilor stabilește la art. 11 că: „Orice sesiune legitim convocată este validă și orice procedeu de votare valid, dacă sunt prezenți la Sinod 2/3 din membrii Sinodului, cu respectarea cann. 104-105”. Cu alte cuvinte, indiferent de chestiunile tratate în sinod, ordinare sau electorale, prezența membrilor *ad validitatem* trebuie să fie de cel puțin 2/3 din membrii Sinodului.

Cu toate acestea, canonul face referință și la excepția impusă de chestiunea electorală prezentată în can. 183 §1: „Convocarea canonică fiind făcută, dacă două treimi din Episcopii care au obligația de a participa la Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sunt prezenți la locul desemnat, lăsați la o parte cei care sunt reținuți de un impediment legitim, Sinodul va fi declarat canonic și se poate trece la alegere”. Așadar, în ceea ce privește alegerea Episcopilor, această majoritate trebuie să fie însă calificată, adică de două treimi²⁵.

Episcopii în compunerea listei de candidați îi aleg liber pe cei pe care îi consideră în conștiință ca fiind cei mai potriviți. Vor fi urmărite toate normele referitoare la *De electione* (cann. 947-955), excepțiile fiind date de canoanele care se referă în mod direct la alegerea Episcopilor (can. 183). Pentru alegere, este necesară majoritatea absolută a celor prezenți; după trei votări ineficace, în cea de-a patra votare voturile vor fi date doar celor doi candidați care au obținut în cea ce-a treia votare majoritatea voturilor (can. 183 §3).

Dacă din cauza parității numărului de voturi în cea de-a treia și a patra rundă de scrutin nu se poate stabili cine a fost ales, paritatea se declină în favoarea celui care este mai în vârstă în hirotonirea preoțească; dacă nici unul nu are precedentă asupra celorlalți, prevalează cel care este mai în etate (can. 183 §4)²⁶.

Procedura continuă în același fel pentru următorii posibili candidați.

²⁵ Vezi și Marco Broggi, „Elezioni dei Vescovi orientali cattolici”, în *Utrumque ius* 27 (1996), pp. 608-609.

²⁶ Normele pot părea prea complicate; formularea lor tinde însă să prezinte rezolvarea unei realități care ar putea fi verificată în practică. Lucrul acesta s-a realizat concret în sesiunea sinodală extraordinară din 20 iunie 2007, prin alegerea a doi noi Episcopi ai Bisericii Române Unite cu Roma: PS Mihai Frățilă, Episcop auxiliar al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș și PS Vasile Bizău, Episcop al Curiei Arhiepiscopale Majore.

Odată terminată această procedură, rezultatul ei este comunicat candidatului, dându-se posibilitate acestuia să accepte sau să refuze numirea în deplină libertate. El trebuie să-și exprime punctul de vedere în timp util de 8 zile, perioadă după care pierde *ipso iure* orice drept derivat din alegere (can. 957)²⁷. Numele celui ales este mai apoi comunicat Pontifului Roman care stabilește data de publicare a deciziei Sinodului Episcopului: acest procedeu are menirea de a sublinia încă o dată faptul că Episcopul nou ales se află în comuniune deplină cu Episcopii Sinodului care l-au ales, dar și cu Pontiful Roman. Știrea este așadar comunicată concomitent de către Papă și Arhiepiscopul Major în organele oficiale de comunicare în masă ale Vaticanului (Sala stampa, Radio, publicația *L'Osservatore Romano* și, mai nou, chiar internetul²⁸) sau ale Bisericii Arhiepiscopale Majore²⁹.

Terminată alegerea și proclamarea ca Episcop al Bisericii catolice, urmează să fie realizată procedura de investire (prevedere) canonică prevăzută de can. 187 care stabilește:

²⁷ Can. 957 - § 1. Alegerea va fi intimată imediat celui ales, în scris sau prin alt mod legitim.

§ 2. Cel ales trebuie, în decurs de opt zile utile socotite de la primirea intimării, să facă cunoscut președintelui grupului dacă acceptă sau nu alegerea; altfel alegerea nu are efect.

§ 3. Dacă cel ales nu acceptă, își pierde orice drept născut din alegere, iar alegerea nu este validată de o acceptare succesivă; acesta, însă, poate fi ales din nou; grupul trebuie să porceadă la o nouă alegere, în decurs de o lună, socotită de la luarea la cunoștință a știrii alegerii refuzate.

²⁸ Serviciul de poștă electronică al Vaticanului (însciere la adresa vis@pressvatican.va), *Vatican Information Services*, furnizează zilnic abonaților informații asupra Bisericii Catolice; una din rubrici cuprinde *Altri atti pontifici*, unde sunt publicate numirile de Episcopi.

²⁹ În cazul concret al celor doi noi Episcopi ai BRU, aceștia au fost proclamați Episcopi ai Bisericii Catolice la 27 octombrie 2007, pomenirea Sf. Martir Nestor, de către Papa Benedict al XVI-lea la Roma și, concomitent, la Blaj, de către Preafericirea Sa Lucian, Arhiepiscop Major.

Can. 187 - § 1. Oricui, care este promovat la Episcopat, îi este necesară prevederea canonică prin care este constituit Episcop eparhial al unei eparhii determinate sau prin care îi este încredințată în Biserică o altă sarcină determinată.

§ 2. Candidatul, înainte de hirotonirea Episcopală, va face mărturisirea de credință și, de asemenea, promisiunea de ascultare față de Pontiful Roman, iar în Bisericile patriarhale și promisiunea de ascultare față de Patriarh, în cele în care este supus Patriarhului, conform normei dreptului.

Fără a intra în detalii referitoare la această procedură³⁰, amintim doar că prevederea canonică este procedura de conferire a unui oficiu ecleziastic, conform normelor dreptului care stabilește că:

Can. 938 – O funcție nu poate fi obținută valid fără prevederea canonică.

Can. 939 – Prevederea canonică a funcției se face:

1° prin conferirea liberă făcută de către autoritatea competentă;

2° dacă a fost precedată de o alegere, prin confirmarea aceleiași sau, dacă alegerea nu are nevoie de confirmare, prin acceptarea celui care a fost ales;

3° dacă a fost precedată de o cerere, prin admiterea ei.

Așadar, oricărui candidat care trebuie să fie promovat la demnitatea Episcopală îi este necesară prevederea canonică prin care este constituit Episcop eparhial al unei determinate eparhii sau îi este încredințată o altă sarcină determinată în sânul Bisericii. În cazul nostru, prevederea canonică se face prin scrisoare publicată de către Arhiepiscopul Major.

³⁰ Trebuie să facem însă o trimitere cu totul specială la textul conciliar LG 24, care clarifică sensul comuniunii dintre Episcopi. A se vedea de altfel și *Nota explicativa previa* a aceluiași document în EV 1/449-452.

Dacă nu este reținut de vreun impediment legitim, cel ales la Episcopat trebuie ca în trei luni de la primirea scrisorii apostolice să primească hirotonirea Episcopală (can. 188 §1). Așa după cum prevede și can. 187 §2, înainte de hirotonire candidatul va emite promisiunea de ascultare față de Pontiful Roman. În limita a patru luni de la primirea scrisorii apostolice, candidatul hirotonit trebuie să ia Eparhia sau oficiul în posesie canonică, posesie canonică ce se realizează prin înscăunare, ocazie cu care se dă citirii și scrisoarea de prevedere canonică (cann. 188 §1, 189 §1). Înaintea întocmirii acestui act juridic ce va fi consemnat în proces verbal, candidatului hirotonit sau nu, îi este interzis să se amestece în guvernarea eparhiei, continuând să-și păstreze atribuțiile ecleziale precedente numirii (can. 189 §2-3).

Chestiunea electorală în dreptul particular român

Chiar dacă ne-am ocupat de alegerea Episcopilor în conformitate cu normele generale propuse de CCEO, nu putem trece cu vederea acele aspecte particulare ale propriei Biserici *sui iuris*, cu atât mai mult cu cât am acordat în prezentul material un amplu spațiu alegerii Episcopilor în Bisericile patriarhale.

Referindu-ne la dreptul particular, aminteam mai sus că acesta este foarte limitat în ceea ce privește stabilirea unor norme ulterioare, altele decât cele stabilite de dreptul comun, în procesul de alegere al Episcopilor. Excepția este dată de modalitatea de convocare și desfășurare a lucrărilor organului electoral, în speță Sinodul Episcopilor. Este însă important de subliniat faptul că, în ceea ce privește metodologia de redactare a prezentului cod oriental, cele trei Concilii Provinciale ale Provinciei Bisericești Greco-Catolice de Alba Iulia și Făgăraș, au constituit izvoare de drept pentru CCEO³¹. Pe lângă acestea însă, există o seamă

³¹ În esență este vorba despre cele trei Concilii Provinciale: Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasien-

de alte Sinoade, numite în general electorale, pentru că aveau ca prim scop derularea procesului electoral, și care sunt destul de numeroase. Într-un studiu realizat asupra izvoarelor de drept canonic ale Bisericii noastre, am încercat, doar din punct de vedere sacramental și al disciplinei cultului divin, să analizăm toate Conciliile sau Sinoadele desfășurate în Biserica noastră, de-a lungul istoriei³².

Studiul ia spre analiză un număr de 59 de Sinoade sau Concilii Particulare, dintre care o bună parte, departe de a fi disciplinare, au caracteristica de a fi *electorale*. Este vorba de un număr de nouă astfel de Sinoade. Actele, în mare măsură conservate³³, pot face obiectul unor ulterioare studii istorice sau canonice. Din punct de vedere strict canonic, norma generală stabilită de CCEO este clară, cu atât mai mult cu cât can. 6 confirmă acest lucru³⁴.

Observăm o oarecare dezvoltare la nivel organizatoric, astfel că – odată cu cristalizarea conștiinței că actul electoral Episcopal este un act de majoră importanță pentru Biserică – se modifică și percepția asupra instanțelor care trebuie să intervină în acesta. Dacă la Sinodul electoral

sis, celebrato anno 1872, Blasiu, 1882; Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882, Blaj, 1885; Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.

³² W. A. Bleiziffer, *Disciplina dei sacramenti e culto divino, considerazioni canoniche*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2002.

³³ Vezi următoarele lucrări: Mansi J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961; Moldovanu M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu*, Tomu I, Blasiu, 1869; Moldovanu M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu*, Tomu II, Blasiu, 1872; Nilles, N., *Symbolae ad illustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, II, Oeniponte, 1885.

³⁴ Can. 6 - Prin intrarea în vigoare a Codului:

1° sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului sau care privesc o materie ce este reglementată integral în Cod;

2° sunt revocate toate obiceiurile respinse de canoanele Codului sau contrare acestuia, însă nu cele centenare sau imemorabile.

din 1850³⁵ se decide ca numai „pentru acum” să se mai accepte ingerența laicilor în actul electoral, Circulara 6580/1945 a Episcopului Traian Frențiu, care anunță convocarea unui Sinod electoral pentru data de 16 martie 1946, prezintă și justificarea conform căreia „Clerul întregii Provinciî bisericești de Alba-Iulia și Făgăraș designează trei sau mai mulți preoți potriviți și vrednici, dintre care Sfântul Scaun va binevoi să aleagă liber pe Arhiepiscopul și Metropolitul acestei Biserici”, propunând în același timp un regulament de funcționare a Sinodului și un program de desfășurare al acestuia³⁶. Analiza regulamentului, pe care nu ne propunem s-o abordăm aici, relevă în ce măsură actul electoral era specific Bisericii noastre, dar și în ce măsură există o coerență, sau o lipsă de coerență, cu actuala normă canonică generală.

Concluzie

Am încercat în prezentul material să clarificăm norma canonică referitoare la procesul de desemnare a Episcopilor în Bisericile *sui iuris*. O asemenea temă, de importanță majoră pentru buna desfășurare a vieții ecleziastice, se cere înțeleasă mai ales dacă o privim în ansamblu: Episcopul, păstorul turmei, este cel căruia îi este încredințată spre păstorire în nume propriu o eparhie, pe care o guvernează personal, în numele lui Cristos.

³⁵ Atti publicati in J. Moldovanu, *Acte sinodali*, op. cit., tomul I, pp. 61-103.

³⁶ Administratorul Apostolic Valeriu Traian Frențiu publica prin scrisoarea Nr. 6580/1945 *Programul pentru Sinodul electoral*, convocat la Blaj pe ziua de 16 Martie 1946, precedat de exercițiile spirituale ale participanților. Document privat găsit în Arhiva Bisericii Române din Roma aparținând Canonicului Ludovic Tăutu; alături de acesta se găsește și *Regulamentul de observat la designarea persoanelor pentru completarea scaunului arhiepiscopesc metropolitan de Alba Iulia și Făgăraș*; publicat de către Congregația pentru Bisericile Orientale la 8 mai 1940, și relativul decret de aprobare publicat de aceeași Congregație prin protocolul 605/31 Programul Sinodului electoral, publicat cu nr. 6580/1946 și o Scrisoare circulară publicată sub același număr. Aceste documente fac lumină în ceea ce privește modalitatea de procedură în alegere, dar și asupra datei de desfășurarea Sinodului.

Ca și clerici majori, aflați pe cea mai înaltă treaptă a preoției ministeriale, Episcopii sunt persoane cu calități exemplare. Ajutați de propriul cler, aceștia conduc spre mântuire poporul lui Dumnezeu, prin predicarea Cuvântului, administrarea sacramentelor și guvernare. Oricât am încerca să pătrundem semnificația normei canonice referitoare la procesul de desemnare a Episcopilor și oricât am înțelege acest lucru prin dobândirea unor cunoștințe juridico-canonică, nu reușim să înțelegem globalitatea acestui proces dacă nu suntem conștienți că în spatele unei norme canonice, aplicată chiar cu acribie, se găsește Spiritul Sfânt care își numește continuatori demni ai operei începute de Cristos-Preotul Suprem.

De aceea, norma canonică, stabilită în parte de autoritatea umană, trebuie privită și înțeleasă numai în măsura în care conduce spre ceea ce Spiritul Sfânt operează în Biserică: *salus animarum*, mântuirea sufletelor.

Episcopale Munus

Considerații canonice asupra ministerului Episcopal

Realitatea ecleziastică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, realitate mult modificată de voința actualului Papă, Benedict al XVI-lea¹, ne oferă posibilitatea de a ne opri în câteva idei asupra unui argument ca cel propus de această intervenție. Înființarea unei Episcopii, fie ea Dieceză sau Eparhie, este întotdeauna un act juridic de o extremă importanță pentru buna desfășurare a activității Bisericii, văzută ca societate divino-umană, organizată deopotrivă după legi divine și umane². În această perspectivă, figura Episcopului, legat și

¹ Este desigur vorba de schimbarea gradului ierarhic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, din Biserică Mitropolitană *sui iuris*, în Biserică Arhiepiscopală Majoră *sui iuris*. La data de 14.12.2005, prin Bula Pontificală *Ad totius Dominici Gregis*, Papa Benedict XVI-lea apreciind rolul istoric al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică a considerat potrivită ridicarea acesteia de Biserică Arhiepiscopală Majoră, iar prin Bula *Magna cum animi affectione*, Arhiepiscopul Mitropolit Lucian Mureșan a fost ridicat la rangul de Arhiepiscop Major. În această nouă configurație canonică, Biserica noastră are așadar un nou statut juridic, fiind reglementată în organizarea internă de normele Codului Canoanelor Bisericilor Orientale referitoare la Bisericile Patriarhale. Acest fapt implică o schimbare în statutul, organizarea și titulatura Bisericii noastre și a Întâistăătorului ei, schimbare care trebuie recunoscută și reglementată inclusiv de Statul român.

² În această perspectivă este evident rolul pe care îl poate asuma Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, în exercitarea prerogativelor sale stabilite de can. 85 al CCEO (vezi infra nota 3) care subliniază: Can. 85 - § 1. „Arhiepiscopul Major, pentru o cauză gravă, cu consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore și după consultarea Scaunului Apostolic, poate întemeia, circumscrie diferit, uni, diviza, suprima provincii și eparhii, schimba gradul ierarhic și transfera sediul eparhial”.

vicar al lui Cristos în Eparhia încredințată lui spre păstorire, ocupă locul central în administrarea Eparhiei fiind în același timp și figura juridică de maximă importanță din cadrul eparhiei. Ne propunem în materialul ce urmează o analiză a canoanelor Titlului VII (177-310) *De eparchiis et de Episcopis*, din *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*³, insistând pe acele canoane care pun mai bine în evidență caracterul ministerial al unui Episcop eparhial. Vom evidenția mai apoi drepturile și obligațiile Episcopului, așa cum rezultă ele din canoanele titlului VII, pentru ca în cele din urmă să prezentăm în esență toate canoanele care au ca subiect Episcopul în general și Episcopul Eparhial în special.

1. Eparhie eclezastică și Episcop eparhial

C hiar dacă Biserica nu este obligată să-și modeleze limitele teritoriale în conformitate cu cele statale, ea a considerat întotdeauna ca fiind oportună adoptarea delimitărilor civile pentru a rezolva mai ușor problemele legate de teritoriu. Astfel, marile așezări au determinat întotdeauna nașterile Mitropoliilor. Împărțirea teritorială a Imperiului Roman realizată de Dioclețian în anul 292, prin înființarea a 12 dieceze cu mai multe provincii (eparhii) fiecare, a fost canonizată de Biserică la Conciliul de la Niceea (325), care prin canoanele 4-7⁴ consacră drepturile Mitropoliților asupra celorlalți Episcopi ai Eparhiei. Este astfel amintită

³ Pontificium Consilium de legum textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Paulli PP. II promulgatus – Fontium annotatione auctus, Libreria Editrice Vaticana, 1995; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, AAS 82 (1990); *Enchiridion Vaticanum* 12/695-887 (EV); *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, ediție pro manuscripto, Presa Universitară Clujeană, 2001. În continuare, CCEO.

⁴ Istituto per le Scienze religiose (a cura di) *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Edizione Dehoniane Bologna, 1991, pp. 7-9 (în continuare COD); Pontificia Commissione per la redazione del Codice di diritto canonico orientale, P. P. Ioannou, *Discipline général antique* (IV-IX s.) *Les canons des Conciles oecuménique* (II-IX s.), fascicolo I, t. I, Grottaferata-Roma 1962, 119.

eparhia ca diviziune ecleziastică aflată sub autoritatea unui Mitropolit, expresia fiind mai apoi utilizată pentru a indica acea circumscripție ecleziastică, Biserica locală, aflată sub autoritatea unui Episcop.

Canoanele 177 și 178 se referă în mod direct la eparhie și, definind termenul, clarifică și unele aspecte teologice și juridice. Eparhia⁵ (ἐπαρχία) este așadar o parte a poporului lui Dumnezeu încredințată grijii pastorale a Episcopului, în cooperare cu preoții săi. Definiția este preluată textual din decretul *Christus Dominus 11*: „Dieceza (Eparhia) este o parte din Poporul lui Dumnezeu, încredințată păstoririi unui Episcop ajutat de preoții săi, astfel încât, adunată în jurul Păstorului ei și unită cu el prin Evanghelie și Euharistie în Duhul Sfânt, constituie o Biserică particulară în care este realmente prezentă și acționează Biserica lui Cristos, una, sfântă, catolică și apostolică”.⁶

Conform acestei definiții, trei sunt elementele constitutive ale unei Eparhii: partea poporului lui Dumnezeu, Episcopul și preoții săi.

⁵ Can. 177 – § 1. (= 369) Eparhia este o parte din poporul lui Dumnezeu, încredințată grijii pastorale a Episcopului, în cooperare cu preoții săi, astfel încât, atașată de Păstorul său și unită de el în Sfântul Spirit, prin Evanghelie și Euharistie, să constituie o Biserică particulară, în care este cu adevărat prezentă și lucrează Biserica lui Cristos, una, sfântă, catolică și apostolică.

§ 2. La întemeierea, schimbarea și suprimarea eparhiilor, în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, se va respecta can. 85, § 1; în celelalte cazuri, întemeierea, schimbarea și suprimarea eparhiilor este doar de competența Scaunului Apostolic.

Can. 178 – (cf 381) Episcopul eparhial, adică cel căruia îi este încredințată eparhia spre păstorie în nume propriu, o guvernează ca vicar și trimis al lui Cristos; puterea pe care o exercită acesta personal în numele lui Cristos, este proprie, ordinară și imediată, chiar dacă în ultimă instanță exercitarea aceleiași puteri este guvernată de autoritatea supremă a Bisericii și poate fi circumscrisă în anumite limite, pentru utilitatea Bisericii sau a credincioșilor creștini.

Can. 179 – (cf 376) Episcopii cărora nu le-a fost încredințată o eparhie de guvernat, în nume propriu, orice altă funcție exercită sau au exercitat în Biserică, se numesc Episcopi titulari.

⁶ CD 11, EV 1/593; Pentru textul tradus în limba română vezi *Conciliul Ecumenic Vatican II*, (CV II) traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Nyíregyháza, 1990.

Constituită ca societate, Biserica reprezintă comunitatea vizibilă și spirituală a credincioșilor creștini „care, fiind încorporați lui Cristos prin Botez, sunt constituiți ca popor al lui Dumnezeu și, de aceea, participând în modul specific lor la funcția sacerdotală, profetică și regală a lui Cristos, sunt chemați să exercite fiecare misiunea pe care Dumnezeu a încredințat-o Bisericii spre a o îndeplini în lume, conform condiției proprii” (can. 7). Iar această comunitate, organic constituită, este încredințată grijii Episcopului; acest lucru nu înseamnă că respectiva *portio* aparține Episcopului, ci – așa cum clarifică și mai bine can. 178 – eparhia este încredințată păstoririi Episcopului, imaginea biblică a păstorului și a turmei fiind bine evidențiată aici.

Eparhia nu este, așa cum am putea crede la o primă analiză a termenului grec, un district administrativ al Bisericii Universale, ci o *portio*, adică o comunitate de credincioși botezați care manifestă aceeași credință catolică, strânși uniți în legătură vizibilă cu păstorul lor. În al doilea rând, Episcopul, ca principiu și temelie a unității sau *comuniunii* creată în sânul acestei *portio*, o face pe aceasta să devină un subiect ecleziastic în care teritoriul are numai o funcție determinantă, mult diferită de cea funcție specifică pe care o are propovăduirea Cuvântului și trăirea Euharistiei, elementele primare ale comunității însăși. În al treilea și ultimul rând, pentru propovăduirea Evangheliei și trăirea Sacramentelor, în special a Euharistiei⁷, Episcopul are, din punct de vedere structural, nevoie de un prezbiteriu. Acesta este de fapt elementul

⁷ *Ecclesia de Eucharistia* – Scrisoarea Enciclică a Sf. Părinte Ioan Paul II adresată Episcopilor, preoților și diaconilor, persoanelor consacrate și tuturor credincioșilor laici, despre Euharistie și raportul ei cu Biserica „Comunitatea eclezială a adunării euharistice este comuniune cu propriul *Episcop* și cu *Pontiful Roman*. Căci Episcopul este principiu vizibil și fundamentul unității în Biserica sa particulară”, se subliniază la nr. 39 al acestei scrisori enciclice. Vezi http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_17042003_ecclesia-de_eucharistia_it.html

constituțional al Bisericii Particulare care permite observarea unei anumite analogii cu structura constituțională a Bisericii universale.⁸ În această *populi Dei portio* este într-adevăr prezentă și operează Biserica lui Cristos, una, sfântă catolică și apostolică: eparhia nu este așadar izolată de restul Bisericii ci, fiind în comuniune cu propriul Episcop, este în același timp în comuniune cu întreaga Biserică.⁹

Funcția specifică a Episcopului este, prin urmare, strict legată de reunirea turmei prin propovăduirea Evangheliei și celebrarea Euharistiei. Unitatea euharistică implică în această *ecclesia particularis*¹⁰ comuniunea dintre cel care prezidează în caritate și cei care se hrănesc cu cuvântul mântuirii și cu darurile transformate în Euharistie. Odată asumată funcția, Episcopul eparhial devine garantul apostolicității și al comuniunii dintre Bisericile care împărtășesc aceeași Euharistie, comemorarea

⁸ Cf. E. Corecco – Gerosa L., *Il diritto della Chiesa*, sezione quinta, La Chiesa, vol. 12, Jaka Book, Milano 1995, 234-235.

⁹ Mult simplificate, prezentăm în continuare 4 principii teologice elaborate de canonistul Luigi Chiappetta în lucrarea *Prontuario di diritto canonico e concordatario*, Roma 1994, 215-216, care reușesc în mod minunat să clarifice raporturile dintre Biserica Particulară și Biserica Universală:

1. Biserica universală și Biserica particulară nu reprezintă două realități diverse și distincte, ci o singură realitate;
2. Biserica universală nu reprezintă suma Bisericilor particulare: acestea formează împreună unicul Trup al lui Cristos;
3. Biserica particulară nu este o secțiune a Bisericii universale, ci o „*populorum Dei portio*” într-un determinat teritoriu;
4. Biserica particulară este manifestarea concretă a Bisericii universale într-o determinată realitate spațio-temporară.

¹⁰ Prin această expresie, documentul conciliar *Christus Dominus*, folosind o terminologie latină indică în permanență Dieceza, ca *portio populorum Dei*. Indiferent dacă se folosește termenul Dieceză sau Eparhie, termenul face referință la aceeași realitate juridică. Pentru o mai mare coerență cu tradiția orientală din care își trage seva, CCEO utilizează mereu termenul eparhie. Asupra termenului vezi P. Colombo, „La teologia della Chiesa locale”, în *La Chiesa locale*, a cura di A. Tessarolo, Bologna 1970, pp. 17-38; G. Nedungatt, *Ecclesia universalis, particularis, singularis*, în *Nuntia* 2, 75-87.

lui la Sfânta Liturghie și în cadrul recitării orelor liturgice fiind nu numai o obligație canonică (can. 209), ci și un semn vizibil de comuniune, din care transpare tocmai catolicitatea, adică universalitatea Bisericii.

Fiind, așa cum am mai spus, vorba de un act de majoră importanță pentru Biserică, înființarea, modificarea limitelor teritoriale sau suprimarea Eparhiilor, depind de cele mai înalte foruri ierarhice ale Bisericii: în cazul concret al Bisericii de Tradiție Constantinopolitană, organizată în structură Arhiepiscopală Majoră *sui iuris* cu patru Episcopii sufragane,¹¹ respectiv Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, unica autoritate competentă în realizarea acestor proceduri este Sinodul Episcopilor (can. 85 § 1). Norma este bine justificată de practica milenară a Bisericii¹² și este bine subliniată și de textul decretului conciliar *Orientalium Ecclesiarum* 9.

Recunoscută la nivel instituțional ca persoană juridică (can. 921), eparhia este reprezentată în toate treburile juridice de Episcop (ca. 190), care își exercită autoritatea și ministerul Episcopal numai în limitele clar stabilite de granițele respectivei eparhii și numai asupra acelei *populi Dei portio* care, în baza domiciliului stabil (can. 912), se regăsește în interiorul eparhiei.¹³ Jurisdicția care rezultă din numirea în funcția de Episcop este, în acest sens, o jurisdicție *personală*, în sensul că se manifestă și are aplicabilitate numai asupra acelei determinate *portio* –

¹¹ Conform Cf. *Annuario Pontificio* 2007, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2007, pp. 1167-1171, structura Bisericii Române este următoarea: România: Mitropolie – Alba Iulia și Făgăraș; Episcopii – Cluj-Gherla, Lugoj, Maramureș, Oradea Mare. S.U.A. Episcopie – Saint George's in Canton.

¹² Vezi can. 12 Calcedonia, COD, 93; can. 17, 55 Cartagina, în „Pontificia Commissione per la redazione del Codice di diritto canonico orientale”, P. P. Ioannou, *Discipline général antique* (IV-IX s.) *Les canons des Synodes particuliers*, t. I, 2, Grottaferata – Roma 1962, pp. 231-232, 280-283; În traducere românească vezi I. N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1992.

¹³ Cf. D. Salachas, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, pp. 208-215.

nu teritorială, cum am fi înclinați să credem dacă vedem eparhia doar ca pe un teritoriu delimitat de granițe bine stabilite. Jurisdicția se manifestă așadar asupra persoanelor care își au domiciliul stabil în limitele granițelor eparhiei și este o jurisdicție atât de personală încât se manifestă și atunci când unul dintre proprii supuși nu se află în interiorul limitelor eparhiei (can. 1491).

Canonul 178 definește figura Episcopului eparhial, adică a celui căruia îi este încredințată eparhia spre păstorire în nume propriu, ca să o guverneze ca vicar și trimis al lui Cristos. Elementul care îl distinge deci pe Episcopul eparhial de ceilalți Episcopi¹⁴ este tocmai faptul că guvernează în nume propriu, iar această expresie se cere a fi clarificată. De fapt, la baza canonului, ca prim izvor de inspirație, stă textul conciliar *Christus Dominus* 11 care stabilește:¹⁵ „Fiecare Episcop căruia îi este încredințată grija unei Biserici Particulare își paște Turma în numele Domnului, ca Păstor propriu și nemijlocit al ei, cu putere legată de consacrare (ordinarius), sub autoritatea Suveranului Pontif, exercitându-și față de această Turmă îndatorirea de a învăța, de a sfinți și de a conduce. El trebuie să recunoască însă drepturile legitime ale Patriarhilor sau ale altor Autorități ierarhice”.

Deci, Episcopul eparhial guvernează o Biserică particulară în nume propriu, nu ca delegat al Pontifului Roman, ci ca vicar și delegat imediat al lui Cristos. Cu toate acestea, cele trei funcții pe care le are, aceea de a sfinți, învăța și governa, nu sunt izolate, ci se exercită deplin numai în comuniunea ierarhică cu Pontiful Roman: „Din Tradiția atestată mai ales în ceremoniile liturgice și în obiceiurile Bisericii (atât din Răsărit cât și din Apus), rezultă clar că impunerea mâinilor și cuvintele consacrării

¹⁴ CCEO prezintă din punct de vedere al misiunii asumate șase figuri de Episcopi: Eparhiali (can. 178), Coadiutori (can. 85, 149), Auxiliari (can. 85, 149), Emeriți (cann. 211, 218), Titulari (can. 179), Episcopi ai Curiei Patriarhale (can. 87).

¹⁵ CD 11, EV 1/593.

conferă harul Duhului Sfânt și imprimă un caracter sacru, astfel încât Episcopii, în mod eminent și vizibil, țin locul lui Cristos Învățător, Păstor și Mare Preot și acționează în persona Christi, în numele și ca reprezentanți ai Lui”.¹⁶

Consacrarea Episcopală conferă noului hirotonit cele trei *munera: sanctificandi, docendi, regendi*, ministere care prin natura lor pot fi exercitate numai în comuniune cu Capul și cu membrii Colegiului Episcopal (LG 21; CD 3-5). „În ultimă instanță, exercitarea puterii Episcopului eparhial este guvernată de suprema autoritate a Bisericii sau poate fi circumscrisă în interiorul anumitor limite în vederea utilității Bisericii sau a credincioșilor creștini (LG 27; CD 8). Din acest motiv, exercitarea acestor puteri poate fi limitată ori de către autoritatea supremă, ori de către însuși dreptul”.¹⁷

2. Puterea Episcopului eparhial

Din formularea can. 178 și a textelor conciliare mai sus amintite, rezultă clar că puterea de guvern pe care o exercită Episcopul este personală și exercitată numai în numele lui Cristos; este *ordinară, proprie și imediată*.

Puterea este *proprie* deoarece Episcopul eparhial o exercită personal, ca vicar sau legat al lui Cristos. Această putere nu se exercită în virtutea dreptului sau datorită oficiului asumat, ci se manifestă și ca acțiune personală: se cheamă *proprie* tocmai pentru faptul că aparține persoanei principale, în cazul nostru Episcopul eparhial.¹⁸

¹⁶ *Lumen Gentium* 21, EV 1/335.

¹⁷ Cf. Studium Romanae Rotae, Mons. Pio Vito Pinto (a cura di), *Commento al codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001, 163-166.

¹⁸ Cf. Julio G. Martin, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Ediurcla, Roma, 1995, 439.

Puterea este *ordinară* (can. 981) tocmai datorită anexării acesteia la un oficiu ecleziastic, anexare stabilită prin drept, fie el divin sau uman. Este vorba de acea putere care rezultă din însăși configurația oficiului Episcopal; numai datorită acestui oficiu sunt exercitate mai apoi drepturile și obligațiile care sunt definite prin drept în cazul Episcopilor eparhiali, sau prin decretul de numire și scrisoarea de *provisio canonica*, în cazul Episcopilor care nu sunt eparhiali. Oficiul este exercitat în termenii stabiliți de can. 936, adică este constituit atât din dreptul divin cât și din cel uman și este exercitat pentru un scop spiritual. Anexarea de către drept a acestei puteri la oficiul Episcopului eparhial, este antecedentă stabilirii oficiului prin decretul de prevedere canonică eliberat de autoritatea competentă, deoarece este inerentă și constitutivă pentru oficiul însuși.

Datorită intimei legături dintre oficiu și puterea ordinară, aceasta din urmă nu încetează decât odată cu încetarea oficiului (can. 991): un Episcop eparhial își va pierde oficiul prin împlinirea vârstei definite de drept, prin renunțare, prin transfer, prin îndepărtare sau prin privare (can. 965). Odată pierdută această funcție prin împlinirea vârstei prevăzute de drept sau prin renunțare, Episcopul devine emerit. (cann. 211, 218, 965 § 4).¹⁹

Puterea este *imediată* în sensul că poate fi exercitată în absența oricărui intermediar. Pe de altă parte, în sensul can. 191, această putere este exercitată pe mai multe planuri.²⁰ Puterea *legislativă, executivă și*

¹⁹ C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993, pp. 732, 1114-1115; Julio G. Martin, *op. cit.*, 437-438.

²⁰ Can. 191 - § 1. (= 391) Episcopul eparhial este cel care conduce eparhia care îi este încredințată, cu putere legislativă, executivă și judecătorească.

§ 2. Episcopul eparhial exercită puterea legislativă prin el însuși; exercită puterea executivă fie prin el, fie prin Protosincel sau Sinceli, iar puterea judecătorească fie prin el, fie prin Vicarul judecătoresc și judecători.

judecătorească reprezintă, de fapt, trei funcții ale aceleiași puteri de guvern, această distincție evidențiind de fapt consecința clarității cu care legislatorul a dorit să tuteleze drepturile subiective. Această necesitate rezultă din faptul că nu toți Superiorii ecleziastici se bucură de aceste trei funcții ale puterii, motiv pentru care s-a simțit nevoia stabilirii competențelor clare fiecărui organism în parte.²¹

Puterea legislativă (can. 985), ca aspect al puterii de guvern, este acea putere prin care cel care o deține poate emana în Biserică legi care determină, fundamentează și tutelează drepturile credincioșilor creștini, indicând în același timp și modalitățile de aplicare și de îndeplinire a obligațiilor acestora, putând în anumite cazuri să dispună și aplicarea unor sancțiuni penale. Puterea legislativă reprezintă funcția principală a puterii de guvern, deoarece de aceasta depind mai apoi celelalte două funcții ale puterii, cea executivă și cea judecătorească. Într-adevăr, aceste două funcții nu pot fi exercitate decât în cadrul strict al unei realități legislative, în caz contrar acționându-se arbitrar și discrețional. Puterea, în ceea ce privește Episcopul eparhial, este exercitată numai personal, chiar dacă în principiu nu este exclusă delegarea acesteia. Pe de altă parte, această putere poate fi exercitată numai „conform prescripțiilor dreptului”, în sensul că un Episcop legislator nu poate emana valid o lege care să fie contrară dreptului superior.²²

Puterea executivă reclamă, așa cum am subliniat deja, existența legii, chiar dacă în practică această dimensiune a puterii se manifestă concret prin punerea în practică a prescripțiilor legii. Sfera de exercitare a acestei puteri se definește numai în relație cu beneficiarii ei: toți credincioșii proprii – fie că se găsesc în interiorul limitelor teritoriului eparhiei, fie că se găsesc în afara acesteia (can. 916) – și străinii (can. 986) Această

²¹ Cf. Julio G. Martin, *op. cit.*, 445.

²² Cf. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), „Potestà legislativa”, în *op. cit.*, 636-637; Julio G. Martin, *op. cit.*, 445-447.

putere poate fi exercitată atât personal, cât și prin intermediul unor colaboratori care pot beneficia de putere *ordinară vicară* sau *delegată* (cann. 985, 986-995), cum ar fi: protosincelul și sincelii (can. 248), cancelarul eparhial (can. 252), economul eparhial (can. 262).²³

Puterea judecătorească, este acea putere care se exercită în rezolvarea controverselor și a conflictelor ținând cont de existența legii. Cel care o deține, în cazul nostru Episcopul eparhial (acesta, prin însuși dreptul, este judecător ecleziastic, can. 1066), poate emite în sfera ecleziastică sentințe asupra controverselor referitoare la acea materie în care Biserica este competentă. Puterea este exercitată în for contencios sau penal, fie personal, fie prin intermediul vicarului judecătoresc sau al altor judecători (can. 1086, 1087), care în faza pregătitoare a unui decret sau a unei sentințe pot avea putere judecătorească vicară sau delegată.²⁴

3. *Tria munera* ale Episcopului Eparhial

A minteam inițial că motivul pentru care se constituie un oficiu în Biserică este cel spiritual. Cele trei *munera* despre care am vorbit mai sus, respectiv *docendi*, *santificandi* și *regendi*, sunt exercitate numai în vederea realizării acestui scop.

Conciliul Vatican II, vorbind despre aceste trei *munera*, găsește diferite formule pentru a acorda unuia sau altuia dintre aceste trei oficii întâietatea. În orice caz, așa cum rezultă dintr-o analiză mai profundă a textelor conciliare, dimensiunea pastorală a învățării poporului lui Dumnezeu pare să aibă întâietate asupra oficiilor de sfințire și guvernare. Documentul LG 25 afirmă că „printre principalele îndatoriri ale

²³ Cf. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), „Potestà esecutiva”, în *op. cit.*, 463-464; Julio G. Martin, *op. cit.*, 448-449.

²⁴ Cf. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), „Potestà giudiziale”, în *op. cit.*, 542-543; Julio G. Martin, *op. cit.*, 447-448.

Episcopilor, prima este predicarea Evangheliei”,²⁵ indicând prin această expresie o imagine globală a *Episcopale munus*, așa cum este ea înțeleasă în tripartiția pe care am văzut-o. De fapt, nu de puține ori documentele Conciliului prezintă *Episcopale munus* într-o viziune de ansamblu: așa, de exemplu, textele din LG 19-21 unde sunt prezente diferitele funcții Episcopale. Și chiar dacă fiecare dintre acestea își găsește în paragrafele succesive (LG 25-27)²⁶ o tratare aparte, imediat un alt text, LG 32, revine asupra unei viziuni de ansamblu: „După cum, din bunăvoința divină, laicii îl au frate pe Cristos, care, deși este Stăpânul a toate, "n-a venit ca să fie slujit, ci să slujească" (Mt 20, 28), tot astfel îi au frați pe aceia care, rânduți în slujirea sacră, *învățând și sfințind și conducând* Familia lui Dumnezeu cu autoritatea lui Cristos, o păstoresc în așa fel încât noua poruncă a iubirii să fie îndeplinită de toți”.²⁷

Se poate observa și din acest text ordinea pe care părinții conciliari o preferă în enumerarea celor trei oficii Episcopale. Trebuie însă remarcat și textul de la LG 21, care reprezintă, în sine, o excepție. Într-adevăr, acesta este unicul text în care oficiul de sfințire precede celelalte două oficii, de învățare și de conducere: „Consacrarea Episcopală, odată cu misiunea de a sfinți, le conferă și pe acelea de a învăța și a conduce, misiuni care însă, prin natura lor, nu pot fi exercitate decât în comunione ierarhică cu Capul și membrii Colegiului”.²⁸ Din aceste texte, dar și din altele,²⁹ rezultă cu claritate faptul că în gândirea conciliară prioritate

²⁵ Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen Gentium* 25, EV 1/344.

²⁶ Referitor la aceste *tria munera* vezi Cosmin Ciprian Betea, „Commento alla Costituzione Dogmatica *Lumen Gentium* nr. 26-27”, în *Cultura Creștină*, Serie Nouă, anul VIII, nr. 1-2, 2005, 204-218.

²⁷ LG 32, EV 1/367.

²⁸ LG 21, EV 1/335.

²⁹ Vezi de exemplu *Christus Dominus* 11, unde avem din nou aceeași ordine a celor trei *munus*: *docendi, sanctificandi et regendi*, și *Unitatis Redintegratio* 2, unde, din nou, *munus regendi* le precede pe celelalte două.

a avut oficiul Magisterial.³⁰ Acest lucru nu diminuează însă importanța celorlalte două oficii, acestea manifestându-se ca o unică și singură slujire. Chiar dacă *munus docendi* își găsește un loc bine stabilit în tratarea problemelor de către CCEO,³¹ interpretarea globală a canoanelor ne lasă să înțelegem intima legătură dintre diversele competențe și oficii ale Episcopului și imposibilitatea tratării acestora în mod separat, diacronic.

Se pare însă că în CCEO viziunea asupra acestor *tria munera* este puțin diferită decât cea a Conciliului: după ce în primele două canoane (cann. 190-191) ale art. II din Titlul VII *Despre Eparhii și Episcopi* se vorbește despre chestiuni generice, can. 192 pune în evidență *funcția pastorală* a Episcopului, fără a lăsa să se înțeleagă foarte clar dacă este vorba de învățare, sfințire sau conducere. Această grijă pastorală se manifestă față de toți: credincioși creștini încredințați păstoririi sale sau nu, nebotezați, proprii clerici. În orice caz, din acest articol II (cann. 190-211), rezultă ca fiind dificilă elaborarea unei liste exhaustive de obligații și drepturi ce revin Episcopului, și asta cu atât mai mult cu cât linia de demarcație dintre ceea ce reprezintă un drept și o obligație este foarte fină. Fără a mai vorbi de faptul că pe lângă aceste drepturi și obligații specifice ministerului Episcopal, Episcopii – fiind clerici – sunt marcați de caracterul preoției ministeriale, deci în mod firesc acestora li se vor aplica și acele canoane care se referă la clerici în general³². Pe de altă parte, multe din prerogativele Episcopului ca figură ecleziastică rezultă din canoane care nu tratează neapărat sau în mod direct despre ei.

³⁰ Brunero Gherardini, *Il Vescovo, maestro e difensore della fede*, în *Episcopale Munus*, recueil d'études sur le ministre épiscopal offertes en homage à Son Excellence Mgr. J. Gijzen, Van Gorcum, Assen, MCMLXXXII, 32-33.

³¹ Este vorba de Titlul XV, *De Magistero ecclesiastico*, cann. 595-666. Un studiu asupra acestui argument în W. Bleiziffer, „Magisterul în CCEO”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVII, nr. 1, Oradea, 2002, 61-72.

³² Este vorba despre Titlul X, CCEO, *De clericis*, cann. 323-398; vezi mai ales Cap. III, *Drepturile și obligațiile clericilor*, cann. 267-393.

Amintim în acest sens numai atribuțiile pe care le are un Episcop în organizarea școlilor, mai ales catolice ale Eparhiei (can 633 și urm.) sau tutela pe care le-o acordă dreptul în momentul în care sunt supuși violențelor verbale sau fizice (can. 1445).

4. Despre drepturile și îndatoririle Episcopilor eparhiali

Titul VII al CCEO tratează în canoanele 190-210, articolul II, *despre drepturile și obligațiile* specifice ale Episcopilor eparhiali. Aceste canoane nu epuizează însă – așa cum de fapt am mai amintit –, toate prerogativele unui Episcop eparhial, ci le subliniază pe cele care sunt strict legate de această funcție în Biserică.

Propunându-ne să prezentăm la sfârșitul acestui material o listă completă a canoanelor care vorbesc în mod direct sau indirect despre Episcop, vom prezenta conform canoanelor din acest articol II, ministerul Episcopului în tripla sa funcție de învățător, ministru al sacramentelor și păstor al propriei turme. Va fi dificilă o distincție între drepturi și îndatoriri, linia de demarcare dintre acestea fiind foarte subtilă: de aceea vom prezenta global prerogativele Episcopului eparhial așa cum rezultă ele din aceste canoane. Acestea pot fi sintetizate astfel:

- grijă pastorală față de toți credincioșii creștini ce-i sunt încredințați, fie că aceștia locuiesc în interiorul eparhiei, fie că se găsesc doar temporar în aceasta; o grijă particulară va acorda celor care s-au îndepărtat de practica religioasă (can. 192 §1);
- atenție pentru ca credincioșii creștini să promoveze unitatea creștină, în respect deplin față de convingerile religioase ale altora (can. 192 §2);
- considerându-i pe toți încredințați griji sale pastorale, Episcopul se va preocupa ca persoanelor nebotezate să le fie prezentată caritatea lui Cristos; aceasta este de fapt și porunca misionară: *Euntes docete omnes gentes* (can. 192 §3. Vezi și LG 27 și 23; CD 16);

- va acorda o atenție deosebită raporturilor pe care le va avea cu preoții; îi va asculta pe aceștia în calitate de consilieri și ajutoare directe; va apăra drepturile lor și se va îngriji de alimentarea vieții lor spirituale și intelectuale, dar se va îngriji și de asigurarea unei subzistențe corespunzătoare, de prevederea și siguranța socială corespunzătoare, precum și de asistența sanitară a clericilor și a familiilor lor, dacă sunt căsătoriți (can. 192 §4-5);
- are grava obligație de a se îngriji ca toți credincioșii catolici care provin din alte Biserici *sui iuris* să-și păstreze propriile rituri, să le cultive și să le observe cu fidelitate; va avea grijă de necesitățile spirituale ale acestor credincioși prin constituirea unor parohi personali sau chiar a unui Sincel (can. 193);
- poate acorda propriilor clerici demnități ecleziiale conform normelor dreptului particular (can. 194);
- se îngrijește de promovarea vocațiilor la preoție și la viața consacrată (can. 195);
- se îngrijește de pregătirea religioasă a propriilor credincioși, explicându-le acestora adevărurile de credință, apărând cu fermitate integritatea și unitatea credinței prin predicare personală și frecventă (can. 196);
- obligat fiind să ofere un exemplu de sfințenie în caritate, umilință și simplitate de viață, se va ocupa de promovarea sfințeniei în rândul credincioșilor, conform vocației proprii a fiecăruia; se va strădui pentru ca aceia dintre credincioșii creștini care sunt încredințați grijii sale să crească în har prin frecventarea sacramentelor și mai ales prin participarea la Divina Liturghie (can. 197);
- trebuie să celebreze frecvent Sfânta Liturghie pentru poporul încredințat spre păstorire, mai ales în zilele stabilite de dreptul particular (ca. 198);

- în calitate de promotor și apărător al vieții liturgice, se va îngriji ca aceasta să fie sprijinită conform cu prescrierile cărților proprii de cult; în propria Biserică catedrală se va îngriji ca măcar o parte din orele canonice să fie celebrate conform obiceiurilor legitime ale propriei Biserici, la fel ca și în fiecare parohie; el însuși va celebra o parte din aceste ore canonice, mai ales în zile de sărbătoare sau la solemnități și în ajunul acestora (can. 199); va celebra în propria eparhie funcțiunile sacre conform prescripțiilor cărților liturgice, în mod solemn și îmbrăcat cu toate însemnele pontificale; această datorie încetează în afara limitelor propriei eparhii (can. 200);
- ca apărător al unității Bisericii Universale, promovează disciplina ecleziastică comună, având grijă să nu fie introduse abuzuri în ceea ce privește ministerul Cuvântului lui Dumnezeu, celebrarea sacramentelor, cultul divin și îndeplinirea voințelor pioase (can. 201 §1).
- favorizează unitatea de acțiune în cadrul Bisericii Catolice prin întâlniri frecvente cu Ierarhii celorlalte Biserici *sui iuris* din teritoriu (can. 202);
- îndemnându-i pe credincioși să participe la diferitele forme de apostolat și să le susțină, favorizează și coordonează aceste activități și promovează asociațiile credincioșilor creștini care, direct sau indirect, urmăresc un scop spiritual, înființându-le sau aprobându-le conform normelor de drept (can. 203);
- este obligat să locuiască în propria eparhie, chiar dacă este ajutat de un Episcop coadiutor și poate absenta din propria eparhie, pentru motive întemeiate, nu mai mult de o lună, întreruptă sau continuă, cu condiția ca eparhia să nu sufere vreo daună din cauza acestei absențe; nu va lipsi din propria eparhie în zile de solemnitate, decât pentru un motiv foarte grav (can. 204);

- cu scopul de a verifica, personal sau prin delegat, buna funcționare canonică a eparhiei, Episcopul eparhial are obligația să viziteze canonic întreaga eparhie, astfel ca pe durata a cinci ani întreaga eparhie să fie vizitată. Vizita canonică va avea ca obiect persoanele, instituțiile catolice, locurile, structurile care se regăsesc în limitele eparhiei. În ceea ce privește membrii institutelor de viață consacrată de drept pontifical, vizita canonică se efectuează numai în cazurile expres prevăzute de către drept (can. 205);
- în sensul comuniunii vizibile și cu scopul unei mai profunde comunicări în sânul Bisericii Catolice, Episcopul eparhial trebuie să prezinte, o dată la cinci ani, Scaunului Apostolic o dare de seamă despre starea eparhiei încredințate lui; o copie a respectivului document va fi comunicată și Mitropolitului Bisericii *sui iuris* (can. 206);
- în această *relatio quinquennale*, Episcopul eparhial va informa Scaunul Apostolic și asupra stării acelor credincioși catolici, care chiar dacă nu sunt înscriși în propria eparhie, sunt totuși încredințați grijii sale pastorale. Scopul normei este acela de a evita așa-zisele „migrații” de la un rit la altul, prin acordarea unei asistențe liturgice și spirituale conforme tradiției proprii a respectivilor credincioși, Episcopul eparhial fiind obligat să se îngrijească, așa cum am mai amintit, ca credincioșii creștini să păstreze, să stimeze și să practice ritul propriei Biserici *sui iuris* (cann. 193, 207);
- Episcopul eparhial va trebui să realizeze tot o dată la cinci ani, personal sau prin delegat, vizita la Roma, pentru a venera mormintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel și pentru a se prezenta succesorului Sfântului Petru; din această vizită transpare și mai mult sensul unității din sânul Bisericii Catolice (can. 208);

- în semn de comuniune deplină cu Pontiful Roman, în Divina Liturghie și în laudele divine, conform prescrierilor cărților liturgice, Episcopul eparhial trebuie să-l pomenească înaintea tuturor pe acesta; și se va îngriji ca și ceilalți clerici ai eparhiei să o facă cu fidelitate. La rândul său, și Episcopul eparhial va fi pomenit în aceleași oficii și în aceleași condiții de către toți clericii din eparhie (can. 209);
- datorită împlinirii vârstei de șaptezeci și cinci de ani, a sănătății precare sau a altui motiv grav, Episcopul eparhial este invitat să prezinte Pontifului Roman renunțarea la funcție (can. 210);
- odată acceptată această renunțare, Episcopul eparhial obține titlul de Episcop emerit al eparhiei pe care a condus-o și trebuie să beneficieze din partea Consiliului Ierarhilor de o întreținere demnă și corespunzătoare (can. 211).

5. Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium: *Episcopus et Episcopus eparhialis*

Dacă în materialul propus până acum am încercat să prezentăm succint drepturile și obligațiile specifice Episcopilor eparhiali, așa cum rezultă ele din Titlul VII al CCEO în canoanele 190-210, articolul II, *Despre drepturile și obligațiile Episcopilor eparhiali*, în cele ce urmează vom prezenta în esență toate canoanele CCEO care, în mod direct sau indirect, fac referință la ministerul Episcopal sau la figura Episcopului eparhial.³³

³³ Cf. *Episcopus și Episcopus eparhialis*, în Ivan Žužek, „Index analiticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în *Kanonika 2*, Pontificium Istitutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 119-126. Mulțumesc pe această cale autorului care cu bunăvoință a pus la dispoziția noastră formatul electronic al Indicelui și editorului George Nedungatt S.J., care ne-a acordat cu interes și amabilitate dreptul de autor pentru traducerea românească a acestei lucrări.

Episcopus

- Succesor al Apostolilor, 42; comuniunea cu Pontiful Roman, 45 § 2; cooperador al Pontifului Roman, 46 § 1; membru al Colegiului Episcopilor, 49; doctor și învățător al credinței autentice, 596, 600, 605; ministru și predicator al cuvântului lui, 608, 610 § 1; poate fi chemat Episcop eparhial sau Episcop titular 178, 179; în care grad al clericilor se găsește, 325, 326; delictе împotriva acestora, 1445 § 1; înmormântarea în biserică, 874 § 3;
- calitățile candidaților, 180; alegere sau numire, 85 § 2, 149, 168, 181-186, 102 § 2, 110 § 3; prevederea canonică, 86 § 1 n^o și § 3, 187 § 1; profesiunea de credință și promisiunea de ascultare, 187 § 2; hirotonire și înscăunare, 75, 133 § 1 n^o, 159 n^o, 187 § 2, 188 § 1, 745, 746; călugărul care devine Episcop, 431 §§ 2-3; emerit, 211 § 2, 218, 431 § 2 n^o;
- *raportul dintre ei în:* Conciliul Ecumenic, 52 § 1; Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale, 102 §§ 1-2, 104, 105, 150 § 1; adunarea patriarhală, 143 § 1 nn 1°-2° și § 2; Consiliul Ierarhilor, 164-166 § 1; Sinodul permanent, 115, 116 §§ 1-2, 121, 127;
- *obligații și drepturi:* comemorarea în Divina Liturghie a Pontifului Roman, a Patriarhului, a Mitropolitului, a Episcopului eparhial, 91, 135, 161, 209 § 2; raporturile cu Patriarhul, 56, 78 § 1, 82 § 2, 88; raporturile cu Mitropolitul Bisericii mitropolitane *sui iuris*, 157 § 1, 159 n^o, 161-163; dacă este Protosincel sau Sincel nu încetează din funcție în cazul scaunului eparhial vacant, 224 § 1 n^o; are dreptul de a predica oriunde în lume, 610 § 1; oferă soluții creștine problemelor vieții, 601; realizează Sfântul Mir, 693; referitor la Divina Euharistie, 699 § 1, 700 § 2, 701; poate să administreze Sacramentul Penitenței oriunde în lume, 722 § 2; referitor la sfânta hirotonire, 743, 744-747, 749, 752, 770, 774; delictе referitoare la sfânta hirotonire, 1459; referitor la consacrarea bisericilor, 871 § 2; trebuie să fie anunțat despre vacanța Scaunului patriarhal, 128 n^o;

- referitor la primirea acatolicilor în Biserica catolică, 898 § 1, 899;
- în cauzele penale este judecat de Pontiful Roman, 1060 § 1 n 2°; în cauzele contencioase vor fi judecați de un tribunal desemnat de acesta, 1060 § 2, 1062 § 3; vor fi audiați în sediul tribunalului ales de ei, 1239 § 2; se vor strădui să evite litigiile și să caute o soluție pacifică, 1103, § 1.

Episcopus eparchialis

- cine sunt, 177 § 1, 178; alegere sau numire, 149, 168, 181-186, 102 § 2, 110 § 3; hirotonire, înscăunare și luarea în posesie a oficiului, 86 § 1 n 2° și §§ 2-3, 133 § 1 n 1°, 159 n 1°, 188, 189; este Ierarh, 984 § 1; este Ierarh al locului, 984 § 2; ceea ce ține strict de competența sa, conform dreptului, poate fi acordat și Protosincelui și Sincelilor, 987; primește recursul împotriva decretelor Protosincelilor sau Sincelilor, 997 § 2, 999 § 2; ceea ce se spune despre ei este valabil și pentru exarhi, 313; scaun eparhial împiedicat, 233, 271 § 5, 286; când scaunul eparhial este împiedicat, 129, 132 § 2, 173 § 3, 181 § 1, 219-232, 237 § 2, 251 § 2, 260 § 2, 262 § 5, 270 § 2, 271 § 5, 274 § 2, 286, 537 § 2; referitor la mutarea într-un alt scaun, 85 § 2 n 2°, 219, 223; privarea de oficiu, 219; renunțarea la oficiu, 210-211, 219; emerit, 211; referitor la moartea sa, 219; câștigurile care i se cuvin în cazul scaunului eparhial vacant, 230 n 2°; Patriarhul ca și Episcop eparhial, 101, 129, 132 § 2, 1037; Mitropolitul Bisericii mitropolitane *sui iuris* ca și Episcop eparhial, 155 § 1, 158 § 2, 173 § 2;
- guvernează eparhia cu putere proprie, ordinară și imediată, 45 § 1, 178, 191, 987; păstorește eparhia în cooperare cu preoții săi, 177 § 1; relațiile sale cu Episcopul coadiutor, 212-217; poate să ceară un Episcop auxiliar, 212 § 1; relațiile sale cu Episcopul auxiliar, 213 § 3, 214-217; raportul cu protopopii și districtele eparhiei,

276-278; reprezintă eparhia, 190; referitor la prevederea canonică a oficiilor în eparhie, 133 § 1 n 6°, 138, 139, 159 n 7°, 175, 244 § 1, 246, 247 § 1, 252, 253, 255, 262 §§ 1-2, 277, 284, 285, 297, 298, 301, 303, 305, 371 §§ 1-2, 1388-1400; obligația de a locui în eparhie, 204; referitor la vizitarea canonică a eparhiei, 83, 133 § 1 n 6°, 138, 139, 159 n 7°, 175, 205; referitor la referatul cincinal, 206-207; referitor la vizita *ad limina*, 208; când trebuie să celebreze Divina Liturghie pentru popor, 198; când Patriarhul își poate rezerva unele puteri ale Episcopului, 90; care Episcop eparhial guvernează Biserica patriarhală în cazul scaunului Patriarhal împiedicat, 132 § 1; referitor la relațiile cu Patriarhul, 81, 83, 89 §§ 2-3, 90, 95, 100, 114 § 2, 139, 143 § 1 n 6°, 148 § 2, 438 § 1, 486 § 1, 506 §§ 1 et 3, 507 § 2, 509, 1383 § 3; când trebuie să-l consulte pe Patriarh, 89 § 2, 90, 100, 114 § 2, 438 § 1, 486 § 1, 506 § 3, 507 § 2; când trebuie Patriarhul să îi ceară consensul, 89 § 3; când trebuie să îl consulte pe Patriarh, 139, 506 § 1; raportul său cu Mitropolitul, 133 § 1 nn 1° și 4°-6°, 135, 138, 139, 175; referitor la relațiile cu Mitropolitul Bisericii mitropolitane *sui iuris*, 157 § 1, 159 nn 1° et 4°-8°, 160-162; când devine Administrator al Bisericii Mitropolitane *sui iuris*, 173 § 1 n 1°; cine va guverna Biserica Mitropolitană *sui iuris* când scaunul acestei Biserici este împiedicat, 173 § 2, 132 § 1; în care cazuri Mitropolitul trebuie să consulte doi Episcopi eparhiali, 575 § 1 n 2°, 583 § 2 n 1°, 1084 § 3, 1087 § 2;

- este ajutat de Curia eparhială, 243 § 1; numește membrii Curiei eparhiale, 244 § 1; poate constitui oficii în Curia eparhială, 243 § 3; membrii admiși în Curia eparhială trebuie să facă promisiunea că își vor îndeplini misiunea și vor respecta secretul conform modului stabilit de acesta, 244 § 2;
- va constitui Protosincelul, 215 §§ 1-2, 245, 247 §§ 1 et 3-4; *v. PRO-TOSYNCELLUS*;

- poate să constituie Sinceli, 215 § 2, 246, 247 §§ 1 et 3-4; *v.* SYNCELLUS;
- va constitui cancelarul, 252 § 1; poate să constituie vicecancelarul și notarii, 252 § 2, 253 § 1; poate înlătura în mod liber cancelarul și ceilalți notari, 255; *v.* CANCELLARIUS, NOTARIUS;
- va constitui arhiva Curiei eparhiale și se va îngriji de aceasta, 256 § 1, 261; *v.* ARCHIVUM;
- numește economul, 133 § 1 n 6°, 138, 139, 159 n 7°, 175, 262 §§ 1-2; *v.* OECONOMUS;
- privind administrarea, poate să ceară Administratorului eparhiei o dare de seamă, 231 § 4; economul eparhial va da socoteală de administrația sa noului Episcop eparhial, 232 § 4;
- înființează consiliul pentru probleme economice, 263 § 1; *v.* CONSILIUM A REBUS OECONOMICIS;
- stabilește modalitatea de desemnare a membrilor în adunarea eparhială, 143 § 1 n 6°;
- este ajutat de adunarea eparhială, 235-242; *v.* CONVENTUS EPARCHIALIS;
- trebuie să constituie consiliul preoțesc, care îl ajută, 264-270; *v.* CONSILIUM PRESBYTERALE;
- trebuie să constituie colegiul consultorilor eparhiali, 271; *v.* COLLEGIUM CONSULTORUM EPARCHIALIUM;
- dacă circumstanțele o sugerează, va constitui consiliul pastoral, 272-274; *v.* CONSILIUM PASTORALE.
- *raportul dintre ei în:* adunarea Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris*, 322 § 1; Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale, 102 §§ 1-2; adunarea patriarhală, 143 § 1 n 1° și § 2; Consiliul Ierarhilor, 164-166 § 1;
- referitor la Sinodul permanent, 100, 115 § 2, 121, 127;
- *grija sa pastorală:* față de credincioșii creștini, 192 § 1; la trecerea credincioșilor creștini la o altă Biserică *sui iuris*, 32 § 2; față de

- credincioșii creștini înscriși într-o altă Biserică *sui iuris*, 148 § 2, 193, 207, 678 § 2, 916 § 4; față de clerici, 192 §§ 4-5; față de nebotezați, 192 § 3; consensul său în desemnarea parohului altei Biserici *sui iuris* pentru grija propriilor credincioși, 916, § 4;
- drepturile și obligațiile sale dacă aparține Bisericii latine, 207, 322 § 1, 916 § 5;
 - favorizează și susține unitatea, 84 § 1, 192 § 2, 196 § 2, 201 § 1, 202, 605; promovează mișcarea ecumenică, 904 § 3;
 - promovează disciplina ecleziastică și veghează să nu fie introduse abuzuri, 201 § 1; se va îngriji de uniformitatea normelor referitoare la taxe, oferte și legi penale în același teritoriu, 1013 § 2, 1405 § 3; dacă sunt constituiți în afara limitelor Bisericii patriarhale, pot atribui în propriul teritoriu valoare juridică legilor și deciziilor luate în Sinodul propriei eparhii 150 § 3;
 - care sunt persoanele juridice pe care le poate suprima, 928 n 2°;
 - poate constitui un tutore pentru minori, 910 § 2, 1137;
 - *referitor la dispensă*: legilor, 1538 § 1; impedimentelor în primirea și exercitarea Ordinilor sacre, 767 § 1; impedimentelor în celebrarea căsătoriei, 795-796;
 - favorizează și coordonează operele de apostolat, 203 §§ 1-2;
 - *referitor la clerici*: ascultarea și respectul care i se datorează de către aceștia, 370; în ce fel poate acorda demnități acestora, 194; referitor la obținerea și îndeplinirea unei funcții, slujiri sau sarcini, 371 §§ 1-2; judecata sa față de activitatea clericilor în partidele politice sau în asociațiile sindicale, 384 § 2; consultarea sa față de activități de fideiuziune, 385 § 3; revine competenței sale a judeca dacă o asociere a clericilor este corespunzătoare statutului acestora, 391; clericul care locuiește în afara eparhiei este supus Episcopului eparhial al locului, 386 § 2; poate îndemna sau acorda permisiunea clericilor de a exercita activități

misionare, mai ales acolo unde lipsesc aceștia, 393; referitor la înscrierea într-o eparhie, 358-366, 494; *v.* CLERICI, ASCRIPTIO CLERICORUM ALICUI EPARCHIAE;

- referitor la comemorarea Pontifului Roman, a Patriarhului sau a Mitropolitului în Sfânta Liturghie sau în laudele divine, 209 § 1, 91, 135, 161; când trebuie comemorat la Divina Liturghie și în laudele divine, 209 § 2;
- favorizează vocațiile, 195, 329 § 1 n 3°; referitor la pregătirea clericilor, 330 § 1; referitor la seminarii, 332, 334, 337 § 3, 356; *v.* SEMINARIUM;
- *funcția sa de învățător*: este învățător și doctor al credinței, 196, 596, 600, 605; slujește cuvântului lui Dumnezeu, 196, 608; este moderator și predicator al cuvântului lui Dumnezeu, 610 § 1, 615; promovează, conduce și reglementează învățământul catehetic, 623 § 1; referitor la școli, 632-638; referitor la instrumentele de comunicare socială, 652 § 1, 655 § 1, 661 § 3;
- *funcția sa de sfințire referitor la*: 197; viața liturgică, 199 § 1, 668 § 2; laudele divine, 199 §§ 2-3; funcțiunile sacre, celebrate cu toate însemnele pontificale, 200; comunicare în cele sfinte, 670, 671 §§ 4-5; desemnarea ministrului Botezului credincioșilor creștini ce aparțin altor Biserici *sui iuris*, 678 § 2; normele aplicabile preoților străini în ceea ce privește Sfânta Liturghie, 703 § 2; introducerea practicii conform căreia să se primească numai ofertele pe care credincioșii le oferă spontan cu ocazia celebrării Sfintei Liturghii sau a funeraliilor, 716, 878 § 2; existența unei grave necesități pentru acordarea permisiunii de dezlegare simultană a mai multor credincioși, 720 § 3; posibilitatea de a administra Sacramentul Penitenței oriunde în lume, mai puțin cazul când, în ceea ce privește liceitatea, un alt Episcop eparhial a interzis acest lucru în teritoriul său, 722 § 2; normele care trebuie respectate de către toți preoții în administrarea Sacramentului Penitenței, 722 § 4; rezervarea dezlegării avortului procurat, 728 § 2; sfânta hiroto-

nire, 743-750; scrisorile de demitere, 750-753; interdicția făcută diaconului de a fi ridicat la treapta preoției, 755; interdicția făcută în cazul unui cleric care refuză să primească o hirotonire sacră superioară, 757; declarația de primire liberă a Ordinilor sacre, 761; obligația de a revela acestora impedimentele pentru primirea hirotonirii, 771 § 2; scrisorile de mărturie, 769 § 1 n 6°; investigarea candidaților la primirea sfintei hirotoniri, 771 § 4; înregistrarea pe care trebuie să o facă despre sfânta hirotonire, 774, 775; normele de înregistrare a căsătoriei, 841 § 1; însănătoșirea în rădăcină a căsătoriei, 852; licența pentru întemeierea locurilor sacre, 868; consensul pentru construirea unei biserici, 870; rezervarea consacrării bisericilor, 871 § 2; reducerea unei biserici la un uz profan, 873;

- *referitor la Institutele religioase*: scoase de sub autoritatea sa, 412 § 2, 486; care sunt imediat supuse lui, 413, 505 § 2 n 3°; competența sa în institutele de drept eparhial, 414 §§ 1 și 3, 418 § 2, 419 § 1; înființarea institutelor de drept eparhial, 434, 435 § 1, 437, 506 § 1; consensul său în înființarea mănăstirilor dependente sau a caselor religioase, 436 § 2, 509 § 1; consensul său pentru ca o școală, o casă de oaspeți sau o mănăstire să fie transformată pentru un alt scop, 437 §§ 2-3, 509 § 2; sfatul sau consensul său pentru suprimarea unui institut sau a unei case religioase, 438 §§ 1 et 3, 507 § 2, 510; sfatul sau consensul său pentru confederarea unor mănăstiri, 439 §§ 1-2, 440 §§ 1-2; dreptul său de a prezida Sinaxa de alegere, 443 § 1; sfatul sau consensul său pentru admiterea licită în noviciat, 452 § 1, 517 § 1; scrisorile de demitere ale membrilor mănăstirii vor fi comunicate lui, 472, 537 § 2; trebuie înștiințat pentru modificarea limitelor clauzorii, 477 § 3; consensul său pentru ca un eremit să locuiască în afara incintei mănăstirii, 483; consultarea sa pentru acordarea titlului de mănăstire stavropighie, 486 § 1; consensul său pentru trecerea de la un institut de viață consacrată la altul, 487 §§ 2-3, 544 § 2; poate acorda indultul de exclausturare pe o perioadă de trei ani, 489 § 2,

- 548; membrul exclaustat rămâne supus Episcopului eparhial al locului în care trăiește, 491; părăsirea mănăstirii sau demiterea unui membru pe durata profesiei temporare, 496 § 2, 499, 552 § 1; părăsirea ordinului de către un membru cu voturi perpetue, 549 § 2 nn 1°-2°; demiterea unui monah, 500 § 4, 552 § 1, 553; primirea de către aceștia a monahilor constituiți în Ordinul sacru care au părăsit sau au fost demiși din mănăstire, 494, 502, 549 § 3, 553; poate introduce norme referitoare la îmbrăcămintea călugărilor în afara caselor proprii, 540; referitor la parohii sau vicarii parohiali care sunt călugări, 282, 284 §§ 2-3 n 1°, 286 n 1°, 301 § 3, 303, 480, 543, 1391 § 2;
- referitor la societățile de viață comună după modelul călugăresc, 554 § 2 [505 § 2 n 3°, 413, 414 §§ 1 și 3, 418 § 2, 419 § 1], 556 [506 § 1, 507 § 2, 509, 510], 560 § 1 [537 § 2], 562 § 3 [500 § 4, 502, 494, 552 § 1];
 - referitor la institutele seculare, 563 § 2 [505 § 2], 566 [414 § 1 et 3, 506 § 1, 509, 510], 568 [450];
 - referitor la noile forme de viață consacrată, 571;
 - referitor la asociații: promovarea acestora, 203 § 3; supravegherea acestora în eparhie, 577; înființarea sau aprobarea asociațiilor eparhiale, 575 § 1 n 1°; consensul său pentru înființarea unei secțiuni a oricărei asociații care nu este eparhială, 575 § 2; suprimarea asociațiilor înființate sau aprobate de către Episcopul eparhial, 583 § 2 n 2°;
 - referitor la bunurile temporale ale Bisericii: poate impune contribuții persoanelor juridice supuse lui, 1012; referitor la taxe, oferte sau milostenii, 1013-1016; constituie fondul comun al eparhiei, 1021 § 3, 1047 § 2; supraveghează administrarea bunurilor bisericesti din eparhie, 1022 § 1; consensul sau sfatul cui îl cere pentru înstrăinarea bunurilor, 1036, 1039; înființează fundațiile autonome de pietate, 1048 § 1; referitor la reducerea obligațiilor ce revin din celebrarea Sfintei Liturghii, 1052 §§ 3-4 et 6;

- referitor la puterea judiciară: 191 § 1, 1066, 1107 § 2; tribunalul său de apel, 1064; tribunalul de gradul întâi pentru mai multe eparhii, 1067; tribunal de gradul întâi comun pentru mai multe eparhii din diferite Biserici *sui iuris*, 1068; pentru anumite cauze poate rezerva judecata unui colegiu format din trei judecători, 1084 § 2; când poate încredința o cauză rezervată colegiului de trei judecători unui singur judecător cleric, 1084 § 3; referitor la constituirea și înlăturarea Vicarului judecătoresc și a ajutoarelor lui, 1086 §§ 1-2, 1088 §§ 2-3; referitor la numirea și înlăturarea judecătorilor, 1087 §§ 1-2, 1088, 1102 § 1; poate modifica ordinea de desemnare a judecătorilor, 1090 § 1; admite în funcția de auditori, 1093 §§ 1-2; numește și înlătură din funcție promotorul dreptății și apărătorul legăturii, 1099 § 1, 1100 § 2; aprobă statutul tribunalului eparhial, 1070; judecă în care cazuri este pus în pericol binele public, 1095 § 1; se cere consensul său pentru ca proprii supuși să poată fi numiți ca judecători sau funcționari în tribunalul altei eparhii, 1102 § 1; se va strădui ca litigiile să fie evitate și să fie rezolvate cât mai repede și în mod pacific, 1103 § 1; judecătorul care judecă în afara propriului teritoriu trebuie să-l înștiințeze pe Episcopul eparhial al locului, 1128 § 1; licența sa pentru ca judecătorul unei alte eparhii să culeagă probe în teritoriul său, 1128 § 2; trebuie audiat pentru admiterea tutorelui sau curatorului constituit de autoritatea civilă, 1137; poate constitui tutorele pentru un minor, 910 § 2; aprobarea procuratorilor și a avocaților, 1141; referitor la destituirea avocaților, 1146 § 1; cui trebuie să fie trimisă spre execuție sentința, 1184 § 2, 1340 §§ 1-2; votul său referitor la cererea soților de obținere a dezlegării căsătoriei neconsumate, 1367; referitor la cauzele de separare a soților, 1378; referitor la procesul de moarte presupusă a soțului, 1383 §§ 1-3;
- referitor la îndepărtarea sau transferul parohilor, 1389-1400;
- referitor la recursul împotriva decretelor administrative, 997 § 2, 999 § 2;

- când poate aplica o pedeapsă prin decret, 1402 § 3;
- referitor la pedepse împotriva minorilor, 1413 § 2.

Concluzii

Figura Episcopului eparhial, este foarte bine reflectată, în ceea ce privește caracterul ministerial al acestuia în canoanele Titlului VII (177-310): *De eparchiis et de Episcopis* din *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* – canoane pe care ni le-am propus spre analiză. La nivelul Bisericii locale, cel care concretizează în cea mai mare măsură participarea la cele trei *munera* ale Mântuitorului, de sfințitor, învățător și conducător al poporului încredințat spre păstorie, este tocmai Episcopul eparhial; exercitându-și aceste prerogative numai în numele lui Cristos, el devine figura centrală a Bisericii locale în fruntea căreia se află spre slujire. Locul privilegiat în care ministerul Episcopului se desfășoară este, așadar, Biserica locală, în centrul căreia se află ca semn vizibil de unitate, chemat să vegheze asupra poporului lui Dumnezeu încredințat grijii sale pastorale, chemat să judece și să reunească în unitate diversitatea ministerelor, oficiilor sau carismelor și chemat să apere comuniunea dintre credincioși.

În materialul prezentat am încercat să evidențiem caracterul special și totodată fundamental, pe care această slujire o ocupă în mijlocul poporului lui Dumnezeu, iar acest caracter rezultă fără echivoc din considerațiile pe care le-am făcut pe marginea figurii Episcopului.

Organele consultative și puterea de guvernământ a Episcopului

Sensus fidei al vieții ecleziale

Scrisoarea apostolică *Nuovo Millennio ineunte*¹ reprezintă un apel al Pontifului Roman adresat Bisericii care a pășit în noul mileniu creștin. Din primele pagini ale scrisorii sale, Papa afirmă că nu este vorba de inventarea unui nou program de acțiune a Bisericii, dimpotrivă, îi este propusă acesteia realizarea unor eforturi mai susținute în căutarea propriei esențe; și continuă propunând „unele priorități pastorale”. Biserica este invitată să-și continue misiunea plecând de la Cristos, „același ieri și astăzi”. Documentul încearcă, astfel, pur și simplu să susțină și să încurajeze o trăire mai profundă a dimensiunii pastorale a Bisericii.

În același context pastoral, Papa adresează o invitație ca toate acele „organisme participative” din interiorul Bisericii propuse de Codul de Drept Canonic² „să fie cultivate și îmbunătățite zi de zi, la toate nivele” (nr. 45).

¹ Scrisoarea apostolică *Nuovo millennio ineunte* a Sf. Părinte Ioan Paul II, adresată Episcopatului, clerului și credincioșilor în încheierea marelui Jubileu al anului 2000, 6 ianuarie, Solemnitatea Epifaniei Domnului, în anul 2001; pentru formatul electronic vezi pagina: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte_it.html

² Chiar dacă Pontiful Roman se referea la *Codex Iuris Canonici*, printr-o largă interpretare juridică putem spune că se referea în același timp și la toate acele Organisme ale Bisericii, care sunt comune tuturor Bisericilor *sui iuris*.

*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*³, ca de altfel și *Codex Iuris Canonici*⁴, au formulat în manieră clară responsabilitatea pe care toți credincioșii creștini trebuie să o împărtășească față de viața și misiunea Bisericii. Canonul 15 CCEO subliniază:

§ 1. (CIC 212) Credincioșii creștini, conștienți de propria responsabilitate, sunt obligați să-și însușească cu ascultare creștină ceea ce Păstorii Bisericii, care îl reprezintă pe Cristos, ca învățători ai credinței, proclamă sau stabilesc în calitate de conducători ai Bisericii.

§ 2. Credincioșii creștini au dreptul integru de a-și prezenta Păstorilor Bisericii nevoile proprii, mai ales cele spirituale, precum și propriile doleanțe.

§ 3. În temeiul științei, al competenței și al prestigiului de care se bucură, aceștia au dreptul, ba chiar obligația uneori, de a face cunoscute Păstorilor Bisericii părerea lor despre binele Bisericii și de a o aduce la cunoștința celorlalți credincioși creștini, rămânând intactă integritatea credinței și a moralei, precum și respectul față de aceiași Păstori, și ținând seama de binele comun și de demnitatea persoanelor.

Se observă astfel, atunci când se vorbește despre binele Bisericii, indiferent de sfera de activitate a acțiunilor credincioșilor – cu atât mai mult în al treilea paragraf al canonului –, interacțiunea strânsă între preoția ministerială, sacramentală și cea comună a tuturor credincioșilor. Iar această interacțiune tinde să asigure o comună mărturie de credință, oferită în manieră clară tuturor.

³ Pontificium Consilium de legum textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus – Fontium annotatione auctus, Libreria Editrice Vaticana, 1995; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, AAS 82 (1990); EV 12/695-887; Iuliu Muntean (trad.), *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, ediție pro manuscripto, Presa Universitară Clujeană, 2001. *Codex Iuris Canonici*, AAS (1983); EV 8/637-1089.

⁴ *Codul de drept canonic*, traducere pro manuscripto, Institutul Teologic romano-catolic, Iași, 1995.

Revenind la conținutul scrisorii apostolice, Papa continuă: „Comuniunea trebuie să strălucească în raporturile dintre Episcopi, preoți și diaconi, între Păstori și întreg Poporul lui Dumnezeu, între cler și călugări, între asociații și mișcări ecleziale” (nr. 45). Prioritatea pastorală pentru Biserica celui de al treilea mileniu creștin este clar una legată de strânsa colaborare dintre toți membrii poporului lui Dumnezeu pentru binele Bisericii și al misiunii sale în lume.

El se exprimă clar în cea ce privește importanța activității celor mai mici din Poporul lui Dumnezeu și mai ales în ceea ce privește acceptarea contribuției acestora: „În acest scop este necesar să ne asumăm vechea experiență, care fără să aducă nici un prejudiciu rolului autoritar al Păstorilor – știa să-i încurajeze pe aceștia la o mai atentă ascultare a întregului Popor al lui Dumnezeu. Este semnificativ ceea ce Sf. Benedict îi amintește abatelui mănăstirii, în invitația pe care i-o adresează de a se consulta, de a se sfătui și cu cei mai tineri: „Deseori, pe unul mai tânăr Dumnezeu îl inspiră mai mult”⁵. Iar Sf. Paulin de Nola îndeamnă: „Să ne inspirăm din gura tuturor credincioșilor, pentru că în fiecare creștin suflă Spiritul lui Dumnezeu”⁶ (nr. 45).

În centrul acestei idei se situează înțelegerea noii naturi a Bisericii așa cum rezultă ea din conținutul documentelor Conciliului Vatican II⁷. În decretul asupra misiunii pastorale a Episcopilor în Biserică – *Christus Dominus* – în repetate rânduri, părinții conciliari au evidențiat legătura

⁵ Reg. III, 3: «Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia saepe iuniori Dominus revelat quod melius est». Nota 30 a Scrisorii Apostolice.

⁶ «De omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidelem Spiritus Dei spirat»: Epist. 23, 36 a Sulpicio Severo: CSEL 29, 193. Nota 31 a Scrisorii Apostolice.

⁷ *Documenti Concilio Vaticano II (1962-1965) Enchiridion Vaticanum Volumen 1*, EV 1/1962-9965, nn. 1-1644; în românește *Conciliul Ecumenic Vatican II*, traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Nyíregyháza, 1990. Aspra receptării ideilor Conciliului și a exemplificării lor amintim doar o operă recent apărută în limba română: Joseph Ratzinger, *Biserica, chemarea spre comuniune, Aridia*, Blaj, 2005.

de colaborare în rolul guvernativ al Episcopului. Nr. 36 al documentului lansează o încurajare la promovarea și transmiterea adevărilor de credință și la organizarea disciplinei ecleziastice prin reconsiderarea importantului rol pe care îl au Sinoadele și Conciliile Provinciale. Aceste instituții se doresc a fi reîntărite, astfel încât să corespundă deplin rolului pe care trebuie să-l asume în opera de susținere a eforturilor fiecărui Episcop în parte. La fel este întărită și importanța Conferințelor Episcopale, a căror prezență este mult subliniată la nr. 37 și care reprezintă Organismul în cadrul căruia Superiorii Bisericii dintr-o națiune⁸ sau teritoriu își exercită în mod coordonat îndatoririle pastorale. Importantă este însă și colaborarea la nivele ierarhice inferioare. În caz concret este vorba de colaborarea pe care Episcopul poate și trebuie să o aibă cu organisme, consilii, colegii de consultori sau alte comitete⁹, care se cer a fi promovate datorită faptului că sunt „corespunzătoare exigențelor timpurilor noastre” (CD nr. 27). Conciliul recomandă, de asemenea, instituirea unor comisii pastorale din a căror compoziție să facă parte clerici, laici, persoane consacrate, călugări sau călugărițe, laici, cu scopul de „a studia și examina tot ceea ce se referă la operele de apostolat, pentru a face mai apoi propuneri concrete” (CD nr. 27). Ba mai mult, CCEO prevede acest lucru în can. 15 care, în amintitul §3, subliniază că:

⁸ Conferința Episcopală Română, este formată din toți Episcopii Bisericii Catolice de ambele rituri din România. În forma ei actuală, Conferința Episcopală Română datează din 16 martie 1991, având la bază Protocolul nr. 855/ 1990 al Congregației pentru Episcopi și al Congregației pentru Bisericile Orientale.

⁹ În această perspectivă, importanța canonului 934 CCEO este evidentă. Canoanele referitoare la Curia patriarhală (în cazul Bisericii noastre, Curia arhiepiscopală) sau cea eparhială, evidențiază deplin necesitatea existenței acelor organisme consultative care fiind la dispoziția Episcopului îl ajută pe acesta în actul de guvernământ. Subliniem doar necesitatea existenței consiliului preoțesc (can. 264-270), a colegiului consultorilor eparhiali (can. 271), a consiliului pastoral (can. 272-275), a consiliului pentru chestiuni economice (can. 243, 263). Alături de acestea, care sunt prezentate nominal în Cod, Episcopul, în funcție de necesitățile concrete al Eparhiei, are deplina libertate de a înființa și alte oficii (can. 243).

„În temeiul științei, al competenței și al prestigiului de care se bucură, aceștia au dreptul, ba chiar obligația uneori, de a face cunoscute Păstorilor Bisericii părerea lor despre binele Bisericii și de a o aduce la cunoștința celorlalți credincioși creștini, rămânând intactă integritatea credinței și a moralei, precum și respectul față de aceiași Păstori și ținând seama de binele comun și de demnitatea persoanelor”.

Urmând principiile redacționale stabilite de Conciliu¹⁰, CCEO sublinia conștiința unei mai mari atenții acordate acestei noi dimensiuni a Bisericii atunci când afirmă că această nouă viziune reprezintă o importantă caracteristică ecleziologică a Codului însuși.

În Constituția Apostolică *Sacri canones*, prin care a fost publicat CCEO, Papa Ioan Paul II afirma: „Nutrim o mare speranță că acest cod «va fi cu bucurie trăit în viața de zi cu zi» și că va produce «o mărturie fraternă de respect și de dragoste față de legea ecleziastică» – conform dorinței Papei Paul VI de fericită memorie¹¹ – și că va aduce bisericilor orientale, atât de ilustre datorită vechimii lor, o siguranță a ordinii pe care noi am cerut-o cu insistență și tărie promulgând Codul de drept canonic al Bisericii latine pentru toată societatea ecleziastică. Este așadar vorba de acea «ordine care, acordând iubirii primatul, mulțumită și diferitelor daruri ale Bisericii, face în același timp mai ușoară dezvoltarea organică a vieții, atât în cadrul societății ecleziale, cât și în ceea ce privește persoanele individuale care aparțin acesteia» (AAS 75 [1983], parte II, XI)”¹².

Această dezvoltare organică manifestată fie la nivel social-ecleziastic, fie individual, evidențiază cu simplitate ecleziologia de comuniune pe care Codul o recunoaște ca pe o noutate. Iar această teologie de comu-

¹⁰ Pentru aprofundări vezi W. A. Bleiziffer, „Incidența Conciliului Vatican II asupra *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*”, în *Studia Theologica* III, 3/2005, pp. 148-159; format electronic la <http://www.studiatheologica.cnet.ro/pdf/200503art2.pdf>

¹¹ Acta Apostolicae Sedis 66 [1974], p. 247.

¹² Promulgazione del Codice dei canoni delle Chiese orientali, Giovanni Paolo II, *Sacri Canones*, în EV 12/1990, 528a.

niune se găsește în centrul viziunii pastorale propusă de Scrisoarea apostolică *Nuovo Millennio Ineunte*.

Rolul Episcopului¹³ în această dimensiune de comuniune, după cum rezultă și din documentele Conciliului Vatican II, este subliniat ulterior de exortația post sinodală *Pastores Gregis*¹⁴ care amintește printre altele: „Comuniunea ecleziastică trăită îl va conduce pe Episcop la un stil pastoral tot mai deschis față de colaborarea cu ceilalți. Există un mod de circularitate între ceea ce Episcopul este însărcinat să decidă cu responsabilitate personală pentru binele Bisericii încredințate spre păstorire, și aportul care credincioși creștini care pot să i-l ofere prin intermediul organelor consultative, printre care Sinodul diecezan, consiliul preoțesc, consiliul Episcopal, consiliul pastoral”. (nr. 44).

Dacă documentul se adresează în primul rând Episcopilor, indiferent de apartenența acestora la diferitele Biserici *sui iuris*¹⁵, nu trebuie

¹³ Un interesant articol recent asupra atribuțiilor Episcopului în ecleziologia Conciliului Vatican II vezi, Cosmin Ciprian Betea, „Commento alla Costituzione Dogmatica, *Lumen Gentium* 26-27”, în *Cultura Creștină*, Serie nouă, anul VIII, nr. 1-2, 2005, pp. 207-221.

¹⁴ Exortație post-sinodală *Pastores Gregis* a Papei Ioan Paul II, asupra Episcopului servitor al Evangheliei lui Isus Cristos pentru speranța lumii, Roma 16 februarie 2003. În românește tradusă în Colecția *Documente* nr. Acest document poate fi considerat un fel de "regulă pastorală" modernă pe care Papa o încredințează celor 4695 Episcopi ai Bisericii anului 2003, ca sinteză redactată în baza propunerilor și sugestiilor rezultate din lucrările sinodale. Prima parte a Exortației trasează identitatea și viața Episcopului la începutul celui de-al treilea mileniu, în timp ce a doua parte prezintă ministerul Episcopului ca păstor al eparhiei, în contextul provocărilor actuale cărora trebuie să le facă față. Întreaga Exortație Apostolică se situează în optica speranței pe care Episcopul este chemat să o reînvie în credincioși și în lume.

A doua parte a Exortației Apostolice se oprește asupra funcției de a învăța, de a sfinți și de a cârmui a Episcopului. Pe internet vezi pagina, http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20031016_pastores-gregis_it.html

¹⁵ Vezi pentru clarificarea termenului W. A. Bleiziffer, „Termenul ecleziastic de Biserică «sui iuris»”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, pp. 63-72.

făcut abstracție de faptul că majoritatea acestora aparțin Bisericii Latine, iar structurile consultative amintite de exortația apostolică nu se aplică în totalitate Bisericilor orientale, chiar dacă în ultimă instanță rolul acestor structuri este acela de slujire.

Cu toate acestea, accentul pus pe rolul „organismelor de participare” și asupra organelor de consultative nu poate fi încadrat în afara naturii ierarhice a Bisericii. Într-adevăr, de vreme ce subliniază că „toți credincioșii, în virtutea Botezului, participă în modul lor propriu, la tripla misiune (munus) a lui Cristos” (nr. 44), se adaugă mai apoi că acest lucru îl îndeplinește fiecare conform *propriei condiții și propriilor sarcini*” (ibid).

Este evident că, prin Botez, toți oamenii sunt încorporați lui Cristos și Corpului său care este Biserica. Se exprimă astfel un dublu caracter care-l marchează pe botezat: unul vizibil, prin apartenența la o determinată Biserică, și unul invizibil, de apartenență la harul și darurile lui Cristos. Atât încorporarea în Cristos, cât și în încorporarea Biserică au loc în mod instantaneu, adică în momentul Botezului, deoarece Cristos nu poate fi separat de Biserica Sa, dar nici invers. Documentul conciliar *Lumen Gentium* 31 stabilește că „credincioșii care, încorporați lui Cristos prin Botez, constituiți popor al lui Dumnezeu și făcuți părtași (*suo modo participes facti*) în modul lor propriu (*pro parte sua*) la funcția preoțească, profetică, și împărătească, își exercită partea lor din misiunea încredințată întregului popor creștin în Biserică și în lume”¹⁶. Din acest statut de fiu al lui Dumnezeu înglobat în poporul Său, datorită legăturii sacramentale oferite de Botez, între toți credincioșii creștini există o *egalitate substanțială*, dar în același timp și o *diversitate funcțională* (*pro parte sua*).

Dorim astfel să evidențiem, deci, în mod explicit, *distincția* sau *diversitatea* din interiorul poporului lui Dumnezeu: laicii, clericii, monahii-consacrații, ... „participând în *modul lor propriu* la funcția sacerdotală,

¹⁶ Conciliul Ecumenic Vatican II, Nyíregyháza, 1990, *Constituția dogmatică despre Biserică (Lumen Gentium)* LG. 31.

profetică și regală a lui Cristos, ...fiecare conform propriei condiții”¹⁷, sunt chemați la îndeplinirea misiunii pe care Biserica o are în lume. Diferența de drepturi și obligații dintre credincioșii creștini cu statute juridice diverse, se naște tocmai din diferența pe care o dă modul lor de a participa la misiunea Bisericii: fiecare după chemarea pe care o are, după carisma cu care a fost înzestrat, este obligat să răspundă șoaptelor Spiritului, în mod personal și intim. Din această diferențiere fundamentală rezultă așadar diferitele moduri de implicare în acțiunea oficială a Bisericii, acțiune marcată întotdeauna de prezența Episcopului¹⁸.

Pastores Gregis face referințe la diferențierea substanțială și funcțională ce caracterizează poziția Episcopului față de toți ceilalți credincioși, o diferențiere bazată în primul rând pe faptul că acesta primește în mod plener Sacramentul Ordinului sacru. Biserica este o „comunitate organic structurată” și, chiar dacă Episcopul promovează o acțiune inspirată de colaborare, rolul său este mult mai amplu decât acela al unui simplu coordonator.

În cuvinte mai simple, Episcopul are dreptul și obligația să guverneze. Iar această chestiune, ce tinde să asigure o mai clară înțelegere a rolului Episcopului față de procesul consultativ, trebuie să fie clarificată în favoarea unora care fac parte din Biserică și care, influențați de noțiunea de democrație liberală, ar putea să înțeleagă incomplet natura raportului dintre Episcop, cler și laici.

Această distincție este subliniată clar în *Novo Millennio Ineunte* (n. 45), când Papa vorbește despre organismele de participare ce „nu se inspiră din criteriile democrației parlamentare, pentru că acționează pe model consultativ și nu deliberativ”. Chestiunea colaborării dintre cler și credincioșii laici a reprezentat și argumentul unei Instrucții publicate de Congregația pentru Cler asupra unor chestiuni referitoare la colabo-

¹⁷ Conf. Can. 7 CCEO.

¹⁸ Expresia *suo modo participes facti* este folosită în aceeași optică și de alte canoane introductive ale CCEO: cann. 7, 11, 13, 19.

rarea dintre credincioșii ne-hirotoniți și preoți, care oferă suficiente clarificări în materie¹⁹.

Guvernul pastoral este aici interpretat ca și serviciu, slujire, lucru care nu diminuează, însă, în nici un fel realitatea acelei autorități care conduce Biserica și care, în definitiv, este clădită pe Cristos: „de aici rezultă pentru Episcop reprezentativitatea și guvernarea Bisericii încredințate, cu puterea necesară pentru exercitarea ministerului pastoral – primit prin sacrament (*munus pastorale*) – ca și participare la însăși consacrarea și misiunea lui Cristos. [...] Datorită acesteia Episcopii guvernează Bisericile Particulare încredințate lor ca vicari și delegați ai lui Cristos” (PG n. 43).

Autoritatea Episcopului își găsește o expresie particulară în rolul său de învățător. „Prin hirotonirea Episcopală, fiecare Episcop a primit misiunea fundamentală de a propovădui cu autoritate Cuvântul” (PG n. 29). Episcopilor le este conferită autoritatea lui Cristos de a fi „martori ai adevărului divin și universal (catolic)” Episcopul nu vorbește în nume propriu, și nici nu își prezintă în mod simplist propriile păreri, ci exprimă cuvinte care hrănesc și întăresc credința comunității. Și tocmai aici se concretizează și articulează acel *sensus fidei* care se manifestă în comunitate. Autoritatea Episcopului nu are nici un alt moment mai puternic decât acela când alături de Pontiful Roman și împreună cu acesta, propune învățătura autentică a credinței apostolice. În acest context, „credincioșii trebuie să se supună judecății Episcopului lor, prezentată în numele lui Cristos în materie de credință și morală, și să adere la aceasta cu o religioasă ascultare a spiritului” (PG n. 29).

¹⁹ Congregația pentru Cler, Câteva chestiuni privitoare la colaborarea dintre credincioșii nehirotoniți și Ministerul sacru al Prezbiterilor (15 august 1997).

Vizita *ad limina* Apostolorum

Premisă

Pentru un cititor neavizat – și probabil pentru mulți alții – acest termen, vizita *ad limina*, nu reușește să spună prea mult. De aceea, cunoscând dificultățile de ordin tehnic care pot interveni în înțelegerea acestui termen, a rolului și importanței sale în ansamblul Bisericii Catolice, articolul de față dorește să aducă câteva lămuriri juridico-canonice¹.

O analiză a drepturilor și obligațiilor Episcopilor eparhiali² (cann. 190-211), așa cum rezultă ele din prezentarea canoanelor Titlului VII, *De eparchiis et de Episcopis*, cann. 177-310 din CCEO³ ne ajută să înțelegem

¹ Vom lua în considerare atât aspectele principale ale unei astfel de vizite, cât și cele particulare, care sunt specifice strict Bisericii Arhiepiscopale Majore *sui iuris* Greco-Catolice din România. Prezentul articol ia în considerare cazul concret al acestei Biserici.

² Este importantă stabilirea clară a terminologiei canonice, atâta timp cât numai Episcopul Eparhial este titularul unui astfel de drept; CCEO prezintă în ansamblul său un număr de 6 titluri Episcopale: *eparhial*, (cann. 177, 178); *auxiliar* (cann. 212 §1 ș.u.); *coadiutor* (cann. 212 §2 ș.u.), *emerit* (cann. 211, 218, 431 §2), *titular* (can. 179), *al curiei patriarhale* (can. 87). Vezi pentru mai multe lămuriri relativii termeni din I. Žužek, *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, în *Kanonika 2*, Pontificium Istitutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992.

³ Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus, Libreria Editrice Vaticana, 1995. Codul Canoanelor Bisericilor Orientale, traducere pro manuscripto realizată de I. Muntean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/695-887.

atribuțiile acestora, dar și modalitatea de punere în practică a lor. Canonul 208 stabilește:

§ 1. (= 400 § 1) Episcopul eparhial care își exercită puterea în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, în decurs de cinci ani de la înscăunarea sa, va efectua vizita la Roma, dacă se poate împreună cu Patriarhul, pentru a venera mormintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel și se va prezenta succesorului Sfântului Petru în primatul Bisericii universale.

§ 2. Ceilalți Episcopi eparhiali trebuie să efectueze vizita la Roma la fiecare cinci ani, personal sau, dacă sunt împiedicați în mod legitim, prin intermediul altcuiva; însă, dacă este vorba de Episcopii vreunei Biserici patriarhale, este de dorit ca vizita, cel puțin de câteva ori, să fie făcută împreună cu Patriarhul.

Analiza canonului ne ajută să înțelegem în termeni simpli modalitatea de realizare a acestei vizite *ad Urbem*. Formularea *va vizita* obligă orice Episcop eparhial, ca în limita a cinci ani de la înscăunarea în propria eparhie, să viziteze Roma împreună cu Patriarhul, dacă este vorba de Episcop care își exercită autoritatea într-o Biserică Patriarhală. Pentru toți ceilalți Episcopi eparhiali, vizita nu este restricționată de aceleași condiții, ci pot să o realizeze personal sau prin intermediul unui delegat în cazul existenței unui impediment⁴ legitim. În cazul particular al Bisericii noastre, dat fiind faptul că demnitatea canonică și ecleziastică a acesteia este similară cu cea a Bisericii Patriarhale, conf. can. 152, dispoziția can. 208 se aplică numai în întregime în ambele sale paragrafe⁵.

⁴ Cf. Pio Vito Pinto (a cura di), „Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali”, în *Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001, pp. 188-189.

⁵ Can. 152 – Ceea ce se spune în dreptul comun despre Bisericile Patriarhale sau despre Patriarh, se înțelege că se va aplica și Bisericilor arhiepiscopale majore și Arhiepiscopilor majori, exceptând cazul în care este prescris altfel în mod expres de către dreptul comun sau rezultă din natura lucrurilor.

Există cu toate acestea un aspect particular și poate unic în Biserica Catolică: datorită existenței unei singure Conferințe Episcopale⁶ în România, Conferință care reunește toți Episcopii catolici de ambele rituri și de diferite naționalități, membrii acesteia efectuează vizita *ad limina* împreună și concomitent.

Desigur, acest canon 208 nu este exhaustiv în prezentarea modalității de desfășurare a acestei vizite. Există o seamă de legi speciale care reglementează acest lucru, însă trebuiesc amintite și o serie de alte canoane care referindu-se la argumentul de noi tratat, aduc câteva clarificări. Astfel, este stabilit că:

- can. 92 §3 - Patriarhul va avea obiceiul de a frecventa Pontiful Roman; [acestuia] îi va prezenta, conform normelor speciale stabilite, raportul despre starea Bisericii pe care o prezidează; într-un an de la alegerea sa, iar apoi de mai multe ori, are sarcina să viziteze Roma pentru a venera mormintele sfinților Apostoli Petru și Pavel și de asemenea să confirme în fața succesorului sfântului Petru credința în primatul acestuia asupra Bisericii universale.
- can. 163 - Mitropolitul (Bisericii *sui iuris*) va avea obiceiul de a frecventa Pontiful Roman; însă vizita pe care trebuie să o facă la fiecare cinci ani, conform normei can. 208, § 2, să fie făcută, pe cât posibil, împreună cu toți Episcopii Bisericii mitropolitane pe care o prezidează.

⁶ Conferința Episcopală Română (CER) este reglementată de cann. 447-459 *Codex Iuris Canonici*, publicat la 25 ianuarie 1983, în AAS [1983]; EV 8/637-1089; Traducere în limba română (*pro manuscripto*) *Codul de drept canonic*, Iași, 1995. Alte reglementări sunt aduse de propriile statute ale acesteia, recunoscute de Pontiful Roman. Prezintă următoarele particularități: este formată din Episcopi Catolici de rit Latin (7) și Bizantin, respectiv Greco-Catolici (7); are în componența sa Episcopi care împărtășesc limbile română, maghiară și germană; conform statutelor, Președintele conferinței este anual și alternativ un Episcop latin sau greco-catolic; în cazul când președenția este deținută de Episcopul greco-catolic acesta va fi mereu Arhiepiscopul Major, în calitatea pe care o are de *pater et caput* al Bisericii Greco-Catolice din România.

- can. 317 - Exarhul are obligația de a vizita mormintele sfinților Apostoli Petru și Pavel, conform normei can. 208, excepția fiind Exarhii care conduc exarhatul încredințat lor în numele Patriarhului.

Fixarea disciplinei

O primă urmă scripturistică a unei astfel de practici o găsim în vizita făcută de Pavel lui Petru și relatată de Scrisoarea adresată Galatenilor (Gal 1, 18; 2, 2). Chiar dacă o urmă clară, de această dată canonică, o întâlnim mult mai târziu, în anul 743, când Sinodul roman desfășurat în acel an impune obligativitatea vizitării Romei de către Episcopii din împrejurimi, acest lucru nu poate fi considerat izolat. De fapt Sinodul face o clară referință și canonizează într-un fel practica Bisericii antice: Episcopii apropiați de Roma trebuiau să viziteze mormintele sfinților Petru și Pavel, în timp ce pentru cei mai îndepărtați, în cazul unor motive valide, era permisă realizarea vizitei prin intermediul unui delegat. În cuvinte sărace, vizita *ad limina* – adică *în preajma acestora* – se referă la vizitarea mormintelor apostolilor. O importantă noutate prezentată în realizarea acestei vizite o are *relatio* pe care delegatul Episcopului o prezenta Papei și care conținea informații referitoare la activitatea din respectiva dieceză. Prima urmă a unui astfel de raport o întâlnim în scrisoarea pe care Conciliul din Sardica din 343 a trimis-o Papei Iuliu (341-325), cu scopul de a-l informa pe pontif cu privire la activitatea și rezultatele Conciliului.

Cel care a considerat oportun ca fiecare dintre Episcopi să informeze Roma asupra situației din propria dieceză, a fost Papa Grigore VII, care a stabilit că orice Episcop ce urmează a fi hirotonit să promită că va vizita Roma anual, personal sau prin intermediul unui delegat. Papa Grigore IX legitimează această practică a promisiunii, dându-i chiar un

caracter de jurământ: Constituția Apostolică *Rex Pacificus* (1234) obligă la acest jurământ pe toți Episcopii, astfel că aceștia sunt acum obligați în conștiință și în virtutea unei act al religiei să efectueze vizita *ad limina*.

Un ulterior pas în consolidarea acestei practici este făcut de Papa Sixt V, prin publicarea Constituției Apostolice *Romanus Pontifex* la data de 20 decembrie 1585. Importanța enciclicii este dată de faptul că vechiul obicei al vizitei *ad limina* este acum legiferat: odată cu publicarea ei, vizita are un caracter obligatoriu pentru toți Episcopii⁷. Inovațiile aduse de perioada modernă, referindu-ne mai ales la sec. XVIII și XIX, au fost și ele legiferate de primul Cod Canonic al Bisericii Catolice⁸. Canoanele 340-342 stabilesc clar acest lucru⁹. Simpla lectură a acestora

⁷ G. Ghirlanda, „Raporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad Limina Apostolorum»”, în *Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, *Studi Giuridici XXI*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990, p. 134.

⁸ Cf. „*Visitatio ad limina*”, în C. Corral Salvador – V. De Paolis – G. Ghirlanda, *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni Paoline, 1993, Torino, pp. 1136-1139.

⁹ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi, Iussu Digestus Benedicti Papae XV Auctoritate Promulgatus, Praefatione Fontium Annotatione et Indice Analytico-Alphabetico Ab E.Mo Petro Card. Gasparri Auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.

Can. 340. - § I. Omnia Episcopi tenentur singulis quinquenniis relationem Summo Pontifici facere super statu dioecesis sibi commissae secundum formulam ab Apostolica Sede datam.

§ 2. Quinquennia sunt fixa et communia, atque computantur a die I Ianuarii 1911; in primo quinquennii anno relationem exhibere debent Episcopi Italiae, insularum Corsicae, Sardiniae, Siciliae, Melitae, et aliarum minorum adiacentium; in altero, Episcopi Hispaniae, Portugalliae, Galliae, Belgii, Hollandiae, Angliae, Scotiae et Hiberniae, cum insulis adiacentibus; in tertio, ceteri Europae Episcopi, cum insulis adiacentibus; in quarto, Episcopi totius Americae et insularum adiacentium; in quinto, Episcopi Africae, Asiae, Australiae et insularum his orbis partibus adiacentium.

§ 3. Si annus pro exhibenda relatione assignatus incidere ex toto vel ex parte in primum biennium ab initu dioecesis regimine, Episcopus pro ea vice a conficienda et exhibenda relatione abstinere potest.

Can. 341. - § I. Omnes et singuli Episcopi eo anno quo relationem exhibere tenentur, ad Urbem, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli sepulcra veneraturi, accedant et Romano Pontifici se sistant.

ne oferă posibilitatea să înțelegem cât de stabilă era o astfel de disciplină. Actualele Coduri în vigoare, CCEO cann. 206-208, respectiv CIC cann. 399-400, prezintă în conținutul lor aceeași disciplină. Aceasta este mai bine înțeleasă și mult clarificată de ulterioare legi particulare, la care vom face referință în cele ce urmează.

Constituția apostolică *Pastor Bonus*

Constituția apostolică *Pastor Bonus*¹⁰ asupra organizării Curiei Romane, presupunând existența cann. 399-400 CIC, (CCEO va apărea doar 2 ani mai târziu, în 1990, în momentul publicării Constituției fiind în fază finală de revizuire) dedică acestei instituții nici mai mult nici mai puțin de 5 articole. Articolele 28-32¹¹ fac trimiteri exacte la vizitele *ad*

§ 2. Sed Episcopis qui extra Europam sunt, permittitur ut altemis quinquenniis, idest singulis decenniis, Urbem petant.

Can. 342. - Episcopus debet praedictae obligationi satisfacere per se vel per Coadiutorem, si quem habeat, aut, ex iustis causis a Sancta Sede probandis, per idoneum sacerdotem qui in eiusdem Episcopi dioecesi resideat.

¹⁰ Giovanni Paolo II, Sommo Pontefice, *Costituzione Apostolica „Pastor Bonus” sulla Curia Romana*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1988; AAS 80 [1988] 841-912; EV 11/788-1070.

¹¹ Art. 28. Secondo la veneranda tradizione e la prescrizione della legge, i vescovi, che sono a capo di chiese particolari, compiono nei tempi stabiliti la visita «ad limina apostolorum», e in tale occasione presentano al romano pontefice la relazione circa lo stato della loro diocesi.

Art. 29. Tali visite hanno un'importanza peculiare nella vita della chiesa, in quanto costituiscono come il culmine delle relazioni dei pastori di ciascuna chiesa particolare col romano pontefice. Egli, infatti, ricevendo in udienza i suoi fratelli nell'Episcopato, tratta con loro delle cose concernenti il bene delle chiese e la funzione pastorale dei vescovi, li conferma e sostiene nella fede e nella carità. In tal modo si rafforzano i vincoli della comunione gerarchica, e si evidenziano sia la cattolicità della chiesa che l'unione del collegio dei vescovi.

Art. 30. Le visite « ad limina » riguardano anche i dicasteri della curia romana. Infatti, grazie a esse si sviluppa e si approfondisce il proficuo dialogo tra i vescovi e la sede apostolica, si scambiano reciproche informazioni, si offrono consigli e opportuni suggerimenti per il maggior bene e il progresso delle chiese, oltre che per l'osservanza della comune disciplina della chiesa.

limina. Este precizat faptul că aceste vizite au o triplă finalitate: vizitarea mormântului Sf. Petru; întâlnirea privată cu urmașul acestuia, Papa; și diverse colocvii întreținute în diferite Dicasteri, Congregații sau Consilii ale Curiei Romane. Aceleași articole se referă și la raportul pe care fiecare Episcop eparhial trebuie să-l prezinte Pontifului Roman, cu o anticipație de 6 luni față de momentul efectuării vizitei la Roma. Excepție de la acest termen face doar cazul concret prevăzut de can. 399 §2 CIC¹². Episcopul este scutit în ceea ce privește completarea raportului asupra stării propriiei eparhii, dacă anul determinat pentru prezentarea acestuia coincide, în întregime sau în parte, cu primii doi ani de când Episcopul eparhial și-a început ministerul. În consecință, chiar dacă acest lucru nu este stabilit într-un mod precis, Episcopul căruia i se poate aplica acest canon, în acea circumstanță – și numai în aceea – nefiind obligat să realizeze vizita *ad limina*, poate s-o amâne pentru următoarea scadență¹³.

Art. 31. Tali visite siano preparate con premurosa diligenza e in modo conveniente, cosicché i tre principali momenti, di cui constano, ossia il pellegrinaggio ai sepolcri dei principi degli apostoli, l'incontro col sommo pontefice e i colloqui presso i dicasteri della curia romana, si effettuino felicemente e abbiano esito positivo.

Art. 32. A tale fine, la relazione sullo stato della diocesi sarà inviata alla Santa Sede sei mesi prima del tempo fissato per la visita. Essa sarà esaminata con somma diligenza dai dicasteri competenti e le loro osservazioni saranno notificate a una speciale commissione costituita a questo fine, affinché di tutto si faccia un breve riassunto da tener presente nei colloqui.

¹² Amintim faptul că acest canon nu își găsește corespondență în CCEO. În interpretarea dreptului supletiv, stabilit de can. 1501 CCEO, această specificare a legii poate fi aplicată însă și Bisericii Catolice Orientale. Astfel: „Dacă privitor la o problemă lipsește o prescriere expresă în lege, cauza, dacă nu este penală, trebuie hotărâtă conform canoanelor Sinoadelor și ale Sfinților Părinți, obiceiului legitim, principiilor generale ale dreptului canonic, respectate cu echitate, jurisprudenței bisericești, doctrinei canonice comune și constante”.

¹³ Cf. „*Visitatio ad limina*” în C. Corral Salvador – V. De Paolis – G. Ghirlanda, *op. cit.*, p. 1139.

Raportul, numit în mod comun *cincinal*, după perioada la care se realizează de fapt și vizita *ad limina*¹⁴, trebuie să conțină, printre altele, informații referitoare la organizarea pastorală și administrativă a eparhiei, situația religioasă generală, situația economică, cler, învățământ catolic etc. Venind în sprijinul Episcopilor, Sfântul Scaun, prin diversele sale Dicasterre, oferă spre orientare un *formular*, care deși nu este exhaustiv, oferă totuși un solid punct de sprijin în redactarea raportului¹⁵. Având un caracter rezervat, acest formular trasează liniile directoare pe care un Episcop eparhial ar trebui să le urmeze pentru completarea raportului. În sprijinul său, Episcopul eparhial se poate bucura de ajutorul acordat de specialiști, aceștia fiind însă obligați la păstrarea secretului în ceea ce privește conținutul raportului. În altă ordine de idei, însuși formularul care stă la baza redactării raportului, din evidente motive, are un caracter rezervat.

Atâta timp cât aceeași Constituție *Pastor Bonus* trasează limitele de competență ale fiecărei Congregații, este de la sine înțeles faptul că, în interpretarea art. 56-61, competentă pentru analizarea Raportului cincinal al fiecărei dintre cele cinci eparhii ale Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, este *Congregația pentru Bisericile Orientale*¹⁶. Com-

¹⁴ Durata acestor cinci ani este stabilită din punct de vedere calendaristic în Decretul *Ad Romanam Ecclesiam*, AAS 67, 1975, p. 676; EV 5/1974-1976, n. 1399. Ca o concluzie a celor afirmate mai sus, putem spune că Episcopul eparhial este obligat să redacteze acest raport numai dacă se află de cel puțin doi ani în guvernarea respectiva Eparhie.

¹⁵ În ceea ce privește cazul concret al Bisericii noastre, pentru organizarea și realizarea vizitei *ad limina*, așa cum vom sublinia și în continuare, competența cade aproape exclusiv în sarcina Congregației pentru Bisericile Orientale. *Formulario per la relazione quinquennale*, emanat de această Congregație prin Prot. N. 11/96 (pp. 46) a stat de altfel la baza redactării penultimului raport prezentat de Episcopii greco-catolici la vizita *ad limina* din anul 2003, a treia vizită după evenimentele din 1989. Cele trei vizite anterioare au fost realizate în 1991, 1996 și 2002. Ultima vizită *ad limina* a avut loc la începutul lunii februarie 2010. Pentru ritul latină, Formularul a fost publicat în 1981 de către Congregația pentru Episcopi; pentru aprofundări vezi G. Ghirlanda, *Raporti Santa Sede-Vescovi*, op. cit., pp. 123-149.

¹⁶ Pentru Biserica Latină, competentă este Congregația pentru Episcopi.

petența acesteia se manifestă atât în ceea ce privește persoanele, cât și problemele care sunt proprii Bisericilor Orientale Catolice. În cazul concret al subiectului abordat de noi, art. 58 §1 risipește orice umbră de dubiu asupra competenței în materie, atunci când stabilește că „ea desfășoară și tot ceea ce este prescris de articolele 31 și 32 referitor la raportul cincinal și la Vizitele «ad limina»”. Cu toate acestea, competența acestei Congregații nu este absolută, existând și excepții specifice și exclusive. Alte Dicastero romane, cu astfel de competențe sunt: Congregația pentru Doctrina Credinței și a Cauzelor Sfinților, Penitențeria Apostolică, Supremul tribunal *Segnatura Apostolica*, Tribunalul *Rota Romana*, Congregația pentru Cult Divin și pentru Disciplina Sacramentelor. Pe lângă acestea, poate avea competențe relative, mai ales când în discuție intră și credincioșii ai Biserici Latine, orice altă Congregație cu competență asupra acestora. Un rol cu totul deosebit și aparte, în contextul căutării acelei uniri dorite de Cristos, îl desfășoară Consiliul pentru Unitatea Creștinilor și Consiliul pentru Dialog interreligios¹⁷.

Revenind totuși la Constituția *Pastor Bonus*, trebuie amintit faptul că aceasta conține și o anexă referitoare la semnificația pastorală a vizitei *ad Limina Apostolorum*. Documentul evidențiază faptul că această vizită oferă Episcopilor posibilitatea de a conștientiza mai mult faptul că sunt succesori ai Apostolilor și, în virtutea acestui lucru, sunt chemați să consolideze *communio hierarchica* împreună cu succesorul lui Petru. Vizita este expresia atenției față de fiecare dintre Bisericile Particulare, atenție demonstrată vizibil atât de Papă, cât și de toți Episcopii în comuniune cu el. Din acest motiv, ea constituie un moment particular pentru consolidarea comuniunii reciproce, dar și pentru schimbul de idei și informații ce poate avea loc pe durata acesteia. Pe baza acestor principii, vizita, așa cum am mai amintit, se desfășoară pe trei dimensiuni: una sacră, cu caracter de pelerinaj la mormintele Apostolilor Petru și Pavel; una personală, realizată în timpul audienței private cu Papa, urmașul Sfântului Petru; și una Curială, oferită de colocviile și schim-

¹⁷ Cf. *Pastor Bonus*, art. 48-55, 58, 61, 62-74, 117-130, 135-138, 159-168.

burile de idei pe care fiecare Episcop la va avea cu responsabilii diverselor Dicasterie din cadrul Curiei Romane.

Pregătirea și desfășurarea vizitei *ad limina*

Intenția legislatorului este aceea de a facilita cât mai mult realizarea acestui semn de comuniune între Episcopii aceleiași Biserici. În acest sens, *Directorium pentru vizita «ad limina»* publicat de către Congregația pentru Episcopi la data de 29 iunie 1988, indică modul concret de pregătire și realizare a acestei vizite¹⁸. Amintit și în *Adnexum I* a Constituției Apostolice *Pastor Bonus*, *Directorium* se compune din trei părți pe care le vom analiza în continuare.

1. Prima parte a documentului se referă la *pregătirea îndepărtată*, care la rândul său are alte trei etape:

- mai întâi cea spirituală. Această etapă, după cum se specifică în însuși *Directorium*, „este cea mai bună pregătire”¹⁹.
- cea de-a doua etapa a perioadei de pregătire îndepărtată este marcată de redactarea raportului cincinal despre care am vorbit²⁰;
- a treia etapă este marcată de colaborarea și schimbul de idei care se realizează între Episcopul eparhial și reprezentantul Sfântului Scaun în regiunea respectivă. *Directorium* reia aproape ad literam conținutul nr. 4 al Decretului *Ad Romanam Ecclesiam*, care încredințează reprezentanților pontificali din regiune sarcina de a solicita în timp oportun redactarea și prezentarea raportului cincinal²¹.

¹⁸ *Direttorio per la visita «ad limina»*, EV 11/1988-1989, nn. 1085-1189.

¹⁹ *Ibidem*, n. 1094.

²⁰ *Ibidem*, nn. 1095-1100.

²¹ EV 5/1974-1976, n. 1401; *Direttorio per la visita «ad limina»*, EV 11/1988-1989, nn. 1101-1103.

2. Un al doilea moment prevăzut de Directoriu este cel al *pregătirii apropiate*, moment ce constă în stabilirea unor mai strânse legături între Episcopii eparhiali și Congregația pentru Bisericile Orientale. Scopul acestor contacte mai strânse este acela de a stabili datele concrete ale desfășurării vizitei, și momentele particulare ale acesteia. Un rol particular în stabilirea acestor detalii îl ocupă secretariatul Conferinței Episcopale Române. Data vizitei – stabilită între secretariatul Conferinței și Prefectura Casei Pontificale – este în general comună pentru toți Episcopii interesați, ținând însă cont de faptul că vizita are, înainte de toate, un caracter personal. Modalitatea de stabilire a acestei date este dificilă și relativ greu de stabilit atâta timp cât se dorește participarea comună a tuturor Episcopilor. Situația este cu atât mai complexă cu cât – așa cum am mai amintit – Conferința Episcopală Română este formată din Episcopi de rituri și limbi diferite: în ceea ce privește limba, nu întâlnim probleme particulare. Cât despre rit, competente în desfășurarea acestor vizite sunt deopotrivă Congregația pentru Bisericile Orientale și Congregația pentru Episcopi. Un sprijin real în derularea procesului de stabilire a datelor și locurilor de desfășurare a diverselor întâlniri de lucru, îl poate oferi delegatul permanent al Conferinței Episcopale, de obicei cu reședință la Roma, care va constitui elementul de legătură între respectiva Conferință Episcopală și Biroul de coordonare al vizitei²².

3. Cel de-al treilea moment al vizitei este constituit de vizita însăși. Această etapă este articulată și ea în trei acte fundamentale:

a) primul act are un caracter sacru, de pelerinaj și omagiu la mormintele Sfinților Apostoli. Programarea acesteia se face prin colaborarea dintre Biroul de coordonare, Secretariatul Conferinței Episcopale și reprezentatul delegat al acesteia. Acest pelerinaj și omagiu adus Apostolilor Petru și Pavel se concretizează prin celebrarea Sfintei Liturghii în *Bazilica Patriarhală Vaticană*, sau la *Bazilica Patriarhală San Paolo Fuori le Mura*, unde se află mormintele celor doi apostoli. Celebrarea poate avea un caracter comunitar, astfel că prezența credincioșilor proveniți din propriei Biserici

²² *Direttorio per la visita «ad limina»*, EV 11/1988-1989, nn. 1104-1113.

sui iuris reprezintă un semn vizibil al comuniunii dintre păstori și credincioși. Episcopii pot celebra Sfânta Liturghie și în celelalte două *Basilici Patriarhale: Santa Maria Maggiore* respectiv *San Giovanni in Laterano*²³.

b) Întâlnirea personală dintre Sfântul Părinte și fiecare Episcop eparhial în parte, constituie cel de-al doilea element al acestei etape. Această întâlnire este marcată de un profund caracter privat și constituie un moment particular al vizitei în sine. Ea este fixată de Prefectura casei pontificale, în funcție de programul Sfântului Părinte. În cazul unei agende de lucru încărcate, întâlnirea poate avea un caracter comunitar. În virtutea apartenenței la aceeași Conferință Episcopală, Episcopii sunt invitați să participe la o concelebrare euharistică prezidată de Sfântul Părinte, ca semn al comuniunii vizibile din Biserica Catolică. Atât dimensiunea privată cât și cea colegială este bine pusă în evidență de această întâlnire personală dintre Episcopi și Sfântul Părinte. Întâlnirea poate avea așadar atât un caracter personal cât și unul colegial, alegerea uneia dintre aceste forme fiind dată de complexitatea problemelor de abordat: probleme referitoare la o singură eparhie; probleme relative la întreaga Biserică din acea națiune; sau chiar probleme referitoare la doar una din Bisericile *sui iuris* din respectiva națiune. Directoriul prevede în acest caz și norme referitoare la vestimentația Episcopilor²⁴.

Cel de-al treilea moment este marcat de întâlnirile Episcopilor eparhiali, personal sau în grup, cu diferite organisme ale Curiei Romane. Referindu-ne la conținutul Constituției Apostolice *Pastor Bonus*, am subliniat la momentul respectiv faptul că în ceea ce privește Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, competentă în materie este Congregația pentru Bisericile Orientale²⁵. Scopul acestor întâlniri este

²³ *Ibidem*, nn. 1114-1119.

²⁴ *Ibidem*, nn. 1120-1122; *Adnexum*, I, 6, 7 la *Costituzione Apostolica „Pastor Bonus” sulla Curia Romana*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1988; AAS 80 [1988] 841-912; EV 11/788-1070.

²⁵ Site-ul www.catholica.ro a publicat, în permanență și actualizat, informații referitoare la ultima vizită *ad limina* a Episcopilor Catolici din România. Se poate observa frecventa prezență a Episcopilor greco-catolici la această Congregație, contrar celor latini care au vizitat, numeric vorbind, mult mai multe Congregații.

acela de a rezolva anumite probleme particulare, de a cere sau furniza informații pentru o mai bună desfășurare a activității specifice Bisericii. Importanța acestor întâlniri este dată de faptul că toate organismele curiale reprezintă instrumente ordinare ale ministerului petrin, ce acționează cu putere vicarială ordinară acordată din partea Pontifului Roman. Este de la sine înțeles faptul că rezolvarea problemelor se poate face numai în măsura în care respectivele probleme se cunosc: raportul cincinal este comunicat Congregației competente cu 6 luni înaintea realizării vizitei astfel încât conținutul acesteia să fie analizat și cunoscut.

În timpul acestor întâlniri pot fi discutate, căutându-se și soluții optime, probleme specifice fiecărei eparhii sau specifice întregii Biserici, în limitele competenței fiecărui Dicaster în parte. Observațiile pertinente pe care experții diverselor Dicaster le fac prin reprezentanții autorizați ai acestora, au un caracter informativ, orientativ, dar pot căpăta valoare oficială în momentul în care acestea sunt redactate în scris și protocoale în modul obișnuit în Curia Romană²⁶.

Concluzii

Vizita *ad limina* este înainte de toate marcată de caracterul *colegialității Episcopale*. Ea nu poate fi redusă în mod simplist la un act juridico-administrativ sau pur formal. În primul rând ea manifestă comuniunea ecleziastică a doi Episcopi: Episcopul Romei și Episcopul unei Biserici Particulare, fiecare cu propria responsabilitate. Comunicarea acestora nu este altceva decât comunicarea dintre credincioșii creștini pe care fiecare îi reprezintă: „se evidențiază astfel perihoreza²⁷ dintre Biserica universală și Bisericile Particulare, care își are centrul în celebrarea euharistică, Sacramentul unității cu un nume, Petru, și cu un loc,

²⁶ Directorio per la visita «ad limina», EV 11/1988-1989, nn. 1123-1134.

²⁷ Termenul dorește combaterea ereziei monoteliste și desemnează unitatea raporturilor dintre cele două naturi ale unicei persoane a lui Cristos (Conciliul din 451 Calcedonia). În același sens, al unității, este folosit și în acest context.

Roma”²⁸. În altă ordine de idei, vizita *ad limina* prezintă un puternic caracter eclezialogic datorită sublinierii *comuniunii apostolice* dintre reprezentanții aceleiași Biserici, reprezentanți care își trag, de altfel, fundamentul propriei autorități din însăși autoritatea transmisă de Cristos Apostolilor; o comuniune apostolică ce se bazează în primul rând pe caritate.

Dreptul și caritatea nu trebuie concepute ca fiind opuse unul alteia, ci trebuiesc înțelese ca două aspecte ale unei realități unice care este Trupul Mistic al lui Cristos, Biserica. Relațiile juridice dintre diversele persoane sau dintre diversele Biserici Particulare, tocmai datorită faptului că se înrădăcinează în darurile Spiritului Sfânt, sunt manifestate prin caritate. O caritate care se manifestă în cel mai profund mod posibil prin împărtășirea din aceeași Euharistie. Episcopul își manifestă funcția învățătoare, sfințitoare și conducătoare (*tria munera*) doar referindu-se la această celebrare legitimă, deci în comuniune cu Pontiful Roman și, prin el, cu întreaga Biserică. Euharistia devine, astfel, semn vizibil și sacrament al unității și carității între toate membrele Bisericii, între toți păstorii acestora, dar și între Biserici.

Orice structură juridică ecleziastică este marcată de caritate, care, la rândul ei, se alimentează și se exprimă prin însăși celebrarea euharistică. Aceasta este elementul central prin care se realizează comuniunea apostolică, iar vizita *ad limina* exprimă tocmai acest lucru.

²⁸ Cf. Pio Vito Pinto (a cura di), *op. cit.*, p. 189-190.

Abstract

The First Millennium Sources of Oriental Canon Law

An important particularity of the Oriental Canonical Codification is represented by the canons of the first millennium. They were inspired by the life of the Church and found a source of inspiration in the various texts emerging from the single-sided ecumenical synods or, from the so called “Canons of the Apostolic Fathers”. The firmness of the norms revealed by the practical aspects of the ecclesiastical life, was considered as valid by the Fathers of the ecumenical councils. The norms not defining the orthodoxy of these principles were rejected. The second Canon of Trullan (691-692) and then successively the first Canon of Nicaea II (787) set these norms.

The article intends to underline the texts that constituted the direct source for drafting the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. The sources, although there is no mention thereof, are common and therefore no one could allege they are Catholic or Orthodox - we have presented the texts of the first millennium that stand at the basis of the CCEO. The presentation starts with the non genuine books (the pseudo-Apostolic writings), and then it takes into account the Ecumenical and single-sided Councils, which are setting the norms that are sources of the CCEO, as well as the Canons of the “Apostolic Fathers”. Finally, the article presents the most important collections of imperial norms related to the activity of the Church, as well as several miscellaneous collections (nomocanons) that particularly stand out as sources.

The influence of the Second Vatican Council on the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*

The article dwells upon the relations between the Second Vatican Council and the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* and highlights the influence of the Council on the drafting of the canons. As it is considered an renewal council, the content of many of the related documents – whether they be decrees, constitutions, or declarations – can be found to various extents in the texts of the canons. On the other hand, the Church’s long tradition left its footprint on them as well. Therefore, at a canonic level, we can talk about both continuity as well as renewal; continuity because the code still keeps the former canonical doctrine, and renewal as the drafting of the canons was made according to the directives of the Council.

The author does not discuss the matter exhaustively, but rather refers to the guiding principles for the revision of the Code of Oriental Canon Law exactly as they were presented by the Pontifical Commission for the Revision of the Code of Oriental Canon Law (PCRCOL) and highlights certain aspects of the Council that influence the contents of the canons. Finally, he brings focus on the conciliar documents strictly related to Eastern Catholics. The article points out the conciliar principles that had a major influence on the manner in which Oriental Churches were perceived as belonging to the enlarged Catholic family.

The Ecclesiastical concept of the “*sui iuris* Church”

The article intends to clarify some ecclesiological aspects regarding the concept of a *sui iuris* Church. It also emphasizes the role and importance of such a Church inside the Universal Church, but also inside the Catholic Church itself. The importance of these Churches can be valued only if one is familiar with the general principles that define them: dignity, autonomy, rite, specific hierarchy.

This article intends to bring light on a subject that is so little known. The Second Vatican Council dedicates an entire document to these Churches, reevaluating an ecclesiological aspect that was ignored for a long time. Therefore, the *Orientalium Ecclesiarum* Decree, as well as the dogmatic Constitution on the Church – *Lumen Gentium*, are the ground base of the first part of the article.

The author continues by stating the principles set by the CCEO on the *sui iuris* Churches, especially Canons 27 and 28, and presenting the list of Churches having this juridical status. Finally, he concludes by giving an objective and compendious definition.

The Divine Worship and the Discipline of the Sacraments in the Eparchial Synods of the Romanian Greek-Catholic Church

The particular law finds its importance and efficacy inside each *sui iuris* Church at the degree in which it is known, appreciated and applied. After the approval by the proper authority, this law acquires full value in the Church for which it was published. Its value is manifested only inside this Church, emphasizing the character, identity and the original character of that Church. The canons regarding the faith and doctrine have the same content for all the particular laws of different Churches, with different tone in wording and presentation.

But this linear and identical character cannot be found in the norms which address aspects regarding the internal administration, liturgical practices or the sacramental discipline, domains which are legislated differently by different Churches. This is emphasizing the catholicity of the Churches: unity in diversity.

The present study tries to take into consideration those aspects which, established by the Romanian eparchial synods, emphasize the

particular character of the sacramental discipline, differentiated through culture and historical circumstances, and which are expressed through a specific way of living the faith.

In regards to the references to the observation of the liturgical prescriptions contained in the documents that we consulted, their richness didn't allow us to do a deeper research. As a result, we will confine to emphasize the ritual and liturgical aspects contained only in the eparchial synods of the Romanian Greek-Catholic Church, excluding the provincial synods.

The Divine Cult and Sacramental Discipline in the Diocesan Synods of the Romanian Greek-Catholic Church

Some considerations referring to the Particular Canon Law are established by the Synods of the *sui iuris* Churches, or with the intervention of the Holy See; Especially Canons 29, 30 – Ascription to a *sui iuris* Church; canon 78 – the power of the patriarch outside his own territory; canons 102, 106, 107, 110, 111, 113, 122, 123, 124, 125 – the patriarchal Synod, canons referring to Sacraments and sacramental with specific references to the Greek-Catholic Church in Romania.

This text, as its title suggests, represents but “some considerations referring to particular law...”. Published by Pope John Paul II, in the not too distant 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* has started to be applied since November 1st, 1991. Beginning with that date, all 21 *sui iuris* Churches (as defined in can. 27) have one single legal instrument that brings under regulation all the problems of these communities from a canonic perspective. It is for the first time in history when such a *common law* text for all Oriental Catholic Churches is promulgated. So, CCEO forms, together with *Codex Iuris Canonici* and the apostolic

constitution *Pastor Bonus*, one legislative body for the entire Catholic Church. The new code also refers to the *common discipline* of all the Oriental Catholic Churches. Canon 1 of the CCEO, using the expression “*omnes et solas Ecclesias orientales catholicas respiciunt*” does not let the possibility of misinterpretation. If it had been so, it would have given the possibility of a legal conflict: The Vatican Council II establishes in the Decree for Eastern Churches *Orientalium Ecclesiarum* 5, 6, that these Churches, being asked to return to their old traditions, “have a full right and duty to rule themselves, each in accordance with its own established disciplines”. But, by the presence of can. 1493, “the new Code limits itself to encoding the discipline common to all Eastern Churches, leaving to their different organisms the possibility to settle through a *particular law* all the issues which are not reserved to the Holy See” (EV 5/135).

The phrase *particular law* (or its derived forms) may be often found in CCEO. It is mentioned explicitly for almost 180 times. By itself, a *sui iuris* Church is a “particular law” Church, meaning it is an autonomous Church, that beyond the CCEO has a venerable code of laws, established during the centuries and which characterizes the ritual particularities (liturgical, theological, spiritual and disciplinary heritage) of this Church.

In its more than 300 years of existence, the Romanian Greek-Catholic Church, has had more than 50 synods (particular, eparchial, elective) but underlined its own particularities in the laws established by the three Provincial Councils, to which we refer in this study. We did not mention the Fourth Provincial Council, the documents of which, according to canon 167 § 2, have not yet been published. Starting from the canons mentioned in the particular law, we tried to highlight its specific feature, proposing a text that may become, with its canonization, a body of particular laws.

The supreme authority of each *sui iuris* Church is, in conclusion, invited to “publish as soon as possible some particular norms, according to the tradition of its own rite and with the decisions of the Second Vatican Council” (*Promulgazione del CCEO, EV, 12/518*) and therefore this study - in spite of its restrictions – wishes to become a starting point in the creation of a future particular law for our Church. The proposals take into consideration the two directions mentioned in the documents of the Magisterium: the organic process and the effort of returning to ancient traditions. In one word: continuity in novelty.

Administratio Sacra Potestas Ecclesiae. The Congregation for the Doctrine of the Faith

Starting from a very evident reality, which is manifested at all the levels in the Church, the main subject of the current study is focusing on the sacred power exercised inside the Church. The motivation for such an approach is explained at the beginning of the study: Cardinal Joseph Ratzinger, the current Pope Benedict XVI, was for a long time the head of the Congregation for the Doctrine of the Faith.

Trying to clarify the “*munus*” and “*sacra potestas*” concepts, the study is dealing in its first section with the clarification of the domains where the institutional prerogatives of such powers are exercised, presenting them in their diversity: *docendi, santificandi et regendi*. As a form of exercising these powers, the study makes also a presentation of the structures which are at the highest level in the Church: the Roman Curia. The study will present the structure of this complex organism, the Congregation for the Doctrine of the Faith being analyzed from the angle of its juridical competences.

In its the second part, the study will present concrete aspects of different decisions related to discipline, doctrine or sacramental matters

made by the Congregation for the Doctrine of the Faith, all these authoritative interventions being viewed as representing the very clear form of exercising the power in the Church.

***Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium –
The Vacancy of the Holy Seat
in the *Universi Dominici Gregis* Constitution***

The article takes into account an intimate aspect of the ecclesial life at its highest level: the vacancy of the Holy Seat and the election of the *Sommo Pontefice*. The election of the Pope has been considered a very delicate and of uttermost importance matter. Throughout centuries it has been perceived not only as a human activity, but also as a work of the Holy Spirit. By inspiring the electing cardinals, the Holy Spirit guides the Church in the election of the future Pope.

In his presentation, the author, a Doctor in Oriental Canon Law, starts with Canon 47 of the CCEO and intends to clarify the content of the said ecclesiastical law by taking into consideration the content of the elective norm in force, the Apostolic Constitution *Universi Dominici Gregis*, but the former one as well. A law of great importance, especially due to its singularity, the Constitution is presented and discussed in detail. Following the introduction, the articles are presented and a clarification is given on the aspects that might be ambiguous.

The election of Bishops in the *sui iuris* Patriarchal Churches

The article focuses on a recurring theme in the reality of the Church: the election of Bishops. This constitutes an aspect of great importance for the course of the ecclesiastical life, therefore the discussion upon the matter lays on the analysis of the canonic norm of the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* referring to the process of electing bishops. The starting point in the presentation of the election process is

the fact that the Bishop is the shepherd of his flock, the one who rules in his own name and in the name of God upon the people left in his care.

After the presentation of the *sui iuris* Churches, the author focuses upon the various degrees of autonomy that these Churches have. This enables them to apply different procedures for designating a Bishop. The next step is that of describing the methods of electing a Bishop as well as the qualities and abilities required of the candidates.

The conclusion, far from being a juridical one, highlights that the process is not just a matter of law, but also a spiritual one. Beyond its juridical nature, the election of a Bishop is of mystical nature as well. The Holy Spirit guides the Church and supervises the election of a new successor of the Apostles.

Episcopale Munus – canonical considerations upon the Episcopal ministry

The ecclesiastical reality of the Romanian Church United to Rome, Greek-Catholic, reality much modified by the will of the present Pope, Benedict XVI – of course we are talking about the hierarchical change of the United Church from Metropolitan Church *sui iuris* into Major ArchiEpiscopal Church *sui iuris* -, offers us the possibility to focus on a few points of the argument suggested by this paper. The establishment of a Bishop try, either Diocese or Eparchy, has always been a juridical fact of extreme importance for the wellbeing of the activity of the Church, seen as a divine-humane society, organized upon both divine and humane laws. Under these circumstances, the Bishop, Christ's messenger and vicar in the Eparchy trusted to him, is the central figure in the administration of his eparchy, being in the same time its main juridical representative. In the following pages we endeavour to analyze the canons of Title VII (177-310) *De eparchiis et de Episcopis*, form *Codex*

Canonum Ecclesiarum Orientalium, with a stress on those canons which emphasize the ministerial character of an eparchial Bishop. The study, then, deals with the Bishop's rights and obligations, as resulted from the canons of Title VII, and in the end it presents a summary of all canons that are centered upon the Bishop in general and the Eparchial Bishop in particular.

**The advisory bodies and the power
of the Bishop's government –
sensus fidei of the ecclesiastical life**

After studying the Apostolic Letter *Nuovo Millennio ineunte* and other Magisterial documents, especially the conciliar documents, the author wants to emphasize the Christian engagement in the life of the Church. The bodies taking part in the Bishop's leading mission are not meant to replace the Bishop, but to carry out a mission, that of providing guidance. According to Canon 7 of the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, all these bodies taking part in the mission must be involved in activities belonging to their nature and their ability of fulfilling the mission Christ gave to the Church.

Distinguishing the diversity of the internal tasks of the Church, the author, a Doctor in Oriental Canon Law, highlights another important aspect: the personal involvement as *munus, docendi, regendi* and *sanctificandi* manifests itself intimately and individually based on one's personal charisma. All members of the advisory bodies must support the Bishop who will rely on them in his particular mission.

The Visit *ad limina Apostolorum*

To an unadvised reader and probably to many others, this term *ad limina*, does not say too much. Therefore, knowing the technical difficulties that could appear in the understanding of this term, of its role and importance in the whole context of the Catholic Church, the present article brings about some juridical-canonical specifications. We have taken into consideration both the main aspects of such a visit, and those particular, specific strictly to the Major ArchiEpiscopal Church *sui iuris* Greek-Catholic from Romania. We are considering the real case of this Church, the discipline Rules, the Constitution *Pastor Bonus*, its Preparation and carrying out of such a visit.

Bibliografie

Izvoare inedite

1. Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale – Roma

Ponenze Della Sacra Congregazione De Propaganda Fide, per gli affari di rito orientale, anno 1874, 1877, 1878, 1879, 1881, 1884, 1903, 1916.

Lettere e Decreti per gli AA. Orientali, vol. 14/1881.

2. Arhiva Congregației de Propaganda Fide

Scritture riferite nei congressi (SC), Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria 1642-1862, 2 voll., Miscellanea 2 voll.

Fondo Congregazioni Particolare (CP), voll. 31, 63, 100, 133, 161.

Fondo Congregatio super Correctione Librorum ecclesiae Orientale (CLO), vol. 1-13, 1719-1862.

3. Arhiva Bisericii Greco-Catolice Santissimo Salvatore Roma

Lettera Nr. 6580/1945 (Valeriu Traian Frențiu) Program pentru Sinodul electoral, convocat la Blaj pe ziua de 16 Martie 1946, precedat de exercițiile spirituale ale participanților.

Izvoare publicate:

Acta Apostolicae Sedis, Commentarium Officiale.

Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis, tomus sextus, Friburgi, 1882.

Actele și decretale Sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținutu la anul 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883.

Annuario Pontificio per l'anno 2007, Città del Vaticano, 2007.

Bujoreanu I. M., Pravila Bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele Sântilor Apostoli intitulată (îndreptarea legei) tipărită la Târgoviște în anul 1652, București, Tipografia Academiei Române, 1884.

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, în AAS 82 (1990), 1061-1353; EV 12/695-887.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. Promulgatus, fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995.
- Codex Iuris Canonici*, AAS 75 (1983); EV 8/637-1089.
- Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis maximi, iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E. Mo Petro card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.
- Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus*, Vol. I (nn. 1-1299), Vol. II (nn. 1300-2317), Romae, ex Typographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907.
- Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed. Centro di Documentazione, a cura di G. Alberigo – G. Dossetti – P.P. Ioannou – C. Leonardi, P. Prodi, Consultante H. Jedin, Bologna 1991⁴.
- Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Blasiu, 1882.
- Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882*, Blaj, 1885.
- Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.
- Concordato fra la Santa Sede e il Regno di Romania, Inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum Solemnis Conventio, AAS (21) 1929, (441-451).
- Constituția apostolică Pastor Bonus*, publicată la 28 iunie 1988, în AAS 80 [1988], 841-912; EV 11/787-1070.
- Costitutiunile Sinodului diecesanu de Gherl'a convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, 1883.
- De Clercq, C., *Decreta viginti synodorum eparchialium orientalium catholicorum*, Officium Libri Catholici, Roma, 1971.
- Deciziunile Sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927*, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.
- Deciziunile Sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopoească din Blaj la 11, 12 și 13 iunie, 1919*, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919.
- Deciziunile Sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba-Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927*, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.
- Enchiridion Vaticanum*, 12 volumi, testo latino-italiano, Bologna 1976ss.
- Foaie oficială a Diecezei Lugojului «Sionul Românesc»*, An VIII (1921) nr. 12-15.
- Ioannou P. P., (a cura di) *Discipline générale antique, Les Canons des Conciles oecuménique*, Fasc. IX, t.I, 1; *Les canons des Synodes particuliere*, Fasc. IX, t.I, 2; *Les canons des Pères*, Fasc. IX, t. II, Grottaferrata (Roma), 1962-1963.

- Mansi J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961.
- Moldovanu M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, Tomu I, Blasiu, 1869.
- Moldovanu M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, Tomu II, Blasiu, 1872.
- Nilles, N., *Symbolae ad ilustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, II, Oeniponte, 1885.
- Nuntia, *Organo ufficiale della «Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo»*.
- Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creştinesc»*, An I (1919).
- Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creştinesc»*, An III (1921) nr. 10-12. 49-60.
- Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creştinesc»*, An V (1923) nr. 9-10.
- Pàpp-Szilàgyi J., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 18802.
- Sacra Congregazione Orientale, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII e X*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.
- Sacra Congregazione Orientale, *Codificazione canonica orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, testi di diritto particolare romeno*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.
- Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice, Lugoj, 1883.

Documente pontificale

- Ad tuendam fidem*, AAS 90 (1998) 457- 461.
- Catechesi tradendae*, EV 6/1979, 1769-1939.
- Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 1993.
- Concilio Vaticano II, Enchiridion Vaticanum* (EV) 1/1962-1965.
- Conciliul Ecumenic Vatican II, constituţii, decrete, declaraţii*, traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, Nyiregyháza, 1990.
- Costituzione Apostolica „Pastor Bonus” sulla Curia Romana*, 28 iunie 1988, AAS 80 (1988) 841-934.
- Direttorio generale per la catechesi, EV 4/1971-1973, 453-654.
- Direttorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo, EV 13/1993, 2196-2507.
- Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri, EV14/750-917.
- Direttorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo*, 31 ianuarie 1994. AAS 85 (1944) 1039-1119.

Ius Ecclesiae – Bono Spirituali Hominum. Interferențe canonice

Direttorio per la visita «ad limina», EV 11/1988-1989, 1085-1189.

Divini illius Magisteri, 31 decembrie 1929, AAS 11, (1919).

Ecclesiae imago de pastoralis ministerio Episcoporum, 22 februarie 1973, EV 4/1973, 1945-2328.

Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali. 6.1.1996. EV 15/5-235.

Inter ea, EV 3/1745-1765.

Inter Sanctam sedem et Romaniae Regnum Solemni Conventio, AAS 21 (1929), pp. 441-451.

Motu Proprio Cleri sanctitati, 2 iunie 1957, AAS 49 (1957), 433-600.

Motu Proprio Crebrae allate sunt, 22 februarie 1949, AAS 41 (1949), 81-119.

Motu proprio Ecclesiae Sanctae, EV 2/752-913.

Motu proprio Ingravescentem aetatem, 21 noiembrie 1970, AAS 62 (1970).

Motu Proprio Postquam apostolicis litteris, 9 februarie 1952, AAS 44 (1952) 65-150.

Motu Proprio Sollicitudinem nostram, 2 mai 1950, AAS 42 (1950), 5-120.

Normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II – Decreta statuuntur, 6 august 1966, AAS 58 (1966), 757-787.

Patrologia cursus completus. Series graeca, a cura di Migne J. P., Parisiis, 1857-1876.

Patrologia cursus completus. Series Latina, a cura di Migne J. P., Parisiis, 1844-1864.

Regimini Ecclesiae Universae, AAS 59 (1967).

Romano Pontifici eligendo, 1 octombrie 1975, AAS 67 (1975) 605-645.

Sacri canones, AAS 82 (1990), 1036; EV 12/512.

Universi Dominici Gregis, 22 februarie 1996, AAS 88 (1996) 305-343.

Lucrări generale

AA. VV., *Dizionario Teologico Enciclopedico*, Edizioni Piemme, Casale Monferrato, 1994².

AA.VV., *Biserica Română Unită: două sute cincizeci de ani*, Madrid 1925, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca 1992.

Ammassari A., *I Dodici, note esegetiche sulla vocazione degli apostoli*, Collana scritturistica di Città Nuova Editrice, 1982, Roma.

Amnesty Internațional, *Rapporto sulla pena di morte nel mondo*, Traduzione a cura della Sezione italiana di Amnesty Internațional, Milano, Hoepli, 1989.

Aubert R., *Storia de la Chiesa. Il pontificato di Pio IX (1846-1878)*, vol. XIX/2, (edizione italiana a cura di) G. Martino, Ed. S.A.I.E., Torino, 1976.

Audet J. B., *Instruction des Apotre*, Paris, 1958.

Balan I., *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1932.

- Barlett J. V., „Fragments of the Didascalia Apostolorum”, în *Journal of theological Studies*, 18 (1916-1917).
- Barta C., *Tradiție și dogmă*, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2003.
- Battochio R., *Teologia, introducecere*, Editura Presa Buna, Iași, 1993.
- Bărbat B., *L'institution de l'office du "Théologien" dans l'Église roumain unie*, Roma, 1963.
- Becancon A., *Dilemele mântuirii*, Editura Humanitas, București 1996.
- Besse Dom, *L'Église et les libertés*, Paris, 1913.
- Betti U., *La Constitutione Dogmatica Pastor Aeternus del Concilio Vaticano I, Pontificium Atheneum Antanasianum*, Roma, 2000.
- Bindi I., *Giustiniano primo principe e legislatore cristiano*, Milano, 1963.
- Bleiziffer W., *Disciplina dei sacramenti e culto divino – considerazioni canoniche*, Editura Aeternitas, Alba Iulia 2002.
- Bocșan N.– Cârja I., *Biserica Română la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001.
- Bojor Victor – Roșianu Ștefan, *Tipic Bisericesc*, Tipografia Seminarului Teologic Gr-Cattolic, Blaj, 1931.
- Bota I., *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești de la origini până în prezent*, ediția a II-a, Ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 2003, pp. 420-422.
- Botte B., „«La tradition apostolique» d'Hippolyte de Rome”, în *Sources Chrétiennes*, 11 bis, Paris, 1968.
- Bran F., *Dreptul Canonic Oriental, Prolegomene*, Vol I, Editura Autorului, Lugoj, 1929.
- Bunea A., *Șematismul veneratului cler al Arhidiecezei Metropolitane Greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900*, Blaj, 1900.
- Călușer I., *Episcopia Greco-catolică de Oradea*, Ed. Logos, 1994, Oradea, p. 147.
- Chappin M., *La Chiesa antica e medievale*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1992.
- Chiapetta L., *Il manuale del Parroco, commento giuridico-pastorale*, Edizioni Dehoniane Roma, 1997.
- Chiapetta L., *Prontuario di Diritto canonico e concordatario*, Roma, 1994.
- Cicognani A. G., *Prefazione sull'opera della codificazione orientale*, Roma 1931.
- Congregația Pentru Bisericile Orientale, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale Codului Canoanelor Bisericilor Răsăritene*, Libreria editrice Vaticana, 1996.
- Congregația pentru Bisericile Orientale, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO*, Libreria Editrice Vaticana, 1996, Roma.
- Congregazione per le Chiese Orientali, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei canoni delle chiese orientali*, 6 gennaio 1996, Vaticano 1996.

- Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis*, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium, Libreria Editrice Vaticana, 2004.
- Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis*, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium, Libreria Editrice Vaticana 2004.
- Coquine R. C., *Les Canons d'Hippolyte*, *Patrologia Orientalis* 31, 2, (1966).
- Corecco E.– Gerosa L., *Il diritto della Chiesa, sezione quinta, La Chiesa*, vol. 12, Jaka Book, Milano 1995¹.
- Corecco E., *Laici nel nuovo Codice di diritto canonico*, Milano, 1984.
- Corral C. Salvador – De Paolis V.– G. Ghirlanda, *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni Paoline, 1993, Torino.
- Cousa A., *Codificazione canonica orientale*, în *Oriente Cristiano*, 1962.
- D'Ostilio F., *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Urbaniana, Roma, 2011.
- D'Ostilio F., *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Studi Giuridici XXXVII, Libreria Editrice Vaticana, 1996².
- Dalla Torre G., *La città sul monte*, contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni fra Chiesa e Comunità politica, Editrice a.v.e., Roma, 1996.
- Dan Ioannes D., *Pravila magna eiusque auctoritas in ecclesia romana, Excerpta ex disertatione ad lauream in facultate theologiae*, Pontificium Athenaeum Urbanianum de "Propaganda fide", Roma, 1944.
- De Clercq C., (cura et studio), *Decreta viginti Synodorum eparchialium Orientalium Catholicorum*, Roma, 1971.
- De Clercq C., *Histoire des Conciles*, tome II, *Conciles des Orientaux Catholiques*, (1850-1949), Paris, 1952.
- De Clercq C., *Histoire des Conciles*, tome XI, *Conciles des Orientaux Catholiques*, première partie (1575-1849), Paris, 1949.
- De Fiores S., Goffi T. (a cura di), *Nuovo dizionario di spiritualità*, Edizione Paoline, Milano, 1985.
- De Lubac H., *Meditație asupra Bisericii*, Humanitas, București, 2004.
- Debergé P., *Inchiesta sul potere*, approccio biblico e teologico, Edizione Paoline, Torino, 2000.
- Del Giudice V., *Nozioni di diritto canonico*, Milano, Giuffrè, 1970¹².
- Del Vecchio G., *Lezioni di filosofia del diritto*, Milano, Dott. A. Giuffrè Editore, 1965¹³.
- Dictionnaire de droit canonique*, voll. 1-7, Letouzey et Ané, Paris, 1939.
- Dizionario teologico enciclopedico*, Edizioni Piemme Spa, 1994.
- Duchesne L., *Origens de cult Chrétienne*, Paris, 1925.
- Dumea C., *Familia creștină*, Editura Sapientia, Iași, 2005.

- Dumitran A., Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII, Ed. Nereamia Napocae – Cristian Matos, Cluj-Napoca, 2004.
- Dumitran D., Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea Episcopului Ioan Bob (1782-1830), Ed. Scriptorium, București, 2005.
- Efeturi Ojakaminor A., *Dottrina sociale della Chiesa – Manuale introduttivo*, Editrice Esperienze, Fossano, 1997.
- Enciclopedia giuridica, *Istituto della Enciclopedia italiana*, Roma, 1992.
- Euhologhion sau Molitvelnic cuprinzând rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni*, Tipografia Seminarului arhidiecezan, Blaj, 1940.
- Fagiolo V., *Il codice del postconcilio*, Città Nuova Ed. 1984.
- Fagiolo V., *Vaticano II e Codex Iuris Canonici*, Studi Giuridici XII, Teologia e diritto canonico, Libreria Editrice Vaticana 1987.
- Farrugia E. G., (ed), Dicționarul enciclopedic al Orientului Creștin, Editura Galaxia Gutenberg, 2005.
- Faure E., Rapporto sulle strategie dell'educazione, Armando, Roma, 1973.
- Floca I., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Editura Polisib, Sibiu, 1992.
- Floca I., *Drept canonic ortodox*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.
- Franzen A. – Bäumer R., *Storia dei Papi*, Editrice Queriniana, Milano, 1987.
- Funk F. X.– K. Trau, *Ein Fragment der Apostolischen Konstitution in Erewan*, Vigiliae Christianae 11, 1957.
- Funk F. X., *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I, Paderborn, 1905, ristampa anastatica, Torino, 1959.
- Funk F.X., *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, voll. I-II, Paderborn, 1905; Torino 1959.
- Genț I., *Administrația Bisericescă*, Tipografia "Nagyvarad", Oradea Mare, 1912.
- Georgescu I., Istoria bisericii creștine universale cu deosebită privire la istoria bisericii românești unite cu Roma, Blaj, 1921.
- Ghidul pelerinului pentru Marele Jubileu al anului 2000*, Editat de ASTRU, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1999.
- Gillet O., Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist, traducere de Mariana Petrișor, Editura Compania, București, 2001.
- Grama A., Instituțiunile calvinesci din Ardeleu, fazele lor în trecut și valoarea în prezente. Studiu istorico-canonico, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1895.
- Hollenbach D. - Bruce Douglas R., *Catholicism vs. Liberalism. Contribution to American public Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Ioan Paul II, *Planul lui Dumnezeu, Decalog pentru mileniul trei*, Editura enciclopedică, București, 1999.

Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana, 1996.

Julio G. Martin, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Ediurcla, Roma, 1995.

Krúger P., *Codex Theodosianus*, Berlin, voll. I-VIII, 1923-1926.

Lanata G., *Legislazione, natura delle Novelle Giustiniane*, Napoli, 1983.

Limouris G., *L'Oeuvre canonique de Denyse le Petit*, în "Revue de Droit Canonique" (1988).

Loghin O., - Toader T., *Drept penal român*, Casa de editură și presă «Șansa» S.R.L., București, 1998³.

Maior G. (ediție îngrijită și studiu introductiv de Chindriș I.), *Protopapadichia*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.

Maior P., *Istoria Bisericii Românilor*, vol. I, editor Ioan Chindriș, Ed. Viitorul Românesc, București, 1995.

Maior P., *Protopapadichia*, editor Laura Stanciu, în *Bibliotheca Musei Apulensis IX*, Alba Iulia, 1998.

Mattioli U., (Introduzione, traduzione e note di), *Didaché, Dotrina dei dodici apostoli*, Roma, 1984.

Menevisoglu P., *Introduzione storica ai canoni della Chiesa Ortodossa*, Stocolm, 1990.

Metz R., *Droits de l'homme ou droits des chrétiens dans le projet de la "Lex Fundamentalis"*, Freiburg.

Meyendorf J., *Teologia Bizantină*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.

Miron G., *Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

Moisiu A., *De officio divino in ecclesia romana, Excerpta ex disertatione ad lauream in facultate theologicae*, Pontificium Athenaeum Urbanianum de "Propaganda fide", Roma, 1944.

Mojoli G., *Attività della S. Congregazione di "Propaganda Fide" per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1872-1892*, Ed. Esca, Vicenza, 1977.

Mojoli G., *Attività della S. Congregazione di "Propaganda Fide" per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1893-1917*, Ed. Esca, Vicenza, 1979.

Mondesert C., *Pour lire les Pères de l'Eglise*, Paris, 1988, p. 12.

Nedungatt G. (ed.), *A guide to the eastern code: a commentary on the code of canons of the eastern churches*, Rome 2002.

Nedungatt G., *The spirit of Eastern Code*, Dharmaram Publication, Rome-Bangalore 1993.

Neș T., *Oameni din Bihor 1848-1918*, Oradea, 1937.

Nuntia, Organo ufficiale della «Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo», nr. 1-31 (1975-1990).

Ochoa X., *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Vol. I, Roma 1966.

- Patelos G., Vatican I et les évêques uniates. Une étape éclairante de la politique romaine a l'égard des orientaux (1867-1870), Ed. Nauwelauts, Louvain, 1981.
- Păzmăni Pèter Catholic University, Theological Doctrines on the Ideal Church-State Relation – Relația ideală dintre stat și biserică, Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Păclișanu Z., "Istoria Bisericii Române Unite", I, *Perspective*, nr. 65-68, Anul XVII, München; II, *Perspective*, nr. 65-68, Anul XVII.
- Peri V., *La grande Chiesa Bizantina*, Brescia, 1984.
- Periș L. D., *Aloisie Tăutu - aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003.
- Periș L., *La Chiesa Bizantina e l'Occidente dal Concilio di Firenze ai nostri tempi, text manuscris*, Roma, 1999.
- Pinto P. V. (a cura di), Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- Pinto P. V. (a cura di), Commento al Codice di Diritto Canonico, Studium Romanae Rotae Corpus Iuris Canonici I, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- Pinto Pio Vito (a cura di), Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, în Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- Pintor S., *La formazione permanente del clero*, Edizione Dohoniane Bologna, 2001.
- Pitra J. B., *Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et monumenta*, I, Romae, 1864-1868.
- Pontificio Consilio della Giustizia e della Pace, *Compendio della Dottrina sociale della Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, 2004.
- Popp V., *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva Mârza și Iacob Mârza, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
- Pospishil J. V., *Eastern Catholic Church Law*, Saint Maron Publications Brooklyn, New-York, 1993.
- Prunduș Silvestru A. – Plăianu C., *Catholicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric la Bisericii Române Unite*, Ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 1994.
- Quacquarelli A. (introduzione e note a cura di), *A Diogneto*, în *I Padri Apostolici*, Città Nuova, Roma 1976.
- Radu I., *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari (1777-1927)*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea, 1937, pp. 146-162.
- Rahmani J. E., *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899.
- Ratzinger J., *Biserica, chemare spre comuniune*, traducere de Puiu Ioan Petru și Ioan Mitrofan după ediția din limba Italiană, Editura Aridia, Blaj, 2005.
- Rațiu I., *Instituțiunile dreptului bisericescu, cu respectu la disciplina vigente in provincia Metropolitana greco-catolica de Alba-Iulia-Fagarasiu*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1877.

- Rendina C., *I Papi, storia e segreti*, grandi Tascabili Economici Newton, Roma, 1993.
- René Rémond; J. D. Durand - R. Ladous, *Entretien avec René Rémond*, Beauchesne, Paris, 1992.
- Rondorf W. – Tuillier A., *La doctrine des douze Apotres (Didaché)*, Paris, 1978.
- Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1962, 1974.
- Salachas D., *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese Orientali*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1993.
- Salachas D., *L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino*, Edizione Dehoniane Bologna, 1991.
- Salvador C. C., V. De Paolis, G. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993.
- Sima Ana V, *Vizitele nunțiilor apostolice vienezi în Transilvania (1855-1868)*, vol. I, Presa Univ. Clujeană, Cluj-N., 2003.
- Spiazzi R. (a cura di), *I documenti sociali della Chiesa, voll. I-II*, Editrice Massimo, Milano, 1988².
- Steinhard N., *Dăruind vei dobândi*, Editura Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 1992.
- Szilágyi-Papp, Josepho, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae, pro usu auditorum theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici*, ediția a II-a, Magno-Varadini, Typis Eugenii Hollósy, 1880.
- Todea Card. A., *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2006.
- Wicks J., *La divina rivelazione e la sua trasmissione*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1994.
- Žužek I., *Index analiticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium, Kanonika 2*, Pontificium Istitutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992.
- Žužek I., *Understanding the eastern Code, Kanonika 8*, PIO, Roma, 1997.

Articole – studii

- „Omelia rostită de Sfântul Părinte la Sfânta Liturghie de rit bizantin concelebrată cu ierarhii greco-catholici”, Catedrala Sf. Iosif, sâmbătă 8 mai 1999, în Arhiepiscopia Romano-Catholică de București, *Papa Ioan Paul II în România – discursuri și omilii*, 1999.
- A VIII-a întâlnire a Comisiei mixte de dialog Greco-Catholic – Ortodox, în *Unirea*, Blaj, anul XIV, nr. 9, septembrie 2003.
- Abbas J., „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, Roma, 207-256.
- Abbas J., „Subsidiarity and the Eastern Code”, în OKULIK L. (ed.), *Le Chiese `sui iuris` : criteri di individuazione e delimitazione*, Venezia, Marcianum Press, 2005, 41-66.

- Andrijišyn J., „Il diritto particolare della Chiesa "sui iuris": i problemi e le prospettive per la Chiesa greco-cattolica ucraina” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Simposio internazionale "Ius ecclesiarum vehiculum caritatis"* Città del Vaticano, 2001, 643-658.
- Barlett J. V., „Fragments of the Didascalia Apostolorum”, în *Journal of Theological Studies*, 18 (1916-1917), pp. 301-309.
- Bayer J., „Le linee fondamentali della Costituzione Apostolica «Pastor Bonus»”, în *Studi Giuridici XXI: La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, Libreria Editrice Vaticana, 1990, pp. 31-40.
- Bărnuțiu S., „Săborul cel mare al Episcopiei Făgărașului”, în Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană*, Cluj-Napoca, 1999, pp. 62-67.
- Béa Card. A., „Allocuzione del 13 gennaio 1963”, în *La documentation catholique*, 1963.
- Bertone T., „La Congregazione per l'educazione cattolica (dei Seminari e degli Istituti di studio)”, î în *Studi Giuridici XXI: La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990, pp. 379-394.
- Betea C. C., „Commento alla Costituzione Dogmatica, Lumen Gentium 26-27”, în *Cultura Creștină*, Serie nouă, anul VIII, nr. 1-2, 2005, pp. 207-221.
- Bharanikulangara K., „Particular Law of the Eastern Catholic Churches”, *Saint Maron Publications*, New York, 1996, pp. 197-208.
- Broggi M., „Il processo di designazione dei Vescovi, storia, legislazione, prassi (estratto)”, în *Atti del X Symposium Canonistico-Romanistico, Utrumque Ius*, Libreria Editrice Vaticana, 1996.
- Broggi M., „La Congregazione per le chiese Orientali”, în P. A. Bonnet e C. Gullo (a cura di), *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica "Pastor Bonus"*, *Studi Giuridici XXI*, Città del Vaticano 1990, pp. 239-267.
- Buonomo V., „La segreteria di Stato – competenze nella «funzione» diplomatica”, în *Studi Giuridici XXI: La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990.
- Colombo P., „La teologia della Chiesa locale”, în Tassarolo A. (a cura di), *La Chiesa locale*, Bologna 1970, pp. 17-38.
- Cristescu M. I., „L'autorità legislativa nelle varie Chiese *sui iuris* e l'intervento della Sede Apostolica sul loro *ius particulare*”, în *Iura Orientalia*, anno 6, vol. 6 (2010), Roma, 81-108.
- Cyril V., „Norme riguardanti l'edizione dei libri liturgici”, în Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum Vehiculum Charitatis*, Atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Città del Vaticano, 19-23 novembre 2001, Libreria Editrice Vaticana, pp. 363-391.
- D'Agostino, F., „Giustizia e misericordia – fondamenti filosofici e teologici della sanzione penale”, în *Rivista internazionale di filosofia del diritto*, IV Serie (66), 1989.

- Dumitran A., „Instituția Soborului Mare în biserica românească din Transilvania până la unirea cu Biserica Romei”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, an. XLII, 1997, nr. 1-2, pp. 39-49.
- Dumitran A., „Instituția soborului mare în Biserica Românească din Transilvania până la Unirea cu Biserica Romei”, în *Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»*, series Historia, 1-2, Cluj Napoca, 1997, 39-49.
- Dumitran A., „Soborul mare”, în Dumitran Ana, Gudor Botond, Nicolae Dănilă, Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI – primele decenii ale secolului XVIII), în Biblioteca Musei Apulensis XIII, Alba-Iulia, 2000, pp. 72-77.
- Edelby N. – Dick I., *Les Eglises orientales catholiques. Décret «Orientalium Ecclesiarum»* (Unam Sanctam 76), Paris, 1970, 316–327.
- Eid E., „Conformation du Code des Canons des Église Orientales”, în AL-Ahmar A. - Khalifé A. - Le Tourneau D. (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 69-91.
- Eid E., „La costituzione Apostolica «Sacri Canones»”, în Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 37-50.
- Gefael P., „Relations entre les deux «Codes» de l'unique «Corpus iuris canonici»” în *Année canonique*, Letouzey et Ané, Paris 1999, 165-180.
- Gherardini B., „Il Vescovo, maestro e difensore della fede”, în *Episcopale Munus, recueil d'études sur le ministre épiscopal offertes en homage à Son Excellence Mgr. J. Gijzen*, Van Gorcum, Assen, MCMLXXXII.
- Gherardini B., *Il Vescovo, maestro e difensore della fede*, în *Episcopale Munus, recueil d'études sur le ministre épiscopal offertes en homage à Son Excellence Mgr. J. Gijzen*, Van Gorcum, Assen, MCMLXXXII, 32-62.
- Gherri P., „Codificazione canonica tra tecnica e sistema”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyiregyháza, 2013, 19-130.
- Gherro S., „Peculiarità del diritto canonico e scienza del diritto”, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), Pisa - Roma, 531-544. MARTI F., „La legislazione del Sinodo di Lelopoli (1891) è una «codificazione» particolare?”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyiregyháza, 2013, 131-160.
- Ghirlanda G., „Raporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad Limina Apostolorum»”, în *Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, *Studi Giuridici XXI*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990, pp. 123-149.
- Imoda F. S.I., Papini R., „La sfida diplomatica della Santa sede”, în *Aggiornamenti Sociali*, nr. 12, anno 58, dicembre 2007.
- Khoury J., „La scelta dei vescovi nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali”, în *Appolinaris*, 65 (1992).
- Lucian Arhiepiscop și Mitropolit, „Cuvânt rostit cu ocazia aniversării a 150 de ani de la restaurarea Mitropoliei Blajul”, Catedrala Mitropolitană, Blaj 12 iulie 2003, în *Unirea*, anul XIV, nr. 7, iulie 2003.

- Lucian Arhiepiscop și Mitropolit, „Ioan Suciul a depus mărturie pentru Cristos și Biserica Sa, Cuvântul la comemorarea Episcopului martir, la Sighet”, în *Unirea*, Blaj, anul XIV, nr. 9, septembrie 2003.
- Martynyuk T. T., „Problemi e prospettive della codificazione del diritto particolare della Chiesa Greco-Cattolica Ucraina”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano, 2011, 249-271.
- Metz R., „Codification et oecuménisme”, în *L'Année Canonique* 40 (1998), Paris, 71-86.
- Metz R., „La désignation des évêques dans le droit actuel: étude comparative entre le Code latin de 1983 et le code oriental de 1990”, în *Studia canonica*, 27 (1993), Roma, pp. 326-334.
- Moroianu-Zlătescu, I., „Un ideal comun pentru toate națiunile: Declarația Universală a drepturilor omului”, în *Drepturile omului*, rev. editată de I.R.D.O., anul VIII nr. 4, 1998, pp. 5-15.
- Nedungatt G., „Ancient Law in CCEO: The interpretation of can. 2”, în GAID Y. L. (edited by), *The eastern Code text and sources*, Kanonika 13, Roma, 2007, 73-104.
- Nedungatt G., „Common Law, Common Code and Unity”, în IDEM, *The spirit of Eastern Code*, Centre for Indian and Inter-religious Studies Rome, Dharmaran Publications, Bangalore, 1993, 182-199.
- Nedungatt G., „Ecclesia universalis, particularis, singularis”, în *Nuntia* 2, pp. 75-87.
- Nedungatt G., „Magistero Ecclesiastico nei due Codici”, în *Appolinaris* LXV, 1992, pp. 313-328.
- Nedungatt G., „Presentazione del CCEO”, în *EV* 12/1999, pp. 899-900.
- Okulik L., *Configurazione canonica delle chiese orientali senza gerarchia*, în Idem (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 209-228.
- Orioli G., „La collazione del pallio”, în *Nuntia* 2 (1975-67), 88-96.
- Otaduy J., „La prevalencia y el respeto: principios de relación entre la norma universal y la particular” în Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994, 475-490.
- Pal M., *Mixed marriages in the Canonical Legislation. A brief survey*, în *Iura Orientalia* III (2007), Roma, 119-139.
- Pallath P., „Sui Iuris, Chiesa”, în Farrugia E. F. (ed.), *Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano*, Roma 2000, 733-736.
- Pavan Card. P., „Il momento storico di Giovanni XXIII e della Pacem in Terris; sua incidenza negli Atti conciliari e nella vita della Chiesa e sua influenza nella società contemporanea”, în F. Biffi (a cura di), *I diritti fondamentali e la libertà religiosa*, Libreria Vaticana/ Lateranense, pp. 149-154.
- Pérez de Hereida I., „I profili ecumenici della «salus animarum» nella codificazione della chiesa cattolica”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 465-492.

- Peter E., „Salus animarum: suprema lex. La funzione dei riferimenti alla salvezza delle anime nei due codici della Chiesa Cattolica”, în Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 573-586.
- Petraru Gh., „Relațiile Biserică-Stat, istorie și actualitate în Doctrina socială a Bisericii și societatea românească de astăzi”, în *Dialog teologic*, An. 1, nr. 2, 1998, Editura Presa Bună, Iași, pp. 144-164.
- Pop A., „Idea catolică și ritul – “inovațiile”, și îndeosebi “Binecuvântarea euharistică”, în *Cultura creștină*, Anul XXI, Ianuarie-Martie 1941, Nr. 1-3, Blaj 1941, 66-75.
- Raquez O., „La Congregation pour la Corection des Livres de l'Église Orientale (1719-1872)”, în Metzler J. (cura et studio), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum*, Vol. II 1700-1815, pp. 514-534.
- Salachas D., „Identità e missione delle Chiese Orientali Cattoliche alla luce dei decreti conciliari *Orientalium Ecclesiarum* (OE) e *Unitatis Redintegratio* (UR)”, în *Quaderni di Colloquia Mediterranea* 4 (2014), Firenze, 33-62.
- Salachas D., „Il principio di Oikonomia e di Akribeia nella Chiesa Ortodossa”, în *Oriente Cristiano*, (I) anno XII, ottobre-dicembre, nr. 1, 1972, p. 51-57; (II) anno XIV, gennaio-marzo, nr. 4, 1974, p. 59-63.
- Salachas D., „L'iniziazione cristiana dei fedeli orientali in territori latini”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 10 (1997), pp. 326-342.
- Salachas D., „La normativa del Concilio Trullano”, în *Oriente Cristiano*, Anno XXXI, 2-3, pp. 57¹.
- Salachas D., „Le prescrizioni liturgiche del «Codice dei canoni delle Chiese orientali» alla luce dell'Istruzione della Congregazione per le Chiese Orientali (6 gennaio 1996)”, în *Ecclesia orans* 15 (1998/2), Roma, 239-273.
- Salachas D., „Le prescrizioni liturgiche del «Codice dei canoni delle Chiese Orientali» alla luce dell'Istruzione della Congregazione per le Chiese Orientali” (6 gennaio 1996), în *Ecclesia orans* 15 (1998).
- Salachas D., „Liturgical norms in the Code of canon of the eastern Church” în PALATH P., *Church and hid most ellement*, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1995, 179-202.
- Salachas D., „Liturgical Norms in the Code of Canons of the Eastern Churches”, în Pallath Paul (edited by), *Church and its most basic element*, Herder Editrice e libreria, Rome 1995, pp. 179-202.
- Salachas D., „Lo "status sui iuris" delle Chiese patriarcali nel diritto canonico orientale”, în *Periodica de re Canonica*, 83 (1994), Roma, 569-609.
- Salachas D., „Posizione e diaconia dei laici nella Chiesa. Problematica ed orientamenti odierni nella teologia ortodossa”, în Militello C. – Mogavero D. *Laici-Chierici: Dualismo ecclesiologico?*, Edi Oftes, 1986.
- Tăutu A. L., „I romeni, cenni storici”, în *L'Oriente cristiano e l'unità della chiesa*, anno V (n.5) – VI (nn. 1-3), Tipografia Poliglotta Vaticana, 1942.

- Tăutu A., „Relazione sulla stampa della series III delle fonti della codificazione orientale”, în *Nuntia* 3 (1976), 96-100.
- Tăutu A., „Unirea cu Roma în cursul istoriei românești”, în *Bună Vestire* 4 (1968) 7, 5-37.
- Testacci B., „Sinossi delle corrispondenze tra i canoni del CCEO e il CIC”, în *EV* 12, 915-937.
- Valdrini P., „*L'aegualis dignitas* des Église d'Orient et d'Occident”, în AL-AHMAR A. - KHALIFÉ A. - LE TOURNEAU D. (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 51-68.
- Valdrini P., „Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latine,” în *Ius ecclesiae*, IX, nr. 1, 1997, 3-17.
- Vasil' C., „Chiese orientali cattoliche nella ecclesiologia e nel diritto della Chiesa cattolica. Il cammino del CCEO”, în *Folia canonica*, 10 (2007), Budapest, Marton Aron Publisher, 119-151.
- Vasil' C., „Chiese orientali in diaspora dell'Europa orientale. cattolici russi di rito bizantino”, în OKULIK L. (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 147-160.
- Žužek I., „Canons concerning the Authority of Patriarchs over the Faithful of their own Rite who Live outside the Limits of Patriarchal Territory”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 29-69.
- Žužek I., „Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale?”, în *Seminarium nova series*, anno XV, aprili-iunio, 1975.
- Žužek I., „Common Canons and Ecclesial Experience in the Oriental Catholic Churches”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 203-238.
- Žužek I., „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa universale”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 266-327.
- Žužek I., „Origins of the Canons: Coincidences with CIC and Omissions in Titles I and II of CCEO”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 161-202.
- Žužek I., „Particular Law in the Code of canon of the Eastern Churches”, în Criramel j., Bharanikulangara K. (editors), *The Code of Canons of the Eastern Churches*, Alwaye, 1992, 39-56.
- Žužek I., „Presentazione del “Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 110-135.
- Žužek I., „Presentazione del «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium»”, în *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997.
- Žužek I., „Qualche nota circa lo «Jus particolare» nel CCEO”, în K. Bharanikulangara (a cura di), *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Libreria Editrice Vaticana, 1995, pp. 45-48.
- Žužek I., „Qualche nota circa lo *ius particolare* nel *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 354-366.
- Žužek I., „Un codice per una «varietas ecclesiarum»”, în *Understanding the Eastern Code*, *Kanonika* 8, PIO, Roma 1997.

Cuprins

În loc de prefață	5
Abrevieri.....	9
Izvoarele de drept canonic oriental din primul mileniu.....	11
I. Introducere	11
II. Scrierile pseudo-apostolice	14
III. Canoanele emanate de Conciliile Ecumenice.....	19
IV. Canoanele Conciliilor locale.....	25
V. Canoanele Sfinților Părinți.....	26
VI. Legislația imperială bizantină.....	29
VII. Codificarea legilor canonice.....	31
Concluzie.....	32
 Incidența Conciliului Vatican II asupra <i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i>	 33
Premisă	33
I. Publicarea CCEO: un proces blocat.....	34
II. Conciliul Vatican II și dreptul canonic oriental	37
III. Principiile directe de revizuire a Codului.....	40
IV. Referințe ecleziologice ale Conciliului despre Bisericele Orientale Catolice.....	 50
Concluzie.....	54

Termenul ecleziastic de Biserică <i>sui iuris</i>	55
Bisericile orientale în Conciliul Vatican II	56
Biserica <i>sui iuris</i> în CCEO.....	63
Care sunt Bisericile <i>sui iuris</i>	66
Apendice. Riturile în Biserică	70

Cultul dumnezeiesc și disciplina sacramentală

în Sinoadele eparhiale ale Bisericii Greco-Catolice Române	79
Premisă	79
1. Drept particular și patrimoniu liturgic	80
2. Izvoarele dreptului român.....	83
3. Cultul dumnezeiesc și disciplina sacramentală în conciliile eparhiale românești.....	85
4. Notă concludivă.....	106
Apendice I. Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Greco-Catolice Române.....	109
Apendice II. Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum	111

Câteva considerații referitoare la dreptul canonic particular	115
Premisă	117
Canoane despre cultul divin și, mai ales, despre sacrameinte	139
Concluzie.....	192
Apendice. Cuprinsul primelor trei Concilii Provinciale	193

Administratio Sacra Potestas Ecclesiae.

Congregația pentru Doctrina Credinței.....	207
Premisă	207
1. <i>Potestas et munus</i> în exercitarea puterii sacre.....	209
2. Subiect al puterii sacre – Curia Romană	225
3. Congregația pentru Doctrina Credinței	235

4. Intervențiile Congregației în câmp doctrinar, teologic, moral și disciplinar	242
5. Alte documente	251
Concluzie.....	252
 <i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i> – Vacanța Scaunului Apostolic în Constituția Apostolică <i>Universi Dominici Gregis</i>	255
 Alegerea Episcopilor în Bisericile Patriarhale <i>sui iuris</i>	287
Care sunt Bisericile <i>sui iuris</i>	288
Diverse grade de autonomie	290
Modalități de alegere a unui Episcop.....	293
Listele candidaților în Bisericile Patriarhale <i>sui iuris</i>	295
Calitățile candidatului	296
Alegere, acceptare, hirotonire, luare în posesie	300
Chestiunea electorală în dreptul particular român	304
Concluzie.....	306
 Episcopale Munus	309
Considerații canonice asupra ministerului Episcopal	309
1. Eparhie ecleziastică și Episcop eparhial	310
2. Puterea Episcopului eparhial	316
3. <i>Tria munera</i> ale Episcopului Eparhial.....	319
4. Despre drepturile și îndatoririle Episcopilor eparhiali.....	322
5. Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium: <i>Episcopus et Episcopus eparchialis</i>	326
Concluzii.....	336
 Organele consultative și puterea de guvernământ a Episcopului	337
<i>Sensus fidei</i> al vieții ecleziastice.....	337

Vizita <i>ad limina Apostolorum</i>	347
Premisă	347
Fixarea disciplinei	350
Constituția apostolică <i>Pastor Bonus</i>	352
Pregătirea și desfășurarea vizitei <i>ad limina</i>	356
Concluzii.....	359
Abstract.....	361
Bibliografie	371

William A. Bleiziffer (n. 1972) a studiat la Academia de Teologie Greco-Catolică din Blaj (1990-1993), la Universitatea Pontificală Gregoriană din Roma (Facultatea de Filozofie, 1993-1994, și Facultatea de Teologie, 1994-1997). S-a specializat în drept canonic oriental și la Institutul Pontifical Oriental din Roma (Facultatea de Drept Canonic Oriental, 1998-2001). Lector universitar la Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca, a publicat mai multe articole și volume de studii de teologie și drept canonic. La presa Universitară Clujeana a mai publicat: *Ius Particulare in Codice*

Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco - Catolică. Actualitate și perspective, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2016; *Disciplina sacramentelor și cultul divin. Considerații canonice referitoare la sacramentul botezului*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2016.

Salutăm cu interes și admirație atât structura cât și conținutul fiecărei părți din volumul de față, care se constituie ca o colecție de documente utile, actuale și ajutătoare pentru cler și personalul angajat în structurile instituționale, i-am spune un *quasi vademecum* la care se poate face apel în ocazii de o anume speță care pretind decizii fundamentate canonic. Nu ne vom opri la prezentarea secvențelor lucrării, ... Prezentarea unor proceduri de lucru, a unor atribuții structurale specifice, a nevoii elaborării unui drept canonic particular precum și aspectele practice legate de disciplina sacramentelor, ne dau speranța că nu va mai trece mult până când omogenizarea practicii de cult și a disciplinei bisericești se vor face simțite, agreeate și vor deveni operative pe linia expresiei identității orientale a Bisericii noastre.

† Virgil Bercea

Episcop Eparhial de Oradea

ISBN: 978-606-37-0079-8